

1996-632

TÜRKİYE BİLİMSEL VE TEKNİK ARAŞTIRMA KURUMU
ÇEVRE ARAŞTIRMALARI GRUBU
PROJE NO: ÇAĞ-62

711,4 (560,414)
Ş. 478 b
1923-60

1923-1960 YILLARI ARASINDA ANKARA
KENTSEL ÇEVRESİ KAPSAMINDA
GECEKONDU OLGUSUNUN GELİŞİMİ

Doç. Dr. Tansı Şenyapılı
ODTÜ, Mimarlık Fakültesi
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

ANKARA 1983

80051

TEŞEKKÜR

Bu alıőma TUBİTAK, evre Araştırmalar Grubunun Mayıs 1982 tarihinde verdiği parasal destek ile gerçekleőtirilmiőtir. Bu araştırma önerildiğinde olumlu bir yaklaőtımla gerekleőtmesine katkıda bulunan Prof. Dr. İlhan Akalan'a, araştırma süresince sorunlarıma anlayıőtla karőtılayıp çözen Y. Müh. Halil Ekkonak'a, gerek benim gerekse öğrencilerimin soru ve isteklerimize uzun bir süre sabırla katlanan ve yardımcı olan Ankara Nazım Plan Bürosu uzmanlarından Selçuk Özçelik'e, bana özel arőtivlerini de açarak her zaman destek olan meslekdaőtlarım Dr. Sevgi Aktüre, Özcan Altaban ve Prof. Dr. İlhan Tekeli'ye teőtekkür borçlu olduğumu belirtmem gerekir.

Tansı Şenyapılı

Temmuz, 1983.

İ Ç İ N D E K İ L E R

Sayfa

ÖNSÖZ

İÇİNDEKİLER

ABSTRACT

GİRİŞ

I. BİRİNCİ BÖLÜM: 1923-1930 Yılları Arasında Kent Mekanının Biçimlenmesi

A.	Eski Kent Dokusu ve Özellikleri	1
1.	Bir Tipik Mahalle	2
2.	Ulaşım Arteri Özellikleri ve Demiryolu	2
3.	1920 Sonrası ve Merkez	4
4.	Konut Dokusu	6
5.	Farklılaşmamış Tarım Ekonomisi	6
6.	Toplumsal Yaşam	7
B.	Kent Çevresi	8
1.	Bostanlar ve Bağ Dokusu	8
2.	Yenişehir Bataklığı	10
C.	Yeni Yönetim Eski Doku İçinde Yer Seçiyor	13
D.	Yeni Yönetimi Bekleyen İmar Sorunları	18
1.	Eski Kent-Yeni Kent Tartışması	19
2.	Şehremanetin Kuruluşu	20
3.	İmar İşlemleri	21
4.	Spekülasyon Eski Kentten Yeni Kente Kayıyor	22
5.	Yenişehir'e Milletvekilleri Yerleşiyor	23
6.	İmar İle İlgili Üç Sorun	25
7.	1920'lerin Ortasında Kentte Ekonomik Yapı	28
E.	1925'den Sonra Kentte Konut Dokusu	30
1.	Eski Kentte Apartmanlaşma	30
2.	Yenişehir'de Villalar	31
3.	Memur Konutları	33
4.	Eski Doku	34
5.	Belediye Sınırları	35
6.	Kamu Binaları	35

	<u>Sayfa</u>
F. Kent Planı Yaptırılma Girişimi	38
1. Jansen Planı	39
2. Ankara İmar Müdürlüğü	42
3. Konut Sorunu	43
4. 1920'lerin Son Yıllarında Kamu Binaları ve Yeni Gelişmeler	45
G. Sonuç: 1923-1930 Arası Kentse1 Gelişme İçinde Gecekonduların Yerini Hazırlayan Nedenler	46
II. İKİNCİ BÖLÜM: 1930-1940 Yılları Arasında 'Barakalaşmanın' Kent Mekanında Yayı1ması	
A. Dış Veriler	50
1. Sanayileşme Programının Ankara Kentine Etkisi	50
2. Merkeziyetçi Yaklaşımın Kentleşme Kavramı	52
B. 1930-1940 Arası Mekansal Yapı Özellikleri	53
1. Konut Dokusunda Kent İçi Farklılaşma	54
2. Kentin Mekansal Biçimi	56
C. İmar Heyeti Belgelerinde Kent	60
1. 'Barakalaşmanın' Yaygınlaşması	61
2. 'Barakalaşma' Mecliste	63
3. Yeni İnşaatlara İlişkin İstekler Artıyor	64
4. İmar Müdürlüğüne Karşı Çıkmalar Başlıyor	67
D. İlk Konut Kooperatifi Denemesi: Bahçelievler Yapı Kooperatifi	68
E. Jansen Planı Uygulama Olanakları Yitiriliyor	70
1. Geçici Parselasyon Olgusu	71
2. İmar Sınırı Genişliyor	72
F. Sonuç	74

III. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: 1940-1950 Yılları, 'Barakalaşma
Gecekondulaşmaya' Dönüşüyor

A.	Dış Veriler	78
1.	Dünya Savaşının Etkileri, Kalkınma Modeli Değişiyor	78
2.	Tarımda Makineleşme Kırsal Yapıyı Değiştiriyor	80
3.	Dış Veriler Etkisinde Ankara Kenti Yapısında Gelişme	82
B.	1940-1950 Yılları Arası Mekansal Yapı Özellikleri	83
1.	Konut Dokusunda Kent İçi Farklılaşma	83
a.	Yenişehir'de Apartmanlaşma Sürüyor	84
b.	Yeni Bir Çözüm: Konut Kooperatifleri	85
c.	Alt Gelir Grupları İçin Yeni Bir Çözüm: Gecekondu	87
1.	Gecekonduyu Oluşturan Üç Grup	87
2.	1940-1950 Döneminde Ankara Gecekondularının Dağılımı	89
3.	Altındağ	90
4.	Yenidoğan	91
5.	Atıf Bey	92
6.	Mamak, Belkehriz ve Seyran Bağları- İncesu	93
d.	Gecekondu Sorunu Mecliste	94
1.	5218 Sayılı Yasa	95
2.	5228 Sayılı Yasa	98
3.	Yasaların Eleştirisi	98
e.	Yenimahalle Deneyimi	101
f.	Konut Konusunda Alınan Diğer Önlemler	103
1.	Saraçoğlu Örneği	104
2.	Emlak ve Kredi Bankası	104

	<u>Sayfa</u>
C. İmar İdare Heyeti Belgelerinde Kent	106
1. İmarlı Alanda Kaçak İnşaatlar	110
2. Gecekondu Mahalleleri İmar İdare Heyeti Belgelerinde	111
3. Gecekondu Mahallelerinin İmar Planları Yapılıyor	112
4. Kent Düşey Eksende de Yayılıyor	114
5. Yollar ve Büyük Projeler İçin İstimlakler Sürüyor	115
6. Gelişen Semtlerde Düzenin Korunması İçin Çaba Harcanıyor	116
7. Mücavir Alanların da Planları Yaptırılıyor	119
8. Ticaret Yayılıyor	121
D. Belediye Hizmetleri Yayılan ve Yoğunlaşan Kenti İzlemeye Çalışıyor	122
E. Sonuç	124
IV. DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: 1950-1960 Yılları, Gecekondu Sisteme Yerleşiyor	
A. Dış Veriler	129
1. Bağımlı Kalkınmaya Geçiş	129
B. Dış Veriler Etkisinde Ankara Kenti Ekonomik Yapısında Değişme	132
1. Sektörler Arası Yeni Denge	132
2. Göç	134
C. Dış Veriler Etkisinde Konutlaşmayı Etkileyen Yasal Değişiklikler	134
D. Yeni Kalkınma Modeli İçinde Gecekonduunun Yeri	138
1. 1945-1950 Dönemi: Gecekondu Ailesinin Marjinal İşlevi	138
2. 1950-1960 Dönemi: Gecekondu Ailesinin Marjinal Olmayan Statü Kazanmasının Mekansal Etkileri	140

	<u>Sayfa</u>
E. Basında Gecekondu	149
F. Mecliste Gecekondu	156
1. 6188 Sayılı Yasa	156
2. İmar ve İskan Bakanlığı Kuruluyor	159
G. Kentin Mekanda Biçimlenişi	160
1. İmarlı Kesim	160
a. Mekanda Kent İçi Farklılaşmalar	160
b. İmar İdare Heyeti Belgelerinde Yansıyan İşlem Yoğunlaşması	163
c. Yeni İmar Planı	168
d. Kat Yükseklikleri Artıyor	172
e. Konut Kooperatifleri	176
f. Ticaret ve İmalatın Gelişimi	179
g. Ulaşım, Yeşil Alanlar ve Altyapı	186
2. İmarsız Kesim	191
a. Sayısal Özellikler	191
b. Mahalle Örgütleri	193
c. Gecekondu Mahallelerinin Topoğrafik Özellikleri	196
d. Gecekondu Mahallelerinde Bazı Mekan Standartları	198
e. Gecekondu Nüfusunun Demografik Özellikleri	201
f. Gecekondu Nüfusunun İş Kollarına Ayırımı	203
g. İmar İdare Heyeti Belgelerinde Gecekondu	205
3. Çevre Sorunları Kapsamında Gecekondu	211

H. Sonuç

DİPNOTLAR

TABLolar

EKLER

ÖZET

KAYNAKÇA

TABLOLAR

<u>Tablo No.</u>		<u>Sayfa</u>
1	19. VE 20. YÜZYILLARDA ANKARA KENTİNDE NÜFUS GELİŞİMİ	227
2	1927 YILI SANAYİ SAYIMINA GÖRE ANKARA İLİNDE İŞYERİ VE ÇALIŞAN SAYISI	228
3	1926-1933 YILLARI ARASINDA ANAKARA KENTİNDE YAPILAN BİNA SAYILARI	229
4	1927 YILINDA ANAKARA İLİNDE NÜFUSUN İŞ KOLLARINA DAĞILIMI	230
5	1932 YILINDA ANKARA'DA TEŞVİK-İ SANAYİ YASASINDAN YARARLANAN İŞYERLERİ	231
6	1935 YILINDA ANKARA KENTİNDEKİ YAPILARIN KULLANIMA GÖRE DAĞILIMI	232
7	1935 YILINDA ANKARA KENTİNDE YAPILARIN KULLANIMA GÖRE FARKLILAŞMASI	233
8	1935 YILINDA ANKARA KENTİ KONUTLARINDA ODA SAYISI	234
9	1935 YILINDA ANKARA KENTİ KONUTLARINDA KONFOR DURUMU	235
10	ANKARA OTOMATİK TELEFON ABONELERİNİN DAĞILIMI	236
11	1937 YILINDA İMAR İDARE HEYETİNİN ÖNGÖRDÜĞÜ ARSA BÜYÜKLÜKLERİ	237
12	1936-1948 YILLARI ARASINDA KIRSAL VE KENTSEL TÜRKİYE'DE KİŞİ BAŞINA DÜŞEN GELİR (TL)	238
13	1948-1950 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'YE GİREN MARSHALL YARDIMININ DAĞILIMI	239
14	1940-1967 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DE TRAKTÖR SAYISI VE TRAKTÖRLERLE EKİLEN TARIM ALANINDA ARTIŞ	240
15	1950-1967 YILLARI ARASINDA YOL AĞINDAKİ ARTIŞ	241
16	1941 YILINDA ANKARA'DA TEŞVİK-İ SANAYİ YASASINDAN YARARLANAN İŞ YERLERİ	242
17	1945 YILINDA ANKARA İLİNDE NÜFUSUN İŞ KOLLARINA DAĞILIMI	243

18	5218 SAYILI YASA KAPSAMINDAKİ ALANLARIN ÖZELLİKLERİ	244
19	ANKARA KENTİNDE 1936-1942 YILLARI ARASINDA VERİLEN İNŞAAT RUHSATLARINA GÖRE KONUT YAPIMI	245
20	TÜRKİYE'DE VE ANKARA İLİNDE ÇALIŞAN NÜFUSUN İŞ KOLLARINA DAĞILIMI	246
21	TÜRKİYE'DE VE ANKARA İLİNDE ÇALIŞAN NÜFUSUN İŞTEKİ YERİNE GÖRE DAĞILIMI	247
22	ANKARA İLİNDE SEKTÖRLERE GÖRE ^{KATMA DEĞER} GELİR ARTIŞI	248
23	T. EMLAK KREDİ BANKASININ ANKARA VE İSTANBUL KENTLERİNDE YAPTIĞI TOPLU KONUT İNŞAATLARI	249
24	SOSYAL SİGORTALAR KURUMUNUN 1976 YILINA DEĞİN ANKARA VE İSTANBUL KENTLERİNDE YAPTIRDIĞI KONUTLAR	251
25	1950-1970 YILLARI ARASINDA SOSYAL SİGORTALAR KURUMUNUN SİGORTALI İŞÇİLERE VERDİĞİ KONUT KRÉDİSİ VE ÖZELLİKLERİ	252
26	SOSYAL SİGORTALAR KURUMUNUN KREDİLERLE YAPILAN KONUTLARIN BÜYÜKLÜKLERİ	253
27	1953 YILINDA ANKARA KENTİNDE ARAZİ FİATLARI DAĞILIMI	254
28	1951, 1952 VE 1953 YILLARINDA KENTTE METREKARE İNŞAAT FİATLARI (TL)	257
29	1938 VE 1953 YILLARI ARASINDA ANKARA KENTİNDE KONUT SAYILARI	258
30	ANKARA'DA BAZI ÖRNEK KONUT ALANLARINDA PLANLA ÖNERİLEN VE GERÇEKLEŞEN NÜFUS YOĞUNLUKLARI	259
31	1953 YILINDA ANKARA KENTİNDE İMALATHANE VE TİCARETHANE SAYILARI	260
32	1953 YILINDA ANKARA KENTİNDE YEŞİL ALANLARIN DAĞILIMI	261
33	1950 SAYIMINA GÖRE NÜFUSUN KENT İÇİ DAĞILIMI	262
34	1950, 1955, 1960, 1965 YILLARINDA İLÇELERDE NÜFUS GELİŞİMİ	263

35	1981 YILINDA ANKARA'DA İMARLI, İMARSIZ VE KARIŞIK STATÜDEKİ MAHALLE SAYI VE YÜZDELERİ	264
36	ANKARA MAHALLELERİNİN KURULUŞ TARİHLERİNE GÖRE DAĞI- LIMI	265
37	BAZI GECEKONDU ARAŞTIRMALARINA GÖRE MEKANSAL YAPI ÖZELLİKLERİ	267
38	BAZI GECEKONDU ARAŞTIRMALARINA GÖRE GÖÇEN NÜFUSUN GELDİĞİ YERLER	270
39	BAZI GECEKONDU ARAŞTIRMALARINA GÖRE YAŞ ORTALAMALARI VE KADIN-ERKEK ORANLARI	271
40	BAZI GECEKONDU ARAŞTIRMALARINA GÖRE AİLE BÜYÜKLÜKLERİ	272
41	BAZI GECEKONDU ARAŞTIRMALARINA GÖRE ÇOCUK SAYILARI	273
42	BAZI GECEKONDU ARAŞTIRMALARINA GÖRE OKUR YAZARLIK DURUMU	274

EKLER

<u>Ek No.</u>		<u>Sayfa</u>
1	VON VINCKE PLANI	275
2	ANKARA BELEDİYESİ HUDUTNAMESİ (1926)	276
3	JANSEN PLANINDA NÜFUS VE YOĞUNLUĞUN YERLEŞME BÖLGE- LERİ ARASINDA DAĞILIMI VE İNŞAAT BİÇİMLERİ	277
4	1930'LARIN BAŞINDA ANKARA KENTİNDEKİ BANKA, ŞİRKET VE SANAYİ KURULUŞLARI	278
5	ANKARA KENTİ YÖNETİM BÖLGELERİ	280
6	İMAR İDARE HEYETİ BELGESİ	283
7	İMAR İDARE HEYETİ BELGESİ	284
8	İMAR İDARE HEYETİ BELGESİ	287
9	BAHÇELİEVLER'DE BİR ÖRNEK PARSELDE DEĞİŞME	288
10	İMAR İDARE HEYETİ BELGESİ	289
11	İMAR İDARE HEYETİ BELGESİ	290
12	İMAR İDARE HEYETİ BELGESİ	291
13	İMAR İDARE HEYETİ BELGESİ	292
14	İMAR İDARE HEYETİ BELGESİ	293
15	İMAR İDARE HEYETİ BELGESİ	295
16	1944 YILINDA MAHALLE BİLEŞİMLERİ	296
17	1944 YILINDA MERKEZ BELEDİYE ÖRGÜTLENMESİ	300
18	1944 YILINDA ÇANKAYA BELEDİYESİ ÖRGÜTLENMESİ	301
19	İMAR İDARE HEYETİ BELGESİ	302
20	İMAR İDARE HEYETİ BELGESİ	303
21	NIHAT YÜCEL'İN YOĞUNLUKLAR KONUSUNDA HAZIRLADIĞI RAPOR	304
22	İMAR İDARE HEYETİ BELGESİ	308
23	1950-1958 YILLARI ARASINDA ANKARA KENTİNDE YAPI KOOPERATİFLERİ	309

24	İMAR İDARE HEYETİ BELGESİ	313
25	İMAR İDARE HEYETİ BELGESİ	314
26	İMAR İDARE HEYETİ BELGESİ	315
27	İMAR İDARE HEYETİ BELGESİ	316
28	İMAR İDARE HEYETİ BELGESİ	318
29	İMAR İDARE HEYETİ BELGESİ	319
30	BAZI GECEKONDU MAHALLELERİNDE BÖLÜNME ÖRNEKLERİ	321
31	1981 YILINDA ANKARA GECEKONDU MAHALLELERİNİN KURULUŞ TARİHLERİ VE 1980 NÜFUSLARINA GÖRE DAĞILIMI	322
32	1981 YILINDA ANKARA MAHALLELERİNİN EĞİM DURUMUNA GÖRE DAĞILIMI	340
33	İMAR İDARE HEYETİ BELGESİ	352
34	İMAR İDARE HEYETİ BELGESİ	353
35	İMAR İDARE HEYETİ BELGESİ	354

ABSTRACT

Bu çalışma Cumhuriyetin ilanı ile planlı döneme geçiş yılları arasında kalan sürede başkent Ankara'nın mekansal gelişmesini ve bu çerçe-
ve kapsamında gecekonduların ortaya çıkışını incelemekte ve bu ko-
nuda bir kaynak oluşturmayı hedeflemektedir. Çalışmada, kentsel
çerçeve kapsamında gecekonduların türü konutlaşmanın yerini hazırlayan
nedenler incelenmekte, gecekonduların gelişmesinde etkisi olan fak-
törler vurgulanmakta, gecekonduların nüfusunun kent ekonomisi ve kentleş-
me süreci üzerindeki olumlu, kentsel çevre koşulları ve kent bilan-
çoları üzerindeki olumsuz etkileri tartışılmaktadır.

This study concentrates on the spatial development of the capital
city Ankara and the appearance of gecekondus in this spatial con-
text within the time period between declaration of independence and
entry into planned development stage, 1923-1960. Within the study,
factors that prepared the background for gecekondular type of housing
are analysed in a chronological perspective and positive impact of
the gecekondular process on urban economy and urbanization along with
its negative effects on environmental conditions and municipal lia-
bilities are discussed.

GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı başkent Ankara'da gecekondulaşmanın tarihsel perspektifini, kentin genel mekansal gelişmesini kapsamında yorumlayarak çizen bir kaynak hazırlamaktır. Ankara kentinde 1957 yılından sonra gecekondulara ilişkin çeşitli saha araştırmaları yapılmıştır. Yazarın da katıldığı bu saha araştırmalarının bir kesimine bu çalışma kapsamında da değinilmiştir. Ancak tüm gecekonduların tarihsel gelişimini ele alan çalışmalar çok azdır. Ankara kentini bu açıdan inceleyen basılı bir çalışma ise yoktur. Bu nedenle gecekondulara ilişkin yazılı belgeler yalnızca çeşitli disiplinlerden gelen araştırmacıların olgunun farklı boyutlarını vurgulayarak yürüttükleri saha araştırmalarından oluşur. Gecekondulaşma dönemini yaşayan kişilerin oluşturduğu sözel ise kaybolmaya yönelmiştir.

Ülkemizin her döneminde siyasal tarihin belgelenmesi, yazılması, ara ara da başka araştırmacılar tarafından yorumlanması ve değişik çerçeveler kapsamında değerlendirilmesine karşın mekansal gelişme aynı ölçek düzeyinde ele alınmamıştır. Bunun nedenleri, ülkemizde özellikle kentsel ve bölgesel mekana ilişkin bilim dallarının 1950 yılından sonra akademik kurumlara girişi yanısıra mekana ilişkin belge arşivlerinin geliştirilmemesidir. Nitekim gecekonduların yanısıra Ankara kentinin de Cumhuriyetten sonraki gelişimini inceleyen kaynaklar sınırlıdır. Bu döneme ilişkin belgeler düzenli tutulmayan, korunmayan, sınıflandırılmayan arşivlerde depolanmakta, araştırmacılara açılmamakta ve çürümektedirler. Birçoğu şimdiden kayıptır.

Bu çalışma kapsamında Ankara kentinin mekansal gelişimini ayrıntılandırmak ve bu yaklaşımın çizeceği çerçeve içinde gecekondunun yerini hazırlayan nedenler, gecekonduların başlangıç ve yayılma biçiminin incelenmesi hedeflendi. Ankara kenti ve bu kentsel çerçeve içinde gecekonduların gelişiminin saptanması yanısıra bir üçüncü hedef ise çalışmada vurgulanan gecekonduların olgusunun ekonomiye ve kentleşmeye getirdiği olumlu bir 'ucuzluk' boyutuna karşın çevre sorunlarında yansıyan maliyetinin altını çizmektir.

Bu noktada vurgulanması gerekli bir konu da bu çalışmanın mekansal bir nitelik taşımasıdır. Mekansal veriler daha soyut ve çok boyutlu mekanlarda oluşan ilişkilerin türev ve yansılardır. Bu nedenle salt mekansal boyutu ile ele alınan bir çalışma betimsel bir düzeyde kalır. Gecekondu sorununu, daha önceki çalışmalarında bu biçimde incelemeyen yazar, bu olgunun ve onun bu örnekte içinde bulunduğu kentin kaybolmakta olan eski mekansal verilerini belgelemek amacı ile bu farklı nitelikteki çalışmayı üstlenmiştir.

Çalışma yöntemi ise derleme ve yerinde saptamalardan oluşmaktadır. Haritalardan oluşan görsel malzeme, özel ve resmi arşivlerden derlenmiş, yazılı bilgiler için basılı kaynaklar, özel raporlar dışında 1932-1961 yıllarını kapsayan 29 klasörde toplanmış İmar İdare Heyeti belgeleri taranmıştır. Gecekondu mahalleleri düzeyinde ise özellikle muhtarlar ve yaşlı kişilerle görüşmeler yapılarak bilgi derlenmiş ve bu bilgiler mahalle düzeyinde değil, kent düzeyinde şekil ve yorumlar kapsamında özümlemıştır. Derlenen malzemeye ilişkin yorum ve değerlendirmeler onar yıllık dört dönem içinde özetlenmiş ve kentsel çerçevenin gelişmesi kapsamında gecekondu olgusunun belirmesi 1960 yılına dek izlenmiştir. 1960 yılından sonra girilen planlı kalkınma döneminde gecekondu olgusuna yaklaşım çok farklı bir yönelim gösterdiği için bu çalışma kapsamında ele alınmamıştır.

Çalışma kapsamında vurgulanan tez uyarınca, Sonuç Bölümünde de ayrıntılandırıldığı gibi, kent toprakları üzerinde spekülatif bir mülkiyet biçiminin gelişmesi yanısıra, yönetimlerce, açık, kesin ve tutarlı bir konut ve toprak politikasının benimsenememesi sonucu bu arsalar önemli ve geniş kapsamlı bir çıkar çatışmasına konu olmuştur. Böyle bir mekansal platform üzerinde, diğer soyut ve çok boyutlu ekonomik ve sosyal mekanlarda oluşan ilişkiler sonucu gecekondu olgusunun yeri hazırlanmıştır. Gecekondu nüfusu ise kent ekonomisine, yalnızca ödenen ücretler açısından değil, konut ve diğer sorunlarının da maliyetlerini, işveren ve kamuya yüklemeyen çözmesi açısından 'ucuz' emek katmış, kentin alışılmış konutları gibi, bir aşamada değil yıllar içine yayılan çeşitli aşamalarda genişleyen, gelişen, değişen bir gecekondu

çözümü getirerek 'ucuz' bir konut politikası da geliştirmiştir. Konuta ayrılan yatırım böylece bir aşamada inşaata yatarak 'dondurulacağı' yerde zaman içine yayılabilmektedir. Bu olumlu katkılarına karşın gecekondu olgusu kent bilançoları üzerindeki olumsuz etkilerine ek olarak çeşitli çevre sorunları yaratmıştır. Bu çalışma kapsamında, özetlenen bu kuramsal çerçeve veri olarak alınmış ve başta da vurgulandığı gibi gecekondu sorunu bu çerçeve içinde mekansal boyutu ile incelenmiş ve özellikle kent mekanında oluşan çıkar çatışmasının, bu çatışma içinde gecekondunun yerini hazırlayan nedenler, ve gecekondunun mekansal gelişme biçimi vurgulanmıştır.

Yinelenirse, amaç, Ankara kenti ve bu kentin işlevsel bir kesimi olan gecekonduların mekansal gelişimine ilişkin bir kaynak hazırlamaktır. Bu çalışma, bu konuda bir eksikliğin varlığını ortaya koyarak diğer araştırmacıların ilgilerini bu konulara çekebilirse amacına ulaşacağı yolu açtı varsayılmalıdır.

B İ R İ N C İ B Ö L Ü M

I - 1923-1930 YILLARI ARASINDA KENT MEKANININ BIÇIMLENMESİ

A. E s k i K e n t D o k u s u v e Ö z e l l i k l e r i

1923'de, Cumhuriyet ilan edildiğinde, Ankara kenti, kale eteklerinden başlayıp batıda bugünkü Atatürk bulvarı, güneyde ise tren yolunadek uzanarak yaklaşık 140 hektarlık bir yerleşme alanını kapsıyordu. ¹ Kentin bu yıllarını 1921 ve 1926 tarihli, 1/4 000 ölçekli haritalardan okumak olanaklıdır. ² (Bkz. Şekil 1 ve 2). Bu haritaların 1921 yılında kente gelen askeri haritacıların çizdiği haritaya yapılan eklemeler ile elde edildiği varsayılmaktadır. Şekil 1'e göre kent, 978 m. yükseklikteki tepede yer alan kale ve ona bitişik 5 hektar kadar bir alana yayılmış olan Hisar mahallesinden odaklanarak tepenin batı ve güneyindeki yumuşak eğimler üzerine yayılmıştı. Kalenin güneyine inen sırtın üzerinde Atpazarı, Koyunpazarı, Samanpazarı gibi hayvan ve tarımsal ürün pazarları yanısıra yerleşmenin eski mahalleleri yer alıyordu. Batıda ise Kızılbey, Hatuniye, Hacı doğan gibi mahalleler vardı. Kalenin doğu ve güneydoğusundaki mahalleler yönetim açısından Yukarıyüz'ü oluştururken, batıda kalan kesim Aşağıyüz denilen yöreyi oluşturuyordu (S. Kandemir, 1932). Bu yörelerin alt bölümleri de karakol örgütlenmesine göre ayrılmıştı. Yerleşmenin kuzeyi sert bir eğimle dar bir vadi oluşturarak Bentdeşesine iniyordu. Bu sırtın üzerinde 19. yüzyılda debbağların yer aldığı Tabakhane mahallesi vardı. Kuzeye doğru yeniden yükselen arazi üzerinde Hacı Bayram ve İsmet Paşa mahalleleri yer alıyordu. Kalenin doğusu ise oldukça dik bir eğimle Hatip çayına iniyordu.

Şekil 2'de izlenen büyük mezarlıkların, yerleşik alanın dışında yer aldığı düşünülürse, kentin 19. yüzyılda kapladığı alanın sınırlarının bu mezarlıklar olduğu söylenebilir. Mezarlıkların çevresi de, izlendiği gibi, ekili alanlar ile çevrilidir. Bu sınırlar içine, tepenin konturlarına göre biçimlenmiş ve niteliğini, organik enerjiye dayanan bir dolaşım sisteminin tanımladığı, karmaşık ve dolambaçlı bir yol ağı yerleşmişti. Bu yol ağı 1914 tarihli haritada da izlenmektedir. (Bkz. Şekil 3).

Ortalama 2.5-3 hektarlık alan kaplayan mahalleler bu sokak dokusu üzerinde yoğun (200-250 kişi/ha.) bir konut dokusu oluşturmuyordu. Mahallelerin odaklandıkları noktalar, sokakların birleştiği uçlarda oluşan ufak meydancıklar ve buralarda yer alan camiler ve çeşmelerdi. Su kıt olduğu için çeşmelerin dağılımı harita üzerinde belirtilecek kadar önem taşıyordu. Şekil 2'de konut dokusunun sık sık üç yolun birleşmesinden oluşan üç köşeli meydancıklarla kesildiği görülüyor. Yol dokusu ve meydancıkların bazıları Şekil 2 ve 3 de de izleniyor.

1. Bir Tipik Mahalle

1920'lerin başında bu doku içinde tipik bir mahalleyi-kalenin güneyinde Hamam arkası meydanı (bugünkü Hamamönü) yanında yer alan Tacettin mahallesini-Yakup K. Karaosmanoğlu anlatıyor, (Yakup K. Karaosmanoğlu, 1935). 1923 yılında Ankara'ya gelen Karaosmanoğlu, Falih Rıfkı Atay ile birlikte Hamam Arkası mahallesinde üç katlı, eski hımış bir konutu kiralamıştır. Karaosmanoğlu'nun "Ankara" başlıklı romanında anlattığı Tacettin mahallesi, kuşkusuz, yazarın bu yıllardaki gözlemlerine dayanıyor. Yazara göre, Tacettin mahallesi de Eski Kentin tipik yapısı olan kiremit damlı, tahta kepenkli, iç avlulu kerpiç tek ve iki katlı konutlardan oluşuyordu. Böyle bir konutu, sahipleri ile paylaşan İstanbullu hanım, avludaki pis kokulu tuvalet ve açıktaki bir oluktan akan bulaşık sularından yakınıdır. Mahallenin çamurlu, su birikintileri ile dolu, döşemesiz sokaklarından, gündüz serbest bırakılan ve kentin çevresinde otlayan hayvanlar akşamları döner ve konutların altındaki ahırlara kapatılır.

2. Ulaşım Arteri Özellikleri ve Demiryolu

Kent içinde en önemli ulaşım arteri eski merkez bedesten ile batıda perakende ticarete yoğunlaşan Karaoğlan çarşısı ve güneyde toptan ticarete yoğunlaşan Atpazarı-Samanpazarı-Koyunpazarı çarşılarını birleştiren bağlantı idi. (Bkz. Şekil 4). 1915 yılında çıkan büyük yangın bugünkü Işıklar caddesi ile Çıkrıkçılar yolu arasında ve saraçlar çarşısını da yakarak güneye değin genişlemişti.

Bu yangında bedesten ile kalenin batı eteklerinde yer alan Ermeni ve Rum mahalleleri de yanmıştı. Bu büyük yangın yeri Şekil 2'de kelenin batısında 'harik alanı' olarak işaretlenmiştir. Yangın söndürme işlevinden sorumlu olan tulumacı örgütü, sık ve kerpiç konut dokusunda çıkan yangınları zaten kısıtlı olan su arzı ile denetleyemediğinden bu yangınlar yerleşmeye büyük zarar veriyordu. 1915 yangınından sonra bedesten önemini yitirince, kendi içinde, ticaretin türü ve yöneldiği müşteri açısından farklılaşan iki çarşı, yangın yerinin güneyinden geçen bugünkü Anafartalar eksenini üzerinden birleşme eğilimi gösterdi.

19. yüzyılın ikinci yarısında mekansal yapının gelişmesini ve bu gelişmenin yönünü etkileyen en önemli öge 1889'da kente ulaşan İstanbul-Bağdat demiryolu olmuştur. Eski kentin batısında bir istasyon ile ana girişini yapan demiryolu yerleşmeye güneyde değerek geçiyordu. Bu durum kentin batıya ve güneye sarkmasına neden olmuş, konutlarla birlikte özellikle Karaoğlan-Balıkpazarı çarşıları batıya, bugünkü Ulus meydanına yönelmişti. Ulus meydanı ile istasyon arası bataklık olduğu için kent daha batıya inememiş, istasyondan gelen yol bu noktada kente bağlanmış ve ^{kente} ~~gane~~ gelen bu yol, Falih Rıfkı Atay'a göre 'iki taraflı bir bataklıktan, ağaçsız bir mezarlıktan geçerek kente gelen dar ve tozlu bir patika idi. (F.R. Atay, 1980). Bu yolun güneyinde kalan alan, İncesu'yun taşkın alanı olduğundan yazın bataklık kışın da toz içinde kalırdı. Halkın, Kanlıgöl adını verdiği ve bugün Gençlik Parkı olarak bilinen bu alanda yabancı ördek bile avlandığı, avcılarının silah seslerinin kentten duyulduğu seylenirdi. (H.V. Velidedeoğlu, 1983). Burası kent için sıtma kaynağı idi. Nitekim 1919'da, daha sonra sözü edilecek olan Taş Mektebe öğrencisi olarak gelen Hıfzı Veldet Velidedeoğlu ve Halide Edip Adıvar, birçok Ankaralı gibi, sıtma kapmışlardı. Ankara Palas ve İkinci Meclis (bugünkü CENTO Binası) binalarının olduğu yerler boş alanlardı. Burada, kargir, ufak bir silah deposu vardı.

O dönemde Taşhan meydanı adı verilen Ulus meydanı toprak bir meydancıktı. Eski dönemlerde burada infazlar gerçekleştirilirdi. Bugünkü Sümerbank binasının yerinde, 19. yüzyılın ilk yarısında,

yapılmış olan Taşhan ise ortasında avlu olan 45-50 m. uzunluğunda iki katlı bir bina idi. Ortasındaki fıskiyeleli havuzda hayvanlar sulanırdı. Üst katta ise konuk odaları vardı. Taşhanın önünde Meşrutiyet oteli, karşısında bugün anıtın durduğu yerde, 'darülmuaallimin' (öğretmen okulu) binası vardı. Binanın önü 'viranelikti', içinde bir han harabesinin yıkık duvarları kalmıştı. Ulus İş Hanının olduğu yerde ise bir nalbant dükkanı ile bir de arabacı dükkanı vardı. Karşıda ise Millet Bahçesi yer alıyordu. Ziraat okulu bu bahçeye on kadar akasya dikmişti. Ortada küçük bir havuz ve bir de ahşap tiyatro binası vardı. (Ş. Erdoğan, 1965). İstasyondan gelen yolun Taşhana vardığı yerde, Millet bahçesinin karşısında ise İttihat ve Terakki Cemiyetinin yaptırdığı, inşaatı tamamlanmamış bir bina bulunuyordu.

3. 1920 Sonrası ve Merkez

Şekil 1 üzerinde Eski Kentin, bugünkü Atatürk bulvarının geçtiği izin güneyine taşıdığı, özellikle Kızılbey mahallesi ve mahallenin merkezi olan Kızılbey mescidi ve türbenin bugünkü bulvarın batısında kaldığı izleniyor. Bu yıllarda istasyon-kent arası en önemli bağlantının, güneyde demiryolu yakınından geçerek toptancı pazarı Samanpazarı-Koyunpazarı ile istasyonu bağlayan İstasyon caddesi olduğu varsayılabilir. Bu yol tarımsal ürünlerin istasyona taşınması için kullanıldığı gibi tarımsal ürünlerin kent pazarlarına getirilmesi için de kullanılıyordu. 1921 tarihli haritada İstasyon caddesinden ayrılan İstanbul-İzmit yolundan Kızılbey Mahallesiine bir giriş görünmekte, Taşhan meydanından da aynı mahalleye bir giriş izlenmektedir. Ancak bu girişler mahalle dokusu içinde kaybolmakta, açık bir birleşme göstermemektedirler. 1926 tarihli haritada izlendiği gibi, daha sonraları, 1925'de açılan Bulvar, Kızılbey mahallesinin ortasından geçmiş ve mahallenin ağırlık merkezi olan türbe ve mescidi yerleşmeden ayırmıştır.

Kentin güney kesiminin merkezi Atpazarı ve Samanpazarı-Koyunpazarı idi. Atpazarı düzlüğünde nalbantlar toplanmıştı, güneydeki Samanpazarı, Koyunpazarı ve Kağnıpazarında ise saman, tahıl, hayvan ve odun ticareti yapılırdı. Çevre köylerden buğday ve arpa

getirilip buradaki tüccarlara satılır, buradan at arabaları ile istasyona taşınırdı. Gene burada köylülere kredi ile satış yapan dükkanlar vardı. Arada, her türlü mal satan aktarlar da yer alıyordu.

Gene bu alanda bezzaz, urgancı, semerci, kaba tuzcu, nalbant, testici, nalbur, keçeci, tiftikçi, palacı, çuhacı ve yemenici esnafı vardı. Kalenin güney kesiminde, Tahtakale'de ise Aşağıyüz'ün çerçi, bezzaz ve kavaflları ile birlikte meyhane ve kahveler yer almıştı. Çıkrıkçılar yokuşunda ise çeyiz sandığı yapımcıları, tabutçu ve düvenciler vardı. Kuzeyde Hacı Bayram mahallesine ise sofçular yerleşmişti. (Ş. Erdoğdu, 1965). Bu kesim tarımsal bir alanın ürününü toplayıp karşılığında toptan ve perakende ticaret ile tarım araç ve gereçleri hizmeti sunan tipik, farklılaşmamış bir sanayi öncesi çarşısıdır.

Daha çok zenginlerin alışveriş yaptıkları Karaoğlan-Balıkpazarı çarşısı ise bugünkü Anafartalar çarşısı ile Belediye binasının olduğu kesimi kapsıyordu. Bu çarşılar daha çok perakende tüketim mallarında özelleşmişti. Örneğin, genelde Ermeni esnafın işlettiği kuyumcu dükkanları bu kesimde idi. Ancak, Falih Rıfki Atay, 'Çarşı o kadar iptidai idi ki, küçük bir masanın üstünü aynı çeşit bardak ve tabakla donatamazdık' diyor. (F.R. Atay, 1980). Aynı yargıyı başka kaynaklar da paylaşıyor.

Bu kesimin güneyinde, Ulucanlar'da semtlere göre farklılaşmış kahveler vardı. Daha güneyde, Hamamönü-Cebeci arasında Hamit tarlası adı verilen ve bayram yeri olarak kullanılan büyük bir açıklık vardı. Daha batıda Erzurum kapı, Tacettin mahallesi ile Hacettepe arasında tarikat erbabı otururdu. Mukaddem mahallesi yakınında Namazgah ise en önemli dinsel toplantı yeri idi. Toplu cuma namazları burada kılınırdı. Karşısı ise mezarlıktı. İtfaiye meydanı, o günkü adı ile Hergele meydanı, büyük bir düzlüktü. Sabahları büyükbaş hayvanlar burada toplanıp dağılırdı, eskiden deve kervanları da buradaki düzlükte konaklardı. (Ş. Erdoğdu, 1965).

4. Konut Dokusu

Konut dokusu, genelde, tek ve iki katlı kerpiç konutlardan oluşuyordu. Bu konutlar, konturlara göre biçimlenmiş dar yol ağının çevresinde sıkışık bir biçimde yerleşmişti. Daha önce sözü edilen meydancıklar, yalnızca, birleşen sokak genişliklerinin oluşturduğu aralıklardı. Konut çıkmaları yolların üst kesitlerini daha da daraltıyor, konut dokusunu, görüntüsel olarak, kesintisizleştiriyordu. Bu doku içinde bazı yerli zengin tüccarlar ile genelde hıristiyan tüccarların büyük konakları vardı. Demiryolunun gelişinden sonra bu konaklar daha çok batı yüzde görülüyor.

Değişik bir konut dokusu, 1926 haritasında doğudaki Boşnak mahallesinde izleniyor. Bugün Sakarya mahallesi adını taşıyan bu yörede, 1896'da Sultan Hamit miri arazinin bir kısmını 60 kadar arsaya ayırarak Boşnak göçmenlere vermiş ve onlar da bu alana tek katlı, çift eğimli kiremit damlı konutlar yaparak yerleşmişlerdir. (A. Düren, 1972, ileten E. Acar, 1975).

Kentin alt yapısı kurulmamıştı. Konutlarda su yoktu. Su mahalle çeşmelerinden elde ediliyordu. Aynı biçimde, pis su akıtma şebekesi de yoktu. Bu nedenle konutlarda yemek pişirme, hazırlama ve su ile yapılan temizlik işlemleri iç avlularda sürdürülüyor, pis sular akıtılmadığı için avluda ve bu suların taşıdığı sokaklarda çevre kirlenmesine yol açılıyordu. Bu avlularda foseptik çukurlarına bağlı tuvaletler ve hayvanların barındığı ahırlar da vardı.

5. Farklılaşmamış Tarım Ekonomisi

Nitekim çarşılarında olduğu gibi, bu konut dokusu da farklılaşmamış bir tarımsal ekonomiyi mekana yansıtır. Kente giren gelirin belli tüccarların ellerinde toplandığı açıktır. -Bu artı gelir, konak türü yaşantıya yansırken, geçim düzeyi çevresinde bir standart tutturabilen kent halkı kerpiç dokuda yaşamını sürdürüyordu. Kuşkusuz, yaygın, çeşitlenmiş hatta mekanda, sürdürdüğü ticaret biçimi ve yöneldiği müşterinin alış gücü açısından farklılaşmış kent çarşılarının varlığı bu konut dokusuna yansıyan ekonominin

ürünü değildir. Daha çok çevreden, Ankara ovasından toplanan ürünün toplama ve dağıtımından doğan ve belirli yerli-Hıristiyan ama daha çok Hıristiyan tüccarların elinde toplanan bir artı gelirin anlatımıdır. Bu nedenle kentte tarım ile uğraşan nüfus yanısıra bir de esnaf-tüccar nüfus daima varolagelmıştır. Ankara kentini, tek boyutlu ekonomilerin biçimlendirdiği diğer Anadolu kasabalarından ayıran özellik; kentin onlara oranla daha yaygın konut dokusunu ve karşılıklarını açıklayan, aileleri geçim düzeyi altına inmekten kurtaran, ticaret gelirinin belli ellerde toplanması yanısıra konutlarda da farklı sektör gelirlerinin birleşebilmesi idi. Ancak 19. yüzyılda tarım ve ticaret gelirleri nüfus ile belirli bir dengeye ulaşmıştı. Kentin bu yüzyıl içinde nüfus ve gelir açısından fazla bir büyüme göstermemesi bu dengeyi sergilemektedir. (Bkz. Tablo 1). 1920 öncesi kent ekonomisi tarım ürünleri ve ticaretine dayanıyordu. İmalat sektörü ise gıda maddeleri ve inşaat sektörlerinde çoğu da aile işletmesi olan ufak iş yerlerinden oluşuyordu. Demiryoluna ilişkin bir iki tamir atölyesi de vardı. Savaşın orta Anadolu'ya kayması ile birlikte başlangıçta İstanbul'dan Eskişehir'e gelen silah tamir atölyesi Ankara'ya taşındı. Cumhuriyet'in ilk yıllarında ise kentin ekonomisine devlet eli ile gelişen bir silah sanayii eklendi

6. Toplumsal Yaşam

Dönemin sosyal yaşamı ise romanlar ve anılardan izlenebiliyor. Yerli halk kente yeni gelen grupları ve getirdikleri yeni yaşam biçimini yadırgıyordu. Falih Rıfki Atay, yerli halkın kendilerine 'yaban' dediğini ve arsa almak üzere pazarlık yapmağa kalktığı bir köylünün dilini hiç anlamadığını anlatıyor. (F.R. Atay, 1980). Gene Atay'a göre 'yerli halk devletin kalkıp gitmeyişinden memnun' değildir. (F.R. Atay, 1980). Atay bu davranışı yabancıların gelişinin yaşamı pahalılaştıracağı kaygısına bağlıyor. Benzer bir tepkiyi Yakup K. Karaosmanoğlu iletiyor. (Y.K. Karaosmanoğlu, 1935). Ankara romanında, Tacettin mahallesi halkı İstanbullu çiftin yaşantısından tedirgin olur ve konut sahibi onları konuttan çıkartmak için bir atılımda bulunur. Sosyal yaşamdaki bu ikilem mekansal yapıya da yansımıştır. İleride de

değınıleceği gibi, kente yeni gelen gruplar eski dokuya girmek ve eklenmek yerine kendilerine yeni bir yerleşme kurmuşlardır.

B. Kent Çevresi

Kent çevresi 1928 tarihli ve 1/50 000 ölçekli haritadan okunabiliyor. (Bkz. Şekil 5). Bu çevre, üç akarsuyun oluşturduğu ovalar, vadiler ile tepe ve ufak derelerden oluşan bir topografya gösteriyor. Kent değişik yükseklikleri olan arızalı bir yapı üzerindedir. En alçak kot istasyon civarında 850 m. dolayında iken Çankaya, Dikmen, Keçiören, Etlik tepeleri 1 100 m. yi aşan kotlardadır. Ayrıca, Hıdırlık, Aktaş ve kale tepesi gibi tek tek ufak ve yüksek tepeler de vardır. Kentin çevresini oluşturan üç ana vadi, Kayaş, İncesu ve Çubuk'un içinden akan Hatip, İncesu ve Çubuk çayları Akköprü civarında birleşerek Ankara çayını oluşturuyorlar. 1222 yılında yapılmış olan Akköprü kent açısından önemli bir noktadır. Kenti İstanbul İZmet doğrultusuna bağlayan karayolu bu köprüden geçtiği için hacca ve askere giden gruplar bu köprüden uğurlanıyor ve karşılanıyordu.

1. Bostanlar ve Bağ Dokusu

Bu az engebeli arazi üzerinde kentin en yakın çevresinde bostanlar vardı. Bunlar, batıda Bentderesinin geçtiği sulak alandaki Soğukkuyu ve Kazıkiçi Bostanları yöresinde, bir bölümü ise Cebeci'den Kayaş'a giden Hatip Çayı vadisinde toplanmıştı. Bostanlar, çayların suyu ile sulanırdı. Çaylarda ayrıca hayvanlar da sulanır, kadınlar çamaşır yıkardı. Kentin çevresindeki ikinci halkada ise, iki büyük bağ yöresi vardı. Ankara'nın tarihine ilişkin yazılı kaynakların çoğu bu bağlardan ve bağ konutlarından söz ediyor. 1900 yılına ait Ankara Vilayet salnamesi 20. yüzyılın başlarında Ankara çevresinde 10 000 kadar bağ konutu olduğunu bildiriyor. Ancak Şekil 5 bu bilgiyi kanıtlamıyor. Kentin doğu ve batısı İncesu ve Hatip çaylarının taşkın alanını oluşturduğundan buralarda zaten bağ dokusu yoktur. Şekil 5'e dayanılarak yapılabilecek bir tahmin, 1920'lerde çevredeki bağ konutlarınının 2 000 dolayında olduğudur. Şekil 5 de Yenışehir düzlüğünden sonra güneyde su basman alanından kurtulan

Dikmen, Kavaklıdere, Esat tepelerine doğru bağların başladığı izlenir. Kuzeyde de bağlar, Çubuk ve Ankara çaylarının su basman alanının hemen eteklerinde, Keçiören, Etlik, Kalaba tepelerinde yoğunlaşmıştır. Ankara çevresindeki bu bağ dokusunun iki ayrı bölümde toplanabilir: (Ş. Erdoğan, 1965).

Çankaya Kesimi

- . Dikmen
- . Küçük Ayrancı
- . Büyük Ayrancı
- . Küçük Esat
- . Büyük Esat
- . Frenközü
- . Kavaklıdere
- . Balgat
- . Öveç yatağı
- . Çengi kayası
- . Davulcu tepesi
- . Samanlık
- . Balkeriz
- . Tuzluçayır

Keçiören Kesimi

- Keçiören bölümü
- . Çoraklık
- . Kızlarpınarı
- . Cevizlikır
- . Aktepe
- . Kubbeli
- . Hacıkadın
- . Toklu
- . Mecidiye
- . Danişment
- . Güllükaya
- . Deliktaş
- Etlik bölümü
- . Ayvalı
- . Kurtini
- . Eğlence
- . İncirlik

Bir ya da iki dönüm bağ, meyve ağaçları ve bostanlardan oluşan bu ufak çiftliklerde kümes ve küçük baş hayvan da besleniyordu. Bu çiftlikler aileler için kuşkusuz önemli bir ekonomik kaynak oluşturuyordu. 1861 yılında Ankara'ya gelen Georges Perrot'a göre Müslüman, Hıristiyan tüm Ankaralıların kent dışındaki tepelerden birinde 'bağ' dedikleri konutları vardı. (G. Perrot, 1864, İleten Yurt Ansiklopedisi, 1982). Zengin Rumların doğu kesiminde villaları vardı. Bu tepelerde su oldukça kıt olduğu için villalara su taşınıyordu. Perrot, kendisinin Büyük Esat taraflarındaki bağları beğendiğini belirterek, bu kesimde küçük boğazların dibinde kavak ve söğüt ağaçlarının yağmur sonrası oluşan küçük derelerin yerini gösterdiğine değiniyor ve Avrupalı zengin tüccarların burada yerleştiğini ekliyor. Bağda kalma süresi üç aydı.

Nisan sonu ya da Mayıs başında gidilip, hava çok sıcak olduğu ve bu bağlarda da fazla sayıda ağaç olmadığı için Haziran ortasında dönülüyor, Eylül ortasında yeniden bağa çıkılıp Ekim ortasınadek kalınıyordu. (G. Perrot, 1864). Vehbi Koç da anılarında, 1920'lerde 'zengin, fakir her ailenin bağa çıktığını' iletiyor. (V. Koç, 1973). Falih Rıfkı Atay 'ahalinin yemiş ve gölge için bağlarda ağaç diktiğini' anlatıyor. Yakup K. Karaosmanoğlu'nun kahramanları Etlik'de böyle bir bağı ziyaret ediyorlar. Bu bağ, yeni hükümetin milletvekillerinden birine aittir. Tacettin mahallesinden bağa yaylı bir araba ile kır yolları, dereler ve tepelerden geçerek varılıyor. Milletvekili, yolların çok kötü olmasına karşın bağın temiz havası ve suyu için orada oturduklarını söylüyor.

Bu bağlara ulaşım hayvan sırtında ve hayvanların çektiği arabalar ile yapılıyordu. Yollar ise bu tür bir akımın arazinin konturları ve ekili alanların mülkiyet sınırlarına göre dolaşarak açtığı izlerden oluşuyordu.

Dikmen tarafında, Çaldağ'ın kuzey yamaçlarında yer alan bağlarda da rumlar yaşıyordu. Bu kesimde Büyük ve Küçük Ayrancı'da, Yukarı ve Aşağı Öveçler'de, Çal ve Çataklı bağlarında güzel köşk ve bahçeler vardı. Çankaya kesiminde ise Türkler oturuyordu. Kuzeyde Bağlum dağı güney yamaçlarında Çubuk çayı kenarındaki Keçiören ve Etlik bağlarında da hristiyanlar çoğunlukta idi.

Doğuda Kayaş vadisi üzerinde yer alan Mamak bir kaç konutlu bir köy idi. Aynı vadi içinde, kentten 10 km. kadar uzakta yer alan Kayaş da, bağlar ve bahçeler arasında tarımsal bir yerleşme idi.

2. Yenişehir Bataklığı

İncesu deresinin taşkın alanı içinde kalan bugünkü Yenişehir bataklığı ve Çankaya bağlarına değin boş bir alandı. Sıhhiye tarafı ise çukur bir ova bölümü ile hafif eğimli yamaçlardan oluşuyordu. Bu alan kısmen tarla ve otlak olarak kullanılıyordu. Şeref Erdoğan, bu alanda yalnızca bugünkü Genel Kurmay Başkanlığı binasının olduğu yerde reji memurlarından Salomon Efendinin ahşap bir konutu ve önünde de cılız bir ağacı olduğunu biliyor. (Ş. Erdoğan, 1965). Nitekim

Atatürk 27 Aralık 1919'da kente geldiğinde Dikmen'de Kızılyokuş'tan inen kortej bu konutun önünde durmuş, Atatürk otomobilinden inmiş ve seymenler burada bir dana kurban etmişlerdir. (Ş. Erdoğan, 1965). Bugün Genel Kurmay binasının önündeki refüjdeki anıtta Atatürk'ün bu noktada Ankaralılar tarafından karşılandığı yazılıdır.

Bu çevre içinde Atatürk'ün Çankaya'da yer seçmesi kuşkusuz kente yeni bir yönelim eksenini vermiştir. 1919'da, yanında bir heyetle Ankara'ya gelen Atatürk, Keçiören yolu üzerinde bir tepede İttihatçılar zamanında, 1908'de ziraat okulu olarak yaptırılan iki katlı taş binaya yerleşmişti. Binanın yanında bir nümune çiftliği ve yapıları vardı ki, heyet üyelerinin bir bölümü, örneğin, Halide Edip Hanım burada kalıyordu ancak çoğu kez yemekler karargah olarak kullanılan ana binada yeniyordu. Yunus Nadi anılarında bu binayı anlatıyor. (Y. Nadi, 1955). Binanın iki katının da ortasında birer koridor ve çevresinde odalar vardı. Girişteki odalardan birisi kalem, diğeri şifre odası, bir diğeri ise telgrafhane olarak kullanılıyordu. Üst katta ise yatak odaları vardı. Atatürk ile birlikte Recep Peker ve Dr. Refik Saydam da bu katta kalıyorlardı. İlk meclis hazırlıklarının yapıldığı bu binaya sonradan kat eklenmiştir. Bugün ise meteoroloji enstitüsü olarak kullanılıyor.

1923'te Meclis açıldığında Atatürk, garı yapan Almanların burada inşa ettikleri ufak kargir binalardan birine geçti. Atatürk, bugün müze olarak korunan bu binanın üst katında kalıyor, alt katını ise çalışma mekanı olarak kullanıyordu. Atatürk'ün Çankaya'ya geçişini ise Şeref Erdoğan, Ademzade Ahmet Beyin anılarından aktararak anlatıyor. (Ş. Erdoğan, 1965). Aktarılan anıya göre, 1923'de Ankara'nın eşrafından Bulgurluzade Mehmet Efendi, Kasapoğlu adında zengin bir Ermeninin 20-30 yıl önce Çankaya'da yaptırdığı bir bağ köşkünü Milli Emlakten satın almıştı. Bir yemek sırasında Atatürk Ademzade Mehmet Efendiye, Etlik ve Keçiören taraflarını gezdiğini, oralarda da güzel bağlar olduğunu ancak kendisinin Çankaya tarafında yerleşmek istediğini söyler. Ademzade ise Çankaya tarafındaki bağ konutlarının düzensiz, ahşap yapılar olduğunu, Paşa'ya göre bir konut olmadığı yanıtını verir.

Birkaç gün sonra bir toplantı sırasında Vali Yahya Galip Bey, Atatürk'ün bir bağ satın almak istediğini belirterek Bulgurluzade'ye Milli Emlak'e ödediği 9 000 liranın verilmesini ve bağın satın alınmasını önererek, 'Paşayı kaçırmayın, size komşu olsun' diye ekler. Konutta bir süre tamirat yapılmış ve çevresi düzeltilmiştir. Feridun Fazıl Tülbentçi, 1924'te Çankaya'daki konut tamir ettirildiğinden Atatürk ve Latife Hanımın gerideki bir tepede yaverlere ayrılmış olan üç odalı, tek katlı yazlık bir binaya geçtiğini ve kendi sine bir haber getirmekte olan Katibi Umumi Hasan Rıza Soyak'ın, Paşayı, yanında Latife Hanım ve birkaç arkadaş ile birlikte, köşkün çevresinden attırdığı kayalara nezaret ederken bulduğunu iletiyor. (F.F. Tülbentçi, 1955).

Atatürk'ün Çankaya'ya yerleştiği 1923 yılında bu tepeye çıkan düzgün bir yol yoktu. Yakup K. Karaosmanoğlu'nun ilettiğine göre bu yol bağların ve hendeklerin içinden geçen, ara ara izi bile kaybolan toprak bir kır yoluydu. Kavaklıdere'den sonra dik bir yokuşa dönüşen bu yolun iki tarafında ağaçlıklı bağlar ve kerpiç bağ konutları vardı. (Y.K. Karaosmanoğlu, 1935). Falih Rıfkı Atay'da 'Atatürk'ün konutuna giden yol denilebilecek bir şey' olmadığını, eski halkevinin bulunduğu tepé eteklerinden Çankaya sırtlarına kadar 'bozulmuş bağlar, asma kütükleri ve yabancı gül fidanları arasından sarsıla sarsıla' geçerek gittiklerini anlatıyor. (F. R. Atay, 1980). Bu yıllarda çevredeki bu yolların durumunu gene Atay'ın bir anısından çıkarmak olanaklıdır. 1923'de Ankara'ya gelen yazar kentte geçirdiği ilk kış mevsiminde, Çankaya'ya çıkan yolun bir 'dere aşırı sırtında' oturan Ruşen Eşref'in konutuna konuk gittiğini ve konuklar otururken yağın kar nedeniyle iki gün ve iki gece konuttan çıkamadığını anlatıyor.

Kentin çevresinde, Atatürk'ün de içinde yer seçerek kent gelişmesini yönlendirdiği, bağ dokusunun da dışında, kente yakın olup tarım yapan köyler vardı. Bu köyler, Solfasol, Pasaklar, Bağlum, Yakupaptal, Kıbrıs, Yakacık, Yuva, Susuz, Kayaş, Nenek, Yalıncak, Ludumu, Alacaatlı, Karapürçek, Tatlar, Gicik, Dudurga ve İmrahor köyleridir. (Ş. Erdoğan, 1965).

C. Yeni Yönetim Eski Doku İçinde Yer Seçiyor

Savaş yılları içinde Ankara'da kurulan yeni yönetim, savaş süresince Ankara'nın varolan dokusu içinde kendisine yer bulmak zorunda kalmıştı. Kentin batıya doğru merkezleşen, ve konut dokusu ile en önemli ulaşım bağlantısını sağlayan istasyonu birleştiren Taşhan meydanı aynı zamanda Akköprü üzerinden İstanbul'a ve batıya yönelen kara yoluna da yakın olması, doğal bir merkez niteliği taşıması, yeni yönetimi pek de olumlu karşılamayan eski dokunun bir kenarında yer alması ve çevresinde yeni yönetimin en gerekli işlemlerine yetecek büyüklükte taş binalar olduğu için yeni yönetimin odak noktasını oluşturdu. Bu dönemde Ankara'daki belli başlı binalar şöyle sıralanabilir: (Bkz. Şekil 6).

- 1908'de Vali Ali Münif Bey zamanında yapılan ve Atatürk'ün karargah olarak kullandığı Ziraat okulu,
- Taşhan
- 1907'de Vali Ferit Paşa zamanında yapılan öğretmen okulu (Taşhan'ın karşısında),
- 1912 yılında İttihat ve Terakki Fırkasının yaptırdığı birinci meclis binası,
- 1890'da Vali Abidin Paşa zamanında yapılan erkek lisesi (taş mektep-bugünkü İhtisas Hastahanesi yerinde),
- Vilayet Konağı,
- Vali Ferit Paşa zamanında yapılan sanayi okulu,
- Duyun'u Umumiye binası,
- Cebeci'de Abidin Paşa köşkü (Rivayete göre Paşa Ankara'nın çeşitli tepelerine et astırmış ve en geç bozulan etin astırıldığı tepeye bu köşkü yaptırmıştı),
- 1759'da Etlik'e giden yol üzerinde Vank manastırı.

1900 yılından sonra yapılan binaların çoğunda andesit taşı kullanılmıştı. Tek ya da en fazla iki katlı kerpiç konut dokusu yanısıra

bu binalar sağlam ve görkemli bir izlenim veriyordu. Yeni yönetim bu binaları kullanma yoluna gitti.

1919'da Mütarekeden sonra kente getirilen iki bölük İngiliz askeri Cebeci ve Demirlibahçe tarafına yerleşmiş, kumandanları ise istasyon civarında karargah kurmuştu. Daha sonra gelen Fas ve Fransız askerleri ise Ulus meydanına yerleşmişler, askerler Millet bahçesindeki barakaları işgal ederken, kumandanları karşıdaki İttihat ve Terakki Fırka binasına bayrak çekerek burasını karargah yapmıştı. İlk aşamada, varolan binaları kullanmaya çalışan yeni yönetim 1923'de gerek yeri, gerekse büyüklüğü ve yapı biçimi açısından kentin en düzgün ve etkin yapılarından biri olan bu fırka binasını Meclis binası olarak seçti. 1912 yılında inşaatı başlayan bu bina henüz tamamlanmamış, bazı bölümleri yanmış, çatı da kapanmamıştı. Meclisin bu binada açılabilmesi için Ulucanlar'da yapılan bir ilkokulun kiremitleri buraya taşındı ancak bu da yetiemediği için eksik kiremitleri Ankaralılar sağladı. (Ş. Erdoğan, 1965). Yunus Nadi, Nisan'ın 10'una değin Ankara'da 50-60 milletvekilinin toplandığını iletiyor. (Y. Nadi, 1955). Hıfzı Veldet Velidedeoğlu ise açılışın 23 Nisanda yapılabilmesi için Taş mektepte sınavların erken yapıldığını, ve sıralar ile diğer bazı okul eşyalarının Meclis'e taşındığını, eksik kalan mobilyanın valilik binalarından elde edildiğini anlatıyor. Nitekim, 23 Nisanda 115 milletvekili ile açılan Meclis kaleminde, o yıl 16 yaşında olan yazar dahil, lisenin öğrenci ve öğretmenleri görev almıştı. (H.V. Velidedeoğlu, 1983).

Hükümet meydanındaki Vilayet Konağının odalarına ise, Başbakanlık ve bazı bakanlıklar yerleşmişti. 1291 tarihli litograf Ankara salnamesinde bu konağa ilişkin şu bilgi veriliyor. 'Şehir içinde Hükümeti seniyye'ye mahsus daire, fevkani ve tahtani kırk oda, ve ahır ve dairei mesküreye muhat olan cidar içinde ayrılmış olan zabıta dairesi oniki oda ve hapishane ve ahır, yine müfrez bulunan telgrafhane dahi sekiz oda ve evrakı resmiye hıfsolunmak üzere bir bap kagir mahzen ve üç odalı belediye dairesinden ibarettir. Cidarı mezkurun dahilinde Asakiri Osmaniyeye mahsus olan büyük depo iki tabura kifayet edecek derecededir. Yine bu cidarın

içinde, beş odalı bir matbuca mevcuttur. (aktaran S. Erdoğan,1965). Bu dönemde Ankara'da görev yapan Rus Büyükelçisi S.İ. Aralov, anılarında, bu binayı 'Bakanlıklar büyük bir taş binada toplanmıştı. Bakanların çalışma odaları yarı karanlık bir koridorda idi. Bir günde birkaç bakanı ziyaret etme fırsatı buldum' diye anlatıyor. (S.İ. Aralov, 1967).

Maliye, Milli Eğitim, Milli Müdafaa ve Dışişleri bakanlıkları ise ayrı binalara yerleşmişti. Maliye Bakanlığı, Anafartalar cadde-sinde Ankara'nın ilk apartmanlarından biri olan ve 'büyük apartman' olarak tanınan bir binanın üst katında çalışmaya başlamıştı. Bu bina daha sonra, 1930 yılında Vehbi Koç tarafından satın alınmış ve Koç iş hanı olmuştur. (İ. Aslanoğlu, 1980). Dışişleri Bakanlığı ise Kızılbaş türbesi yanında, gene Ankara'nın belli başlı binalarından biri olan Duyun-u Umumiye binasına yerleşmişti. Bu bina, Kızılbaş türbe ve mescidi ile birlikte, Merkez Bankası yapılırken yıkılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı, Taşhan'ın karşısındaki öğretmen okulunu almıştı. Bu okul binası 1920 yılında İstanbul'dan gelecek milletvekilleri için hazırlanmıştı. Gelen milletvekilleri bu binada yatakhanelerde kalıyor, günde adam başına 48-55 krş.'a tabiidotta yemek yiyorlardı. (Y. Nadi, 1955). Bina 1950 yılında yanmıştır. Milli Müdafaa Bakanlığı ise Taş mektebe yerleşmişti. 1924 yılında, Mimar Hikmet Koyunoğlu, bu durumu, 'Vekalet binaları karmakarışık, inhisarlar binasında Hariciye Vekaletinin 8 memuru oturuyor. Diğer 8 memur Hamamönünde bir binada, 5'ine yer yok' diye anlatıyor. (G. Birkan ve S. Pehlivanlı, 1977).

Toprak bir meydan olan Hükümet meydanında Vilayet Konağının yanı-sıra, konağın sağında, 1925'edek telgrafhane olarak kullanılan bina vardı. 1925 yılında posta işlevleri, yeni yapılan büyük postahaneye taşınınca bu bina Adliye ve Hukuk mektebine dönüştürüldü. Konağın solundaki iki katlı binada ise önce 20. Kolordu Kumandanlığı oturmuş, burası daha sonra İçişleri Bakanlığına verilmişti. Cezaevi ve Jandarma komutanlıkları da aynı meydan çevresinde idi. Bugünkü İş Bankasının yerinde ise Umum Tesisatı Harbiye anbarı vardı.

Çevredeki binalardan Ziraat Okulu, Genel Kurmay Başkanlığı olarak, Cebeci'deki Abidin Paşa köşkü de Ankara Talimhahı olarak kullanılıyordu, ancak Talimhah 1919 yılından sonra taşınmıştır.

Kentte eğitim, mahalle okullarının dışında Ziraat okulu, Sanayi Okulu ve Taş mektepde (lise) sürdürülüyordu. Falih Rıfki Atay'a göre Meclisin yanındaki Kemal'in lokantası da tek yemek yenecek yerdi. (F.R. Atay, 1980). Gece hayatı Anafartalar caddesindeki bir-iki kahvede merkezleşiyor, eğlence için de Meclisin bahçesi, karşıdaki Şehir bahçesi ve su boylarındaki mesire yerleri kullanılıyordu. Özetle, yeni yönetim 1919-1923 arasında eski dokunun içine girmeyerek, marjinine yerleşmiş, kentin iki ucunu tanımlamıştı. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu'nun deyişiyle, 1923 yılında kentin iki ucunu Meclis ve Taş mektep oluşturuyordu. (H.V. Velidedeoğlu, 1983).

Yeni yönetim kentin konut dokusunu hangi ölçüde kullandı? Bu dokunun nicelik ve özellikle nitelik açısından çok sınırlı olduğuna daha önce de değinilmişti. Kente gelen memurlar içinde geliri yetersiz olanlar önce bir süre Taşhan'da kaldıktan sonra eski doku içindeki kiralık konut ve odalara ikişer, üçer yerleşiyordu. Örneğin, 1921 yılında Ankara'ya gelen mimar Arif Hikmet Koyunoğlu, önce Taşhan'da 20 kişi ile birlikte bir odayı paylaştığını iletiyor. Daha sonraları rastladığı Nafia Vekili, kendisinin de beş kişi ile bir konutun odasını paylaştığını bu nedenle Koyunoğlu'nu davet edemeyeceğini ancak 'Yahudi' mahallesinde 'emlaki metruke' binaları olduğunu, onlardan birine girip oturabileceğini söyler. (G. Birkan ve S. Pehlivanlı, 1977). Saffet Arıkoğlu^{an} da anılarında Kayseri milletvekillerinin Kurşunlu cami dolaylarında Rus sefareti yakınında toplu olarak oturduklarını, kendisinin de onların karşısında bir konutta oturduğunu iletiyor. (S. Arıkoğlu^{an}, 1943).

Falih Rıfki Atay ve Yakup K. Karaosmanoğlu gibi kente 1922 yılında gelen Hıfzı Veldet Velidedeoğlu da Hacı Musa mahallesinde bir iç avluya bakan iki kerpiç odalı bir konutun, bir odasını kiralamıştı. Tuvalet avlunun öteki ucunda idi. 1925 yılında kente gelen mimar Kemalettin ise uygun bir konut bulamadığı için ailesini getirte-

memiş ve şantiyede kalmıştır. Bu dokuda zor ve alışılmadık koşullar altında yaşayanlar ilk fırsatta, ileride değinileceği gibi, başka bir çözüm denemesine girişiyorlardı. Geliri biraz daha yüksek olanlar ise çevre bağlarda konut alıyorlardı ki, milletvekillerinin bir kısmı bu çözümü yeğlemiştir. Örneğin dönemin maliye bakanı Hasan Saka ile meclis başkatipli Recep Peker, Keçiören'de birer bağ almışlardı, hergün Taşhan'a bağladıkları atlarla meclise gelirlerdi. Kente bu yıllarda gelen düşük gelir grupları için hiç bir yer yoktu. 1923 ortalarında Ankara'ya gelen Zekeriya Sertel anılarında Ankara'ya gelen köylülerin bir bölümünün, kendisinin kira ile oturduğu konutun arkasındaki boş arsada açıkta yaşadıklarını bildiriyor. Sertel'e göre, 'Hayvanlarını bir kenara bağlıyor, yere yırtık pırtık birşeyler açıyor, günü geceyi onların üzerinde geçiriyorlardı. Köylülerin arabaları ve hayvanları ile şehre girmeleri yasaklanmıştı'. (Z. Sertel, 1968). Kuşkusuz bu gerçek, ilerideki gecekondulaşmanın ve bu olguya alınan hükümet tavrının ilk habercisidir. Kentin eski dokusu bu dönemde değil yeterli kiralık konut, geceleme için bile yeterli hizmet sunamıyordu. Kentte otel olarak Taşhan yanısıra, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu'na göre Zincirli cami karşısında Adalet oteli vardı. (H.V.Velidedeoğlu, 1983). Şeref Erdoğan, ise Taşhan'ın önündeki Meşrutiyet otelinden söz ediyor. (Ş. Erdoğan, 1965). Bu bilgilerden otel sayısının çok sınırlı olduğu anlaşılıyor. Bu otellerin niteliğinden (pislik ve pirelerden) çoğu anılarda yakınıllıyor. Kuşkusuz bu nedenle, yeni yönetim kente gelen yabancı konuklar için ufak ama az da olsa belli bir konfor düzeyine sahip bir bina hazırlamıştı.

Şekil 7, yeni bürokratik, finans, eğitim ve diğer üst yapı binalarının eski doku içinde yer seçme seçeneği üzerinde fazla durmadan, istasyon ve eski kenti bağlayan yolların kesiştiği Ulus merkezinde odaklandığını ve bu noktadan Çankaya'ya, Atatürk konutunun oluşturduğu nüveye doğru uzanan eksen çevresinde yoğunlaştığını gösteriyor. Eski dokuya girmek için bir deneme yapılmıştır. Mimar Mukbil Taş'ın Anafartalar Caddesi üzerinde yaptığı Gazi ve Latife İlkokulları ile Vilayet konağı çevresinde gelişen hükümet kompleksi bu yolda denemelerdir. Yabancı misyonlardan Fransız ve Rus sefa-retleri de eski dokuya yerleşmişti.

Genelde, yabancı misyonların Ankara'nın başkent olma kararını onaylamadıkları biliniyor. İstanbul, rahat ulaşım girişlerinden ötürü daha rahat denetlenebilirdi, ayrıca hizmetlerin niteliği de Ankara'ya oranlanmayacak kadar iyi idi. Nitekim, Sovyet, Fransız, İtalyan büyük elçilikleri ile Yunan ve Amerikan müsteşarları dışındaki misyonlar Ankara'da sürekli kalmıyorlar, Dışişleri Bakanlığı kendilerine bedava arsa önerdiği halde gidip gelmekte direniyorlardı. Fransız sefareti kalenin güney batısında 1893'de açılan Osmanlı Bankası binasına taşınmıştı. Falih Rıfkı Atay, elçiliğin, banka binasının deposunu goblen halılar yayarak kabul salonu olarak kullandığını iletiyor. (F.R. Atay, 1980). Ruslar ise Samanpazarında Kurşunlu cami karşısında yerli bir hristiyanın konutunu kiralamışlardı. Elçi Aralov, bu binayı 'Bizim elçilik şehrin merkezinde iki arabanın yanyana geçemeyeceği kadar dar bir sokakta, iki katlı, küçük ahşap bir evde idi. Sokak yüksek minareli bir cami ile son buluyordu' diye anlatıyor. Elçilik binası çok küçük olduğu için 1 Mayıs bayramında kutlamaya gelen konukların yerlerde oturduklarını iletiyor. Aralov, 1922'de dışişleri bakanı Yusuf Kemal'i ziyaretinde, Bakan 'Elçiliğiniz kötü, köhne bir binada bulunuyor ama, hele bir savaşı kazanalım Ankara'yı yeniden yapacağız' demiştir. (S.İ. Aralov, 1967). Sovyet elçiliği daha sonra Hamamönünde altındakahve olan daha büyük bir binaya geçmiştir.

D. Y e n i Y ö n e t i m i B e k l e y e n İ m a r S o r u n l a r ı

Yeni yönetimi imar konusunda bekleyen sorunlar şöyle sıralanabilir:

- Büyük güçlere karşı verdiği olağanüstü bir savaşı kazanan yönetimin; çağdaşlık, görkem ve süreklilik özelliklerini mekana yansıtacak işlevsel bir yönetim dokusunun mekanda oluşturulması,
- Eski kentte, sanayi öncesi ekonomik özelliklerinin şekillendirdiği yerleşmeyi, olanaklar ölçüsünde imara açarken, yeni gelen grupların konut gereksinmesini karşılamak,

- Konut dokusunun gelişimine koşut bir altyapı tabanı kurmak ve bu yapıyı ayrıca başkent işlevlerinin gerektirdiği düzeye getirmek,
- Çağdaş yaşamın gerektirdiği üst yapı kurumlarını yerleştirmek,
- Bu gelişmeyi sağlayacak, yönetim, finansman ve diğer girdiler sorunlarını hızla çözecek örgütsel çerçevenin kurulması.

1. Eski Kent - Yeni Kent Tartışması

Cumhuriyetin ilanından hemen sonra, 1924'te Mecliste, Eski Ankara'nın imarına karşın yeni bir yerleşme alanının açılması tartışması başlamıştı. Eski Kentin gelişmesini destekleyenler bu kesimi imarsız bırakıp kent halkının vergileri ile yeni bir kent parçası kurulmasının haksızlığını öne sürerken, karşı görüşte olanlar bu kent dokusunun çok sık ve eski olmasından ötürü istimlak giderlerinin çok yüksek olacağını, başkent niteliği taşıyacak bir kent için burada yeterli gelişme alanı olmadığını savunmuşlardır. ³ Kuşkusuz bu tartışmaların arkasında spekülasyon boyutu da vardı. Ankaralı zengin esnafın Eski Kent içinde toprak sahibi olmalarına karşın yeni gelen grubun çevre bağlarda toprak aldığı açıktı.

Ancak, ticaret merkezi çevresinde dengelenmiş ve bir ucuna da yeni yönetimin yerleşmesi ile mekansal özellikleri artmış olan Eski Kent, yetersiz de olsa belli bir alt yapıya sahipti. Yoğunluğun yüksek oluşu, sayılan bu nedenler yanı sıra Eski Kentte toprak fiyatlarını arttırıyordu. Burada emlak ve arsa sahibi olan eski kentliler yeni yönetimin bu kesime yerleşmesi durumunda gelecek olan imar ve istimlak işlemleri ile büyük bir spekülasyon değerine sahibolacaklardı. Eski dokuya giremediğini yukarıdaki tartışmada izlediğimiz yeni yönetim ise bu değeri emlak sahibi tüccar ve esnafa bırakmaktan yana değildi. Mecliste eski-yeni kent tartışmaları sürerken bu sorunu yeni yönetimin istekleri doğrultusunda çözecek bir örgütsel yapının gerçekleşmesi sağlandı.

2. Şehremanet Kuruluşu

Tartışmaların koşutunda, zaten hızlı imara olanak vermeyen yürürlükteki 1298 sayılı Ebniye Yasası kaldırıldı ve Şubat 1924'te 417 sayılı Ankara Şehremaneti Kanunu ile Ankara Şehremaneti kuruldu. Bu şehremanet geneelde İstanbul'daki örgüte benzemekle birlikte yetki ve sorumluluklarının bir kısmını merkezi yönetimin saklı tutması açısından özgündü. Şehremanetini, İçişleri Bakanlığı atadığı gibi aynı bakanlık bütçenin onaylanmasından, kadro ve maaşların saptanmasından da sorumlu idi. Bu denetimin nedeni, İlhan Tekeli'nin belirttiği gibi, yönetimin merkezi eğilimleri ve kent imarının başarısının rejimin başarısı ile özdeşleştirilmesi yanısıra yukarıda sıraladığımız imara ilişkin sorunların çok geniş kapsamlı oluşu ve salt yerel yönetim olanak ve yetkileri ile çözülemeyeceği endişesi ve gene yukarıda değinilen çıkar çatışmalarında merkezi yönetimin varlığını duyurabilme isteğidir. (İ. Tekeli ve İ. Ortaylı, 1978). Nitekim ileride de izleneceği gibi Cumhuriyetin bu ilk yıllarındaki imar işlemleri sırasında spekülâtorler ve toprağı paylaşma kaygısındaki kişi ve kooperatifler sık sık bu yetki karışımı kapsamında kendileri için bir çıkar dengesi kurmaya çalışmışlardır.

Şehremaneti, seçmenlerin oyu ile oluşacak 24 üyeli bir Cemiyet-i Umumiye-i Belediye yönetecekti. Bu noktada emlak sahibi eski kentliler ile yeni yöneticiler gene karşıkarşıya gelmişler ve İstanbul'da seçmenlerin 100 krş., seçilenlerin ise 200 krş. emlak vergisi verenlerden oluşmasına karşın Ankara'da bu sorun yeni yöneticiler lehine çözülmüş ve seçim olgusunu eski kentlilerin eline bırakacak bu kural uygulanmamıştır. (İ. Tekeli ve İ. Ortaylı, 1978). Atanan ilk Şehremanetini Mehmet Ali Bey Anafartalar Caddesindeki Şehremanet binasına yerleşmiş ancak bir kaç ay sonra görevden alınarak yerine imar işlemlerini istenilen hızda ve düzeyde yürüteceği inancı ile Haydar Bey getirilmiştir. Şehremanet Yasası ile 1930 yılında 1580 sayılı Belediye Yasası çıkanadek yürürlükte kalmıştır.

Meclis tartışmalarının yeni bir kent kurulması yönünde belirgin-

leşmesi ve bunu gerçekleştirebilmek için yeni bir örgütün kurulması ile birlikte, yer seçimi yapıldı. Atatürk'ün bir yıl önce Çankaya'da yer seçmesi kentin gelişme yönünü güney ekseninde saptamıştı. Bu nedenle, bu eksende, alt yapıya ve özellikle demiryoluna en yakın, bitişik bir alan seçildi. Bu alana Yenışehir adının verilmesinin eski dokuya haksızlık olacağı düşünülerek o günlerde Yeni Mahalle olarak adlandırılan bu kesimin durumu Şekil 8'de izlenebilir. Daha önce de belirtildiği gibi, bu alan kısmen bataklıkta, kısmen otlak olarak kullanılıyordu, kısmen de ekilmekte idi. Özel mülkiyet altındaki bu alanı hızla kamulaştırabilmek için Mart 1925'te 583 sayılı 'Ankara'da İnşaaı Mukarrer Yeni Mahalle İçin Merkezi Yerler ile Bataklık ve Merzagı Arazinin Şehremanetince İstimlaki Hakkında' bir yasa çıkartıldı. Yasa, kamulaştırma yolu ile kentsele arsaya dönüştürülecek bu arazilerin % 25'ini sahiplerine bırakıyor (böylece spekülasyonun önleneyeği umuluyordu) ve kalanı rayiç değil, vergi değeri üzerinden (1913 yılı değerinin 15 katı) kamulaştırmayı öngörüyordu. Şehremini Haydar bey bu yasa dayanarak çok kısa bir zamanda dört milyon metre kare toprağı kamulaştırmıştır.

3. İmar İşlemleri

Bu yasal taban kurulurken imar işlemleri bir plan kapsamında olmasa da hızla gelişmeye başladı.⁴ 1924 yılında, Eski Kent ve yeni yönetim nüvesi ile Çankaya'da Atatürk'ün konutunu ve arada yeni kurulacak olan yeni kent paçasını birleştirecek ulaşım arterinin açılmasına başlandı. Daha önceleri bu yol dar ve tozlu bir geçitti ve iki araba bile yanyana zor geçerdı. Bulvarın açılması sırasında çevresindeki binalar da aynı hızla yapılamadığı için iki tarafı çorak bir bozkır görünümünde idi. Bulvarın yapımı 1929 yılında tamamlanmıştır. Gene aynı yıl içinde Eski Kentte, yukarıda adı geçen Gazi ve Latife okulları açılmış, mimar Vedat Tek, sonradan Ankara Palas olarak bilinen Evkaf otelinin temellerini atmıştır. (İ. Aslanoğlu, 1980). Daha büyük ve yeni bir meclis binası için de aynı yıl karar alınır, inşaatı mimar Vedat Tek yükümlenir (İ. Aslanoğlu, 1980) ve Hakimiyet-i Milliye meydanı adı verilen Hükümet meydanı parke taşı ile döşenir. Gene aynı yıl Numune Hastahanesinin bazı pavyonları da hizmete açılır.

1924 yılında gerçekleşen diğer önemli bir olay, Alman şehirci M. Heussler'e, Şehremanetinin, eski ve yeni kentler için yaptırdığı iki plandır. İlgili bir birimin arşivinde olması gereken ancak bugüne dek araştırmacılara açılmayan bu planlardan yeni kent için 150 hektar üzerinde tasarımlanan uygulanmıştır. Plan elimizde olmasa da Şekil 5 ve 9'da Yenişehirde, Bulvarın doğusunda izlenen 12 bloklu yapılaşma ve Jansen'in orijinal baskı 1/4 000 ölçekli haritasının altındaki dokuyu gösteren Şekil 10'da aynı yerdeki yapılaşma Heussler planının uygulanması olmalıdır. Planlardan izlenildiği kadar Heussler'in bir ızgara yol sistemi üzerinde homojen ve bahçeli, tek ve en fazla iki kata ulaşan bir doku öngördüğü anlaşılmaktadır. Falih Rıfki Atay, bu olayı, 'Gerçi bir ara bir Alman geldi. Yenişehir'in çekirdeğini kurdu. Fakat bu da ancak çok parası olanların alabileceklere bir pahalı evler mahallesi idi' diye anlatır. (F.R. Atay, 1980). Yüksek bir plato üzerinde yer alan eski bağ ve bahçe alanı Cebeci'de ise, Heussler planının Yenişehir'de uygulanması ile, dağınık ve düzensiz ve kaçak bir yerleşme gelişmeye başlamıştı. Cebeci ile Yenişehir arasında ise bir fidanlık oluşuyordu.

4. Spekülasyon Eski Kentten Yenişehir'e Kayıyor

Bulvarın açılması ve Yenişehir'de ilk yerleşmenin başlaması ile Bulvarın iki yanındaki boş tarımsal araziler üzerinde büyük bir spekülasyon başladı. Böylece spekülasyon Eski Kentten yeni kente kaymıştı. Falih Rıfki Atay bu dönemi '...hemen spekülasyona dalmıştık. Herkes saklayıpilerde satmak üzere arsa edinmek hırsına kapılmıştı' diye anlatır. (F.R. Atay, 1980). Yerli halkın fakir kesimi olayın dışında idi. Nitekim gene Atay bulvar üzerinde büyük bir apartman arsası satın almak isteyen ve burası için 200 TL öneren birisine arsa sahibinin 'Burayı babam da ekti, ben de ektim, bir hayrını görmedik. Seni zarara sokmamak için yabancıya verdim' dediğini iletiyor. (F.R. Atay, 1980).

Hıfzı Veldet Velidedeoğlu da 1920'de 'Kimsenin arsa, bağ, bahçe edinme hırsına kapıldığını görmedim ve duymadım. 1922 yılı sonunda, hele 13 Ekim 1923'te Ankara'nın hükümet merkezi olmasından sonra bu kentte bir arsa edinme hırsı başladı' diye anlatıyor. 1922

yılında kendisine Belediye binası karşısında yangın yerinde 5000 liraya çok büyük bir arsa satıldığı bildiriliyor. İstenen para çok yüksek olduğundan ancak 25-30 kişi birleşip bu arsayı alabilecektir. Bu arsa bir yıl sonra 50 000 TL .'sına, 12 yıl sonra da Ankara Memurlar Kooperatifine 500 000 TL.'sına satılıyor. Gene Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Meclis evrak kaleminde çalışan ve 'uzak görüşlü' bir kişi olan Necmettin Sahir Beyin 'Yolsuz ve bomboş' Yenışehirde tarlaların olduğu yere ilk konutu yaptığını iletiyor. (H.V. Velidedeoğlu, 1983).

5. Yenışehir'e Milletvekilleri Yerleşiyor

1920'lerin sonuna doğru Yenışehirde bulvar üzerinde ve yakın çevresinde aşağıdaki kişiler arsa sahibi idiler:

- Eskişehir Milletvekili Emin Sazak
- Konya Milletvekili Kazım Rüştü Güven
- Eski Bilecik Milletvekili Asaf Bey
- Bilecik Milletvekili Salih Bozok
- Kütühya Milletvekili Ragıp Sosyal
- Ankara Milletvekili Mümtaz Bey
- Tekirdağ Milletvekili Faik Öztrak
- Rize Milletvekili Hasan Cavit
- Siirt Milletvekili Mahmut Bey
- Eski Ankara Milletvekili İzlat Sönmez
- Yozgat Milletvekili Süleyman Sırrı
- Diyarbakır Milletvekili Kazım Paşa
- Trabzon Milletvekili Hasan Saka
- Çankırı Milletvekili Abdülhalik Renda
- İçişleri Bakanı Cemil Uybadin
- Bingöl Milletvekili Necmettin Sahir
- Emlak Eytam Bankası Meclis-i İdare azası Cemal Bey
- Ankara Maarif Müdürü Rahmi Bey
- Maliye mümeyyizi İsmail Bey
- Vilayet Umum Müdürü Sabri Bey
- Milli Müdafaa Vekalet Daire Müdürü Hayri Bey

- Varna Konsolosu Hayri Bey
- Divan-ı Muhasebat ikinci reisi Alim Bey
- Hariciye Şifre Kalem Müdürü Celalettin Bey
- Sabık Maliye Müsteşarı Ali Rıza Bey
- Vali Muhittin Üstündağ
- Temyiz mahkeme azası Niyazi Bey
- Barut fabrika müdürü Nurettin Bey
- Mühendis Derviş Bey
- Mimar Bedri Bey
- Mimar-mühendis Hadi Bey
- Mimar Bedrettin Tümay
- Mühendis Kemal Bey
- Mühendis Mustafa Cemal Bey
- Dr. Hüseyin Ertuğrul Bey
- Dr. Hakkı Şinası Bey
- Dr. Abdürrahman Bey
- Dr. Hamit Osman Bey
- Üçüncü Ordu Müfettişi 1. Ferik Ali Sait Paşa

Bulvar üzerinde Ankara'nın eski ailelerinden Vehbi Koç, Ali Nazmi, Naşit Toygar gibi isimlerin de arsaları vardı. Bulvar üzerindeki arsaların ortalama büyüklüğü 594.69 m2 iken, en büyük arsalar 6 705 m2 ile Orduevine, 4 304 m2 ile R. Soysal'a aitti. Bulvarın, Sıhhiye kesiminde daha mütevazı ve bir örnek memur konutları geliştiren şimdiki Kızılay kesiminde yapılan konutlar Yakup K. Karaosmanoğlu'nun çok alıntı yapılan tarifi ile 'Kuleli, geniş saçaklı, çevresi hendekli adeta ortaçağ şatoları' gibi idi. (Y.K. Karaosmanoğlu, 1935).

1925 yılında ise Eski Kent tarafında yeni yönetimin ilk bakanlık binası olan Maliye Bakanlığı ve Adliye Sarayı yapılmıştı. Mimar Yahya Ahmet'in yaptığı Maliye Bakanlığı inşaatı tamamlandığında Başbakanlık, Gümrük ve Tekel Bakanlığı ve Maliye Bakanlıkları bu binaya taşındı. (İ. Aslanoğlu, 1980). Aynı yıl içinde, 15 Ekimde, Meclis yeni binasına yerleşmiş ve eski meclis binası CHP merkezi olmuştu. Vilayet Konağı arkasındaki binada çalışan telgrafhane bu yıl biten büyük postahane binasına taşınınca, boşalan binaya hukuk mektebi yerleşti. Hukuk mektebi, Kasım 1925'de Meclis binasında

Atatürk'ün bir söylevi ile açılmış ve ilk yüksek öğretim başlamıştı. 1927 yılında alınan bir Bakanlar Kurulu Kararı ile okulun adı fakülteye çevrilmiş ve Ankara Üniversitesinin temeli atılmıştı.

6. İmar ile İlgili Üç Sorun

Yeni yönetimin önünde imar işlemleri koşutunda çözülmesi gereken üç ayrı sorun vardı. Birincisi, bu işlemlerin hızla, istenilen düzeyde ve kamu yararına gelişmesini sağlayacak yasal ve özellikle örgütsel çerçevenin kurulması idi. Diğeri, bu işlemlere katılacak girdi sorununun çözülmesi, üçüncüsü ise altyapı sorunu idi. Yönetimin yasal ve örgütsel çerçeve kurma çabalarına değinildi. 1924 yılında Şehremanetin çözmesi gerekli en geniş kapsamlı sorun ise alt yapı sorunu idi. Kentte elektrik yoktu. İlk elektrik 1925 yılında Şehremanetin Bentderesinde kurduğu 50 beygir gücünde lokomobili olan bir santralden verildi. Falih Rıfkı Atay, bu ışığın 'titreye titreye' yandığını iletiyor. (F.R. Atay, 1980). Böylece, kentin, az da olsa, bir kesimine elektrik verilebilmiştir. Ancak yaklaşık 75 000 nüfuslu kentin sorununu Şehremanetin kendi olanakları ile çözmesi çok zordu. Bu nedenle aynı yıl Alman Deutz firmasına Güvercinlik'te bir santral ısmarlandı, santralin genişletilme işi de Siemens firmasına verildi. 1927 yılında elektrik üretim ve dağıtımı ile varolan santrallerin işletilmesi için Alman Didier firması ile 60 yıllık bir sözleşme yapıldı. Havagazı işletme imtiyazı da aynı firmaya verildi. İkinci elektrik santrali aynı yıl Ankara'nın 8 km. dışında, bugünkü çimento fabrikasının yanında kuruldu. Üçüncü santral ise bir yıl sonra, sermayesinin % 99'u yabancı olan Ankara Elektrik TAŞ tarafından geçici olarak hipodromun olduğu yerde kuruldu ve böylece 1928 yılında kentin sokaklarının bir kesimine de ışık verilebildi. Aynı yıl sermayesinin % 95'i yabancı olan Ankara Havagazı Şirketi de kurulmuştu. Ancak havagazı aynı hızla yaygınlaştırılamıyordu. Nitekim, 1930 yılında kentte 477 havagazı abonesi vardı. Mazotla işleyen elektrik santrallerinin gücü sınırlı olduğu için 1933 yılında taşkömürü ile çalışan Maltepe termik santrali kuruldu ve böylece ilk kez tüm Ankara ışıklandı. 1939 yılında ise bu tesisler ve havagazı şirketi devletçe satın alınarak 1942 yılında Belediyeye bağlı Ankara Elektrik ve Havagazı İşletme Müessesesine devredildi.

1926 yılı içinde kente ilk kez otomatik telefon santrali de geldi ancak kentler arası bağlantı 1929'da kurulabildi. 1925 yılı içinde tulumbacı örgütü kaldırılarak yerine bir itfaiye örgütü kuruldu. Ancak su sıkıntısı sürüyordu. Nitekim 1927 yılında Ankara büyük bir yangın daha geçirdi ve itfaiye örgütünün bütün çabalarına karşın Tahtakale ve Büyük Postahane ile şimdiki belediye binası arasındaki Haseki Camii ve tüm dükkanlar yandı.

Su sorunu kentin en önemli altyapı sorunu idi. Bu sorunu da 75 000 nüfus ölçeğinde çözebilmek Şehremanetin olanaklarının ötesinde idi, ve tüm uğraşlara karşın kentin su gereksinmesi karşılanamıyordu. Bu nedenle bu sorumluluk 1930 yılında Bayındırlık Bakanlığına verildi. 1929 yılında da Çubuk I barajının yapımına başlandı. Baraj 1936 yılında hizmete girdi. Önemli ve Ankara'ya özgü bir sorun da kent içindeki bataklıkların kurutulması ile ilgilidir. 1925 yılında istasyon karşısında 40 000 m2, 1927 yılında Atatürk Orman Çiftliğinde 20 000 m2 bataklık kurutulmuş ve 1929 yılında kentin çeşitli yerlerinde 7 417 m. kanal yapılmıştır.

Yeni Ankara'nın kuruluşuna katkıda bulunan mimarlardan Arief Hikmet Koyunoğlu, malzeme, araç, gereç ve işgücü sıkıntısını şöyle anlatır, 'Taşhan'ın karşısında ufak bir yazıhane açtım. Şimdi inşaat işlerine başlayacağım ancak, tuğla, kiremit, kireç, çimento, usta yok.... Akköprü'de üç tuğla ocağı yaptırdım. Çankaya'nın arkasındaki Firenközü köyünde bu işe uygun toprak buldum, Tuğla yapmaya başladım.... İstanbul'da mimar Veliddin isminde bir arkadaş, künk yapmak için bir makina getirtmiş fakat kullanamamış, öyle duruyordu. O makinaları getirttim ve Akköprü'de bir karo mozayik, künk ve blok fabrikası yaptım. Bu malzeme ile yaptığım binalardan şimdi duranlar var (örneğin) Celal Bayar'ın, Ruşen Eşref'in, ve Maraş mebusu Mithat Alam'ın köşkleri'. (G. Birkan ve S.Pehlivanlı, 1977). Mimar Koyunoğlu, Etnografya müzesini yaparken de aynı zorluklarla karşılaşmıştır. 'Müze işini bana verdiler... o zaman demirci, taşçı ustaları yok. Ermeniler gitti, Rumlar mübadele edildi, usta kalmadı. O aralık Ankara'da ecnebilerin çalışmalarına izin verdiler. Macar ustalar Ankara'ya geldi ama taşçı yok. Taşçı ustası bulmak için İstanbul'a geldim. Talebeliğim sırasında Unkapanında çalışırken tanıdığım Taşçı Salih Karagöz vardı. Marmara

adasındaki mermer ocaklarını işletirdi. Müzede çalışan taşçıları o getirtti. Marmara adasından taş gelir. Vagondan indirmek için vinç yok. Vagondan bir rampa ile, yaptığımız arabalara kaydırırız blok taşları. Ondan sonra bu arabaları kağnıların arkasına bağlarız. İstasyondan tepeye böyle taşınır 10-20 tonluk mermerler.' İnşaat işlerinde özellikle becerili usta yokluğu büyük sıkıntılar yaratıyordu. Mimar Koyunoğlu inşaatlarının çoğunda bu tür özel işleri kendisinin yaptığını, örneğin Türkocağı binasının duvar kalıplarını kendisinin işlediğini, gene aynı binada Atatürk'ün istediği, Ankara konutlarına özgü süslemeleri, aile üyeleri ile birlikte tavana işlediklerini iletiyor. (G. Bilsel ve S. Pehlivanlı, 1977). Kentte inşaat işçilerinin oluşturduğu bir açık pazar vardı. Mimar Koyunoğlu bu pazarı, 'İşçiler Belediye'den rüsum alırlardı, işçi kahveleri vardı, oralardan sağlanırdı. Dülgerler, kaba iş yapanları en ziyade Kastamonulu idi. Demir işlerini yapanlar Rumlardı' diye anlatıyor. (G. Birkan ve S. Pehlivanlı, 1977).

İnşaat girdileri sorununu çözebilmek için Şehremini Haydar Bey'in Avrupaya gidip, bu konuda araştırma yapmak üzere ilişkiler kurduğu, uzmanlarla anlaşma yaptığı ve makineler ısmarladığı izleniyor. Bu ilişkilerin sonucunda kentte tuğla, kiremit ve kireç imalethanelerinin sayısı arttırılmış, 1926 yılında da Şehremanet, kentin 8 km. uzağında 15 000 ton/yıl kapasiteli bir çimento fabrikası kurulmuştu. Bu fabrikanın yönetimi 1928 yılında sermayesinin % 49'u yabancı olan Ankara Çimento TAŞ'e verilmişti. Bu fabrika o yıllarda kentin çimento gereksinmesini karşılıyordu. İşgücü sorununu çözmek için de 1930 yılında Yapı Usta okulu açılmıştır.

Hızla gelişmekte olan kentin altyapı ve konut yanısıra başka gereksinmeleri de vardı. Bu nedenle gene 1925 yılı içinde Atatürk, Ankara'nın batısında, içinden demiryolu geçen yüz bin dekar dolayında bir araziyi sahiplerinden satın alarak burada bir çiftlik kurdurdu. İçinden İncesu ve Bentderesi ile birlikte başka ufak çayların da geçtiği bu alanın bir kısmı bu suların zaman zaman taşması ile bataklığa dönüşmüştü. Çok amaçlı bir tarım işletmesi olarak gelişen bu alan, çevrenin tarım ve hayvan ürünlerini değerlendirme ve çevreyi bu konularda eğitme görevi yanısıra kentin

gereksinmelerini karşılamayı da amaçlıyordu. 1926 yılında mimar Burhanettin Tamcı bir istasyon binası inşa ederek (İ. Aslanoğlu, 1980). bu alanı bir banliyö olarak noktalamıştı.

1926 yılı içinde inşaatlar hızla ilerliyordu. Henüz hala tek tek binalar ölçeğinde sürdürülen imar işlemlerine katkıda bulunmak üzere özellikle Türk mimarları ile çalışılırken yavaş yavaş yabancı mimarların katkıları da aranmaya başlamıştı. (Bkz. Şekil 11). Kudüs'te çağırılan mimar Kemalettin Ankara Palas inşaatını mimar Vedat Tek'in bıraktığı yerden sürdürürken (Y. Yavuz, 1981) Arif Hikmet Koyunoğlu eski namazgah tepesi üzerinde Bulvarın en gözde binalarından biri olan Etnoğrafya müzesini, İtalyan mimar Giulio Mongeri ise Osmanlı Bankası merkez şubelerini bitirerek Bulvarın sonradan Bankalar Caddesi olarak bilinecek kesiminin ilk önemli binalarından birini ortaya koyuyordu. (İ. Aslanoğlu, 1980). Eski kentte de Anafartalar, İstasyon ve Samanpazarı Caddeleri ile etrafı salaş yapılar ile dolu olan Çankırı Caddesi genişletiliyordu.

7. 1920'lerin Ortasında Kentte Ekonomik Yapı

Bulvarın inşaatı ve çevresinde konut ve resmi binaların yapılmasına başlanmakla birlikte ticaret işlevleri nüfusun yoğun olduğu Eski Kentte kalmaya ve orada genişlemeye devam ediyordu. Taşhan'ın hemen arkasından itibaren Karaoğlan çarşısında kahveler ve tüketim malları satan ^{dükkanlar} sayı ve mal çeşitlerini arttırıyorlardı. Nitekim aynı yıl Ankara Ticaret ve Sanayi Odası Kuruldu ve bir dernek olarak oluşan toptancı hali eski dokuda İsviçre ve Sulu Hanlarda kurulmaya başladı. 1924 yılında ise kentin ilk ticaret okulu, Ameli Ticaret Mektebi açılmıştı.

Bu yıllarda özel sermaye, anonim şirketlere ve çabuk kâr getiren spekülasyona yatmaya yönelmişti. İnşaat, bankacılık, sigorta konuları geliyordu. 1920 ile 1930 arasında 20 kadar şirket kurulmuştu. 1926 yılında 655 sayılı yasa ile Ankara Sanayi ve Ticaret Odası kuruldu. Bu örgüte 350 ~~350~~ tüccar ve 800 küçük esnaf ve zanaatkar üye olmuştu. 1927'de ise Ankara Ticaret ve Zahir Borsası kuruldu. Bu borsa oldukça etkindi, tarımsal çevrenin fiyatları da bu borsada oluşuyordu.

1920'den önce Ankara kentinde sanayi sektörü çok zayıftı. Kentte yalnızca çevre halkın gereksinmelerini karşılayacak ölçekte tarım ürünleri işleyen sanayi, gıda sanayii-özellikle unlu maddeler-, inşaat ve tarım araçları ve demiryolu ile ilgili tamir sanayii vardı. Bunlar da genelde aile işletmelerinden oluşuyordu. Kentin geleneksel dokuma ve özellikle tiftik dokuma sanayiindeki işlevi, 1838 Osmanlı-İngiliz Ticaret Anlaşması sonucu gümrük korumasının ortadan kalkması ile zayıflamış ve el tezgahları kapanmıştı. Savaşın Anadolu'ya gelmesi ile Eskişehir'deki silah tamirhanesi Ankara'ya gelmiş, 1923'de de bir Fişek fabrikası kurulmuştu. m926 yılında açılan çimento fabrikası ve 1930 yılında açılan mermi fabrikalarının da eklenmesi ile genelde Ankara'da devlet eli ile kurulan ve korunan bir savaş sanayii vardı. 1921 yılında kurulan Askeri Fabrikalar Genel Müdürlüğü bu işkolunu koruma görevini üstlenmişti. Tablo 2 il çapında, tarıma dayalı sanayi dalındaki iş kollarının yaygın olduğunu gösterir, bu iş kolunu makina ve ağaç ürünleri ve dokuma sanayiindeki iş yerleri izler. Ancak bu yıllarda savaş sanayii de dahil işyerleri küçük ölçekliydi. İşyeri başına ortalama 3.3 kişi çalışıyordu, işyerlerinin 418'i bir kişilik, 413'ü iki-üç kişilikti. İlde 50'den fazla işçinin çalıştığı yalnızca üç işyeri vardı, 100'den fazla işçi çalıştıran iş yeri ise hiç yoktu. (Yurt Ansiklopedisi, 1982)

1925 yılında sanayi alanındaki çabaları desteklemek için Sanayi ve Maadin bankası kurulmuştu, bu banka 1933 yılında Sümerbank tarafından devralındı. 1927 yılında çıkan Teşvik-i Sanayi Yasası ile özel sermayeyi sanayiye yönlendirebilmek için Şehremanet, kendi sınırları dışındaki alanlarda sanayi kuruluşu yapmak isteyen girişimcilere 10 hektara kadar ücretsiz arazi verileceğini bildirmişti. Şehremanet sınırları içinde ise bu iş için istenen arazinin bedeli on yılda ödenecekti. Ancak gene de yeni kurulan anonim şirketler bu sektörü yönelmedi.

Ticaretin gelişme göstermesi, sanayi sektörünün ise devlet koruması altında kalmasına karşın, Cumhuriyetin ilanı ile tarım teknolojisinde bir değişme olmamıştır. Çevre tarımı gene Osmanlı

döneminde olduğu gibi öküz ve karasabana dayalı emek yoğun bir teknoloji ile işleniyordu. Geleneksel teknoloji, verimin de düşük olmasına neden oluyor, kent bu konuda pazara dönük yaygın üretime geçemiyordu.

E. 1925' den Sonra Kentte Konut Dokusu

1925'den sonra kentte dört tür konut dokusu oluşmuştu:

1. Eski Kentte Apartmanlaşma

--Eski Kentte yapılan apartmanlar: bu dönemde eski kentte çok katlı apartmanların yapıldığı izleniyor. Bunun nedeni, çarşıları ve altyapısı olan bu bölgede arazi fiyatlarının yüksek olmasıdır. 1923-30 yılları arasında apartmanlaşma konusunda bir araştırma, Gülsüm Nalbantoğlu tarafından yapılmıştır. (G. Nalbantoğlu, 1981). Nalbantoğlu'nun araştırma alanı Şekil 12'de gösterilmiştir. Bu çalışmada verilen örnekler, 1923-30 yılları arasında yapılan apartmanların 4-5 katlı, her katta bir ya da en fazla iki daire olan, büyük, sağlam, zengin görünümlü, cepheleri süslü, ve pahalı inşaatlar olduğunu göstermektedir. Bu binaların ortak bir özelliği altlarında dükkanların varlığıdır. Bu dükkanlar, koşkusuz, bu apartmanlar ve Yenişehir tarafında yapılan villa tipi konutların dayanıklı ve yarı dayanıklı mal gereksinmesini karşılamak üzere açılan dükkanlardı.

Genelde çoğunun giriş katlarının dükkan olarak kullanılmasının yanı sıra bu binaların ortak yapısal özellikleri, kütle ve cephede simetri uygulaması, köşelerin kulelerle geçilmesi, boyalı, süslü kemerler, kubbeler, geleneksel sütun başlıkları kullanılmasıdır. (G. Nalbantoğlu, 1981).

Eski kentteki bu apartmanlaşma, dönemin ticaret sermayesinin bir dönüşümünün sonucudur. Bu apartmanlar, değinildiği gibi, büyük ve görkemli yapılardı, 4-5 kata ulaşan yükseklikleri, altlarında dükkanları olan, yüksek tavanlı, 4-5 odalı dairelerden oluşuyorlardı. Kat mülkiyet Kanununun 1964'de çıktığı düşünülürse, 1955'lerden

önce zaten bina mülkiyeti kat ölçeğinde paylaşılıyordu. Bu nedenle bu binaların sahipleri tek kişi ya da aile sermayesi idi. Bu dönemde Ankara'da özel sanayi geliri, serbest meslek geliri ve rant gelirlerinin ekonomik yapının boyut ve çeşitliliğine koşut olarak çok sınırlı olduğu gözönünde tutulursa bu sermayenin genelde ticaret kaynaklı olduğu söylenebilir. Gülsüm Nalbantoğlu, örneklerinden birinin sahibinin aynı çevrede bir ahçı dükkanının sahibi olduğunu iletiyor. Bir diğer örnek ise Ankara'nın ünlü tüccarlarından Nafiz Beye ait olup projesi mimar Arif Hikmet Koyunoğlu'na yaptırılmış dört katlı büyük ve bloğun köşesini kaplayan bir bina-
dır. Projenin, o dönemin büyük resmi binalarını tasarımılayan ünlü bir mimara çizdirilmesi yanısıra genelde bu yapılara eklenen süslemeler bu yapıların sosyal ve ekonomik prestij kaynağı olduğunu da yansıtıyor.

Apartman sahipleri tek kişi olduğuna göre kuşkusuz diğer katlar (bir kısmı aile üyelerine verilse de) kiralanıyordu. Ancak apartmanların lüks ve pahalı yapılar olması kiracıların da apartman sahipleri gibi üst ve üst-orta gelir gruplarından olduğunu düşündürüyor. Gülsüm Nalbantoğlu, örnekleri içinde yalnızca ikisinin, boyutlarının sınırlılığı açısından, bekarlara kiraya verilmek üzere yapıldığını varsayıyor. 1923-30 yılları arasında yapılan apartmanlar içinde G. Nalbantoğlu'nun seçtiği örneklerin şekil 12'deki dağılımı, bu yıllarda ticaret sermayesinin, merkezde yerleşmenin getireceği artı ekonomik rantı paylaşmak üzere bu alanda yer seçme çabasına girdiğini ve bu süreç içinde merkezin yenilenerek geliştiğini gösteriyor.

2. Yenişehir'de Villalar

--İkinci tür yerleşme, Yenişehir'in güney kesimlerinde, özellikle Bulvarın Kavaklıdere-Çankaya tarafında geliyordu. Bu gelişme, Yakup K. Karaosmanoğlu'nun tanımı ile 'kuleli, saçaklı', hepsi bahçeli, süslü cepheci villalardan oluşuyordu. Bu villalar, bahçeler ile birbirlerinden 40-50 m. açıklıkta duran genellikle iki katlı yapılardı. Girişlerdeki oturma ve servis mekanlarının üzerine ikinci katta balkonlar ve yatak odaları eklenmişti. Kütle ve

cepheler, Eski Kentteki apartmanlarda olduğu gibi süslü idi ve taşkırmalarla hareketlendirilmişdi. Köşelerin biri genelde kule görünümü ile vurgulanmıştı. Eski Kentteki apartman dokusunun, eski dokuyu yıkarak onun içinde karışık bir yenileme oluşturmalarına karşın, Yenışehir ve Çankaya taraflarındaki villalar boş bir alanda yalnızca ortadan geçen bir bulvara referans ile yerleştirildikleri için birbirlerinden bağımsız, dağınık, içe dönük bir düzensizlik gösteriyorlardı. Çevresinde yoğunlaşabilecekleri, yönelebilecekleri çarşılar ve ortak kullanımlar oluşmadığı için Bulvarın kenarında sıralanmanın ötesinde bir referansları yoktu. Bu tek boyutlu sıralanma, birbirlerine göreli mekanlar yaratma çabasını da ortadan kaldırıyor, birbirlerini yalnızca dış görünüm ve iç döşemenin sağladığı prestij açısından dengelemeye ve kollamaya çalışın bu villalar mekansal ilişkiler açısından bağımsız ve içe dönük birer anıt gibi sıralanıyordu. Ortak kullanımlar ve ticaret hala Eski Kent kesiminde idi. Siyasal yaşam orada ve Bulvarın diğer ucu olan Çankaya'da odaklanıyor, sosyo-kültürel ilişkiler, eğlence ve yeni gelişen iş yaşamına ilişkin görüşmeler Ankara Palas ve Eski Kentin iyice lokantalarında sürdürülüyordu. Yeni konutlaşma biçiminin getirdiği gereksinmelerin çok ihtisaslaşmış bir kesimi İstanbul'a ısmarlanmak ile beraber genelde gene Eski Kentte satılıyordu.

Bu içe dönük villalar bir yatakhane mahallesi olarak işlev görüyor, kişiler sosyal ve ekonomik yaşamlarını bu konutların yakın çevresinde değil Eski Kentin yenilenen ve yeni gelişen kesimlerinde sürdürüyordu. Hakimiyet-i Milliye meydanı ve Anafartalar Caddesi çevrelerindeki yoğun gündüz ve gece yaşamının göreli canlılık, çeşitlilik ve yoğunluğuna karşın, Yakup K. Karaosmanoğlu'nun deyimi ile 'Yenışehir daimi bir sessizlik ve ıssızlık içinde' idi. Yenışehir çevresindeki bu gelişmenin, yeni gelişen kent parçalarında izlenen bazı kurallara uymaması, örneğin, konutların birbirlerine ve ortak kullanımlara referans ile yerleştirilmeleri, konut ve kişi yoğunluklarının ve mekan kullanımının topoğrafya ve üzerindeki çeşitli işlevlere göre farklılaştırılması gibi kuşkuvarı yansıtmaması, ortak bir sosyo-kültürel ve ekonomik bir yaşamın mekanını şekillendirmeye yönelmemesinin en önemli nedeni kuşkusuz bu dokunun plansız gelişiyor olması idi.

3. Memur Konutları

--Üçüncü tür yerleşme ise Devletin, memurların konut sorununa yönelik geliştirdiği çözümlerin ilki idi. Bu spekülasyon karmaşası içinde gelirleri de çok sınırlı olan memurlar, ne yeni gelişen pahalı apartman katlarında, ne Yenışehir'in lüks villalarında ne de yoğunluğu giderek artan eski sıkışık, alt yapısız doku içinde kendilerine yer bulabiliyorlardı. Devlet, önce bu kesime konut yapım satma ve kiralama çözümünü denedi. 1925 yılında Yenışehir'de Kazım Özalp Caddesi üzerinde 1045 no.lu imar adasında belediyenin 198 konut yaptığını izliyoruz. (İ. Aslanoğlu, 1980). Bu konutlar, yeni inşaatlarda kerpiç ve tahta kullanımı yasaklandığı için, genelde tuğladan yapılıyordu. 4 500-5 000 TL'ye mal olması planlanan bu konutlar ayda 50 TL taksitle memurlara satılacak ve borç sekiz yılda ödenecekti, bu süre sonradan 20 yıla çıkartılmıştır. (İ. Aslanoğlu, 1980). Bu konutlardan, tek katlı olanlar sonradan iki kata yükseltilmiş, daha sonraları da yıkılıp yerlerine apartmanlar yapılmıştır. Bu yıl içinde Bulvarın çevresi hala boş alanlardan oluştuğu için bu konutların çevresinde hayvanlar otlamayı sürdürüyordu. Izgara sokak planı üzerine yerleştirilen bu bahçeli bir-iki katlı konutlar yeni yaşamın benimsenen bir dokusunu oluşturmuş ve 1930'lu yıllarda konut gelişmesine öncülük yapan kooperatiflerce Bahçelievler, Güvenevler ve Kavaklıdere semtlerinde yinelenmiştir.

Aynı tür bir denemeyi Vakıflar Baş Müdürlüğü, Gençlik parkının kuzeyinde İstanbul Caddesinde gerçekleştirmiştir. Projesini mimar Kemalettin Bey ve Arif Hikmet Koyunoğlu'nun, Vakıflar Müdürlüğü mimarları ile birlikte çizdiği yedi konut yaptırılmıştı. (İ. Aslanoğlu, 1980). Her ne kadar bu konutlar memur konutu olarak düşünülmüş ise de, oldukça lüks görünümlü binalardı. Nitekim bunların bir tanesine bir süre Amerikan Sefareti yerleşmiş, bir değerinden Kılıç Ali çıkınca İş Bankası kurulmuştu. Bu bahçeli konutların bir özelliği de bunların daha sonra kentte yapılacak konutlara örnek olarak tasarımlanmalarıydı. Mimarlarından Arif Hikmet Koyunoğlu 'Sözde herkes bunlara bakıp kendisine böyle bahçeli evler yapacaktı' diye açıklar. (G. Birkan ve S. Pehlivanlı, 1977). Sıhhiye'de de yinelenildiğini yukarıda izlediğimiz bu modelin,

Yönetimin Ankara için benimsediği bir örnek olduğu anlaşılmaktadır. İleride bu modelin Jansen planında da kullanıldığını izleyeceğiz. Gene Vakıflar Baş Müdürlüğünün yaptırdığı daha mütevazı bir grup ise Hamamönünde, Gündoğdu mahallesinde yer alıyordu. Bunlar iki katlı aile konutları olarak tasarımlanmıştı. (İ. Aslanoğlu, 1980). Ayrıca Ziraat Bankası Adakale sokakta, Devlet Demiryolları İşletmesi ise 1933 yılında projesini Bekir İhsan Ünal'ın yaptığı hat boyunca lojmanlar yaptırmıştır. (İ. Aslanoğlu, 1980). 1926 yılında Ulus'ta yaptırılan Çocuk Esirgeme Kurumu kira apartmanı ve 1930 yılında biten Vakıf II apartmanı da bu tür denemelerdir.

Devletin tek başına konut yaparak yığınların konut sorununu çözme denemesi Türkiye'de çeşitli dönemlerde yaşanmıştır. Ankara'daki bu ilk deneme ise sonradan çok yinelenen iki sonuca varmıştır. Devletin bu çözüme ayırabileceği olanaklar ölçeğinde yaratılan arz ile, karşılanamayan talep arasındaki dengesizlik, sorunun çözümüne olumlu katkıda bulunamamış ve konutlar genelde planla yönelindikleri grupların dışındaki grupların eline geçmiştir.

4. Eski Doku

--Kentteki son tür konut dokusu ise Eski Kentti. Bu yıllarda bu dokunun gelişmediği ve zaten yavaş ve sınırlı gelişen alt yapıdan payını almadığı izlenir. Yakup K. Karaosmanoğlu bu kesimi şöyle anlatıyor: 'Türk Ocağının köşesinden, eski Ankara mahallelerine varmıştı. Bu noktadan itibaren herşey bundan elli yıl evveline dönüyor....aşağıdaki caddenin elektrik aydınlıkları buraya kadar aksediyordu.....oturduğu mahallede, henüz hiçbir evin ne elektriği ne suyu vardı. Elektrik çok pahalıya maloluyor, yaşanılmaz bir lüks telakki ediliyordu. Suya gelince onun tesisatı henüz bitmemişti. Hele yaz geldi mi aylarca bir damla su bulmak kabil olmuyordu. Zavallı Ankara halkı, muhasaraya uğramış bir şehirde gibi yarı ıslak çeşme ve kuyuların başında rbiri ile kavga ediyordu'. (Y.K. Karaosmanoğlu, 1935). "Ankara" romanının İstanbullu hanım kahramanı, 1926'larda, savaş sırasında oturduğu Tacettin mahallesine gittiğinde '..yamru yumru taşlardan' oluşan sokaklarda bu taşların dibine sinmiş olan çamurlardan, çirkeflerden

ve daha başka türlü pisliklerden sakınmaya çalışarak ilerler, 'sokakların en geçilmez yerlerine uzatılan bir ince uzun tahtanın üzerinden kerpiç duvarın delik deşiklerine tutunarak' geçer ve eski konutuna gelince 'kapalı bir mahzen rutubetiyle ıslak avluda' gene 'aptesane, taze gübre, bulaşık suyu, yanık tezek, kuyruk yağı, insan teri ve saire neviinden' kokularla karşılaşır. (Y.K. Karaosmanoğlu, 1935). Cumhuriyetin kuruluşundan sonra geçen ilk beş, altı yılda bu keşimde konut dokusu ve yaşantı değişmemiştir, çünkü kentin ekonomisinde bu kesim insanların uğraşlarının değer ve payı da değişmemiştir.

Gene 1926 yılında imar işlemleri açısından önemli bir karar, 1924 yılında yasal tabanı kurulan imar işlemlerinin finansman boyutunu getirebilmek için Emlak ve Eytam Bankasının kuruluşudur. Bu bankanın imar işlemlerine katkısı ileride işlenecektir.

5. Belediye Sınırları

--1926 yılında kent ölçeğinde iki yönetsel önlem alınmıştır. Bunların birincisi Ankara Belediye Encümeninin Ankara Belediye hudutlarını saptama kararıdır. (11/III/1926). (Bkz. Şekil 13). Ek 2'den de izleneceği gibi topoğrafik verilere dayanılarak çizilen bu sınır; yerleşik kentin o tarihte yalnızca kale çevresini kapsadığı ve demiryolunun güneyine yeni sarktığı düşünülürse, oldukça geniş bir alanı kapsar. İkinci önlem ise kentin yerleşik alanı olan Eski Kentin idari açıdan 26 mahalleye ayrılma kararıdır. 1945 tarihli harita üzerinde bu mahallelerin tarafımızdan çizilen yaklaşık sınırları izlenmektedir. (Bkz. Şekil 23). 1926-1945 yılları arasında, sonradan önemli bir bölümü merkez ilçe olarak saptanan eski kentin mahalle sınırlarında bir değişiklik olmamıştır. 1924'te 69 olan mahalle sayısının 26'ya indirilmesi dağınık dokunun toparlanma yönünde girişilen bir çabadır.

6. Kamu Binaları

--1927 yılında kentin güneyinde ve kuzeyindeki büyük kamu binaları inşaatı sürüyordu. Eski Kent tarafında, mimar Arif Hikmet Koyunoğlu bugün Gümrük ve Tekel Bakanlığı olarak kullanılan Dışişleri Bakanlık

binasını bitirmişti. Bu bina başlangıçta Milli Eğitim binası olarak tasarılanmış ancak binanın bitiminde Dışişleri Bakanı Tefik Rüşti Aras, Atatürk'ü ziyaret ederek Ankara'da sefirleri kabul edecek düzgün bir binaları olmadığından yakınmış ve bina böylece Dışişleri Bakanlığına verilmişti. (G. Birkan ve S. Pehlivanlı, 1977). Aynı yıl Ankara'da ölen mimar Kemalettin ise Gazi Eğitim Enstitüsü ve Demiryolları Genel Müdürlük binalarının projelerini, Ankara Palas'ın ise inşaatını bitirmiş ve sermayesinin % 90'ı yabancı olan Ankara Palas Anonim Şirketi kurularak bina hizmete açılmıştı. Vakıf II apartmanının ise inşaatı başlamıştı. Yıldırım Yavuz, mimar Kemalettin'in son tasarımı olan Demiryolları Genel Müdürlük binasının konut olarak planlandığını ancak 1928 yılında Genel Müdürlük ile birlikte Ulaştırma Bakanlığının da buraya taşındığını iletiyor. Bakan Ali Çetinkaya binanın bir kesimini konut olarak kullanmıştır. Bina, 1941-1947 yılları arasında Teknik Öğretim Okulu, 1957-1961 yılları arasında Meslek Okulu, 1961-1963 yılından sonra İşletme Müdürlüğü olmuştur. (Y. Yavuz, 1981).

Aynı yıl mimar Ernest Egli konservatuvar binasını tamamlamış ve 1924 yılında Cebeci'de bir kira evinde 12 öğrenci ile kurulan Müzik Öğretmen Okulu yeni binasına geçmiştir. (İ. Aslanoğlu, 1980). Egli, aynı yıl Ankara Palas karşısındaki Divan-ı Muhasebat (Sayıştay) binasına başlamıştı. Mimar Giulio Mongeri ise o yıllarda Başbakanlık olarak kullanılacak Tekel Baş Müdürlüğü binasını bitirmişti. Bulvarın açılması ile yabancı elçilikler de yer seçmeğe başlamıştı. 1927'de Afgan ve Macar elçilikleri yapılıırken (Macar elçiliği bugün hala aynı binada, iken Afgan elçiliği binası yıkılmıştır) Amerikan elçiliği de Bulvar üzerinde Kızılay'da bugünkü Gima binasının arkasında yer seçiyordu. Aynı yıl İzmir Caddesi de açılıyordu. 1927 yılında önemli bir olay da bir telsiz istasyonu olarak kurulan Ankara Radyosu yayınının başlamasıdır. Radyo, 1938 yılında bugünkü binasına geçmiştir. 1929 yılında ise Bulvar sık olmasa bile tek tek binalarla belirlenmeye başlamıştı. Bulvar ile Kazım Özalp Caddesinin kesiştiği yerde, şimdi yıkılmış olan Kızılay binası önünde ufak bir meydancık Bulvarın monotonluğunu bölmüştü. Bu meydancıkta bir havuz ve ortasında fıskiyeyle bir heykel vardı. (Bu heykel sonra Hacettepe Parkına gitmiştir, bugün ise Maltepe'deki havuzda yer alır) Bu nedenle bu noktaya Havuzbaşı adı verilmişti ve burası bir

toplama yeri işlevini üstlenmişti. Ancak 1920'li yılların sonlarında bile Bulvarın çevresi ıssızdı. Nitekim kışın kurtların Havuzbaşına inerek heykeli kemirdikleri söylenirdi. (F.R. Atay,1980).

Yenişehir tarafında ise önemli bir olay bu yıl içinde Sıhhiye'de mimar Teodor Post'un projesine göre tamamlanan Sağlık Bakanlığı inşaatıdır. Bu bina yeni yönetimin demiryolu güneyinde yaptığı ilk bakanlık binası olup, bunun yeni açılan konut adası içinde planlanması, yalnızca bu yeni alanın önemini vurgulamakla kalmıyor, bu eksen de başlayacak gelişmeyi de tanımlıyordu. Ancak inşaat tamlandığında çevresi henüz gelişmemiş, örneğin Necati Bey Caddesi henüz açılmamıştı ve Bakanlık ile yakınındaki konutların çevresi otlak olarak kullanılıyordu.

Bulvarın üst kesimi hizasında, Dikmene çıkan Kızılyokuşun eteklerinde Avusturyalı mimar Clemens Holzmeister, Milli Savunma Bakanlığı inşaatını başlatmıştı. Bu yıl içinde Bulvarın önemini, bütünlüğünü ve özellikle imajını vurgulayan bir olgu da bu eksen üzerinde rejimi temsil için yapılan anıtlardır. 1927 yılının Kasım ayı içinde Avusturyalı yontucu Heinrich Krippel, Ulus meydanındaki Cumhuriyet anıtını, İtalyan yontucu ^{Pietro} Pietro Canonica da Etnoğrafya müzesi önündeki Gazi ve Sıhhiye'deki Zafer anıtlarını tamamlamış ve bu anıtlar törenle açılmıştı. Çevrede, o gün varolan ölçeğin içinde gerçekten anıtsal boyutlar taşıyan bu eserlerin Bulvarın monotonluğunu bölen ve gerek Bulvar gerekse kent açısından önemli imgeler yarattıkları öne sürülebilir.

Cumhuriyet'in ilanı ile başlayan imar işlemleri, 1927 yılına dek, izlendiği gibi, daha çok yeni yönetimin işlevlerini yürütecek ve mekanda onu temsil edecek binaların gerçekleştirilmesi üzerinde yoğunlaşmıştı. Tek tek ve anıtsal ölçekte ele alınan bu binalar, kent ölçeğinde bir plan çerçevesinde gerçekleştirilmekten çok, Ulus meydanı, Çankaya tepesi, istasyon, eski ve yeni kent parçaları gibi nüveler ile bunları bağlayan Bulvara referans ile yapılıyordu. 1927 yılında ise, gerek yaygınlaşan inşaat eylemleri, gerekse gereksinmelerin boyutları; imar işlemlerinin kent ölçeğinde programlanması, belirli ilkelerden kaynaklanan bir iç tutarlılığa sahip olması ve akılcı öncelikler içinde dizilmesi gerektiğini

vurgulamaya başlamıştı. Bu olgunun, kamu oyunun dikkatini çeken boyutu ise, kentte imgesel bir tutarlığın oluşmaması idi. Mimar Arif Hikmet Koyunoğlu, bu görüşü bir gazete yazısında şöyle belirtiyor: 'Bir şehrin imarî için evvela mütehassıs getirilir ve şehir haritası yaptırılır. İmar haritası yapılmadan yapılan şeyler saçmadır....Ankara'da yapılan imar işlerini şöyle tavsif ederim, birbirine zıt malzeme ile ve karmakarışık bir vaziyette....Bu imar değil bir rezalettir. (G. Birkan ve S. Pehlivanlı, 1977).

F. K e n e t P l a n ı Y a p t ı r ı l m a s ı G i r i ş i m i

1927 Mayısında Şehremaneti Avrupaya bir heyet yolladı. Heyet, Berlin Şehremaneti ve Büyük Elçiliğimiz kanalı ile mimar profesör Hofman ile ilişki kurdu. Profesör yaşlı olduğu için Türkiye'ye gelemeyeceğini öne sürerek Berlin Güzel Sanatlar Akademisi üyesi ve Yüksek Mühendis Okulu kent planlama profesörlerinden Herman Jansen ve aynı okuldan M. Brix'i önerdi. Bu iki mimar ve Fransa Hükümeti baş mimarı M. Jausseley'e birer plan yaptırılması kararlaştırıldı.

1927 yılında kente gelen üç mimara planlama sürecinde gözönüne almaları gereken konular ile kente ilişkin harita ve topografik eşik bilgisi verildi. Mimarların planlama sürecinde gözönüne almaları için aşağıdaki konular saptanmıştı:

- Eski Kent yerinde kalacak, yenileme ve imara açık olacak, genişleme olanak ve yönleri araştırılacaktı,
- Kaleyi özel bir tasarım içinde ele almak gerekecekti, Eski Kent kenarında Bentderesi bir 'mesire' yeri olma özelliğini koruyacaktı,
- İstasyonun olduğu yerde genişleme olanakları yanısıra taşınabileceği başka bir yerde de gelişme olanakları incelenecek, istasyon-Meclis arasındaki yolun kuzeyinde kent ölçeğinde spor örgütlenmesi öngörülecek, doğu tarafı (Gençlik Parkı) ise ya kent ölçeğinde yeşil alan ya da arazi fiatları gözönünde tutularak 'ticaret ve iş merkezi' olarak düzenlenecekti,

- Yenişehir ile Cebeci arasında oluşmuş yapılaşma, yüzeysel düzeltmelerle korunacak ve iki kesimin de ilerideki gelişme alanı olarak arada bir yeşil alan oluşturulacaktı, Cebeci'nin arkası ise kent kabristanı olarak düzenlenecekti,
- Eski ve yeni kentlerin birleştirilmelerine önem verilecekti,
- Bulvar üzerinde, İtfaiye Meydanından Yenişehir'e doğru büyük apartmanlar için yer ayrılacaktı,
- Tren yolu kenarında fabrikalar için arazi ayrılacak ve hava meydanının yeri değiştirilecekti.
- Bahçe ve yeşil alanların dağılımına önem verilecekti,
- Çiftliğin belli bir kesimi hayvanat bahçesi ve genel park için ayrılacaktı,
- Plan, 250-300 000 nüfus için 50 yıllık bir süreyi kapsayacaktı.

İzlendiği gibi, Jansen planının temel kararları bu direktifler ile içerilmiştir.

1. Jansen Planı

1928 yılında sonuçlanan yarışmayı kazanan Jansen planı toplam 1 500 hektar üzerinde ortalama 120-240 kişi/hektar gibi düşük bir yoğunlukla 270 000 kişi yerleştirir. Plan, kenti kuzey-güney ve doğu-batı yönlerinde kesen bir yol çatısı üzerine oturtulmuştur. (Bkz. Şekil 14 ve 15). Bu iki eksenden; Eski kent ve yönetim merkezi Ulus ile yeni yönetim ve konut bölgesi Yenişehir'i birleştirerek, elçilik ve bağların arasından Çankaya'daki Cumhurbaşkanlığı nüvesini bağlayan kuzey-güney eksenini daha ağırdı. Bu eksen çevresinde Jansen'in tasarımı olduğu doku, kentsel yoğunluk ve biçim özelliklerini taşımakta birlikte kentin geleneksel bağ dokusunu da bir anlamda stilize ederek kent içine taşıyordu. Konut dokusu ana caddeleri dik kesen sokaklar çevresinde gelişmişti. Kent, birbirine eklenen üç değişik konut alanından oluşuyordu. İlk halkayı oluşturan

yoğun, Eski Kent dokusu, yol düzenlemeleri ve konut yenilemesi ile korunuyordu. Özellikle kale ve çevresi ile arkeoloji sahası adı verilen Oğüst mabedi ve çevresi restore edilip açılıp, meydanlaşarak korunuyordu. Jansen bu eski doku için % 20 TAKS öngör- müştü.⁵ Eski kentin sıkışık dokusunu rahatlatmak için Kale'nin batısındaki büyük yangın yerleri bir parka dönüştürülüyor, istasyon ile Bulvar arasındaki eski bataklık alanda ise tüm kente yö- nelik bir park öneriliyordu. Kalenin çevresindeki yollar, hepsin- den Kalenin görülebileceği gibi açılmıştı. İstasyon ile Kale arası da kısmen yeşil saha olarak bırakılmıştı, böylece trenden inenler Kaleyi algılayabileceklerdi. Kalenin çevresi de, Jansen'in deyimini ile 'çelenk biçiminde' yedi adet meydan ile çevrelenmişti. Bun- ların hepsinden Kale görünecek, bir kısmının Kale ile doğrudan ulaşım ilişkisi olacaktı.

Demiryolu ile eski dokudan ayrılan yeni kent parçası ise ufak bahçeli bir ve iki katlı konutlardan oluşuyordu. Jansen burası için 500-700 m² parseller ve % 20 TAKS önermişti. Bu yeni kent parçası, Bakanlıklar ve Meclis binasını kapsayan Devlet mahallesi ile noktalanıyordu. Bakanlıkların batısında 3000 konutluk bir memur sitesi öneriliyordu. Devlet mahallesi ile Çankaya arasını ise kentin 'prestij' mahalleleri olarak tanımlayan Jansen, burada 1 000 m² parseller içinde geniş, ağaçlıklı bahçeler içinde villa- lar öngörmüştü. Bu mahalleler de Çankaya'da Cumhurbaşkanlığı köyü ile sınırlanıyordu.

Jansen planının ilginç bir yanı da Bakanlıklar sitesi önerisidir. Kentleşme tarihi içinde politik güçler, güçlerinin boyut ve gör- kemini daima mekanda vurgulama yoluna gitmişlerdir. Jansen pla- nından önce Ankara'da resmi binalar mekanda birbirine göreli ola- rak yerleştirilen ve böylece aralarında aynı işlevi temsil edecek dış mekanların da tanımlanacağı bir merkezleşme içinde gelişmemiş, izlendiği gibi Bulvar ve topoğrafya^{ya} göreli olarak yerleştirilmiş- lerdir. Bu yapılaşmada merkez kavramı hiç kullanılmamış daha çok eksen tanımlama endişesi hakim olmuştur. İdari işlevleri bir mer- kez içinde toplama ve binalara ek olarak bir de mekan tanımlama düşüncesi ilk kez Jansen'in Bakanlıklar sitesi ile gelmiştir. Meclis binası ile başlayıp Güven Park ile son bulan ve ~~12~~ bir

17 hektarlık

alana yayılan bu anıtsal merkez, içinde yaya alanları, toplanma ve tören meydanları olan dış mekanların da dikkatle planlandığı bir tasarımdır.

Öte yandan, kente yeni getirilen, idari ve kültürel işlevler, spor ve dinlenme-eğlence işlevlerinin ve sanayiye yoğunlaştığı yerlerin ayrılmasına karşın; yeni gelişen konut kesimine ticaret işlevinin getirilmemesi bu işlevin eski merkezde bırakılması ve fazla da bir tasarım müdahalesi yapılmaması da dikkat çeker.

Jansen planınının diğer ilginç bir önerisi ise kuzey batıda tasarımılanan 'amele' mahallesidir. (Bkz. Şekil 16). Bu öneri, kentteki alt gelir gruplarının plana yansıtılacak ölçekte bir konut sorunu ile karşı karşıya olduklarını gösterir. Akköprü yöresinde önerilen bu alan sanayiye yakın, düz ve bataklıktı. Ucuza kapatılabilecekti. Bitişik bir alanda, Etlik-Keçiören yolları arasında ise sebze bahçeleri düzeni öngörülmüştü. Böylece kentin bu kuzey batı kesimi kentin işçileri ile bahçecilik yapan alt gelir gruplarına ayrılmıştı.

Konut bölgesi kentin güneyine doğru genişlerken, kentten tepelerle ayrılan kuzey doğu kesimi ise kentin gelişme alanı olarak ayrılmıştı. Özetle, Bulvar üzerinde, kuzeyde alt gelir gruplarından başlayan, Eski Kentte alt orta ve orta, Sıhhiye kesiminde ve Cebeci'de orta, Bakanlıklar çevresinde üst orta, Kavaklıdere-Çankaya ekseninde üst gelir grupları için bir konut çözüm çeşitliliği önerilmişti. (Bkz. EK 3).

Eski ve Yeni kentleri ayıran demiryolunun güney batısına, istasyon eksenine; hakim rüzgarların kuzey doğudan estiği düşünülerek, bir sanayi kompleksi konmuştu. Demiryolunun güneyinde, sanayiye yanında da (bugünkü Tandoğan meydanında) bir hava alanı vardı. Kent batıda büyük ve örgütlü açık alanlar (havaalanı, hipodrom, çiftlik) ile sınırlanmıştı. Yeni kent parçasının doğusunda ise bir kültür mahallesi oluşturularak yüksek okullar bu alanda toplanıyordu. Böylece yeni ve eski kent parçalarını doğu-batı doğrultusunda ayıran demiryolu çevresinde tüm kente yönelik ulaşım, sanayi, dinlenme-eğlence, sağlık, spor ve kültür eylemleri toplanarak demiryolunun bölücü eşik özelliğini, bütünleyici bir niteliğe

dönüştürüyordu. Bu eksenin dik kesim bulvar ise üzerinde yukarıda da değinildiği gibi, çeşitli konut çözümlenmeleri ile kentteki alış gücünü izleyerek yer seçen ticareti taşıyordu.

Bu dengeli kentsel yapıyı çevreleyen eski bağ dokusu nüvelerini oluşturan köy yerleşmelerinin (Keçiören, Etlik, Mamak, Dikmen, v.b.) nitelikleri ve bağ-bahçe nizamı korunacaktı. Bu alanın dışındaki halka da tarıma ayrılmıştı.

Kent içi yüksekliği en fazla üç katta tutarak Jansen, kentte imge yaratacak iki tepenin, kale ve Çankaya'nın, yerleşmenin her noktasından görülebilmesini sağlıyordu. Yükseklik sınırı ise ancak önemli meydan ve caddeler ile göze çarpması istenen mimari eserler çevresinde aşılabilecekti. 1930'lu yılların sonuna doğru gecekonduların yerleşmesine açılan Altındağ tepesi ise Jansen planı dışında bırakılmıştı.

Deneyimli bir mekan plancısı olarak Jansen spekülasyon olgusuna karşın çok duyarlı idi ve planının uygulanmasına en önemli engeli, kentte zaten hızla yayılan ve kendi planı ile sınırları tanımlanan spekülasyonun oluşturduğunun bilincinde idi. Nitekim, 14/11/1928 tarihli proje raporunu 'Arazi spekülasyonunun önü alınıp Ankara imar faaliyetinin kuvvetli bir elde temerküz etmesine muvaffak olduğu taktirde burada şehir imarına misal olabilecek bir eser vücuda getirilmiş olacaktır' sözleri ile bitirmiştir.

Daha sonraki yıllarda Jansen Planının çeşitli nedenlerle amacından saptırıldığı ve sanayi bölgesi, havaalanı, kültür mahallesi, amele mahallesi ve 3 000 konutluk memur sitesi önerilerinin ise gerçekleşmediği izlenecektir.

2. Ankara İmar Müdürlüğü

Jansen planının uygulanmasını sağlamak için 1928 yılında 1351 sayılı yasa ile Ankara kenti İmar Müdürlüğü kuruldu. Bu örgüt de; kısıtlı olanaklar çerçevesinde kentin gelişen nüfusuna sağlıklı ve çağdaş bir yaşam ortamı sağlayabilmek için yerel düzeyde kurulan diğer örgütler gibi, ayrıcalığı yetkileri olan bir kuruluşu ve

merkezi hükümetin himayesi altında idi. Nitekim ayrı bir tüzel kişiliği ve katma bütçesi vardı ancak Şehremanete değil İçişleri Bakanlığına bağlı idi. İmar Müdürlüğü ile Bakanlar Kurulunun seçtiği üyelerden oluşan İmar İdare Heyeti ise temel bir karar organı idi. Örgütün görevleri, kentin imar planını, beş yıllık programı, programın yıllık bütçelere aktarılmasını ve plan değişikliklerinin gerçekleştirilmesini sağlamak idi. Gerektiğinde yerli ve yabancı uzman da kullanabilecekti. Profesör Jansen artık genellikle Berlin'de oturmakla birlikte Örgütün danışmanı olmuştu. Daha sonraları, 1936 yılında, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, İmar Müdürlüğü bütçesi nedeniyle Mecliste yaptığı bir konuşmada bu merkeziyetçi tutumun gereğini açıklamak için, kentlerin imarının belediyelerin görevi olduğunu ancak Ankara'da kısa zaman 35 000'den 125 000'e çıkan kent nüfusunun yükünü belediyenin tek başına kaldıramayacağını bu nedenle devletin yardımının gerektiğini belirtmiştir. Kaya, devletin yardımının üç konuda yoğunlaştığını ekler, bunlar belediyeye parasal yardım, kentin imar planını yaptırmak ve ~~Su~~ sorununun çözümünü Nafia Vekaleti sorumluluğuna vermektir. Kentin işlerini gene belediye yükümlenecek ancak başkent olmanın getirdiği ek imar işlerinden İmar Müdürlüğü sorumlu olacaktı. Bu örgüte yasa ile ayrı bir tüzel kişilik verilmesinin nedenini ise Kaya şöyle açıklar, 'İmar Müdürlüğü Ankara'da plan tatbikinde vatandaşlarla belediye arasında ve vatandaşlarla devlet arasında, devletle belediye arasında, hulusa bu tatbikten doğan bütün ihtilafları halledecek iktidarlarla techiz edildi. Mal alıp satmak, emlak satmak, şuyulandırmak, şuyua girmek, icabında tefrik yaptırmak, davada hasım olmak, hulusa 5-6 seneden beri tatbikatta görülen bütün işlerde hakiki bir şahsiyeti hükmiye ve kanuniye olarak bir takım vazifeler yapmaktır'. (E. Ergüven, 1937). Örgüt, 1937 yılında 3196 sayılı yasa ile Belediyeye bağlanmıştır.

3. Konut Sorunu

1920'li yılların sonlarında yarışma süreci ve sonuçları yanı sıra konut sıkıntısı sürüyordu. Konut sorununun boyutlarını kavrayabilmek için nüfus artışı ile konut arzı artışı arasındaki ilişkiyi incelemek gerekiyor. Tablo 1, 19. ve 20. yüzyıllarda kent nüfusunun gelişmesini göstermektedir. İzlendiği gibi, 19. yüzyıl boyunca

büyük değişme göstermeyen nüfus, çevrenin bu yıllarda fazla değişiklik göstermeyen tarım ve ticaret geliri ile bir dengelenme yansıtır. 1927 yılında ise nüfus, dış verilerin etkisinde, son saptandığı 1902 yılına oranla iki katına çıkmıştır. Ancak bu süre içinde konut stoku ve alt yapıda önemli değişmeler olmadığını izledik. 1927-1935 yılları arasında % 6'lık bir artış gösteren nüfusa karşın Tablo 3'de gösterilen ruhsatlı konut sayısındaki artış ise yalnızca 1 700 dolayındadır. 1927 yılında konut sorunu önemli boyutlara vardığı ve hükümet de kendisi konut yaparak bu sorunu çözemediği ve başka bir çözüm de geliştiremediği için memurlara baremlerine göre kira tazminatı ödenmeye başlandı. Ancak bu tazminat konut arzını arttırıcı yatırımlara dönüşmüyor emlak sahiplerinin kira gelirini arttırma yolunda harcanlıyordu.

Gene 1927 yılında nüfusun iş kollarına dağılımını gösteren Tablo 4, kentin ekonomik yapısı ile birlikte konut sektöründeki talep yığılmasının kaynaklandığı nedeni de ortaya koymaktadır. Askeri hizmetler, hakimler, kamu hizmetlerindeki yığılmaların önemli bir yüzdesi ile özel hizmetlerin belirli bir yüzdesi kuşkusuz kentin başkent işlevinin il'e çekmiş olduğu nüfustur. Aksi halde tarımda özelleşmiş bir ekonominin bu kadar yoğun bir hizmet nüfusunu buraya çekmesi ve finanse etmesi düşünülemez. Bu tabloda inşaat hizmetlerinde çalışanlar ayrıca gösterilmemiştir, bu grubun, 'diğer' kesimi içinde yer aldığını varsayabiliriz. Bu durum, sektörde nice az bir arz yaratıldığını gösteren Tablo 2'nin verdiği bilgi koşutunda sektörde istihdamın da sınırlı olduğunu göstermektedir. Ancak bu istatistik bilgiler resmi sayıları içermektedir. Tablo 2'de verilen ruhsatlı inşaat sayılarının içerdiği konutların önemli bir kesiminin büyük grupları barındırmaya yönelik çok katlı ve dairesel yapılar yerine düşük yoğunluklu bir konut dokusundan oluştuğu anımsanırsa bir başka gerçek ortaya çıkar. Kentte bu yıllar içinde hızlı bir ruhsatsız yapı pazarı açılmaya başlamıştır. Konutlaşma olgusunu İmar Müdürlüğü belgelerinden izlediğimiz 1930'lu yıllarda bu durum daha da açık olarak belgelenecektir. Ortaya çıkan bu durum arz ve talep dengesizliğinin kaçınılmaz sonucudur. Bu dengesizliğin ortaya çıkardığı ruhsatsız konut pazarı oldukça da kârlı bir alan oluşturduğundan kuşkusuz çekici idi.

4. 1920'lerin Son Yıllarında Kamu Binaları ve Yeni Gelişmeler

1929 yılında Clemens Holzmeister Devlet mahallesi yanında Genel Kurmay Başkanlığı ve Sıhhiye'de Ordu Evi inşaatlarını, Giulio Mongeri ise Ulus'taki Ziraat ve İş Bankası inşaatlarını bitirdi. 1930 yılında, mimar Kemalettin'in Vakıflar apartmanı inşaatı tamamlanmış, Ernest Egli ise Erkek Ticaret Lisesini, İsmet Paşa Kız Enstitüsünü ve Sayıştay binalarını bitirmiş, Clemens Holzmeister Çankaya'da Cumhurbaşkanlığı Köşkü inşaatına başlamıştı. (İ. Aslanoğlu, 1980). 1927 yılında Türkocağı binası için, mimar Kemalettin, Vedat Tek, Guilio Mongeri ve diğer bazı mimarların da katıldığı bir yarışmayı kazanan Arif Hikmet Koyunoğlu, 1930 yılında inşaatı tamamlamış ve daha önceleri Yahudi mahallesinde, Şengül Hamamı yanındaki bir Rum mektebinde açılan Türkocağı yeni binasına taşınmıştı. Mimar Kemalettin'in 1927 yılında tasarımını tamamladığı Gazi Eğitim Enstitüsü de 1930 yılında hizmete gördü. Gazi İlk ve Orta Muallim Mektebi olarak açılan bina 1940'larda Gazi Eğitim Enstitüsü adını almıştır. (Y. Yavuz, 1981). Bu yıl içinde Havuzbaşı'nda kentin önemli binalarından biri olan Hilaliahmer (Kızılay) binası yapılmakta idi.

Yenişehir'in gelişiıyor olmasına karşın, merkez işlevleri Ulus'ta gelişmesini sürdürüyordu. 1928'de Ankara'nın en modern lokantası Karpıç, Taşhan avlusunda Şehir Lokantası adı altında açılmıştı. Bu lokanta daha sonra Bankalar Caddesine taşınmıştır. Anafartalar Caddesinde ise kahvelerin sayısı artmış, kentin ilk modern mobilya ve döşeme mağazası ile İstanbul Pastahanesi adı altında modern bir pastahane açılmıştı. Yeni açılan barlar ise Çankırı Caddesinde toplanıyordu.

Konutların güneye, Bulvarı izleyerek doğrusal bir eksende yayılmasına karşın merkez işlevlerinin Ulus'ta nüvelenmesi kentte hızlı ve sık bir ulaşım sisteminin başlatılmasını gerektiriyordu. Şehremanetin bu hizmeti karşılayamaması nedeniyle alt gelir gruplarının en önemli ve yaygın istihdam olanaklarını sunan merkeze en yakın alanlarda yer seçmeye çalışması doğaldır. Güneye yerleşen üst gelir grupları ise ulaşım sorunlarını genelde özel araçları ile çözüyorlardı. Kent içi ulaşım hizmetleri Şehremanetin sorun ve

olanakları kapsamında çözülemez ikin tren yolunun sağladığı olanaklardan yararlanmak olası idi. Nitekim, 1929 yılında kent ile Mamak-Kayaş yönünde ilk banliyö treni işlemeye başladı ki bu olgu, merkezden sonra bu ekseninde gecekonduların gelişmesini destekleyen en önemli etkenlerden biri olmuştur.

G. Sonuç: 1923-1930 Arası Kentsel Gelişme İçinde Gecekonduların Yerini Hazırlayan Nedenler

Kentsel mekanın 1923-1930 yılları arasındaki biçimlenmesi içinde, gecekondular olgusunun, gerek ekonomik, gerekse fizik mekanda yerini hazırlayan hangi öğelere rastlanıyor? Öncelikle, ekonomik mekandaki öğeleri ele alırsak, 19. yüzyıl içinde kent nüfusunun gelişimi gösteren Tablo 1, bu nüfusun yüzyıl başından 1927'e dek 20 000 ile 30 000 arasında değişen bir denge izlediğini açıklıyor. Bu denge, çevredeki ovanın ürünü ve bununticaretini sonucu varılan bir noktadır. Ovanın sınırlı tarım toprağı, yüzyılın işleme teknolojisi ile merkez kentte ancak bu boyutlarda bir nüfusu besleyebiliyordu. Kente, başkent işlevlerinin bir dışveri olarak gelmesi ise üç yeni sektörde istihdam alanı açtı. Bunların birincisi inşaat, diğerleri ise ticaret ve hizmetlerdir. Sanayi sektöründeki gelişmenin çok sınırlı ve tek boyutlu olduğuna ve yalnızca devlet eli ile gelişen savaş sanayiini kapsadığına değinilmişti. Tarım teknolojisinde ise bir değişme yoktu.

Bu üç sektörde açılan istihdam olanakları farklı zaman aralıkları ile kentin ekonomisine girmişlerdir. İzlendiği gibi, kentte inşaat işlerinin hemen 1924-1925 yıllarında başlamasına karşın, ticaret ve hizmet sektörleri, 1920'lerin sonlarında, nüfus birikimi ve alış gücü belli bir düzeye geldikten sonra gelişmiştir. Kentte açılan yollar ve yapılar binalara giden yatırımlar, kente yakın çevreden becerisiz, tarımsal işgücü çekmiştir. Kuşkusuz bu olgunun kırsal boyutunda, savaşın daha da fakirleştirdiği kır ekonomisinin itici öğeleri de vardır. Bu gelen nüfus, iki nedenle büyük yığınlar oluşturamaz. Birincisi ve en önemlisi kırdaki değişmeyen emek yoğun teknoloji nedeniyle nüfusun topraktan büyük ölçeklerde kopamaması, ikincisi ise kentlerde istihdam olanaklarının

çok sınırlı olması, örneğin Ankara'da yalnızca açılan Bulvar ve yapılan beş altı büyük inşaatla sınırlı olmasıdır. Bu nüfus, kırsal itici (fakir) koşulları ile kentte yapılan tek boyutlu (inşaat) bir yatırımın çekiciliğinin birleşmesinden doğan bir göçtür. Gelen nüfus temelde inşaat becerisi özelleşmemiş, fakir bir tarım nüfusu idi. Bu konu, mimar Arif Hikmet Koyunoğlu'nun özelleşmiş inşaat becerisinin yokluğu nedeniyle ilettiği yakınmalarda açıklığa kavuştu.

Öte yanda, bu nüfusu istihdam edecek iş kolu tek boyutlu ve işçi dışındaki girdileri zaten çok pahalı olan bir alandı. İş kolunun, ekonomik bir düzeyde çalışabilmesi için işçi girdilerinin en azda tutulması gerekiyordu. Kent mekanı işçileri kabule hazır olmadığı gibi bu mekanda onlar için yatırım da yapılamazdı. Bu nedenle gelen işçiler, Zekeriya Sertel'in ilettiği gibi, barınak bulamadılar. Kentin eski dokusunda yer yoktu, işçilerin ise bu dokudaki kiralık konut tutacak ya da yeni konut üretecek parasal olanakları yoktu.

Bu noktada mekansal öğelere geçerse, Atatürk'ün yer seçmesi ile kent mekânının Çankaya'da sınırlandırıldığını, ancak gerek çevre bağlar ve köyler ile gerekse kentnin kendi içinde Eski Kent ile Çankaya arasında gelişen eksende 1930'lara dek düzenli bir kamu ulaşımının gelişmediğini izledik. Ulaşım gene işçilerin parasal olanakları dışındaki özel ya da kiralık araç ve hayvanlarla sağlanabiliyordu. İkinci nokta ise kentte tek işverenin Eski Kent'in merkezi olması idi. Gerek inşaatlar bu çevrede sürüyordu, gerekse 1920'lerin sonlarına doğru genişliyen ticaret olanakları burada yoğunlaşmıştı. Bir üçüncü etken ise mimar Arif Hikmet Koyunoğlu'nun, kahvelerde kurulan açık işçi pazarlarına ilişkin iletisidir. Bu durum, talebin ve gene Eski Kentte yer alan kahvelerde yoğunlaşan arzın da mekanda kent merkezinde yer aldığını gösteriyor.

Bir diğer etken ise Eski Kent'in hemen yanında boş, denetimsiz ve plan dışı bırakılmış alanların varlığıdır. Bunların başında kuşkusuz Altındağ tepesi gelir. Yüksekliği 900-1100 m. civarında olan bu tepe bu özelliği ile bir eşik oluşturduğu için yerleşme dışı bırakılmıştı. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, 1920 yılında kaleden baktığında Altındağ tepesinin bomboş görüldüğünü iletir. (H.V. Velidedeoğlu, 1983). Bu alan aynı nedenlerden ötürü Jansen planı

kapsamına da alınmamıştı. Bir diğer alan ise Akköprü-Sebze Bahçeleri civarındır ki kısmen bataklık olan bu alan Jansen planında, önerilen sanayiye yakındı, bahçe tarımı türünde iş olanakları da vardı. Nitekim 1923-1927 yılları arasında kentte sayıları artan ve barınaksız kalan işçi kesimi için Jansen bu alanda bir amele mahallesi tasarımı yapmıştır. Bu olgu, bu tarihler arasında kırdan gelen nüfusun, kentin imar planında kendilerine bir mahalle ayrılmasını gerektirecek kadar bir nüfus baskısı koyabildiğini gösterir. Ancak, kentin öteki mahalleleri gibi tasarımı yapılmış, çıkmaz sokaklar ile birbirinden ayrılan konut adalarından oluşan bu mahallenin tasarımı, yönelmiş grubun yaşam koşulları, parasal olanakları ile uyumundan, böyle bir yapıyı sağlayacak bir örgüt kurulmadığından ve plan sınırları içinde çok yükselen spekülasyon arsa değerleri nedeniyle gerçekleştirilememiştir. Ancak, bu alan da, merkeze yakın, boş ve bataklık olduğu için denetimi zayıf ve yasa ve imar dışı bir yerleşime açıktı. Nitekim inşaatlardan alınan artık malzeme ile yapılan ilk barakaların bu iki alanda başladığını izliyoruz.

Bu yerleşme örüntüsü İstanbul'da ilk gecekondu alanlarının başlangıcı ile karşılaştırılabilir. İstanbul'a gelen gruplar için iki istihdam alanı vardı, merkez, ki Eminönü çevresinde yoğunlaşan bu alanın çevresindeki eski hanlar ve konutlar hemen oda ölçeğinde toplu kiraya açılmıştı, ve kentin çevresinde ve Sirkeci demiryolu boyunca yerleşmiş olan sanayi. Nitekim ilk yoğun gecekondu alanları İstanbul'da Zeytinburnu'nda tarlalar üzerinde biçimlenirken, Ankara'da çevrede işverenin olmaması, çevre ile ulaşımın özel bir düzeyde çözümlenmesi ilk gecekondu alanlarının merkeze en yakın ancak topografik eşik niteliği taşıdığı için plan ve denetim dışı bırakılan alanlarda geliştiği izlenir.

Bir sonraki dönemde etkisini gösterecek olan bir diğer olgu da 1930'ların sonuna doğru Cebeci'nin gelişmesi, Cebeci'de tren istasyonunun açılması ve Mamak-Kayaş yönünde banliyö treninin işlemeye başlamasıdır. 1930'ların ortasına doğru bu alanın çekiciliğinin artması, Cebeci ve Yenişehir'de merkezleşmenin başlaması, inşaatların yaygınlaşması sonucu bu alana en yakın eşik olan Cebeci'nin arkasında, İncesu'nun basman alanı içinde kalan vadinin de gecekondulaşmaya açıldığı izlenir.

Bu olgu kapsamında incelenmesi gerekli bir diğ er etken de yöneticilerin tutum ve davranışlarıdır. Bu tutum iki yönde gelişmiştir. Birinci tutum bu barakalaşma olgusunu geçici de olsa bir çözüm olarak yorumlamaktır. İşçilere gereksinme olduğu açıktır ama bürokratik işlev ve nüfusa bile barınak sağlanamayan bir ortamda işçiler için hiçbir yatırım yapılamamaktadır. Bu kesimin kendi geliştirdiği bir çözüm varsa bunun olumlu karşılamak gerekmektedir. Bu yorumun 1930 döneminde İçişleri Bakanı Şükrü Kaya tarafından ifade edildiğini izleyeceğiz.

Bir diğ er tutum ise bu sorunu geçici ve denetlenebilir olarak nitelenmektedir ki bu doğaldır. Bu dönemdeki göç ile 1945'lerde başlayan göçün niceliği dışında niteliğindeki farkı da vurgulamak gerekir. Daha önce de değ inildiği gibi bu yıllardaki göç, kırdan yıllardır süregelen iticiliğ in belirli bir kentte açılan bir yatırım alanına kanallı olmasındır. 1945'lerdeki göç ise yapısal bir değ işikliğ in yerinden oynattığı bir kitleyi kapsar. Bu nedenle sorunun boyutları ufaktı. Yukarıda adı geçen alanlarda izlenen barakalaşmalar henüz mahalle boyutlarına varmıyordu. Bunlar bir-iki baraka ve eğer yakınında yol, merkez, konut gibi yapılaşmalar varsa ve üzerine yerleşilen eşik çok sert koşullar taşıyorsa, beş-on baraka ölçeğ inde kalıyordu. Bu nedenle bürokratik yaklaşım olanaklar elverdiği anda bunları daha iyi nitelikli bir konut dokusuna geçirebileceği kanısında idi.

Bunun ötesinde, bürokratik açıdan bu olgu istenmeyen bir nitelik taşıyordu. Zekeriy e Sertel'in iletisinde bu boyut seziliyor. Nitekim, 1930'dan sonra örgütlenen belediyeler, kentler için bir uygulama modeli olarak batının çağdaş kentlerini almıştı ki bu modeller içinde kırdan göçen bir kesimin işlevi ve yeri yoktu. Bu nedenle bu kesim 1950 yıllarına dek resmi kaynaklarca çoğu kez yok varsayılan, varlığı kabul edildiğ inde de gerektiğ inde planlama, o da olmazsa şiddet önlemleri ile çözülebilecek geçici bir sorun olarak kabul edilmişti. Böylece 1923-1930 dönemi içinde gerek ekonomik mekanda gerekse fizik mekanda yeri hazırlanan gecekondulaşmanın, 1930-1940 döneminde daha da yaygınlaştığını izleyeceğiz.

İ K İ N C İ B Ö L Ü M

II - 1930-1940 YILLARI ARASINDA 'BARAKALAŞMANIN' KENT MEKANINDA YAYGINLAŞMASI

A. Dış Veriler

1930-1940 yılları arasında kentin mekansal yapısını etkileyen iki önemli dış veriden biri, dünya ekonomisinin 1929 krizi ile başlayan konjonktürü, ikincisi ise, bu konjonktüre uyum yapabilmek için ülke içinde benimsenen örgütlenme biçimidir. Dış konjonktür kapsamında, azalan talebe karşın ulusal ihracatta kısıntı olmuş, bu durum ithalat çeşit ve miktarlarını da etkilemişti. 1929 yılında 155 milyon TL olan ihracat gelirleri 1934 yılında 92 milyon TL'a, 1929 yılında 256 milyon TL olan ithalat hacmi de 1934 yılında 87 milyon TL'a düşmüştür. (Z.Y. Herslag, 1958, ileten D. Ergil, 1978). Ülke o yıllarda genelde tarım malları ihraç edip sanayi malları ithal ettiğinden sanayileşme çabaları bu durumdan çok etkilenecekti. Bu durumda hızlı ve etkin bir karar verme ve uygulama süreci geliştirilebilmesi için merkezîyetçi bir devletçilik politikası ve örgütlenme biçimi benimsendi. Bu dönemde kırlar fakirleşip, kentlerde önemli nüfus artışları izlenmezken, Ankara'da yaygınlaşan bürokratik örgütlenme kentin nüfusunun 1927-1935 yılları arasında 50 000, 1927-1940 yılları arasında ise 80 000 artmasına yol açmıştır. Bu durumda kente yılda 5-6 000 nüfus ekleniyor demektir. Ancak, ithalatın kısılması ile birlikte inşaat malzemesi azalmış, yerli imalatın ise fiatları çok yükselmişti. Kent, kriz boyutlarına varan bir konut sorunu ile karşı karşıya idi.

1. Sanayileşme Programının Ankara Kentine Etkisi

Yönetim, genelde, bu durum karşısında yerli ham maddeye dayalı bir sanayileşme programı başlatabilmek için iki sanayi planı hazırlandı. 1932'de hazırlıkları başlayıp 1934'de yürürlüğe giren Birinci Plan'daki 18 projeden Ankara hiç pay almıyordu. 1936'da yürürlüğe girmesi planlanan İkinci Planda ise Ankara kenti için gıda, kimya ve su ürünleri sektörlerinde üç proje önerildi. Ancak bilindiği gibi bu plan savaş nedeni ile uygulamaya giremedi. Nitekim kentte 1932 yılında

Teşvik-i Sanayi Kanunundan yararlanan ancak 32 iş yeri vardı. Tablo 5'de gerek işyeri sayısı gerekse çalışanlar açısından tarıma dayalı sanayiın önde geldiği izlenir. Bu sanayi kolunu Ankara kentinde un, unlu maddeler imalathaneleri ile bira ve şarap fabrikaları temsil ediyordu. Hayvan ürünleri ise Atatürk Orman Çiftliğinde değerlendiriliyordu. Tarıma dayalı sanayiın kaynaklandığı tarım sektöründe ise önemli bir değişiklik yoktu. 1950 öncesi genelde pullukla yapılan emek yoğun bir teknoloji hakimdi. Traktörün yoğun olarak tarıma girişi ve emek yoğun teknolojiye değiştirilmesi ise 1950'lere rastlar.

Böylece 1930-1940 arasında gene il ölçeğinde devlet eli ile savaş sanayii gelişmiş, Ankara kenti sanayi sektöründe büyük bir değişim olmamıştır. Bu sektörde en önemli iki olaydan biri 1934 yılında Çiftlikte, bira fabrikasının kurulması idi ki bu fabrika 1937 yılında bir yasa ile Tekel Genel Müdürlüğüne devredilmiştir. İkincisi ise kentin imarında önemli rolü olan çimento fabrikasının 1937 yılında İstanbul fabrikalarının rekabetine dayanamayarak kapanmasıdır.

Yönetim, ekonomik sorunları çözebilmek için sanayi planları dışında örgütsel önlemler de alıyordu. 1930 yılında devletin para politikasını oluşturabilmesi için 15 milyon TL sermayeli anonim bir ortaklık olan Merkez Bankası kuruldu. 1925 yılında kurulan Sanayi ve Maden Bankası ise ikiye ayrıldı ve amacı sanayi kredisi sağlamak olan Türkiye Sanayi ve Kredi Bankası ile Devlet Sanayi Ofisini oluşturdu. Bu iki kuruluş 1933 yılında kurulan Sümerbank'a devroldular. Sümerbank ve 1935 yılında kurulan Etibank'ın, inşaat malzemesi ve enerji üretimi konusunda katkıları planlanmıştır. 1934'te kurulan Ekonomi Bakanlığı, 1935'te kurulan Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü ve 1937'de kurulan Türkiye Demir ve Çelik Sanayii, sanayileşme çabası içinde yapı malzemesi üretimine de yönelik önlemlerdi. Ancak, yapı malzemesi sorununu genel sanayileşme çalışmaları içinde çözmeye yönelen hükümetin, konut konusunda ise hiçbir politikası yoktu.

Kentin finans, ticaret ve sanayi yapısına ilişkin bilgi EK 4'te verilmiştir. Bu bilgidan 1932 yılında kehte altı banka, 17 anonim

ve kollektif şirket olduğu anlaşılır. Bu şirketler, savaş sanayii, yapı malzemesi ve hizmetler kesiminde yoğunlaşmıştır. Ticaret ise kentin yerli gruplarının elindedir. Örneğin, 1930 yıllarında Vehbi Koç'un dış firmaların temsilciliğini almaya başladığı izlenir. Kente yeni gelen gruplar, yönetim-bürokrasi-finansman iş kolları içinde kalmışlardır. Kentteki 24 şirkete karşılık 22 adet imalat hane vardır. EK 4, bu kuruluşların genelde gıda ve bir miktar da yapı malzemesinde yoğunlaştığını gösterir. Bunlar, konulan gereği küçük ve orta büyüklükte kuruluşlardı. Bu yıllarda kentteki en büyük sanayi kuruluşları çimento ve patlayıcı madde fabrikası idi.

2. Merkeziyetçi Yaklaşımın Kentleşme Kavramı

İç politikada merkeziyetçi bir yaklaşımın benimsenmesi ile birlikte mekansal düzeyde kentlerin hızla 'çağdaş' bir görünüme ulaşması hedeflenmişti. Bu görüş kapsamında önerilen model batı kentlerinin 'mamur' örneği idi. Farklı ekonomik yapıların ürünü olan bu model, temiz, güzel, yeşil, görkemli, yapılaşmış, hizmetleri çağdaş bir kent tanımlıyordu. Nitekim 1927 yılında Kazım Özalp caddesi üzerinde ızgara plan üzerine yerleştirilen ikişer katlı konutların Potsdam kenti planını andırıldığı öne sürülürken (İ. Aslanoğlu, 1980), 20 yıl sonra, 1950 yılında İstanbul Valisi, kent meclisinde "... yıkılan Almanya'nın planları getirildi, istifade edilecek" haberini vermiştir (Şenyapılı, 1978). Batı modeline erişme olarak tanımlanabilecek kentleşme işlevlerini etkin bir biçimde uygulayabilmek için 1930 tarih ve 1580 sayılı yasa ile Ankara Şehremaneti kaldırılarak yerine belediye örgütü getirildi. Bu örgütün getirilmesi ile benimsenen ilkeler; belediyeler arası eşitlik sağlanması, yasaların tam olarak uygulanabilmesi ve sapmaların hızla düzeltilebilmesi için belediyeler üzerinde güçlü bir merkezi denetim kurulması ancak iç işlerinde özgür bırakılmaları (elbette bu özgürlük, yasalar ve belediyelerin sorumlu oldukları toplumların eğitim ve gereksinimleri ile sınırlıydı.) olarak tanımlanabilir. (İ. Tekeli ve İ. Ortaylı, 1977). İç yapıda devletçiliğin hakim olduğu bir politika geliştirildiğinde kent yaşam ve mekanının şekillenmesinde halkın katılımı söz konusu değildi.

Bir yandan belediyeler örgütlenir, hizmet alanları genişletilir, etkinlikleri arttırılırken, bu etkinlikleri sağlayacak kaynaklar dış ekonomik dalgalanmaların etkisi ile sınırlanmıştı. Bir belediye gelirleri yasası çıkartılamadığı için 1933 yılında kaynak sorununu çözebilme ve özellikle altyapı yatırımlarına kaynak sağlamak üzere 2301 sayılı yasa ile Belediyeler bankası kuruldu. Ancak, Banka, fonların ütesinde kaynak arttırıcı girişimlerde bulunamamış, kaynak sorununa bir çözüm getirmekten çok bir kaynak transfer mekanizması olarak işlev görmüştür. (İ. Tekeli ve İ. Ortaylı, 1977).

Bir önceki dönemde imtiyazlı yabancı şirketler eli ile geliştirilmeye başlayan kentsel altyapı ve kamu hizmetleri bu dönemde devletleştirilmeye başlandı. İmtiyazları 1927 yılında verilen Ankara Havagazı ve Elektrik Şirketleri, 1939 yılında 3688 sayılı yasa ile Nafia Vekaleti tarafından satın alındı ancak bunların belediyeye devri 1941 yılında gerçekleşti. Kentin su sorununun çözümünde de aynı bakanlığa görev olarak verildiği belirtilmişti. Su sorununun belediyeye devredilmesi 1949 yılında gerçekleşmiştir. (İ. Tekeli ve İ. Ortaylı, 1978). Belediyenin 1930'lu yıllar içinde devraldığı iki önemli işlevden birincisi 1934 yılında 2571 sayılı yasa ile verilen otobüs taşımacılığıdır. 1935 yılında belediye otobüs işletmesi kuruldu ve Rusya'dan 100 adet ZIS marka otobüs alındı. Bunlar yalnız sabah, öğlen ve akşam çalışıyordu, ve otobüs başına aynı yıl 1 534 kişi düşmekte idi. (İ. Tekeli ve İ. Ortaylı, 1978). 1930'lu yılların sonlarına doğru Ulus-Bakanlıklar arasında 'kaptı-kaçtı' adı verilen dolmuşlar da işlemeye başlamıştı. 1937 yılında ise 3196 sayılı yasa ile İmar Müdürlüğü de belediyeye bağlanmıştır.

B. 1930-1940 A r a s ı M e k a n s a l Y a p ı Ö z e l l i k l e r i

1930'lu yıllarda Ankara'nın oldukça pahalı bir kent olduğu izlenmektedir. 1914 ile 1933 yılları arasında 20 il merkezinde 26 kalem malın perakende fiyatına göre verilen istatistikte, ~~Ankara Kenti~~, 1914 yılında beşinci, 1922 yılında on birinci, 1923 ve 1924 yıllarında dokuzuncu, 1925 yılında altıncı, 1927 yılında ikinci ve 1929

yılında da üçüncü en pahalı kent olan Ankara, 1930, 1931, 1932 ve 1933 yıllarında ülkenin en pahalı il merkezi olmuştur. (Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1932-33). Nitekim, 1934 yılında Mecliste, kazanç vergisinin iş yerine ödenen kiranın belli bir yüzdesi olarak hesaplanması tartışılırken, Urfa milletvekili Ali Saip Bey, bu uygulama kabul edilirse Ankara için geçerli olmayacağını, bu kentteki çok yüksek kiralar gözönünde tutularak özel bir tenzilat yapılması gerektiğini öne sürmüştür. (Meclis Zabıtları, 1934). Kiraların yüksekliği arazinin pahası yanısıra konut arzındaki darlığı da yansıtıyordu.

1. Konut Dokusunda Kent İçi Farklılaşma

6-9 sayılı Tablolar 1935 yılında kentteki konut dokusuna ilişkin bilgi vermektedir. Bu tablolar kentin en yoğun ve işlek bölümünün Eski Kent olmasına karşın en çağdaş kesiminin Yenişehir olduğunu gösteriyor. Tablo 6'ya göre kentteki konutların % 72'si, iş yerlerinin % 80'i, resmi binaların ise % 49'u, özetle kentteki yapıların % 73'ü Eski Kentte toplanmıştır. Eski Kenti, çevre bağ dokusundaki yığılma izler. Yeni gelişen Yenişehir ve Cebeci, 1000 dolayında bir konut dokusu ile 100-200 arası dükkandan oluşan bir ticaret dokusu taşır. Bu dokular Eski kentte 511, Yenişehir'de 66 ve Cebeci'de ise 68 sokak çevresinde örgütlenmişti. Batıda Maltepe ise 22 sokak çevresinde gelişmişti.

Tablo 7 ise yapıların kullanıma göre farklılaşmasını göstermektedir. Bu tabloya göre Eski Kent, Yenişehir ve Cebeci'de tek konut düzeninin hakim olmasına karşın apartmanlaşma da başlamıştı. Eski Kentte apartmanların çevredeki toplam konut sayısına oranı % 2 iken, Yenişehir'de % 16'dır. Ancak toplam olarak Eski Kentte daha çok apartman yapılmıştı, kentteki tüm apartmanların % 52'si Eski Kentte, % 44'ü Yenişehir'de, % 3'ü ise Cebeci'de idi. Bu durum Eski Kentteki hızlı yenilenmenin göstergesidir. Bağ dokusunda ise bir tek apartman olduğu izlenir. Barınak türü açısından Eski Kent daha çeşitli bir doku sunar. Bu noktada, ilginç bir bilgi kentteki baraka sayılarının dağılımıdır. Barakalar, kentteki tüm konutların % 5'ini oluşturur. Kentte 351 apartman olmasına karşın

937 adet baraka vardır ve bunlar daha önce de belirtildiği gibi Eski Kent çevresinde yoğunlaşmıştır. Eski Kent, konut dokusu yanı sıra diğer kentsel ve merkez işlevlerini de içerirken, Tablo 7'de izlendiği gibi, Yenisehir ve Cebeci daha çok 'yatakhane' nitelikli kent parçaları olarak gelişirler. 1935 yılında kentin nüfusu; bu nüfusun barındığı tek konut, apartman, bekar odası ve baraka sayısına bölündüğünde, barınak başına 7,10 gibi bir yoğunluk düşer. Konutlarda oda sayısını gösteren Tablo 8'de de Eski Kentte ve bağ dokusunda bir ve iki odalı konutların yoğun olmasına karşın, Cebeci'de iki ve üç odalı konutların, Yenisehir'de ise üç ve dört odalı konutların yoğun olduğu izlenir.

Konutların konfor durumunu gösteren Tablo 9, konut dokusunun kent içi farklılaşmasını verir. İzlendiği gibi, Eski Kent, Cebeci ve Bağlar yöresi konutlarının % 90-94'ünde su yok iken, Yenisehir'deki konutların % 89'unda su vardır. Gene aynı biçimde, bu üç kent parçasındaki konutların % 95-98'inde havagazı yok iken Yenisehir'deki konutların % 80'inde havagazı vardır. Elektrik konusunda ise oranlar biraz daha farklılaşır. Bağ dokusu konutların % 86'ı, Eski Kentteki dokunun ise % 71'inde elektrik yoktur ama Cebeci'deki konutların % 58'inde, Yenisehir'dekilerin ise % 94'ünde elektrik bulunmaktadır.

Bu durum özellikle Yenisehir'de konfor açısından çağdaş bir yapılaşmanın geliştiğini göstermektedir. Eski Kent ise yenilendiği ölçüde hizmetlerden pay almaktadır. Bu durum, kentteki üst gelir grupları Yenisehir ve Ulusun yenilenen kesimlerine yerleşirken, Cebeci'de, orta bir gelir grubu yerleşmesinin mekandaki yansımasıdır. Kentteki telefon hizmetinin artışını gösteren Tablo 10'da, 1926-1932 yılları arasında resmi abone sayısındaki artışın % 17 olmasına karşın, özel abone sayısındaki artışın % 200'den fazla olduğu izlenmektedir. Bu artışın semtlere göre dağılımı verilmemiştir. Ancak, diğer göstergelerin ışığında, Yenisehir'de yoğunlaştığını öne sürmek yanlış olmaz.

1932 yılında, kent, resmi kayıtlarda dört kesim içinde tanımlanıyor, istatistik ve diğer bilgiler bu ayrıma göre derleniyordu. Eski Kent, Yenisehir, Cebeci ve Bağlar ayrımı, karakol bölgelerine

göre örgütlenmişti. Bu örgütlenme EK 5'de verilmiştir, bu bilgilerden de izlendiği gibi Yenışehir ancak üç mahalleden oluşurken Cebeci henüz mahalle düzeyinde ayırım gösterecek yoğunluğa varmamıştır.

2. Kentin Mekansal Biçimi

1920'lerin başında, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu'nun deyimi ile, bir ucu Meclis binası ile başlayıp, diğer ucu Taş Mektup ile sonlanan kent, 1930'ların başında mekanda oldukça yaygınlaşmıştı. (Bkz. Şekil 17).

1932 yılında inşaatı tamamlanmış olan Bulvar, Çankaya Köşkünden başlayıp; Birinci, İkinci, Üçüncü Çankaya caddeleri, Enstitü Caddesi, Atatürk Bulvarı, Cumhuriyet caddesi adlarını alarak Ulus meydanında varıyordu. Bulvarın bu adları, 1940 yılında Belediye meclisince, Atatürk Bulvarı adı ile değiştirilmiştir. Bulvarın, Ulus meydanından kuzeye yönelen parçasına ise Necatibey ve Yaltırık caddeleri adı veriliyordu ki, bu adlar da, Gazi Mustafa Kemal olarak değiştirilmiştir. Kentte bulvar niteliği taşıyan iki eksen daha vardı. Birincisi, istasyonu şimdiki Gençlik Parkının önünden geçerek Cebeciye bağlayan 16 Mart Şehitleri ve Atilla caddelerinden oluşuyordu. Bu caddelerin adı 1940 yılında İnönü Bulvarı olmuştur. Diğerisi ise, gene aynı tarihte Cumhuriyet Bulvarı adını alan ve istasyonu Ulus meydanına bağlayan Kamutay ve İstasyon caddeleriydi.

Kentin ana giriş noktası istasyon, böylece, Cumhuriyet ve İnönü bulvarları ile kente bağlanıyordu. Cumhuriyet bulvarı üzerindeki Ankara Palas, karşısında Meclis, Sayıştay ve eski Meclis-yeni CHP Fırka binası caddeyi tanımlamakta idi. Ulus meydanı ise CHP Fırka binası, karşısında Taşhan, önündeki Cumhuriyet anıtı ve arkasındaki İş Bankası, Taşhanın karşısında Milli Eğitim Bakanlığı ve önünde özel idarenin yaptırdığı dükkanlar ve son köşede de gene özel idarenin yaptırdığı dükkanlardan oluşan ~~ve~~ çarşı ve şehir bahçesi ile noktalanıyordu. Cumhuriyet anıtının yanında ise kaideme bitişik Şölen gazinosu yer alıyordu. Taşhan'ın önünden

Eski Kente, Karaoğlan çarşısına giren yol üzerinde Taşhan'dan sonra kentin ilk sinemalarından biri olan Yeni Sinema vardı. Bugün Gima binasının olduğu yerde ise Orman Çiftliğinin bir satış yeri açılmıştı. Biraz ilerisinde Bayındırlık Bakanlığı ve Emlak ve Eytam Bankası binaları vardı. Karaoğlan çarşısına dönüldüğünde, bugünkü yerinde Belediye binası vardı, Balıkpazarı tarafında ise Tahtakale yangınından sonra yapılan 63 dükkanlı 'Asri Hal' yer alıyordu.

Bugün Posta caddesi (eski adı Kızılbey caddesi) ile birleştiği yerden sonra Karaoğlan çarşısı ikiye ayrılıyor, bir kolu Çıkrıkçılar yokuşuna dönerken, Çocuk Sarayı adını alan cadde kesimi Adliye ve karşısındaki blokta yer alan Emniyet Genel Müdürlüğü önünden geçerek Ekonomi Bakanlığı önünde yeniden ikiye ayrılıyor. Çocuk Sarayı kesimi Himaye-i Etfal grubu önünden Samanpazarına bağlanırken bugün Denizciler caddesi adını alan Bahriye caddesi kesimi İtfaiye meydanına iniyordu.

Ulus meydanından kuzeye doğru ilerleyen eskiÇankırı caddesi ise İş Bankasının karşısındaki Klüp sineması ve arkasında Rüzgarlı sokattaki Hakimiyet-i Milliye Matbaası yakınından, Başbakanlık ve Maliye Bakanlıkları önünden geçerek Etlik ve Keçiören bağlarına gidiyordu. 1932-1933 yılı istatistikleri de 1931 yılında Ankara'da toplam oturma kapasitesi 2 009 olan iki sinemanın varlığını iletir. Bu sinemalarda yıl içinde 192 film gösterilmişti. Aynı yılda İstanbul'da 35 sinema vardır. Bu durum Ankara'nın İstanbul'a oranla kısıtlı eğlence yaşamına ilişkin bilgi verir.

Ulus meydanından Sıhhiyeye doğru gelen eksen ise kentin yeni görkemli binaları ile tanımlanıyordu. Milli Eğitim binasından sonra büyük postahane, eski sanat okulu, Etnoğrafya müzesi, İnhisarlar binası ile İtfaiye meydanına varılıyordu. Karşı tarafta ise Ziraat ve Osmanlı Bankaları vardı. İtfaiye meydanından sonra Bulvar, İsmet Paşa Kız Enstitüsü, Enstitünün arkasında 1932 yılında inşaatı sürmekte olan Kız lisesi binası, Numune Hastahanesi ve Taş Mektep yakınından geçerek tren yoluna geliyordu. Karşı tarafta Gençlik Parkı alanı ise henüz boştu.

Demiryolunun güneyinde Gazi Caddesi olarak anılan Bulvar, Sağlık Bakanlığı ve inşaatı süren Ordu Evi, Devlet Şurası ve Zafer anıtının önünden geçerek Havuzbaşı'na varıyordu.

1933 yılında Sıhhiye ile Yenişehir arasında Bulvarın ortasında yaklaşık 11 m. genişliğinde bir refüj vardı. Gerek refüjün iki tarafında gerekse kaldırımların kenarlarında ağaç dizileri uzanıyordu. Refüjün ortası ise çim kaplı idi. Refüjün bu kadar geniş bırakılmasının nedeni ise Jansen'in Bulvarın ortasında önce at arabası yolu olarak kullanılacak bir tranvay izi tasarlamış olmasıdır. (Bkz. Şekil 18). Buna ek olarak Bulvar üzerinde farklı nitelik ve hızlarda trafiğe izler ayrılmıştır. Refüj, Bulvarın ileride vereceği hizmetleri içeren bir rezerv alan olarak kullanılıyordu. Bulvarın iki yanında ise en yükseği dört kat olan binalar sıralanmakta idi. Yenişehir'deki bu dört sıra yeşil motifi, Sıhhiye-Ulus ve İstasyon-Ulus arasında da yinelenmişti. Ancak bu kesimlerde tranvay planlanmadığı için refüj daha dardı. Bu uygulama batının 'yeşil kent' imgesine de uygundu.

Sıhhiye'den gelen Bulvar, Havuzbaşı'nda kentin en önemlibinalarından biri olan Kızılay binasının önünde ikiye ayrılıyordu. Dikmen tarafına giden kesimine Milli Savunma Bakanlığı ve Genel Kurmay Başkanlığı binaları yapılmıştı. Çankaya'ya giden şose ise sefaret-hane, villa ve daha sonraları da bağ ve bahçelerin arasından geçerek Köşke varıyordu. Sıhhiyeyi Cebeciye bağlayan yol üzerinde ise Sağlık Bakanlığı laboratuvarları ile özel idarenin büyük bir fidanlığı vardı. Tren yolunu izleyen bu yol Kayaş yönünde devam ediyordu.

Kent 1935 yılında yaklaşık 16000 hektara yayılmıştı ki, ~~1935 nüfusu ile oranlandığında bu, yaklaşık~~ yoğunluk demektir, Ancak yukarıda değinildiği gibi yoğunluk kent içi parçalarında farklılaşıyordu. 1938 tarihli Jansen haritası ise kentin, dönemin sonundaki yayılma biçimini gösterir. (Bkz. Şekil 19).

Ancak, kentin mekandaki yaygınlaşmasını abartmamak ve bunun 1920'lere göreli olarak değerlendirmek gerekir. Nitekim 1936 yılında, Mecliste İstiklal madalyası konusu tartışılırken, Karesi milletvekili Vehbi Bey, kente ilişkin yargısını 'Bu eski İstanbul Meclis-i Mebusanı

değildir. Burası Ankara'dır. Bir avuç yerdir ve Ankara'da herkes birbirini tanır' diyerek ifade etmiştir. (Meclis Zabıtları, 1936).

Kentin mekansal yayılması ile birlikte sosyal yaşantısı da değişiyordu. Yakup K. Karaosmanoğlu, 1935 yıllarında kentteki değişmeyi şöyle anlatır: 'Eski şehrin bir salyangoz izine benzeyen dolaşık, çarpaşık sokaklarında dağılıp kaybolan halk, şimdi belli başlı birkaç muntazam mahalde toplanmış bulunuyordu. Sonra, kale içinin ve eski hanların ücra ve karanlık kovuklarında sinmiş yerli esnaflar tüccarlar, sanat sahipleri, bir taraftan bu kovuklar yıkıldığı, diğer taraftan piyasada, artık bu gibi perakende ve kurunuvustajî işlere imkan kalmadığı için, toplu bir tarzda, bu yeni ve merkezi mahallelere gelip bir takım modern binalara, dükkan ve mağazalara yerleşmişti.' (Y.K. Karaosmanoğlu, 1935).

Kentin sosyal yaşamı da, özellikle, 1930'da tamamlanan Halkevinin yapılması ile canlanmıştı. 1934'de burada İran Şahı onaruna ilk Türk operası olan Özsoy operası sahnelenmişti. Bu temsillere Atatürk'de katılıyor, böylece Ankara Palas'daki daha özel toplantılara katılmayan geniş halk kesimleri için Halkevi toplantıları sosyal yaşamın merkezini oluşturuyordu.

Bu dönemde, Karaoğlan çarşısı çevresinde süren apartmanlaşma, kale- nin Cebeciye bakan yamaçlarına da sıçramıştı. Gülsüm Nalbantoğlu, bu dönemde aldığı örneklerde apartman dairelerinin biraz daha küçüldüğünü ve katlara bir yerine iki daire yapılmaya başlandığını belirtiyor. Bu durum apartmanların kira konutu niteliği kazanmaya başladığını yansıtıyor. Bu dönem yapılarında uygulanan mimari özellikler değişmiştir. Düz çatılar, büyük cam cepheler, yuvarlak köşe ve girişler, yatay pencere sıraları ve simetriden kaçış hakimdir. (G. Nalbantoğlu, 1981). Bir önceki dönemde, cephelere de yansıyan süs ve kütleli hareketlilik artık kullanılmaz.

Gerek kent nüfusundaki artış, gerekse imar planı ile sınırları tanımlanan ve böylece daha da küçülen ve yoğunlaşan spekülasyon alanı içindeki bedeli artık yalnız apartmanlaşarak ödemek olanaklıdır. Bu nedenle, 1925'lerin Yenisehir'deki hakim, villa türü konut düzeni geçerliğini kaybetmiş ve gerek Sıhhiye-Bakanlıklar

arasında Bulvarın iki tarafında, gerekse Bulvarı dik kesen ara sokaklar üzerinde apartmanlaşma başlamıştır. Bunlar genelde üç kata ulaşan ve yukarıda yapı özellikleri belirtilen konutlardır. Bulvarın iki tarafında gelişen yapılar gene düz ün planlanmış, ızgara sokak planına göre bölünmüş blokların içinde yer alır. Bu sokak planlarını etkileyen yalnızca Jansen planı değildir. 1933 yılında Ebniye Yasasını ortadan kaldıran 2290 sayılı Yapı ve Yollar Yasası ile kentsel dokunun biçimlenmesinde gözetilecek kurallar getirilmişti. Bu kurullardan biri de çıkmaz sokakların yasaklanmasıdır. Bu kural, kentin yeni yapılan kesiminde olduğu kadar eski Kentteki düzenlemelerde de uygulanıyordu.

C. İ m a r İ d a r e H e y e t i B e l g e l e r i n d e K e n t

Bu yıllarda kentin gelişmesi İmar Müdürlüğü belgelerinden izlenmiştir. Bu belgeler, 1930'ların başında, kentte son beş yıl içinde hızla gelişen bürokratik ve inşaat eylemlerinin çektiği orta ve alt gelir grupları için önemli bir konut sorununun ortaya çıktığını gösteriyor. Ancak demiryolunun güneyindeki yapılaşmanın çok pahalı gelişmesi nedeniyle, bu grupların kendilerine Eski Kent dokusu içinde ve bu dokunun güneydoğusunda, Cebeci'de yer aradıkları izleniyor. Eski Kent dokusunun özelliklerine daha önce değinilmişti. Bu bölge zaten yoğun ve düşük nitelikli bir yapılaşmadan oluşuyordu. İmar belgeleri, nüfus baskısı karşısında bu alanda iki olgunun hızla geliştiğini gösteriyor. Birincisi Ahi Yakup, Mukaddem, Hatuniye, Atıf Bey, Hacı Doğan, İsmet Paşa, Hacı Ayvaz gibi eski mahallelerden gelen ifraz, inşaat biçimi, inşaat izni ve parselasyon taleplerinin yoğunlaşmasıdır. Bu olgu konut dokusu arasındaki boşlukların hızla dolmaya başlaması yanısıra özellikle Karaoğlan çarşısı çevresinde bir yenileşmenin başladığını sergiliyor. İmar Müdürlüğü ise bu tür talepleri, planın onaylanması ile İmar Müdürlüğüne danışman olarak atanan Jansen'e danışarak çözüme çalışmaktadır. (Bkz. EK 6). Bu yıllardaki belgelerin ilginç bir yanı da, kentte, gerek sosyal, gerekse mekansal ilişkilerin henüz anonim ve tanımsal nitelikler kazanmadığını ve kentin mekanda henüz çok yaygınlaşmadığını yansıtmalarıdır.

Örneğin, bu resmi belgeler, kişi ve mekan ile '... lisesi müdürü ... Beyin ... yangın yerindeki arsası' biçiminde bağlantı kurmaktadır. Bu durum mekansal yapısı ve referans noktaları henüz oluşmamış bir kent dokusu yansıtmaktadır.

İkinci olgu ise eski dokudaki kaçak inşaatların hızlı bir artış göstermesidir. Bu olguya ilişkin belgeler, tamirat ya da varolan konut dokusuna ek yapmak için alınan izinleri kullanarak yeni konut yapmak biçiminde gelişmekteydi. Eski Kent tarafından 1930' larda izlenen bir diğer olgu da burada yol inşaatlarının koşutunda istimlaklerin başlamasıdır. 1930' ların başında Mukaddem ve Bahriye caddelerinin genişletilme işlemlerinin başladığı, gene, belgelerden izlenmektedir. Meclis tartışmalarında da bedeli hemen ödene- meyen istimlaklerden yakınmalar yoğunlaşmaktadır.

1. 'Barakalaşmanın' Yaygınlaşması

Orta ve alt orta gelir grupları kendilerine, olanaklar elverdi- ğince genişlemeye çalışan eski doku ve Cebeci içinde yer seçmeye çalışırken, alt gelir grupları için soruna pek çözüm bulunamadığı izleniyor. Ancak, 1933 yılında İmar Müdürlüğüne yansıyan üç bel- gede ileride çok yaygınlaşacak bir çözümün ilk belirtileri ortaya çıkmaktadır. İlk belge (19/8/1933-162) 312 doğumlu M. oğlu H. efendinin istasyon arkasında Telgaz civarında Değirmenciler şir- keti yanında kendisine ait olmayan bir arsa üzerinde izinsiz bir baraka yaptığını, ikinci belge, (19/8/1933-165) Akköprü'de 305 doğumlu M. oğlu A. efendinin hazineye ait arazi üzerinde 'baraka şeklinde bir oda' yaptığını, üçüncü belge ise (22/2/1933-67.D) Jansen planında amele mahallesi olarak ayrılan yerde ruhsatsız yapıların varlığını bildiriyor. Müdürlük bu izinsiz inşaatların yıkılması ve yıkma masrafının da enkaz bedelinden alınması kara- rını vermiştir. (Bkz. EK 7).

1934 yılında ise olayın hızla genişlediğini gösteren bir diğer belge vardır. (10/9/1934-141). Belge, Akköprü ve Yeni Hayat mahal- lelerinde 199 inşaat yapıldığını, Belediyenin sahiplerine 15 gün içinde planları ile İmar Müdürlüğüne başvurmalarını bildirdiğini,

28 konut sahibinin başvurmasına karşın diğerlerinin başvurmadığını, bu nedenle de yıkım kararı alındığını iletiyor. Bu dört belge, kuykusuz, o dönemde 'baraka' adı verilen gecekonduların habercisidir. Bu belgelerde yansıyan olguların ortak yanı, bunların Eski Kente en yakın boş ve denetimsiz ve genelde topoğrafik eşik niteliği taşıyan araziler üzerinde gelişmesidir. Yeni Hayat mahallesinin yüksek ve eğimli arazi üzerinde yer almasına karşın Akköprü boş ve bataklıktı. Bu ilk gecekonduların merkeze en yakın alanlarda gelişmesi tesadüfi değildir. Bu yıllarda Ankara'da sanayi sektörünün çok kısıtlı olmasına karşın ticaret, özellikle yeni gelişen konut alanlarına hizmet götüren perakende ticaret giderek artıyor ve Eski Kentin çarşılarında yoğunlaşıyordu. Aynı biçimde, sinema, bar, lokanta gibi hizmetler de bu çarşılarda ve Çankırı Caddesi çevresinde gelişmekte idi. Kuşkusuz, inşaat işleri yanısıra kentin en önemli iş olanakları bu çarşılarda yoğunlaşmakta idi. Ticaretin yanısıra kentin finans merkezi de burada oluşuyordu. 1930'dan önce tamamlanan Osmanlı ve İş bankalarına ek olarak 1933'de Holzmeister Merkez bankası ve 1934'te Emlak Kredi Bankası inşaatlarını bitirmiş, 1938'de yıkılan Taşhan'ın yerine Martin Elsaesser Sümerbank Genel Müdürlüğünü yapmıştı. 1930'da Ulus meydanı ile Sıhhiye arasında tamamlandığına daha önce değinilen Ernest Egli'nin İsmet Paşa Kız Enstitüsü, Arif Hikmet Koyunoğlu'nun Halkevi binaları karşısında Şevki Balmumcu 1934 yılında Sergi Evini tamamlamış, 1937'de aynı eksen üzerinde Bruno Taut, Dil, Tarih, Coğrafya Fakültesini, Seyfi Arkan ise İller Bankası inşaatlarını bitirmiş, Şevki Akalın'ın gar ve gar gazino binaları ise gene aynı yıl tamamlanmıştı. (İ. Aslanoğlu, 1980). 1936'da açılan, Paolo Vietti-Violi'nin 19 Mayıs Stadyum inşaatı ise (İ. Aslanoğlu, 1980) bölgenin çekiciliğini artıran bir etken olmuştur.

Böylece Ulus merkezi ve çevresinde kentin yönetim, ticaret, eğlence, kültür ve eğitim işlevleri yoğunlaşarak bu yöreye alt gelir grupları için kentin en çekici istihdam alanı niteliğini kazandırdıyordu. En önemli iş olanaklarını taşıyan bu alana yürüme mesafesi içinde yerleşmek de yeğlenen bir karar oldu.

2. 'Barakalaşma' Mecliste

Sorun kamu oyu ve yöneticilerin dikkatini çekecek düzeyde yaygınlaşıyordu. İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, 1934 yılında, bütçe nedeniyle Mecliste yaptığı konuşmada, gerçekte üç Ankara'nın varlığından söz eder. Yeni Ankara için imar planı tamamlanmıştır ve uygulanmaktadır. Eski Ankara ise yedi kesime ayrılmış ve bunlar yedi yıllık bir program içinde kapsanmıştır. Üçüncü Ankara ise, 'Halkın bir gecede yaptığı, 4-15 lira arasında satılan evlerdir. Bunlarla belediye hakikaten meşgul oldu. Geçen sene İncesu ve Akköprü havalisini temizledi. Hepiniz de hatırlarsınız bu ameliye acı oldu. Nihayet bir gecede de olsa elbirliği ile hemen yapılmış bir evin bile yıkılması kendilerine ıstırap vermektedir. Bunun manzarası çirkin olmakla beraber asayiş noktasından da fenadır. Çünkü yolları yoktur, belediye hizmetleri itibariyle de fenadır, Suları yoktur. (E. Ergüven, 1937). Ancak, Şükrü Kaya'nın bu tür konutlara yaklaşımı olumludur. Bu olgunun, kendilerinin çözemediği bir sorunu, istenilen biçimde olmasa da çözdüğünün bilincindedir. Bu akılcı tutumun daha sonraki yöneticiler tarafından paylaşılmadığı izlenecektir. 'Velevki böyle plan haricinde olsun, yapılmış bir ev demek bir vatandaşın kışın çatı altında bulunması demektir. Başka memleketlerde, büyük şehirlerde hasıl olan mesken buhranının bizim burada da halledilmiş olması bana soğuk gecelerde gezerken hiç olmazsa vatandaşlar sokakta kalmamışlar diye gönlüme ferahlık vermiştir. (G. Ergüven, 1937).

Öte yandan, Şükrü Kaya, bu olguyu yapısal bir sorun olarak değil, Ankara'ya özgü, mahalle ölçeğinde ve yönetimin denetiminde, gerektiği an yiktırılarak çözülebilir bir sorun olarak tanımlar. 'Fakat manzarası çirkin, yolları fena yerleri ebediyen bırakmak fikrinde değiliz... İcap eden yerlerde kendilerine başka yerler göstermekle kolaylıkla tenizlemekteyiz. Bunların hallini yedi seneye bıraktık. Her semti birer zamana ayırarak kendilerine Ankara'nın münasip yerlerinde yer göstermek suretiyle bunları kaldıracacağız... Planımızda küçük sanat erbabına ve ameleye verilmiş yerlerimiz vardır... Niçin bırakıyoruz? Buna da cevap vereyim. Bir defa Ankara zabıtası kuvvetlidir. Fakat Ankara altmış bin nüfustan seksen bin nüfusa çıkmıştır ve dediğim gibi bu dar ve dağ mahallelerinde imece

usulu ile elbirliği ile bir gecede on, on beş ev yapmak kabul oluyor. Malzemesi elinin altındadır. İki odayı hemen bir gecede yapıveriyorlar. Arsa kendilerinin değildir. Ashabı istediği zaman yıktırabilir, Maliyenin müsaadesini alarak biz de yıktırırız. Maksudımız bunları bırakmak değildir. Esasen bir çoklarından bir sene sonra yıktırabileceğimize dair senet alıyoruz. Bu kısım Ankara Hükümetince mevzuu bahsolmuş ve bu suretle halli de görülmüştür. (E. Ergüven, 1937)

3. Yeni İnşaatlara İlişkin İstekler Artıyor

1930'ların başında Yenişehir'den pek fazla inşaat isteği gelmez iken, 1935'te ifraz, çap, inşaat tarzı, parselasyon isteklerinin birden arttığı belgelere yansır. Yenişehir yöresinden gelen bir diğer yoğun baskı ise kat yüksekliğinin arttırılması konusundadır. Örneğin, 1048 numaralı adadan gelen bir istek üzerine bu adaya 4 kat yükseklik verilmiş, ancak yapıların yüksek olduğu belirtilerek, az eğimli sokaklarda ve aynı blokta 5 kat izni çıkmıştır. Benzer bir örnek EK 8'de verilmiştir. Ancak, Heyet kat konusundaki baskılara direnmeye çalışır. Örneğin, gene aynı adada ancak başka bir blokta konutu olan Salih Bozok, Heyetin bir önceki kararına dayanarak kat izni istediğinde, reddedilir.

Daha önce de değinildiği gibi 1936 yılında Bulvarın doğusunda inşaatların yaygınlaşmış olmasına karşın batısı yeni gelişmekteydi. Nitekim, Necatibey caddesinin açılması bu yıl sürmekteydi. Hatta, plana göre caddenin geçtiği izin ortasında bir askeri fabrika olduğu için, Jansen'e danışılarak, yolun güzergahı, 1940'dan sonra bu bölgenin gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Necatibey caddesinin güneyinde 1937 yılında Celal Biçer ve Reşat San'ın projeleri olan Polis ve Jandarma okulunun tamamlanması, kuzeyinde ise Sıhhiye nüvesinin gelişmesi cadde ile birlikte çevresinde Süleyman Bey mezarlığı olarak bilinen eski bataklık alanların da konuta açılmasını desteklemişti.

Bulvarın daha üst kısımlarında ise sürmekte olan Bakanlıklar inşaatlarının karşısı ve çevresi boş alanlardı. Holzmeister bu alanda

→ fabrika sınırları dışına
geçildi. Caddenin açılması

1930 yılında Genel Kurmay Başkanlığını, 1931 yılında Milli Savunma Bakanlığını, 1934 yıllarında İçişleri ve Bayındırlık Bakanlıklarını ve 1935 yılında da Ticaret Bakanlığını ve Yargıtay binasını tamamlamıştı. (İ. Aslanoğlu, 1980). 1934 yılında güvenlik güçleri onuruna, projesini gene Holzmeister'in yaptığı, yontuculuğunu ise Avusturyalı Anton Honak ve Alman Josef Thorak'ın üstlendiği Güven anıtı açıldı ve Atatürk anıtı ziyaret etti. Bakanlıklar nüvesinin bir ucu bu anıt ile noktalanırken diğer ucu da 1938 yılında yapımına başlanan Holzmeister'in Büyük Millet Meclisi binası ile tamamlanıyordu.

İmar İdare Heyeti belgeleri, 1934, 1935, 1936, 1937 ve 1939 yılları arasında Heyete gelen istekleri ada numaraları ile birlikte iletir. Bu nedenle bu isteklerin dağılımını harita üzerine yansıtmaya olanağı vardır. (Bkz. Şekil 20). Şekil 20'de izlenen gelişme biçimine göre 1934 yılında inşaata ilişkin istekler Ziya Gökalp Caddesi, Tuna Caddesi, Mithatpaşa Caddesi gibi ana caddelere açılan adalar ve Sanayi bölgesi yakınında, şimdiki Toros Sokak ile Necatibey Caddesi arasında bir dağılım gösterirken, 1935 ve 1936 yıllarında Bulvarı dik kesen sokaklara açılan adalar gelişmiştir. 1937 yılında ise gelişme Necatibey caddesi ve İzmir Caddelerinin ve aradaki yolların açılması ve Bahçelievlere inşaat izni verilmesi ile birlikte Bulvarın batısına kaymıştır. 1939 yılında ise gelişme Bulvarın her iki tarafında da varolan yerleşmenin güney sınırında yayılır.

Bulvarın güney kesimlerinde ise özellikle elçilik binaları, örneğin Lehistan, Avusturya, Fransız, Alman ve İtalyan elçilik binaları ile Ernest Egli'nin İsveç ve Irak elçilik bina projelerinin yapımı sürmekte idi. Çankaya'da ise Holzmeister'in 1932'de bitirdiği Cumhurbaşkanlığı köşkü projesine ek olarak 1935'de Seyfi Arkan, Hariciye köşkünü, 1937'de ise Başbakan ve Yabancı Konukları Köşklerini tamamlamıştı. (İ. Aslanoğlu, 1980).

Yenişehir'de nüfus yoğunlaştıkça dükkan açılması konusunda da istekler başlamaktadır. Nitekim 1935 yılında Heyet, Bulvarın, Sağlık Bakanlığı ile Kızılay binası önündeki Havuzbaşı arasındaki yüzünde dükkan inşa edilebilir kararı almıştır. 1936 yılında ise gelişme

konusunda baskıların çok yoğunlaştığı Yenışehir'de dükkan alan ve yerlerini belirten planın onaylandığı izleniyor. (10/1/1936-9)

1930-1935 yılları arasında demiryolunun güneyinde, Cebecinin 1001, 1013 ve 1983 numaralı imar adalarında (Bkz. Şekil 18) inşaat ve inşaat biçimi isteklerinin hızla arttığı izleniyor. Bu yıllarda Yenışehir-Cebeci arasında açılmakta olan cadde özellikle Ön Cebeci'nin çekiciliğini artırmaktadır. Bu eksen üzerinde, sağlık Bakanlığı karşısında 1933'de Holzmeister'in Ordu Evi inşaatını bitirmesi, bugünkü Etibank binası yerinde Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankasının yapılması, 1938'de arkada, Bruno Taut ve Asım Kömürcüoğlu'nun Atatürk Lisesini bitirmeleri Sıhhiyeyi odaklaştırmış, biraz ileride 1936'da, projesini V. Hüttig'in yaptığı Merkez Hıfıssıha Enstitüsünün açılması, aynı yıl Ernest Egli'nin Siyasal Bilgiler Okulunu, 1938'de Bruno Taut ve Franz Hillinger'in Cebeci ortaokulunu bitirmeleri (İ. Aslanoğlu, 1980) Cebeci semtinin konut bölgesi olarak çekiciliğine katkıda bulunmuştur.

1935 yılında Cebeci'nin 1016, 1015, 1018, 1023 adalarından gelen dükkan istekleri karşısında Heyet, bu yörede 300 kadar hane olduğunu belirtmekte ve bu adaların dükkan yapımı için uygun olduğunu öne sürmektedir. Bu isteklerden nüfusun bu adalar çevresinde yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Ancak Heyet, planda henüz Cebeci'de dükkan alanlarınının saptanmadığını belirterek dükkan yapımına izin vermemiştir.

1930'ların sonuna doğru Cebeci taraflarında büyük bir gelişme izlenir. Cami yapımı, yeşil saha düzenlemeleri, yol açımı için istimlak edilecek taşınmazların değer biçilmesi çalışmaları, yeni parselasyon ve inşaat biçimi istekleri oldukça artmıştır. Bu bölgede Doğumevi inşaat planları da bu yıllarda tamamlanır.

Eski Kent tarafında imar ve istimlak işlemleri sürmektedir. İsmet Paşa mahallesi planı onaylanırken (12/2/1937-36), Doğan bey mahallesinde yeni parselasyon planı yapılır. Samanpazarı-Koyunpazarı arasındaki yol düzeltilir, kale civarı düzenlenerek önünde bir meydan yapılması için istimlakler başlar. Arkeoloji sahası olarak bilinen Oğüst mabedinin olduğu noktadan Etlik'e ayrılan yola dek

bina yükseklikleri 9.5 m.'ye çıkartılır. 1930'ların sonunda ifraz ve inşaat isteklerinin azalmasına karşın istimlak işlemleri ve bu konuda mahkemelere yönelen itirazlar, Heyetin de ifade ettiği gibi çok artmıştır.

Bu yıllarda Eski Kentin yerleşik dokusu içindeki kaçak inşaat sayısı, Heyete getirilen gecekondü türü kaçak inşaat sayısına oranla daha büyük ve önemli bir sorunu oluşturmaktadır. 1935 yıllarında ise balkon, çatı yapımı ya da konutun belirli kesimlerine tamirat için alınan izinler sonucu eski ahırların, konuta dönüşmesi, avlulara ufak konutlar yapılması, konutlara oda eklenmesi gibi yaygın işlemler yanısıra izinsiz dükkan ve imalathanelerin de yapılmaya başlandığı izlenmektedir. Örneğin, 1935 yılı içinde Heyete gelen bir belgede İftaiye meydanında 14 izinsiz dükkan yapıldığı bildirilmiş ve yıkım kararı alınmıştır.

4. İmar Müdürlüğüne Karşı Çıkma Başlıyor

Kent toprakları üzerindeki çıkar çatışması, İmar Müdürlüğü'nün çözüme bırakıldığı için 1933 yılında Mecliste, İmar Müdürlüğüne karşı çıkış başlar. Giresun milletvekili Hakkı Tarık Bey çap ve ifraz işlemlerine karşı çıkar, 'Şehir müstakbelde nasıl bir vaziyet alıyorsa gidip arsamı alır, evimi yaptırabilirim. Elimdeki kanunu madeni bana büyük bir selahiyet vermektedir. Hatta yanımdaki ile anlaşarak onun arsasından da bir kısım satın alır ve binamı oraya tecavüz edecek şekilde inşa edebilirim. Ankara İmar Müdürlüğü vazifesi şehrin imarı için tanzim ettiği planın tatbikatından başka birşey olmamak lazımdır. Halbuki görüyorum ki tatbikat tamamen bunun aksinedir. Herhangi bir arsanın taksim işi doğrudan doğruya İmar Müdürlüğüne gitmekte ve orada şu veya bu şekilde planla ve inşaatla alakadar olmadığı halde değiştirilmektedir.' İzmir milletvekili Kitapçı Hüsnü Bey ise borç içinde bir belediyenin, bir başkent'in sorunlarının altından kalkamayacağını bu nedenle başlangıçta devletin imar Müdürlüğü kanalı ile imar işlerine karışmasının gerekli olduğunu ancak artık planın tamamlanması ile Ankara'nın 'Mamuriyete mazhar' olduğunu belirterek, İmar Müdürlüğüne gerek kalmadığını ileri sürer. (Meclis Zabıtları, 1933).

D. İ l k K o n u t K o o p e r a t i f i D e n e m e s i :
B a h ç e l i e v l e r Y a p ı K o o p e r a t i f i

Konut sorununu çözebilmek için 1935'e dek denenen öneriler - yerel yönetimin kiralık konut üretmesi (orta gelir grupları için Sıhhiye'de yapılan 198 konut, alt gelir grupları için plan üzerinde kalan 'amele mahallesi') ve kira tazminatı verilmesi - sonucu çözülemeyen ve boyutları giderek büyüyen konut sorununa karşın alt gelir grupları 'barakalaşma' çözümünü geliştirirken, orta gelir grupları ise konut kooperatifi çözümünü getirdi. Kentin imar planı sınırları içinde kalan alanda spekülasyon nedeni ile arsa fiyatları memur maaşları ile ödenemeyecek kadar artmıştı. Bu nedenle, 1934 yılında Nusret Uzgören önderliğinde bir araya gelen bir grup, bir komisyon oluşturarak kent içi arazi fiyatlarını araştırdılar. Ancak bu fiyatların grubun ödeme kapasitesinin çok üstünde olduğu ortaya çıktı. Bu nedenle, komisyon devlete başvurarak Saraçoğlu mahallesi alanını istedi. Bu alan, 1932'de onaylanan Jansen planında devlet memurlarına yapılacak konutlar için ayrılmıştı, bu nedenle komisyonun isteği geri çevrildi. Tek çözüm, arazi fiyatlarının düşük olduğu bir yer almaktı. Böyle bir alan, ancak plan sınırları dışında bulunabilirdi. 1935 yılında 150 kadar üye bir araya gelerek Bahçelievler Yapı Kooperatifini kurdular. Üyelerin % 58'i yüksek dereceli memur, % 11'i serbest meslek sahibi, % 7'si milletvekili, % 8'i asker, % 7'si tüccardır. Yapılan araştırmalar sonucu, 1932 planında 'hali arazi' (boş alan) olarak gösterilen, Abdi Paşa Çiftliği veresesine ait bir arazinin 321 650 m² lik bir kesimi m²'si 2.5 krş'tan satın alındı.

1936 yılında Jansen bu alan için 5 ayrı konut tipini kapsayan bir mahalle planı yaptı. (Bkz. Şekil 21). Mahalleye giriş caddesi, Orman Çiftliğine giden şosedan ayrılarak meydanın uzun kısmına doğru cepheyi değiştirir. Buranın şimal cihetine sıraevler, cenup cihetine de çift evler çevreler. Görüş noktası olarak garpte bir kule ve yanında bir klüp binası bulunur. Esas bağlama caddesi cenuba doğru kıvrılır. Buna muvazi olarak iki oturma caddesi uzatılırlar. Bir geniş orta yeşillik, bu şimal bağlama sistemini cenup-taki ayninden ayırır. Orta yeşillik şeridinde mektep, gazino ve bir

pazar meydanı bağlanır. Buna benzeyen kısımda spor sahaları tanzim olunmuştur. Bir temaşa terasası nazarları şehir ve kaleye tevcih eder. Evler tek-çift veya sıraevleri, bir veya iki kat yapılmışlardır. Bunlar çok mütecanis tutulmalarına rağmen her türlü konforu havi olarak ihtiyacı da tatmin ederler. En ufak üç odalı tiplerden, en zengin altı odalı evlere kadar her ev ayrıca, diğer yeni evlerde eksik olan öteberi koyma dairelerini ihtiva ederler. Bütün evler bahçelere raptedilmişlerdir. (Ankara İmar Planı, 1947).

Şekil 21'den de izlendiği gibi, Jansen'in planı kendi içinde bütünlüğü olan bir banliyö mahallesi olarak tasarılanmıştı. Parsel alanları geniş tutulmuş, yaya dolaşım alanları planlanmıştı, teknik ve sosyal donanımı yeterli idi. Kendine yeterli mahallenin okulu, çarşısı, gazinosu, kulübü, yüzme havuzu ve tenis kortu vardı.

Ancak alanın iskana açılması aşamasında bazı sorunlar ortaya çıktı. İmar Müdürlüğü iki nedenden ötürü iskan sınırları dışındaki bu alana yerleşme iznini vermedi. Nedenlerden birincisi, kentin dışında yeni yerleşme alanlarının açılmasının varolan plana aykırı gelişmelere ve kentin 'dağılmasına' neden olması, diğeri ise Ulus ve Kızılay'a 2,5 - 3 km. uzaklıkta olan bu alana altyapı ve diğer belediye hizmetlerinin ulaştırılmasındaki zorluklardı. İskan izni alınamayınca elli kadar üye kooperatiften ayrılarak Vali ve Belediye Başkanı Nevzat Tandoğan'ın da desteklemesi ile Güven Evler'de sonradan bulunan bir alanda yerleşti.⁶ Karınca Dergisi, alanın parselasyonu yapıldıktan sonra eski sahibine 10 000 m² arsa verildiğini ve bu nedenle alanın ucuza alındığını iletir. (Karınca, 1936). Bu alan iskan sınırları içinde olduğu için 51 adet tek konuttan oluşan mahalle daha kısa bir süre içinde tamamlanabildi.

Bahçelievler Kooperatifi ise İnönü'ye başvurarak 1937 yılında iskan izni alabildi. Bu kez İmar Müdürlüğü, alanın kuzeyinde kalan bir kesimin havaalanı gelişimi için iskan dışı bırakılmasını istedi. Bu nedenle, Jansen yeni bir plan hazırladı ve bu planda kooperatif arazisinin yaklaşık 25 500 m² lik bir kısmı iskan dışı bırakıldı ve kooperatif Kasım 1937'de inşaat izni alabildi.

İskan izninin alınması ile kooperatifin finansman sorunları başladı. Arazinin alınması ile üyelerin ödeme kapasitesi zorlanmıştı. Bu nedenle üyelerin de yardımı ile yeni çözümler aranmaya başlandı. Üyeler arasında yüksek memurlar, milletvekilleri yanısıra imar müdürü ve Emlak Kredi Bankası genel müdürü de vardı. Kooperatifin 152 konut yapabilmesi için 800 000 TL gerekmekte idi. Önce bu paranın % 90'ının Emlak Kredi Bankasından sağlanması için bir protokol yapıldıysa da, genelde inşaat giderlerinin ancak % 50'sini karşılayan Banka aleyhine söylentiler başlayınca, Banka protokolu iptal etti. Kooperatif bir İngiliz şirketi ile anlaşmak istediyse de bu da gerçekleşmedi. Sonuçta iskan izninin alınması ile, Emlak Kredi Bankasından inşaat giderlerinin % 50'si, Türk Ticaret Bankasından da % 40'ı karşılanmak üzere % 8,5 faizle 12 yıl vadeli kredi alındı ve Eylül 1937'de Rasih İhsan ve mühendis Saffet Firmasına 169 konut ihale edildi. Kasım ayında inşaat izninin çıkması ile inşaat başladı. Ekim 1938'de 169 konut, bir karakol ve altı dükkan kooperatife teslim edildi.

Bu tarihi izleyen yıllarda Bahçelievler alanı hızlı bir gelişme göstermiştir. (Bkz. Şekil 22). Bu gelişmelere çalışmanın diğer bölümlerinde değinilecektir. Örnek bir parseldeki değişme süreci ise EK 9'da verilmiştir.

E. Jansen Planı Uygulama Olanakları Yitiriliyor

1930-40 yılları arasındaki imar belgelerinde ifraz, parselasyon, inşaat izni ve kat yüksekliği istekleri yanısıra kaçak inşaatların artması, konut talebi artışındaki yansımadır. Bu noktada, 1935 yılında 122 720 olan kent nüfusunun 1940'da 157 242'e çıktığını belirtmek gerekir. Buna karşın bu dönemde tamamlanan konut sayısı çok yetersizdir. On yıl içinde artan nüfusu bu konut dokusunun karşılamayacağı açıktır.

1929 yılında memurlara verilen konut tazminatının, Jansen planı sınırları içinde hızla artmış olan spekülasyon değerlerini ödeyemediği için kiralara harcandığı söylenebilir. Nüfus baskısı karşısında

konut stokunun aynı hızla artmaması kentin gelişimini önemli bir biçimde etkileyerek kira konutlarında yoğunluğun artmasına, 'baraka' adı verilen gecekondulaşmanın hızlanmasına ve öte yandan da Jansen Planının temel ilkelerinin bozulmasına yol açmıştır. Bu sapmaların bir kısmı planın uygulanmasını üstlenen İmar Heyeti dışında gelişirken bir kısmı da Heyetin eli ile gerçekleşiyordu.

Heyetin kararlarında, kentteki nüfus baskısının etkileri sezilmekte, baraka türü inşaatların yaygınlaşması dikkate alınmamakta, artan nüfusun öncelikle imar planı yapılması istenen dış halkadaki köylerde yerleşeceği varsayılmaktadır. Amele mahallesi zaten kent içi arazi çok pahalılandığı için çözüm olmaktan çıkmıştı. 1939 yılında Nafia Vekaleti, Heyete başvurarak bu alanda daha önce bir silindir tamirhanesi yapmak için izin aldığını ancak buna ek olarak başka binalar da yapmak istediğini bildirir. (Bkz. EK 10). Heyet ise, Amele mahallesi tasarımının kentin güncel gereksinmelerine ve gelişme biçimine uymadığını, bu planın yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini belirterek, geçici olarak binaların yapımına izin verir.

1. Geçici Parselasyon Olgusu

1930'lu yıllarda Heyetin karşılaştığı önemli bir sorun, imar sınırı dışından gelen ifraz ve inşaat izin istekleridir. Kent içi arazi çok pahalı iken ve burada inşaat ve ifrazların onaylanmış bir parselasyon planına göre yapılma gereği varken, imar sınırı dışı hem daha ucuz hem de kentsel altyapıya ve hizmetlere yakındı, bir parselasyon çerçevesine girmek zorunluğu da yoktu. Bu nedenle Jansen planındaki yerleşme alanları dışında arsa edinen çoğu kişi geçici de olsa inşaat yapmak istiyordu. Heyet, bir süre bu isteklere karşı direndi ise de (Bkz. EK 11) sonunda istenen izinleri vermeye başladı. Bahçelievler Yapı Kooperatifi örneğinde bu süreci izledik.

1935 yılında alınan bir karara göre parselasyonu yapılmamış alanlarda bina yaptırmak isteyenlere, bu alanda parselasyon yapılınca ortaya çıkacak durumu kabul etmek koşulu ile izin verilecekti. (2/7/1935-103). Böylece kadastrosu olsa bile imar durumu bilinmeden

ifraz ve inşaat izni verilebiliyordu. İmar Müdürlüğü kararında, parselasyon yapıldığında arsa sahibinin bir 'oldubitti' karşısında kalabileceği ifade edilmiş ise de, gerçekte arazi sahibi arsalar üzerinde istediği gelişmeyi uyguluyor ve sonunda ortaya çıkan 'beklenmedik' durumları arsa sahibi değil, 'kent' kabul etmek zorunda kalıyordu.⁷

Kent dışında süregelen bu olguya bir düzen getirebilmek için Heyet iskan alanına bitişik alanlara ifraz tabanını 3 000 m², tarla olarak korunacak alanlarda ise 20 000 m² olarak saptanmıştı. (12/2/1938-302). Ancak bu kural da düzgün işlememiş, örneğin 1939'da Bahçelievler Yapı Kooperatifi ile Atatürk Orman Çiftliği arasındaki arazinin ifrazı için gelen bir isteği reddetmek üzere 20 000 m² koşulu öne sürülmüş ancak 3 000 m² taban sınırı içinde kalan Keçiören'de, arada, daha küçük alanlar için ifraz izni verilmiştir. Gene aynı yıl paftaların henüz işlenmediği Kalaba köyünde ileride yol geçmesi beklenen bir alanda inşaat izni verilmiş ve paftalar işlenince ifraz yapılabileceği belirtilmiştir.

2. İmar Sınırı Genişliyor

1936 yılında kentin imar planının Belediye sınırına dek yayılması için Jansen ile bir anlaşma imzalandığını ve Jansen'in bu anlaşma uyarınca kentin bu genişleyen kesimi için 1/10 000 ölçekli bir avan proje yaptığı izlenir. (29/5/1936-126).

Kentin imar sınırının Belediye sınırına dek genişletilmesinin kentteki spekülasyon sınırının genişletilmesi anlamına geldiği açıktır. Bu durum, kuşkusuz, planın işlerliğini engelleyen önemli bir karardı. Jansen'in hazırladığı bu avan projede Eski Kentin çevresinde, doğuda yeni oluşan Bahçelievler nüvesinden başlayarak Yenışehir'i kapsayan ve Cebeci'ye dek uzanan 'iç genişleme sahası' saptandığı ve bu alanda 600-1 000 m² lik arsalar üzerinde yalnızca konut dokusuna izin verildiği izlenir. 'Dış genişleme sahası' olarak saptanan Yenışehir-Çankaya arası ise 1 000 m² lik villa alanı olarak ayrılmış, Keçiören, Etlik, Mamak, Dikmen gibi eski bağ dokusunun odaklandığı alanlarda eski yazlık konutlara uygun geniş bahçeli

köşkler öngörülmüş, dere ve çayların geçtiği vadiler ve küçük bahçe sahalarının yalnızca sebze yetiştirmek için kullanılmasına izin verilmiştir. En dışta ise tarım ve otlak alanları vardır, buralarda da inşaat izin verilmez. Kentin zaten sınırlı olan sanayii ise hala eski yerinde, güneybatıdadır. İmar Heyeti bu yeni planı ufak değişikliklerle onaylamış ve çevrede imar planı yapılacak yerlerin önceliklerini saptayarak Jansen'e bildirmiştir. Bu öncelik sıralamasında kentin çevresindeki eski bağ dokusunun odaklandığı Keçiören, Kalaba, Mamak, Etlik, Dikmen, Ayrancı gibi köylerin öncelik aldığı izlenir.

1936 tarihli bu belge, kentin gelecekteki gelişmesini tahminde 1928 yılında düşülen yanlışlığının, 1936'da nüfus baskısının göstergelerinin çok güçlenmesine rağmen yinelenildiğini gösterir. Kentin eski iskan sınırı içinde, hala, 1-2 katlı, bahçeli, küçük ve Kavaklıdere-Çankaya arasında da büyük bahçeli villaların yer aldığı düşük yoğunluklu bir doku korunabilir düşüncesi vardır. Ancak spekülasyon değerlerinin çok artması sonucu toprağın değeri, üzerindeki yapıların değerini çok aşmaktadır. Örneğin, 1937 yılına ilişkin bir belgede İmar Müdürlüğü, Çankaya caddesinden ayrılıp Küçük Ayrancıya giden yol üzerinde Çanakale milletvekili Ziya Gevher'in 6 344 m², Trabzon milletvekili Hasan Saka'nın da 4 974 m² arazisi olduğu ve plana göre birincinin tamamının, ikincinin de bir kısmının yeşil saha ve ormanlık içinde olduğunu belirterek, kilometrelerce süren bu büyük arazilerin istimlak bedelinin ödenemeyeceğini ileri sürüyor ve plan değişikliği istiyordu. Gene 1936 yılında Kültür Bakanlığı, Heyete başvurarak üniversite sitesinin demiryolunun kuzeyinde, Numune Hastahanesi ile demiryolu arasında yer seçmesini önerir. Plandaki üniversite sahasının çevresi barakalarla dolmaya başlamıştır ve bu çevrede yeterli yer yoktur. Heyet bu öneriyi, plandaki alanda üniversite sitesi yapmak üzere istimlak yapıldığını ve çevrede de plana göre mahalle oluştuğunu bildirerek reddeder. Önerilen alanda yalnızca tıp fakültesi yapılabileceğini bildirir. Ancak ilerideki yıllarda, üniversite sahası olarak ayrılan bu alanın gecekondular ile dolduğunu, belediyenin sonunda istimlak bedellerini ödeyerek bir kısım araziyi eski sahiplerine iade ettiği izlenir. (2/4/1936-6472). Nitekim

1957 yılında bir araştırmacı bu alandaki gecekondular ile ilgili bir çalışma da yayınlamıştır. (İ. Öğretmen, 1957).

Heyet, 1937 yılında Jansen'in yapmış olduğu ön projeye dayanarak parselasyon planlarını düzenleyici bazı kararlar getirdi. Bu kararlar 17/12/1937-3758 Hişaretli belgenin eki olarak Tablo 11'de verilmiştir. Heyet bu belge ile, Eski Kentteki yoğunluk baskısını gözönünde tutarak, bu kesimde, planda % 20 olarak saptanan TAKS kararını % 25'e çıkarıyor, Yenışehir-Cebeci Devlet mahallesi kesiminde ise % 20'de bırakıyordu. 'Prestij' mahallesi olarak saptanan Kavaklıdere-Çankaya kesiminde karar değişikliği getirilmez iken, kentin alt gelir gruplarına ayrılan Akköprü amele mahallesi civarı için onaylı parselasyon planlarındaki arsa ölçümlerinin kabul edileceği belirtiliyordu. Sanayi bölgesinde ise sanayi gereksinmesine göre ifraz yapılacak ancak 2 000 m² taban sınırı konacaktı.

1938 yılında Heyetin aldığı önemli bir karar imar hududunun belediye hududu ile birleştirilmesidir. (9/9/1938-106). Bu karar, Eski Kentin belirli semtlerinde 'yüzen' spekülasyonun yerini mekan da tanımlayan ve sınırlayan Jansen planını bu açıdan bir derece daha ileriye götürmüş ve spekülasyon sınırını 16 000 hektara çıkartmıştır.

1938 yılı sonunda da işlerliğini giderek yitirmekte olan planın müellifi Jansen'in işine, ücretinin yüksek olduğu, planlama işlerini yürütecek teknik bir kadronun yetişmiş olduğu gibi gerekçeler ile son verildi. (Bkz. EK 12).

F. S o n u ç

1930-1940 yılları, ithalatın dış etkenler altında sınırlandırıldığı ve temelde tarım ekonomisine dayanan ülkesel ortamda sanayileşmenin yavaşladığı bir dönemi oluşturur. 1939 yılında başlayan dünya savaşı ve savaş öncesi dönemin ekonomik konjonktürü, ülkede var olan kaynakların tek bir karar organı tarafından kullanılmasını gerektiriyordu. Ayrıca, bu çerçevede içinde savaş sanayiini de canlı ve gelişen bir ölçekte tutmak gerekli idi.

Bu ekonomik durum yatırımların mekanda dağılımını da doğrudan etkiliyor, ne kırdan ne kentte büyük yatırımlar yapılamıyordu. Kırdan teknoloji değişmediği için emek yoğun işleme biçimi sürüyor, topraktan çok büyük yığınlar kopamıyordu. Kentlerin çekiciliğinde ise önemli bir artış yoktu. Kente gelenlere kırdan daha iyi yaşam koşulları sağlanamıyordu. Bu nedenle, bu dönemde kentlerin nüfusunda büyük artışlar izlenmez.

Ülke kentlerinin bu genel düzeyine karşın, başkent işlevlerinin Ankara'da yoğunlaşmayı sürdürmesi, inşaat, hizmet ve ticaret sektörlerinde açılan iş olanakları sayısını arttırıyordu. Bu nedenle, kente atama yolu ile gelen memur nüfusa ek olarak komşu illerden de göç geliyor. Bu nüfus içinde, üst gelir grupları Çankaya çevresinde, ve Kavaklıdere'de Bulvar yakınında yer seçerken, üst-orta gelir grupları Yenışehir'de, orta gelir grupları ise Cebeci'de yerleşiyordu. Eski Kentin zengin tüccarları ise Yenışehir'in gelişmesi karşısında eski dokudaki büyük konutlarını bırakarak Karaoğlan çarşısı çevresindeki apartmanlara taşınıyor ya da Yenışehir'de 3-4 katlı apartmanlar yaptırarak buraya geçiyorlardı. Onların eski dokuda bıraktıkları konutlar ise, bu dokunun bir kesimi koruma alanına girdiği için, tamirat göremiyor, oda ölçeğinde kiraya veriliyor ve eskimeye başlıyordu. Bu eskiyen konutlar alt gelir gruplarına çok sınırlı da olsa bir barınak olanağı sunuyordu, ancak bu grup genelde kamuya ait denetimsiz alanlar ile topografik eşikler üzerinde baraka türü konutlar üreterek yerleşmeyi sürdürüyordu.

Bu dönemde izlenen önemli bir olgu da kentsel gelişmenin Jansen planının ilkelerinden sapmasıdır. Bu olgu, arzının artmaması açısından da en değerli taşınmaz olan kentsel toprağın üzerinde gelişen spekülatif mülkiyet biçiminin yarattığı sonuçların somut bir örneğidir. Toprağın, bu biçim bir mülkiyetten doğan yüksek rantı az bir sayıya bölünürse, bu alanın denetimini, örneğin bu alandan gelecek kira gelirlerinin düzeyini bu bölenler saptıyor demektir. Bu durumun örnekleri Ankara'da aranırsa, kiraların orta gelirli memur kesiminin ödeme gücünün ilerisinde kalmasının, bu kesimi iskan sınırı dışına iterek kentin plan dışı gelişimine yol açtığını izledik. Aynı olgu kent dışında toprak alma olanağı olmayan

grupları da yasa dışı bir yerleşim biçimine itmiştir. Planın uygulanmasından sorumlu örgütün nüfusun yerleşme baskısına karşı koyamadığını izledik.

Bir diğer örnek de, olağan dışı bir hızla yükselen kiraların 1939 yılında Milli Korunma Kanunu ile dondurulmasıdır. Ancak bu örgütsel önlem spekülâtorlerce derhal bir kazanç kaynağına dönüştürülmüş ve 'Hayat ^{ve} Parası' olgusu ortaya çıkmıştır. Spekülâtif kazançla döndürülen bir diğer örgütsel önlemin imar sınırının belediye sınırına dek genişletilmesi olduğunu izledik. Kent bir yandan plansız bir biçimde mekanda yayılırken öte yandan iskan sınırları içinde rantı yükseltici bir diğer işlem, kat yüksekliği ve yoğunluk artışı sürüyordu. Spekülâtif toprak mülkiyeti ve bunun gelişimini paylaşma biçiminin bu dönemde ortaya çıkarttığı bir diğer olgu da alt gelir grupları yanısıra diğer gelir gruplarının da kaçak inşaat olgusuna itilmeleridir.

Bu örnekler, bir noktada, yukarıda da değinildiği gibi toprağın mülkiyet biçiminden kaynaklanmakla birlikte bir diğer açıdan da örgütsel önlemlerin yetersizliği ve yanlışlığından kaynaklanır. Bu yanlışlar içinde en önemlisi kuşkusuz, 1930'ların başında Belediyenin elinde büyük zorluklarla kamulaştırılan 4 milyon m² toprağın bulunmasına karşın bu değerli toprağa sahip çıkılamamasıdır. Bunun nedenlerinden birincisi devletin bir toprak politikasının olmaması diğeri ise belediyenin kaynak açısından güçsüz bırakılması, bu amaçla kurulan Belediyeler Bankasının görevini yapmamasıdır. Belediye, bu toprakları zaman içinde elinden çıkartmak zorunda kalmıştır.

Bir diğer yönetsel eksiklik ise nüfus baskısının da ötesinde, nüfusun ödeme olanakları açısından heterojen bir yapı oluşturmamasının dikkate alınmamasıdır. Nüfus baskısının plan yenilemesinde bile dikkate alınmadığına 1936 tarihli planailişkin tartışmalarda değinildi. Öte yandan, konuta ödeme yapma olanağı olmayan kesimler için örgütsel hiçbir önlem düşünülmediği gibi orta gelir gruplarının geliştirdiği bir çözüm olan konut kooperatiflerinin de finansmanı devletin sırtına yüklenmiş, kişilerin bir kooperatif örgütü içinde birleşme özelliklerinin gereği olarak kişisel ödeme olanaklarının zorlanması ve birleştirilmesi yoluna gidilmemiştir.

Özetle, 1930-1940 yılları kentin plan dışı sapmalarla mekanda yayıldığı ve yoğunlaşmaya başladığı dönemdir. 1923-1930 döneminde alt gelir gruplarının mekanda kendilerine 'barakalaşma' çözümünü geliştirmelerine karşın, 1930-1940 döneminde bu kez orta gelir grupları kendilerine konut kooperatifi çözümü geliştirmişlerdir. Toprağın mülkiyet biçiminden, örgütsel ve yönetsel karar süreçlerindeki eksiklikler ve planlama yanlışlarından kaynaklanan her iki çözüm de kenti yalnızca plan dışı gelişmelere götürmekle kalmamış, kentleşme kavramının temel öğeleri olan toprak politikası, çevre kirlenmesi, yoğunluklar, mekansal biçimlenme, hizmetler ve mekan standartları gibi konularda da ileriye dönük yönelimleri ortaya koymuştur. Bu dönemde yapılan yanlışların ölçeği değişerek yinelendiğini ve kentleşmenin bir çok boyutunda denetim dışı gelişmelerin sürdüğünü izleyeceğiz.

Ü Ç Ü N C Ü B Ö L Ü M

III - 1940-1950 YILLARI, 'BARAKALAŞMA' - GECEKONDULAŞMAYA DÖNÜŞÜYOR

A. Dış Veriler

1930-1940 döneminin en önemli ekonomi-politik özelliğinin dünya-
daki ekonomik krizin dış ticaretimizi olumsuz etkilemesi sonucu
alınan önlemler olduğuna değinilmişti. Bu önlemler, içe dönük ve
öz kaynaklara dayalı bir sanayileşme programının tanımladığı ken-
dine yeterli kalkınma biçiminde özetleniyordu. Bu modelin örgütsel
boyutunda ise merkezîyetçi bir yönetim biçimi gelişmişti. 1930-1945
yılları arasında etkisini sürdüren bu 'devlet öncülüğünde sanayi-
leşme' modeli kapsamında devlet, çeşitli sanayi kollarında finans-
man ve denetim sağlamak üzere Sümerbank, Etibank gibi kuruluşları
örgütlemişti. Ayrıca sanayi alanındaki yatırımların koordine edil-
mesini sağlamak üzere 1934 planının, sanayi kuruluşlarını tek bir
yasal ve örgütsel çerçeveye oturtabilmek için de 1938 planının
hazırlandığını biliyoruz.

Ancak, 1939 yılında başlayan İkinci Dünya savaşının ekonomiye et-
kileri, 1929 krizinin başlattığı olumsuz öğeleri güçlendirmek yö-
nünde gelişti ve bu etkiler 1940-1950 döneminin başlarında güçlü
bir belirginlik gösterdi. Yerli üretimi kısıtlayan ham madde dar-
lığı artıyor, tarım ve sanayi üretimi düşüyordu. Savaşa katılma-
makla birlikte savaş sanayiine yapılan yatırımlar ve bu sektör-
deki giderler bütçenin büyük payını alıyordu.

1. Dünya Savaşının Etkileri, Kalkınma Modeli Değişiyor

1940-1950 dönemi, bu olumsuz etkiler ile başladı. Ekonomi içinde
gelirlerden en az pay alan kesim kırsaldı. Nitekim Tablo 12,
1936-1945 yılları arasında da ulusal gelirden kırsal nüfusa düşen
pay oranının % 25'in üstüne çıkamadığını gösterir. (D. Ergil, 1978).

Gerek sınırlı yatırım olanakları kıra yönelmediği için gerekse

Osmanlı döneminden arta kalan toprak işleme teknolojisi ve toprak sahipliğinde yapısal değişimler yapılamadığı için tarım emekçisinin marjinal üretkenliği çok düşüktü. Bu nedenle tarım sektörü sanayii destekleyen bir artı ürün birikimi gerçekleştiremiyordu. Dünya savaşı sırasında oluşan ekonomik konjonktür içinde iki sektör arasındaki bu dengesizlik daha da belirginleşti. Tarım sektöründe toprak dağılımındaki eşitsizlikleri giderebilmek için 1927 ve 1929 yıllarında çıkarılan ancak etkisi yaygın ve yoğun olmayan iki yasadan sonra 1945 yılında toprak reformunu gerçekleştirmek için Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ile bir deneme daha yapıldı. Ancak, kullanılmayan hazine ve vakıf toprakları ile kamulaştırılacak tarım topraklarınının 20 yıl vadeli, faizsiz bedel karşılığında çiftçilere dağıtılmasını hedefleyen bu tasarı da Mecliste olumsuz tepkilerle karşılaştı ve uygulanamadı. Mecliste bu olumsuz tepkilerin oluşturduğu nüve çevresinde 1946 yılında Demokrat Parti kuruldu.

Öte yanda, belirli bir tüccar kesimi ile, bir önceki dönemde tartışılan arsa ve emlak spekülâtorleri ekonomiden en büyük payı alıyorlardı. İkinci grubun spekülâtif gelirine karşın birinci grup mal darlığından yararlanarak karaborsa gelirini elde ediyordu. Devlet bu kesimin payını diğerleri ile belirli bir orana getirebilmek için 1942 yılında Varlık Vergisi koydu ancak bu uygulamada da belirli ayrıcalıklar ortaya çıktı ve tüccar-spekülâtor kesimi ile devlet karşıkarşıya geldi.

Savaşın ilk yıllarında ülke Alman etkisi altına girmekle kalmamış, savaştan kaçarak gelen Alman sanat ve bilim adamları bu dallardaki yönelimleri biçimlendirmişlerdi. Bu kişiler arasında Siyasal Bilgiler Fakültesinde Şehircilik Kürsüsünün kurucusu Ernst Reuter de vardı. Ancak 1943'de batılı güçlerin savaşta ağırlıklarını koymaya başlamaları ile İngilizlerin ve savaşın bu güçler lehine sonuçlanması ile Amerikalıların etkisi ülkeye girdi. Bir savaş sonrasınının zayıflamış parasal kaynakları üzerine kurulan ve dünya çapında bir ekonomik kriz ile bir de savaş etkisinde kalan Cumhuriyet yönetiminin Amerikan etkisi ile bol dış yardıma kavuşması kuşkusuz bu etkinin güçlü bir biçimde yerleşmesinde

yardımcı olmuştur. Bu fonlar ile tarım sektörüne giren 'Marshall yardımı' 1945 sonrasına dek uygulanan emek yoğun tarım teknolojisini değiştirmiş ve değişen teknolojinin kırdan kopardığı nüfus kentlere akmaya başlamıştır.

Amerikan etkisi ve yardımı ile 1930'ların başından beri izlenen kalkınma ilkeleri de değiştirilmiş ve devlet öncülüğünde, içe dönük, öz kaynaklara dayalı, kendine yeterli sanayileşme modeli yerine; özel sektör öncülüğünde, dış kaynaklara dayalı, sanayileşmeyi değil tarımda mekanizasyonu hedefleyen bir model benimsenmiştir. Bu modelin etkileri 1950'den sonra belirginleşti.

Bu dönemde ülke ölçeğinde % 20,1 olan kentsel nüfus artış hızı çok yüksek değildir ve % 17,5 olan genel nüfus artışına çok yakındır. 1927-1935 yılları arasında % 2,9, 1935-1940 yılları arasında ise % 4,1 olan yıllık ortalama kentleşme hızları 1940-1945 arasında savaşın etkisinde % 1,3'e düşmüş, 1945-1950 yılları arasında % 2,6'ı bularak yükselmeye başlamıştır. Bu yükselme 1950'lerin başında daha önce görülmedik düzeylere varan göçün başlangıcıdır.

2. Tarımda Makineleşme Kırsal Yapıyı Değiştiriyor

1940-1950 dönemi içinde bu araştırmanın temel konusu gecekondular açısından en önemli olgu, 1945 yılında Marshall yardımının tarım sektöründe yarattığı yapısal değişim ve bu değişimin kaydıracağı nüfus kitlelerinin dönemin ikinci yarısında kentlerde 'barakalaşma' olgusunu aşarak 'gecekondulaşmayı' ortaya koymasıdır.

Marshall yardımının ilk aşamadaki hedefi Türkiye'nin askeri yapısını geliştirmektir. Ancak savaş sonrası Avrupasının, özellikle 1947 yıllarında, Türkiye'nin ihraç edeceği tarım ürünlerine çok gereksinmesi de vardı. Tablo 13, 1948-1950 yılları arasında Türkiye'ye Marshall yardımı kapsamında toplam 164 milyon dolar girdiğini gösterir. Aynı Tablo'ya göre bu yardımın % 22'si tarımsal mallar ve makineler için harcanacaktır. Bu pay, yardım fonundan faaliyet kolları için ayrılan en büyük yüzdendir. Tabloda sulama tesisatı için de bir milyon dolar civarında ödenek ayrıldı.

ğını izliyoruz. Bu yıllar içinde tarım sektörüne yönelen makine ve diğer malzeme yardımının daha iyi kullanılması için kursların açıldığı ve atölyelerin kurulduğu da dönemin gazete haberleri arasında yer alır. Nitekim 1936 yılında sayısı ancak 961 olan traktörler, 1940 yılında 1 066'ya, 1948 yılında 1 756'ya, 1952 yılında ise birdenbire 31 415'e yükselmişti. (Bkz. Tablo 14). Aynı biçimde 1936 yılında sayısı 104 olan biçerdöver sayısı 1952'de 3 222'ye çıkmıştı. 1970 yılında ise Türkiye'de 106 000 traktör, 8 568 biçerdöver ve 14 044 harman makinesi vardı. Bir yandan işletme büyüklükleri, traktör sayıları ve verim artarken öte yandan traktörün yerini aldığı ortakçı, yarıcı gibi tarım emekçileri sektör dışı kalıyordu. Bir traktör en fazla 10 emekçinin yerini almakta idi. (R.D. Robinson, 1958). Bu gruplar için tarım sektöründen ayrılmaktan başka seçenek yoktu. Öte yanda, kentlerden başka gidecek yer de yoktu.

Traktörün tarıma girişinden etkilenen bir diğer grup da küçük çiftçilerdi. Traktörün çiftçiler tarafından satın alınabilmesini sağlamak için Ziraat Bankası kredi veriyordu ama karşılığında gösterilmesi gerekli teminat küçük çiftçide yoktu. Ayrıca, traktörün ekonomik çalışabilmesi için belirli büyüklükte bir tarlanın sürülmesi gerekiyordu. Tarımın makineleşmesi sonucu toprak fiyatları da yükselince makineleşen büyük çiftliklerle yarışamayan küçük çiftçiler topraklarını satmak zorunda kaldı ve böylece göç için parasal bir olanak elde etmiş oldular.

Marshall yardımının tartışılan konu açısından bir diğer önemli etkisi Anadolu'daki kara yolu ağını geliştirmesi oldu. Bu çabanın amacı da başlangıçta askeri yol bağlantılarını geliştirmektir. Nitekim 1947 yılında 12 000 km, 1948 yılında 12 246 km olan karayolları 1952 yılında 22 574, 1960 yılında 40 257 ve 1967 yılında da 46 925 km'ye çıkmıştı. (Bkz. Tablo 15). Yol bağlantılarının artışı koşutunda 1947 yılında varolan 15 000 motorlu araç, 1967 yılında 225 000'e ve 1948 yılında 1 211 070 olan yolcu/km., 1955 yılında 8 090 000 yolcu/km.'ye yükselmişti. Böylece Marshall yardımının tarım emekçisini ve küçük çiftçiyi topraktan kopartma eylemi ile bütünleşen bir diğer etkisi kıır ve kent arasında motorlu araç bağlantısını kurmak oldu. Kentlere gelen yol artık açılmıştı

Gerçekte Marshall yardımının Ankara kenti nüfusuna etkisi 1950 yılından sonra yoğunluğa ulaşmıştır. 1940-1950 dönemi kapsamında ise savaşın etkisinde fakirleşen ve bu nedenle kırdan kopan nüfusun Başkent işlevinden ötürü daha çeşitli iş olanakları sunması beklenen Ankara'ya yönelmesinin getirdiği nüfus baskısı zaten vardı. Bu nedenle tarımda yapı değişikliğinin etkilerinin henüz çok yoğunlaşmadığı yıllarda bile Ankara kenti çok göç almakta idi. Nitekim 1935-1940 yılları arasında nüfus artış hızı % 28 olan kentte, bu hız 1940-1945 arasında % 44'e, çıkmıştır. 1940-1950 yılları arası kentin nüfus artış hızı ise % 89'dur. Nüfus 1940 yılında 157 242'den, 1945 yılında 226 712'ye ve 1950 yılında da 289 197'ye yükselmiştir. Özetle, 1940-1945 dönemi tarım sektöründe makineleşme sonucu kırsal 'itici' faktörlerinin etkinliğinin büyük kitleleri yerinden oynatacak düzeye vardığı yıllardır. Bu olgunun kentsel boyutu ise bu çalışmanın konusu olan gecekonduyu içerir.

3. Dış Veriler Etkisinde Ankara Kentinde Gelişme

1940-1950 yılları arasında Ankara kenti sanayi yapısında önemli bir değişim olmadı. Tablo 16 Teşvik-i Sanayi Yasasından yararlanan iş yerlerinin 1941 yılında 26'ya düştüğünü gösterir. Bu grup içinde elde edilen üretimin % 75'i gene tarıma dayalı sanayiden kaynaklanmaktadır. 1940 yılında bu grup sanayi içinde Kavaklıdere Şarap Fabrikası, Atatürk Orman Çiftliğindeki Bira Fabrikası, un ve makarna fabrikaları başta geliyordu. Sanayi kesiminde en önemli olgu 1937 yılında kapatılan Çimento fabrikasının, Karabük Demir Çelik fabrikasının cürufunu işleyebilmek için 1943 yılında Ankara Çimento Limited Şirketi adı ile yeniden devreye girmesidir. Bu fabrikanın varlığı kuşkusuz kentteki inşaat işlemlerini gerek girdi gerekse maliyet açısından kolaylaştıran bir etkendi. 1941 yılında da Türk Hava Kurumu, Etimesgut'ta 14 000 m² arazi üzerinde bir uçak fabrikası kurdu. Bu fabrika 1952 yılında Makina Kimya Endüstrisine devredilmiştir.

Tarımda ise atla çekilen pulluğa dayalı işleme biçimi sürüyordu ve Tablo 17'den de izlendiği gibi il ölçeğinde de tarım sektöründe çalışanlar başta geliyor (% 23) onları kamu hizmetlerinde çalışanlar (% 9) ile ticaret sektöründe çalışanlar (% 2) izliyordu. Özetle

Ankara kenti ekonomik yapısında önemli bir değişiklik yoktu yalnızca kamu hizmetleri ve ticaretin hacmi genişlemişti.

B. 1940-1950 Arası Meksansal Yapı Özellikleri

1. Konut Dokusunda Kent İçi Farklılaşma

1923-1930 yılları arası Osmanlı mimarlığı etkisi altında gelişen birinci ulusal mimarlık akımı kapsamında dönemin gerek kamu binaları gerekse konutlarının bu etkiyi yansıttığı izlendi. Bu dönemde özellikle Ulus kesiminde yapılan apartmanların ve kamu yapılarının süslü ve hareketli cephelerine ve geniş planlarına değinilmişti.

1930-1940 döneminde ise batılı mimarların etkisi altında 'kübik' yapı dili hakim olmuş ve işlemeli, süslü yaklaşım yerini yapı malzemelerinin fiatlarının yüksekliği ve arzlarının sınırlılığine da bağımlı olarak düz çatılar ve sade cephelerin hakim olduğu kiraya dönük bir yapı diline bırakmıştır. 1940 ların başında ise batıdan da etkilenererek gelişen ikinci ulusal mimarlık akımı etkisinde mimarlar yerli malzeme ile yaratılacak çevre koşullarına uygun ve özgün bir yapı dili araştırmasını başlattılar ancak bu akım da iyi tanımlanamadı ve gelişemedi.

Gülsüm Nalbantoğlu, üç dönem boyunca değişen mimarlık akımlarının etkisinin daha çok dönem yapılarının cephelerinde yansıdığını, iç planlarda fazla bir farklılaşma izlenmediğine değinir. Üç dönem apartmanlarının iç planlarının ortak özelliklerini Gülsüm Nalbantoğlu şöyle sıralar:

• Servislere geniş yer verilmesine karşın, servis alanları ile yaşama mekanları arasında işlevsel bir bağlantı kurulmamıştır. Örneğin, teknik nedenlerle planın bir köşesinde diğer servislerle birlikte gruplanan mutfak ile yemek mekanı arasındaki ilişki zayıftır.

• Yaşama mekanları farklılaşmamış, ünitelerden oluşur. Ancak, 1930-1940 döneminin sonuna doğru oturma ve yemek odaları

gerek planda yerleştirilişleri gerekse boyutları açısından bir farklılaşma göstermeye başladı.

Geleneksel Türk konutlarının içe dönük planları apartmanlarda yerini dışa açık mekansal düzenlemelere bırakmıştı. Bu özellik 1930'ların cam yüzeyli dışa dönük cephelerinde hakim görünüyordu. (G. Nalbantoğlu, 1981).

a. Yenişehir'de Apartmanlaşma Sürüyor

1940-1950 döneminde bahçeli konut modeli üzerinde hala duruluyordu. Ancak bu model toprağın daha ucuz olduğu çevre alanlardaki kooperatifler kapsamında yinelenirken imar sınırları içinde yükselen rantı ancak apartmanlar ödeyebilmekte idiler. Yenişehir tarafında yalnız sayıları değil kat yükseklikleri de gittikçe artmaya yönelen apartmanların daire boyutları da rantı arttırabilmek için küçülüyordu. İnci Aslanoğlu, 1930'lu yılların sonlarında Yenişehir'de yapılan apartmanların özelliklerini şöyle açıklar, 'Daha çok memur kesimi tarafından kiralandıkları için Ankara apartmanları mütevazî planlıdır. Bulvarın iki yanındaki blok apartmanlar, bodrum üzerine üç kat ve geriye çekilmiş çatı katından oluşmuşlardır. Bazılarının alt katları pastane veya dükkan olarak düşünülmüştür. Her katta ikişer daire ve her dairede de genellikle büyük olmayan üç oda ve bir sofa yer almıştır. O yıllara göre Ankara için lüks sayılabilecek beş odalı, daha geniş tutulmuş dairelerin bulunduğu apartmanlar da yapılmıştır. Ankara'da Bulvar apartmanlarının biribirlerine benzerliğine ve aynı kat yüksekliğinde yapılmalarına dikkat edilmiştir. Kat yüksekliklerindeki kısıtlamalar içinde kalan konut sahipleri, arsa değerlerinin artması karşısında sağlıklı olmayan alçak çatı katları yapımına gitmişlerdir. Yine aynı nedenle bodrum katları bazı değişikliklerle meskene dönüştürülmüştür. Bu durumu önlemek için bina yüksekliklerinin yeniden ayarlanması gereği duyulmuştur. Blok apartmanlarda aydınlık kuyularının önlenerek arka odaların da dışarıya bakmalarının sağlanması ve arka cephelerin de ön cephe gibi bir hizada olması için yapılara on metre derinlik tanınmıştı. Fakat bu kısıtlama odaların küçük tutulması zorunluğunu

doğuruyordu. Tartışmalara neden olan bu rakam sonradan değiştirilerek derinlik onbir metreye çıkarılmıştır. Bu apartmanların caddeye bakan yüzleri geniştir. (İ. Aslanoğlu, 1981).

Aynı dönemde Anafartalar Caddesi üzerinde yapılan apartmanlarda simetrik yaklaşım, kesme taş cepheler, dar ve uzun pencere dizileri ve cepheden taşan saçaklar hakim yapı dilini oluşturur. Yenışehir'de olduğu gibi bu kesim apartmanlarında da beş odalı modül yerini kiraya dönük üç oda, bir sofa modülüne bırakıyordu.

b. Yeni Bir Çözüm: Konut Kooperatifleri

1940-1950 döneminde iki yeni tür konut, orta ve alt gelir gruplarının hakim yerleşme biçimini oluşturuyordu. Bunlardan birincisi bu dönemde hızla yaygınlaşmaya başlayan konut kooperatifleri kapsamında yapılan konutlar, diğeri ise bu Bölüm'de tartışılacak olan gecekondu dokusudur. Yüksek arsa ve inşaat fiyatları karşısında orta sınıflara açık tek çözüm yolu, parasal olanakları ve Türkiye örneğinde, ondan da önemli, sosyal güçleri bir kooperatif çerçevesinde birleştirerek inşaat olanaklarını arttırmak idi. Nitekim Sümer Ural 1935-1944 yılları arasında Türkiye'de 50 konut kooperatifi kurulduğunu ve bunların 22'sinin Ankara'da olduğunu iletir. (S. Ural, 1974). 1946 yılında da 22 kooperatiften 7'si konutları tamamlamış, 9'u arsayı almış inşaatla başlamamışken, 6'sı da henüz arsa almamıştı. 1940-1950 döneminde İmar Heyeti belgelerine yansıyan kooperatif kuruluşları ve ilişkin bilgiler aşağıdaki gibidir.

- Emlak ve Eytam Bankası Memurları Yapı Kooperatifi (Keçiören, 1940)
- Aydınlikevler Yapı Kooperatifi (Baraj yolu doğusu, 1943)
- Şenevler Yapı Kooperatifi (Golf sahası-Telsiz arası, 1943)
- Şenyuva Yapı Kooperatifi (Balgat, 1943)
- Karınca Yapı Kooperatifi (Ziraat Enstitüsü karşısı, 1945)
- Ocak Yapı Kooperatifi (Posta memurları, 1947)
- Maarif Evleri Yapı Kooperatifi Şirketi (Anıtkabir-Bahçelievler arası, 1947)

- Devlet Demiryolları Çalışanları Yapı Kooperatifi (600 konutluk bir site için yer istiyor, 1947)
- İşçi Evleri Yapı Kooperatifi (500 konut için, Keçiören, 1948)
- Yayın Evler Yapı Kooperatifi (Küçükesat, 1948)
- Mühendislik Birliği Yapı Kooperatifi (Küçükesat, 1948)
- İller Yapı Kooperatifi (500 konut için, Çiftlik asfaltı, 1948)
- Memurlar Yapı Kooperatifi (Tabakhane Caddesi, 1949)
- Arı Yapı Kooperatifi (Küçükesat, 1949)

Bahçelievler Yapı Kooperatifi çevresinde: (Bkz. Şekil 22)

- Emekli Sandığı Yapı Kooperatifi (1940-1941)
- Tasarruf Evler Yapı Kooperatifi (1941)
- Ankara İş Bankası Memurları Kooperatifi (1942)
- Yurt Yapı Kooperatifi (1942)
- Ucuzevler Yapı Kooperatifi (1942)
- Zümrütevler Yapı Kooperatifi (1944)

Bu listeye ek olarak Heyete gelen başvurulardan İş Bankasının Güvenevlerde ikramiye konutları yapmak istediği anlaşılmaktadır. Bu sıralamadan ortaya çıkan iki bilgi, konut kooperatiflerinin daha çok iş yerinden kaynaklanan örgütlenmelere dayandığı ki bu parasal olanakların benzer olması ve ortaklar arası güven duygusunun sağlanması açısından işlevseldir, ikincisi ise bu kooperatiflerin daha önce de tartışıldığı gibi genellikle imar sınırları dışında yer seçmeleridir. Bu olgu kentin mekanda düşük bir yoğunlukla yayılması ve belediye hizmetlerinin zorlanması sakıncalarını da beraberinde getiriyordu. (Bkz. EK 13). Ayrıca, bu yayılma, plan dışı bir gelişme gösterdiği için, gene daha önce tartışıldığı gibi belirli eksenlerde toplanmanın getireceği dış ekonomiler de oluşmıyordu. Bu listeye yansımamakla birlikte Heyet belgelerinde izlenen bir olgu bu kooperatiflerin mekanı ekonomik kullanma yerine bir ve iki katlı tek ve ikiz konutları hedeflemeleridir. Bunlar genelde bir bodrum üzerinde salon ve mutfak ile üst katta yatak odalarını taşıyan birimlerdi. Bu kooperatifler genelde iskan alanı dışında, varolan altyapıya en yakın alanları seçiyorlar ve sonra

belediyeyi hizmetler için zorluyorlardı. Yukarıdaki listede izlendiği gibi en yoğun ve hızlı gelişmenin Bahçelievler çevresinde oluşması kuşkusuz tesadüfi değildir. Altyapının varolduğu bu alanda gelişme daha önceden başlamış ve 1937 yılında Küçükevler Yapı Kooperatifi alana yerleşmişti.

c. Alt Gelir Grupları İçin Yeni Bir Çözüm: Gecekondu

1945-1950 yıllarında kırlardaki yapı değişikliğinin emek yoğun işleme düzenindeki nüfusun önemli bir kesimini kente itmesine karşın, savaş ekonomisine göre dağılan yatırımlardan fazla bir pay alamayan kentler bu işgücünü kabule hazır değildi. Kır 'itiyor' ama kent özellikle 'çekmiyordu'. Kırdan göçen bu deneyimsiz ve becerisiz tarımsal işgücünü istihdam edebilecek iş kolları yoktu. Bu nedenle, gelen gruplar hem ekonomik hem de fiziksel açıdan kentlerin marjinlerinde kaldı. Beceri ve deneyim istemeyen marjinal iş kolları ile inşaat işleri onlara açık tek istihdam alanlarıydı. Ancak, genel sanayileşme ve örgütlenme düzey ve biçiminin türevi olan bu iş kolları da gene savaş ekonomisine bağımlı olarak oldukça sınırlı idi. Bu nedenle, gelen gruplar uzun süreler işsiz kalıyor, buldukları işler de hem sürekli olmuyor hem de aileyi belirli bir yaşam standardında tutacak kadar kazanç getirmiyordu. Böyle bir ekonomik yaşamın mekandaki yansıması da çoğu kez yazında anlatılan 'sefalet' mahalleleri oldu. 1945-1950 arasını, henüz gecekondu inşaatlarının yaygınlaşmadığı, kente gelen ve genelde işsiz ve parasız kalan kesimlerin kendilerine para ödemedi barınak bulmak zorunda kaldıkları dönem olarak nitelendirebiliriz.

1. Gecekondu Nüfusunu Oluşturan Üç Grup

Bu genel görünüm içinde üç ayrı alt grup tanımlanabilir. Birinci grupta kentin alt gelir kesimi memurları, ülkenin farklı yörelerinden savaş, doğal afetler ya da imar işlemleri nedeniyle göçenler, ve kent çevresindeki köylerden göçen ve kentin içinde imar ya da afet gibi nedenlerle yerinden oynatılan nüfus vardı. Bu grubun özelliği konut için çok az da olsa belirli bir ödeme

gücüne sahibolmalarıydı. Örneğin, konutu yaparken çok gerekli bazı malzeme türleri alacak ve en gerekli aşamalarda işgücü tutacak kadar bir parasal olanağa sahiptiler. Ancak bu olanak imarlı alan içinde ya da imarlı alan dışında konut kooperatifleri kapsamında yerleşmeye yeterli değildi. Bu grup Altındağ-Atıf Bey-Yenidoğan çemberinin kente ve altyapıya en yakın ve en düz alanlarına yerleşmiş ve en kısa zamanda örneğin 1930'lu yılların sonunda elektrik ve mahalle çeşmelerinden su alabilmıştır.

İkinci grupta ise civar köylerde yaşayan ve belirli zamanlarda kente çalışmaya gelenler vardı. Bu kesim kente yakın yerleşmenin elverişliliğini kırsal gelirlerini, mevsimlik kent geliri ekleyerek, maksimize etmeye çalışıyordu. Nitekim, 1950'den sonra aynı olguyu gecekondularda yaşayıp konutun çevresinde bahçe tarımı ve hayvancılık yapmaya çalışan gruplarda izleyeceğiz. Bu kesimin konutları, birinci grubun konutlarına oranla daha 'derme çatma', genelde toplama malzeme ve konut sahibinin emeğini koyması ile gerçekleşen yapılardı ki bunlar boş olduğu sürelerde kiraya veriliyordu. 1950'den sonra birinci gruptan da kentin imar sınırı içine geçenlerin konutlarını kiraya verdiklerini izleyeceğiz. Ancak, 1945-1950 yıllarında gecekondulu alanlarında genelde kiralık konutlar bu çevre köylerde yaşayanlara aitti.

Üçüncü grupta ise kırdan, yukarıda tartışılan yapısal değişiklikler sonucu gelenler vardı. Bu gelenler içinde toprak satıp bir miktar para ile göçenler birinci gruba katılırken, ortakçı, yarıcı, maraba gibi 'sirtında yorganı' ile göçenler üçüncü grubu oluşturuyordu. Bu kesim kentte işsiz ve parasız kaldığı için kendisine para ödmeden barınak bulmak zorunda idi. İş bulabilenler, uygunsa iş yerinde gecelerken, bu olanağı da bulamayanlar, kazandıkları paradan kira bile ödeyemeyecek durumda olanlar çoğunlukta idi. Altındağ-Atıf Bey-Yenidoğan çemberinin en arızalı topoğrafyası üzerinde, toprağı kalıp üzerine tahta ve kilim örterek ya da dört kazık çakıp üstünü kilimle kapatarak, çevreden toplanan malzeme ile kulübe yaparak yerleşen, İstanbul'da da aynı yıllarda eski mezarlılara, sur içindeki kovuklara sığınan bu gruptu. Bu grubu kentte istihdam edecek örgütlü sanayi ya da yaygın küçük sanayi

yoktu. Ticaret ve hizmetlerin taşıyacağı becerisiz-deneyimsiz iş gücünün sayısal boyutları sınırlı idi ve bu sınırlı marjinal işler kentte daha deneyimli olan kişilerce kapılıyordu. Bu marjinal işlere ara ara girip çıkan bu grup için mekanda kendisinin geliştirebileceği başka hiçbir çözüm yoktu.

2. 1940-1950 Döneminde Ankara Gecekondularının Dağılımı

Bu dönemde oluşan gecekondu mahallelerinin niteliksel özelliklerinin bilinmesine karşın niceliksel özelliklerine ilişkin istatistiksel bilgiler yoktur. Elimizdeki bir bilgi Ankara Belediyesi tarafından 1945 yılında bastırılan bir kitapta verilen nüfuslardır. Bu kaynağa göre iâşe Dağıtma Birlikleri şu nüfus bilgilerini saptamıştır: (Ankara Belediyesi, 1945).

Altındağ	14 116
Atıf Bey	7 354
Aktaş	2 353
Yenidoğan	9 053
Yenihayat	4 396

Eldeki tek resmi belge ise 5218 sayılı yasanın uygulanacağı alanları tanımlayan Tablo 18'de verilen bilgidir. Bu Tablodan, kentte üç ana ekseninde gecekondu mahalle ölçeğinde yerleşmiş olduğu anlaşılır. Bu eksenlerin birincisi, kalenin kuzeyindeki Altındağ ve Hıdırlık Tepe üzerinde ve çevresinde, Bentderesi Caddesi ile bugünkü Babür Caddesi arasında gelişen Altındağ, Atıf Bey ve Yenidoğan mahalleleri ile Telsizler yöresi idi. Tablo 18'dan de izlendiği gibi bu I numaralı alanın % 67'si gecekondu ile kaplı idi. Nitekim 1948 yılı Meclis tartışmalarında bu alanda 40-60 000 nüfusun gecekonduarda yaşadığı iletilmiştir. İkinci eksen ise Asri Mezarlığın doğusunda demiryolu ile Mamak Caddesi arasında gelişen Gülveren ve çevresindeki yerleşmelerden oluşuyordu. Tablo 18'e göre bu II numaralı alanın da % 41'i gecekondu ile kaplı idi. Üçüncü eksen ise yeni gelişmekte olan Cebeci ve Yenışehir arasında, İncesu'yun açtığı vadideki yamaçlarda oluşan Seyran Bağları - Balkehriz mahalleleri idi ki, III numaralı bu alanın tümü gecekondu ile kaplıydı. Bu mahalleler, baştan beri yine-

lendiği gibi, öncelikle kent merkezi ve tren yoluna en yakın çevrede, devlete ait, imar planı dışında kaldığı için denetimi zayıf, topoğrafik özellikleri açısından fiziksel eşik oluşturan, % 25'in üzerinde eğimler, sel yatağı, heyelan alanı gibi yörelerdi. Nitekim 1940-1945 yılları arasında kenti resimleyen haritalarda Bentderesi ve Bentderesi Caddesi ile Babür Caddesi arasındaki yollardan ortadaki tepelere doğru yükselen dağınık ve karışık bir doku izlenir. Aynı doku Bentderesi Caddesinin daha doğusunda, Asri Mezarlık tarafında ve tren yolunun güneyinde İncesu vadisinde de yinelenir. Bu doku sözü edilen gecekondulardan oluşur. (Bkz. Şekil 23). Şekil 23'de kentin güneyinde Küçük Esat, Çankaya ve Dikmen çevresinde daha seyrek ve homojen bir dağılım gösteren ve konut ölçeğinin de farklı olduğu izlenen doku ise bu yıllarda hala varlığını koruyan bağ dokusudur.

3. Altındağ

Kalenin kuzeyindeki tepelerde oluşan gecekondu mahallelerinde Türkler ile birlikte etnik gruplar da yerleşmişti. 1961-1962 yıllarında Akdere'de çalışan Granville Sewell'in ilettiğine göre Altındağ'da yaşayan etnik gruplardan biri, sayıları 800'ü bulan ve genelde odunculuk yapan Arnavutlardı. Bu nüfus, kent yöneticileri tarafından içe kapanık ancak yasalara saygılı, dindar bir grup olarak nitelendirilmişti. Arnavut mahallesi, Altındağ'ın dik yamaçları üzerinde kurulu, çok fakir, yolların ortasından kanalizasyon sularının aktığı bir yerleşme idi. Bir diğer grup ise Arnavut mahallesi yanında kurulu Tatar mahallesi idi ki kent yöneticilerine göre sayıları bir kaç bine yaklaşan bu grup genelde arabacılık yapıyordu. Etnik gruplar içinde en kalabalık olan ise doğu Anadolu'dan göç etmiş Kürt nüfustu. Bunların sayılarının 5 000'i bulunduğu tahmin ediliyordu. Bu grup kentin çeşitli yerlerinde dükkancılık ve satıcılık yaparak geçim sağlıyordu. Yöneticiler bu grubun yaklaşık yarısının sabıka kaydı olduğunu Sewell'a iletti. Gene Altındağ ve kısmen de Çınçın'da 5 000 kadar çingene nüfus yaşıyordu. Bu grubun ağırlık merkezi 1920 sonrası İran'dan göç ettiği bilinen bir aşiretti. Bunların konutları toprak damlı barakalardan oluşuyordu. Bu grup içinde hastalık ve suç oranı çok yüksekti. Bu gruba arada Anadolu'dan gelen çingene gruplar

da katılıyor, kış mevsimini geçekondü bölgelerinde geçiriyorlardı. (G. Sewell, 1964). Bu etnik gruplar geçekondülarda yaşayan nüfusun ancak belirli bir yüzdesini oluşturur.

Altındağ'da oluşan mahallenin 1949 yılındaki durumunu yazar Adviye Fenik Zafer gazetesinde yayınlanan bir dizi röportaj ile anlatır. (A. Fenik, 1949). Mahalle, tenekeler ile kaplı barakalar ile toprağa kazılmış oyuklardan oluşur. Tepenin eğiminden yararlanarak kazılan oyuklar üzerine ters çevrilmiş ve dibi delinmiş gaz tenekeleri ya da küpler geçirilmiştir. Bunlar konutun hem tepe penceresi hem de bacasıdır. Yazar tepeye tırmandıkça her tarafında bu küp ve tenekeleri görür. Konutların içinde de yere kazılmış çukurlar vardır, yağmur yağdığında tepeden akıp konutların içine giren sular bu çukurlarda toplanır. Konutlarda eşya yoktur. Dört tarafı teneke kaplı, insan boyunda barakalardan oluşan VC'ler ortak kullanılır ve iyi kazılmayan çukurlar ve tepenin eğimi nedeni ile bu VC'lerden taşan sular açıkta akar. Adviye Fenik, bu koşullar altında tepede 40 000 kişinin yaşadığını iletir. Toprak altında yaşayan bu nüfus bir sosyal dayanışma içine giremeyecek kadar fakirdir, kimsesiz hastalar sokakta yatar, çocuklar bitlidir. Adviye Fenik, bu nüfusun simitçilik, hamallık, gündelikçilik, çamaşırcılık, ayakkabı boyacılığı, hademelik, çıraklık, seyyar satıcılık gibi marjinal işlerde çalıştığını söyler ve iş yaşamını şöyle anlatır, 'Sabahları buradan yaz, kış demez bir akın başlar. Mahallenin her kovuğundan oluk gibi aşağı doğru insanlar akar. Bunlar Yenişehir'in bütün rahatını, bütün zevkini, bütün saadetini tamamlamaya giderler. Çarşıda, pazarda, evde her yerdedirler. Bütün gün sizin hizmetinizde, sizin emrinizdedirler.' (A. Fenik, 1949). Kent kamu oyunu etkileyen bu yazı dizisi üzerine yazara Yenişehir'de yaşayanlardan, kendilerinin de sorunları olduğunu bunları da yazmasını rica eden telefonlar geldi ise de yazar bu istekleri geri çevirmişti.

4. Yenidoğan

1930 yılında Belediye, Soğukkuyu'da sanayi sitesi kurmak için istimlak yaptığında, karşılığında para ödemek yerine konutu

yıkılanlara Yenidoğan mahallesinde, bugünkü Yavuz Sultan Selim ve Sinan Paşa mahallelerinde yer göstermişti. Bu yıllarda bir tek Hıdırlık tepesinde çok seyrek ve düzensiz bir yerleşme vardı. Belediyenin getirdiği bu grupların iki katlı, iki odalı konutlar yapması öngörülmüş ancak tapu verilmemişti. Bu kesimin yerleşmesi çevrede de, örneğin Fatih mahallesi gibi yeni kuruluşlara yol açtı. Yenidoğan Mahallesinden sonradan bölünerek ayrılan 1. Sultan Murat Mahallesinin yaşlı sakinlerinden K.Y., mahallenin kuruluşunu şöyle anlatıyor. 'Daha önceleri burası tarlaydı. Bu tarlaların sahipleri Halil Ağa, Solfasol, Gicik ve Karapürçek köyleriydi. Akköprü'de Arnavutların oturduğu yörede büyük bir sel oldu ve konutları sel altında kalanlara Atatürk'ün emri ile burada yer gösterildi. Arnavut nüfusun bir kısmı da Aktaş mahallesine geçti. Şu anda da Aktaş'da Arnavut nüfus çoğunluktadır. Bizim mahalleye sonradan Bayburt'lu Şih Bizin'ler geldi, bunlar da önce Atıf Bey mahallesinde yerleşmiş oradan dağılmışlardır. O dönemde pazarcılık, arabacılık yaparlardı. O yıllarda gecekondu yapımı için Hatip çayından kum çekilir, varillere doldurulan su, at arabaları ile taşınırdı. Mahallenin diğer yaşlıları da, 'Bu mahalle serseri yatağı olarak bilinirdi. 1947'lerde her sokak başında bir ayyaş olurdu. Sarhoş kavgaları hiç eksiz olmazdı' diye iletirken, Yavuz Selim mahallesinde de yaşlılar o dönemi, 'Mahallemizin alanı eşkiyaların dolıştığı, herkesin gitmeğe korktuğu bir yerdi' diye anlatmışlardır.

5. Atıf Bey

Yaşlılardan bu yörelerin kuruluş yıllarına ilişkin derlenen bilgi Atıf Bey mahallesinde de önce Kürt nüfusun yerleştiğini gösterdi. Fehmi Yağcı mahallesi muhtarı H.T., 1940 yılında bölgeye geldiğinde burada 4-5 gecekondu olduğunu, çevrenin üzerinde hiçbirşeyin yetişmediği kıraç bir topraktan oluştuğunu bugünkü Şehit Kaya Aldoğan caddesinin ise üzerinde kavukların dolıştığı ve çöp dökülen bir alan olduğunu ilettili. Oldukça dik bir tepe üzerinde kurulu Atıf Bey mahallesi yaşlılarından S.D. de Rus savaşı nedeniyle 1926 yılında, iş bulmak ve yerleşmek ümidi ile Ankara'ya geldiklerini, beraberlerinde getirdikleri iki öküzü satıp

konutlarını yaptıklarını, Kurtuluş savaşı sırasında Maraş, Çorum ve Erzincan'dan göç geldiğini anlattı. Mahallenin merdivenlerle çıkılan dik bir kesiminde ise Atatürk'ün bir gezi sırasında görüp satın aldığı bir bağ konutu vardır. Mahalle 1940-1950 döneminde yoğunlaşmış, önceleri tek kat yapılan konutlar iki kata çıkmış, taşla çevrilen alanların bahçelerine de konutlar yapılmış, 1948 yılında halkın da katılımı ile bir de cami yapılmıştır. S.D.'nin iletisine göre o dönemde mahallede oturanlar genellikle Ulus'ta, hal'de işçilik yapıyor, ticaret merkezinde iş bulamayanlar ise Yenişehir'deki konut alanlarında kapıcılık ya da resmi dairelerde odacılık yapıyordu.

Altındağ, Atıf Bey ve Yenidoğan yörelerinin ortak özelliği dik ve arızalı bir taban yapısına sahip olmalarıydı. Eğimin neden olduğu en önemli altyapı sorunu pis suların akıtılması idi. Kazılan fosseptik çukurlarından sular dışarı sızıyordu. Yağışlar ile tepeden inen sular ve heyelanlar zaten derme çatma yapılan konutları sürekli yıkıyordu. Yapılan kanalizasyonlar nüfus baskısına dayanamayarak sık sık patlıyordu.

6. Mamak-Balkeriz ve Seyran Bağları - İncesu

Mamak-Balkehriz eksenini üzerinde ise 1936 yılında Gülveren mahallesi oluşmaya başlamıştı. Bu alanda domuz mandrası olduğu için bu isimle anılıyordu ve 1930-1940 döneminde buralara kurtların indiği söyleniyordu. Buradaki arazinin bir kesimi kamu malı, bir kesimi ise iki şahıs malı idi. İlk yerleşenler Çankırı, Çorum ve Yozgat çevresinden gelen göçler ile daha yakın çevreden, Karapürçek, Gıcık, Kavak köylerinden gelenler oldu. Tren yolunun güneyinde, yeni açılan orta gelir grubu yerleşmelere yakın, ulaşılabilirliği yüksek olan İncesu, Seyran Bağları, Akdere eksenini ise 1945'lerde gelişmeye başlamıştı. Granville Sewell Akdere'de ilk konutun 1946'da yapıldığını iletir. Oldukça engebeli ve tepelik bir taban yapısına sahibolan bu alanda ekilebilir arazi çok azdı. Kalan yerler genelde hazineye aitti. Bu nedenle yerleşme konusunda fazla bir güçlük yoktu. Bu alana da Ankara'nın yakın çevresinden gelenler, Kırşehir, Çorum, Çankırı,

Sivas ve Kayseri'den göç eden gruplar ile birlikte Çerkez, Kürt ve Balkan göçmenleri de geldi. Bu yörenin en büyük sorunu İncesu'yun taşkın alanı içinde kalması idi.

d. Gecekondu Sorunu Mecliste

Cumhuriyetin kuruluşundan 1948'e dek ara ara çıkan yasal düzenlemelerde gecekondu kelimesi geçmezse de genelde başkasının arazi üzerinde izinsiz yapılan ve genel sağlık koşullarına uymayan konutların yıkılmasına ilişkin kararlar çıkmıştır, örneğin, 1924 tarihli Umur-u Belediyeye ait Ahkam-ı Cezaiye Kanunu gibi. Öte yandan farklı yasalar da konut arzının darlığından doğan sorunları, bu arzı arttırarak çözmek yolunu göstermişlerdir. 1943 yılında CHP Komisyon raporunda, hükümetin kendi personeline konut sağlaması, ayrıca kentteki boş arsaların bir kısmında düşük gelirli gruplara lüks olmayan malzeme ile konut yapılması ve maliyetin düşük tutulması önerilmiştir.

1945 yılında gecekondu sorunu Meclis'de sık sık tartışılmaya başlandı. Bu yıl içinde İçişleri Bakanlığı bütçesi tartışılırken S.T. Arsal kentlerin plana göre yapılması gereğini vurgulamış, kent içinde rastgele yapılan bazı mahallelerin güneş görmediğini ve altyapılarının olmadığına değinmiştir. (Meclis Zabıtları, 1945, Cilt 20). 1947 yılında ise Dr. Adnan Adıvar, İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer'e yönelttiği bir soruda kentleri güzelleştirmek gibi amaçlarla bazı konutların yıkıldığını ancak konut sıkıntısı karşısında bu olgunun nasıl yorumlanması gerektiğini öğrenmek istemiştir. (Meclis Zabıtları, 1947, Cilt 6). Aynı yıl Bayındırlık Bakanlığı bütçesi tartışılırken Kemal Zeytinoğlu, ülkede konut sıkıntısı sürerken bir yandan lüks konutların yapılmasını, Altındağ'ın henüz parselasyon planı yapılmamışken, Saraçoğlu mahallesine 400 aile için 14 milyon TL harcanmasını eleştirmiştir. Ahmet Ali Çınar ise devletin bir inşaat politikası olmadığı için Ankara'nın gecekonduları ve 'ultra modern' binaları ile bir 'tezatlar diyarı' haline geldiğini ileri sürmüştür. Çınar, gecekondulara milyonlar tutarında yurt serveti yatırıldığını, büyük kentlerin fakir belediye bütçelerine olanaklar sağlanmış olsaydı, bir gecede kaçak yapılan ve ulusal ve özel servetin 'heder'

olmasına neden olan bu binalar yerine aynı para ile planlı mahalleler kurulabileceğini söylemiş ve devletin şimdi olanaklarını bu gecekonduları yıkmakta kullandığını, fakir insanların perişan ve barınaksız kaldığına değinmiştir. (29/12/1947, Cilt 8).

İzlendiği gibi bu yıllarda olgu, Şükrü Kaya'dan çok farklı bir biçimde, devletin tedbirsizliği ve plansızlığı nedeniyle kentlerin başına gelen bir 'felaket' olarak yorumlanmaktadır. 1948 yılında konu, gerek güncelliği gerekse alınan önlemlerin kamu oyunu da etkileyen sonuçlarından ötürü, yasal önlemleri gerektirecek boyutlara varmıştı. Mecliste bazı yakınma ve suçlamalar yanısıra çözüm önerileri de tartışılıyordu. Örneğin Ali Rıza Arı, İçişleri Bakanına İstanbul, Ankara ve İzmir'deki gecekondulara ilişkin ne gibi yasal önlemler planlandığını sormuş ve kentlerde belediye, hazine ve özel idareye ait arsaların taksitle dar gelirliilere dağıtılmasını önermiştir. Bakan Münir Hüsrev Göle ise durumu uygun olan konutların düzeltilileceğini, olmayanların ise sahiplerine ucuz arsa ve kredi sağlanarak yıkılacağını bildirmiştir. Bakan, ayrıca aynı yıl içinde İstanbul'da Zeytinburnu ve Mecidiyeköy civarında, belediye ve vakıf arazileri üzerinde Emlak Kredi Bankası tarafından konutlar yaptırılarak gecekondulara dağıtılacağını, Ankara'da da bu amaçla 200 000 m² arazi satın alındığını, ayrıca konut sahibi olmayanlar için 'Bina Yapımını Teşvik' Kanunu' adı altında bir tasarı hazırlandığını ve tasarıda ucuz arsa sağlanması yanısıra yapı kredisi ve vergi muafiyeti de sağlanacağını açıklamıştır. Aynı soruya yanıt olarak Maliye Bakanı Şevket Adalan da konut sıkıntısının özellikle Ankara'da yoğun olduğunu belirterek, Yenidoğan'da 201 687 m² hazine arsasının belediyeye satıldığını bildirmiş, Emlak Kredi Bankasının da konutsuz vatandaşları konut sahibi yapmak için görevlendirildiğini iletmiştir. (24/5/1948, Cilt 11).

1. 5218 Sayılı Yasa

Gelişen olgu ve kamu oyunun Meclise yansıyan baskısı ile 1948 yılında Hasan Saka hükümeti gecekondular ile doğrudan ilgili ilk yasayı çıkartmıştır. 5218 sayılı Ankara'da Belediye ve Devlete

ait Arsaların Mesken Yapacaklara Tahsisi Hakkında Kanun, özellikle Ankara kentindeki sorunları çözmek için hazırlanmıştı. Yasada 'gecekondu' sözcüğü geçmemekle birlikte temel amaç belediye sınırları içindeki gecekonduların yasallaştırılması idi. Yasallaştırma sürecinde Ankara Belediyesince hazırlanan ve yasaya eklenen harita üzerinde izlenen Altındağ, Atıf Bey, Yenidoğan (I no.lu alan), Mamak, Malkehriz (II no.lu alan), Seyran Bağları, İncesu, Topraklık (III no.lu alan) gibi gecekonduların yoğun olduğu alanlar yeni konut yapacaklara ayrılacaktı. Üzerinde gecekondu olmayan Dikmen, Karabiber Çiftliği (IV no.lu alan), Etliğin bir kesimi (V no.lu alan) ve Çerçi deresi, İvedik yolu (VI no.lu alan) ve çevresi belediyeye devredilecekti. (Bkz. Şekil 24 ve Tablo 18). Tablo 18'den de izlendiği gibi belediyeye devredilecek 1 611 hektarlık alanın 650 hektarı (% 40) üzerinde gecekondu vardı.

Gerek bu yasanın çıkışı, gerekse ekli harita, gecekonduyla ilişkin istatistiksel bilgiler elimizde olmasa da olgunun denetim dışı bir yaygınlık gösterdiğini ortaya koyar. Yasa, taralı alanlarda kendilerine ait olmayan arsalar üzerinde ruhsatsız yapılmış yapıların belediye eliyle sahiplerine çok düşük bir bedel karşılığında devredilmesini öngörmüş, ayrıca bu bölgelerdeki hazine arazisinin bedelsiz olarak belediyeye devredilmesini emretmiştir. Belediye bu araziyi, bir yıl içinde inşaaata başlamak koşulu ile konutsuz kişilere düşük bir bedel karşılığı (vergi esasına göre değer) dağıtılacaktır. Bedel, faizsiz olarak on yılda on eşit taksitte geri ödenecektir. Bankalar konut sahiplerine konutun ipoteği karşılığında kredi verecek, belediye bu işlemde kefil olacak, kredi ve ödeme koşullarını da belediye saptayacaktır. Bu alanlara ucuz ve lüks olmayan nitelikte hizmetlerin getirilmesi öngörülmüştür.

Yasa kararlarından yararlanabilmek için en az bir yıl süre ile belediye sınırları içinde oturmuş olmak ve bir konutu ya da arsası olmamak gerekiyordu. Bu koşul gecekondu yapımını özendirilmemek için konmuştu. Tablo 18'de belirtilen alanların dışında bulunan gecekonduya ise belediyenin dağıtacağı arsalarından öncelikle yararlanma hakkı tanınmıştı. Yasada tanımlanan alanların dağıtılabilmesi için imar planları ile parselasyon işlemlerinin yapılması

gerekiyordu. Spekülasyonu önlemek için dağıtılacak alanlarda konutların üç yıl içinde tamamlanması koşulu getirilmişti.

Yasanın yayın tarihinden sonra yapılacak gecekondular yıktırılacağı için bu yasa ile kentin 650 hektarı üzerinde yer alan gecekondular yasallaştırılıyordu. Şekil 24'de izlenen taralı alanlar iskan bölgeleri arasında yer alan ve altyapıya yakın olan yerlerdir. Böylece, niceliksel eşik maliyetinin yükselmemesi sağlanmıştır.

Mecliste yasaya ilişkin tartışmalarda, komisyon adına Hasan Fehmi, tasarının konut sorununu temelden çözmeyi değil varolanları yasallaştırmayı amaçladığını, Yapı ve Yollar yasasına göre bu konutların yıkılması gerektiğini ancak yalnızca Mamak asfaltı yakınında Gülhane Hastahanesi ile Şehitlik arasındaki mahallede 50 000 nüfusun yaşadığını, bu yasanın uygulanmasının olanaksız olduğunu ileri sürmüştür. Yasanın uygulaması belediyeye ağır bir mali yük yükleyeceği için yalnızca Ankara kenti için çıkarılması söz konusudur. Yasanın bu özelliği eleştirilirse de karşı görüşü savunan İhsan Olgun, konunun Ankara'da çok acil olduğunu, yasa diğer belediyelere de uygulanırsa buralarda da gecekonduların özendirileceğini öne sürer. Tartışmalar sürerken, Ali Rıza Arı, yasa çıkana dek spekülasyonu önlemek için arsa satışlarının durdurulmasını istemiş aksi halde konut yapacak arsa bulunamayacağına dikkat çekmiştir. Halim Bozca ise ucuz arsa temini ile sorunun çözülemeyeceğini, bu yasa ile birlikte ucuz faiz, malzeme ve uzun vadeli kredi de gerektiğini vurgulamış ve tasarının, Bina Yapımını Teşvik Yasası ile birlikte görüşülmesini önermiştir. Tasarıyı eleştirenlerden Refik Koraltan, bu görüşmelerde Türkiye'deki idaresizliğin ortaya çıktığını, gecekonduların sosyal nedenlerden doğduğunu, hükümetin ise bu nedenlere el atmadığını ilermiştir. Sonuçta, yasanın diğer belediyeleri de kapsayabileceğini ancak Ankara'nın sorununu geciktirmemesi için öncelikle çıkması gerektiğine karar verilmiş ve tasarı kabul edilmiştir. (Meclis Zabıtları, 1948, Cilt 12).

2. 5228 Sayılı Yasa

Tasarının kabulünden iki hafta sonra da tasarının kararlarını ülke çapında yaygınlaştıran bir ikinci yasa, 5228 sayılı Bina Yapımını Teşvik Kanunu çıkartılmıştır. Bu yasada tüm belediyelere arsa dağıtma yetkisi tanınır. Dağıtılan arsalar üzerinde yapılan konutlar on yıl süre ile Bina, Buhran ve Savunma vergilerinden muaf tutulacaklardır. Ayrıca Emlak ve Kredi Bankasına, inşaat bedelinin % 75'ine kadar, % 5'i aşmayacak bir faiz oranı ile kredi vermesi için yetki tanınmıştır.

Bu yasanın 5218'den farklı yanlarına gelince; 5218 sayılı yasa belediyelere sınırları tanımlanmış alanlarda arsa üretme görevi verirken; 5228 sayılı yasa bu görevi imar sınırları içinde yer alan ve belirli bir işlev için ayrılmamış olan tüm hazine, özel idare ve devlet arazilerine yayıyordu. İkinci önemli fark ise üretilen arsaların dağıtılabileceği kişiler arasına konut kooperatiflerinin de ikinci öncelikte katılması ve artabilecek ya da isteklisi çıkmayacak arsaların konut kooperatiflerine verilmesinin öngörülmesidir. Bu yasa ayrıca 5218 sayılı yasa da ele alınmayan kredi olanaklarının sağlanmasını da öngörmüştür.

Yasaya ilişkin Meclis tartışmalarında konutların ucuzluğunun sağlanabilmesi için inşaat malzemesi maliyetlerine ilişkin araştırma yapılması, çimentonun karaborsadan kaldırılması ve demir için gümrük muafiyetinin önerildiğini izliyoruz. Ayrıca Sadi Irmak, devlet ve özel bütçelere ait topraklar üzerinde karar verilirken kent formuna dikkat edilmesi, kentin ortasında büyük boşluklar dururken çevreye doğru gereksiz genişlemelerin ek sorunlar getireceğini vurgularken Galip Pekel de 'kendi evini yapana yardım' ilkesini tartışmıştır.

3. Yasaların Eleştirisi

Her iki yasanın özellikleri şöyle özetlenebilir ve eleştirilebilir:

Her iki yasa da mülk konut üretilmesini hedeflemektedir.

Bilindiği gibi 1580 sayılı Belediye yasası uyarınca belediye, mülk konut değil yalnızca kiralık konut üretebiliyordu. Bu yasalar kapsamında belediye mülk konut üretilmesini sağlamak üzere ucuz arsa dağıtacaktır.

- Her iki yasa da varolan gecekonduları yıkmadan soruna çözüm arayan ilk yasalar olmak özelliğini taşıyorlar.
- Yasaların amacı varolan gecekonduları yasallaştırma yanısıra ileriye dönük ucuz arsa üretmektir. Ancak, ileride çıkarılacak yasalarda da yineleneyeceği gibi birinci amaç yerine getirilirken ikinci amaca hiçbir zaman varılamamıştır.
- Yeni üretilen arsaların kiralama ya da tahsisi yerine satılması bu alanlarda denetimin zayıflamasına neden oldu.
- Bu alanlarda yapıların belirli bir süre içinde tamamlanması koşulu, örneğin Yenimahalle'nin üç yıl içinde yapılaşmasını sağlarken kentin diğer kesimleri için böyle bir önlem düşünülmediği için spekülasyon sürüyordu.
- Bu yasalar belediyeye yetki vermiş ama akçalı kaynak sağlayamamış, dağıtım ve yapım işleri için araştırmaya dayanan ölçütler vermemiş, kaynakların pahalı konutlara harcanmasını önleyememiştir.
- Yasalarda öngörülen arazi transferleri hızla ve yeterli biçimde belediyeye aktarılamamış, bankalar hiçbir zaman yeterli kredi vermemiş, uygulayıcılar arasında eşgüdüm sağlanamamıştır.
- Uygulamada politik etmenler ağır basmıştır.

Bu iki yasada günümüze dek konut ve gecekondular yasalarında yinelenen bazı esasların getirildiğini izliyoruz:

- Gecekondular olgusunun kabul edilmesi ve var olanın yasallaştırılması,

- Hazine arsalarının bu amaçla yerel yönetime bedelsiz ya da az bir bedel karşılığı devredilmesi,
- Uygulamanın belediyeye bırakılması, dar gelirli kesime belediyenin konut yapması,
- Banka kredileri yolu ile finansman.

Ancak, her iki yasanın da gecekonduların sorununa çözüm getiremediği, kaynağı konut dokusunda değil istihdam yapısında yatan sorunun 1945'lerden sonra hızlandığı, topraktan kopan ama kente sırtında yorganı ile gelen, işi ve ödeme gücü hiç olmayan bir kitlenin bu yasalardan yararlanmasının zaten söz konusu olmadığı izlenir. Nitekim 5228 sayılı yasa ile 1950'de orta sınıflara yönelik Yenimahalle kurulmuştur.

Artan göç dalgalarının ülkenin en hakim, ekonomisi en çeşitlenmiş ve gelişmiş olan İstanbul kentinde yığılması, eski konut ve hanlar dokusundan kentin çevresindeki sanayilerin yanına taşması ile Meclis tartışmalarında ağırlığın Ankara'dan İstanbul kentine kaydığını izliyoruz. Ancak sorun, gene yalnızca bir konut sorunu kapsamı içinde değerlendirilebildiği için, gelen nüfusun konut sağlama olanaklarını aşması üzerine yapıcı önlemler yanısıra sert önlemler de vurgulanmaya başlamıştır.

1949 yılında Mecliste bütçe tartışmaları sırasında İstanbul ağırlıklı bir tartışma açılarak kentin kenar mahallelerinin 'utang verici' görünümünden söz edilmiş, büyük belediyelerin bu tür işgal emrivakilerini kabullenmeleri sonucu devlet teşkilatının 'manevi sarsıntı' geçirdiğini öne sürülmüştür. Böylece sorunun suçu bir anlamda belediyelerin üstüne atılmıştır. İçişleri Bakanı Emin Erişirgil ise gecekonduların halkın 'tasarruf hukukuna' bir 'taarruz' olduğu gibi, 'memleketin asayişine, polisine ve kanununa da bir taarruz' olduğunu söyleyerek gecekondular olgusuna yaklaşımın Şükrü Kaya döneminden çok farklı bir konumda olduğunu gösterir.

Sorunun kısa zamanda çok yoğunlaşması ve İstanbul'da Zeytinburnu

ölçeğinde bir mahallenin ortaya çıkması nedeni ile 1949 yılında Şemsettin Günaltay hükümeti 5431 sayılı (Ruhsatsız Yapıların Yıkılarak ve 2290 Sayılı Belediye Yapı ve Yollar Kanunu Değiştirilmesine Ait Kanunu çıkarttı. Bu yasa temelinde varlıklı kesimin ruhsatsız ve denetimsiz yaptığı yapılarla ilgili idi ama geçici maddesinde gecekonduların sorununa da değiniyor, yasanın yürürlüğe girdiği tarihe kadar yapılmış olanlara 5218'in uygulanmasını öngörüyor ve bu tarihten sonra yapılacak olanların yıkılmasını emrediyordu. Ancak yasa bu yıkım kararında çok kesin davranmamış ve Bakanlar Kurulu kararı ile belediye meclisine gerekirse kentte yeni dokunulmaz bölgeler tanımlama yetkisi vermiştir.

d. Yenimahalle Deneyimi

Yasaların yayınlanması ile uygulamaya geçebilmek için belediyede bir karma komisyon kuruldu. Komisyonun hazırladığı raporda, 'kaçak inşaatı önlemek amacı ile ilk iş olarak şehrin ve şehirlinin hak ve menfaatleriyle, Devlet ve Belediyenin kanun ve nizamlarına saygı gösteren, hakiki ihtiyaç sahibi az gelirli aile reisi hemşehrilerimizden başlamak üzere onların ihtiyaç ve isteklerine en kısa zamanda ve onları memnun ederek mükafatlandırarak bir şekilde arsa tahsisine geçilmesi ve bu tahsis için VI numaralı sahanın (Çerçi Deresi, İvedik yolu civarı) parselasyon ve tahsisinin ilk plana alınmasının uygun görüldüğü' belirtilmişti. (Y. Tokman, 1979). Bu raporun en ilginç yanı yapılacak projenin 'Devletin ve Belediyenin kanun ve nizamlarına saygı gösteren' kişileri hedeflemesi ve mekana yasa dışı yerleşen gecekonduları devreden çıkartmasıdır. Raporda proje alanı olarak neden VI no.lu alanın seçildiği belirtilmez yalnızca bitişik alandaki Başvekalet Yapı Kooperatifi ile çevredeki şahıs arazilerinin belediyeye ek arsa satmaya razı oldukları iletilir. Nitekim alandaki 46 hektara ek olarak Başvekalet Kooperatifinden 15 hektar, çevreden de 45 hektar daha alan satın alınmıştır. Ancak eklenen bu yeni arsaların bir kısmı alana bitişik iken bir kesimi alanın batısındaki Başvekalet kooperatifi yanındadır. Böylece proje alanı, Başvekalet kooperatifinin doğu ve batısında yer alan toplam 106 hektar oluşturuyordu. (Bkz. Şekil 25).

Alan satın alındıktan sonra belediye, alanın parselasyon, vaziyet planı ve beş ayrı konut tipini ayrı ayrı yarışmaya çıkarttı. Parsel büyüklükleri 150-250 m² olarak planlanmıştır. Yarışma sonucu birinciliğe değer proje seçilemedi, ikinciliği ve üçüncülüğü kazanan imar planları üzerinde İmar Müdürlüğü elemanları çalışarak uygulama projesini ürettiler. Bu projede ortalama 175-300 m² büyüklüğünde toplam 2 916 parsel vardı, bunların 2 902 parseli konuta ayrılmıştı. Kamu hizmetlerini (Tekel, PTT, banka, belediye binaları) içeren bir idari merkez, bir dinlenme-eğlence merkezi (sinema, gazino, otel), ve bir de kültür merkezi (halkevi ve kütüphane) vardı. Ayrıca pazar yeri, cami, hamam, dispanser, kahvehane ve karakol yerleri ile okul alanları, çocuk bahçeleri ve her iki alanda da 10-15 dükkandan oluşan ticaret merkezleri vardı. Alanın kentten uzak olması, Bahçelievler örneğinde olduğu gibi kendine yeterli bir mahalle tasarımını gerektiriyordu. Proje 1949 yılında onaylandı.

Belediyenin astığı ilanlara 5 756 kişi başvurdu. Başvuranların durumlarını içeren belgeler incelendikten sonra durumları uygun görünen 2 896 kişi kura çekmek üzere çağrıldı. Kurayı çeken 2 085 kişi ile belediye Arsa Tahsis Sözleşmesi imzaladı. Bu sözleşme uyarınca arsayı alan kişi bir yıl içinde konut tiplerinden birine göre inşaata başlayacak ve konut, arsanın bedeli 10 yılda 20 eşit taksitte ödenene dek ipotek altında kalacaktı. İpotek çözülmeden konut satılamıyordu. Alanda arsa satış fiyatı 1 TL/m² olarak saptanmıştı. 1925 yılında Yenışehir'in de aynı fiattan istimlak edildiği anımsanırsa bu fiatın oldukça düşük olduğu ortaya çıkar. Nitekim Yenimahalle konusunda bir çalışma hazırlayan Yıldız Tokman, alanda en büyük parselin bedelinin 300 TL olmasına karşılık o dönemde ortalama memur aylığının 200 TL civarında olduğunu ve yılda 30 TL taksite gerek kalmadan bu bedelin birden de ödenebileceğini iletir. (Y. Tokman, 1979). Gene Yıldız Tokman'a göre arsa bedelinin tamamını hemen ödeyip yapı tamamlandıktan sonra satanlar olmuştur. Ayrıca hemen herkes yapı bitince ipotegi kaldırıp Emlak Kredi Bankasından kredi alma yoluna gitmiştir. Emekli Sandığı da üyelerine konut kredisi veriyordu. Bu nedenle dağıtılan 2 085 arsanın 2 000'i üzerinde üç yılda yapılaşma tamamlanmıştır. (F. Yavuz, 1951 ileten Y. Tokman, 1979).

Alanda çok sayıda parsel yaratabilmek için sonradan parsel boyutları küçültülmüş, arka ve önünde bahçesi olan bitişik yapı düzeyine gidilmiştir. Yapılar tamamlandıktan sonra konut sahiplerinin çoğu bodrum katlarını ve konut katlarını ayrı konutlara dönüştürmüş ve kiraya verme yoluna gitmiştir. Bu nedenle mahalleye yaklaşık 25 000 kişi yerleşmiş, brüt yoğunluk 200 kişi/hektara, net yoğunluk ise 290 kişi/hektara çıkmıştır. (Y. Tokman, 1979). Alanın ortasında kalan 450 parsellik Başvekalet Yapı Kooperatifi ise üzerinde inşaat zorunluluğu olmadığı için aynı süre içinde yapılaşamamıştır.

f. Konut Konusunda Alınan Diğer Önlemler

Türk Medeni Kanununun 652. maddesi 'Bir evin muhtelif katları üst hakkı teşkiline mevzu olamaz' ilkesini koyuyordu. (İ. Tekeli ve İ. Ortaylı, 1978). Bu durum, 1923-1930 döneminde de değinildiği gibi kat mülkiyetine engeldi. Dönemin konut modeli ise zaten bahçeli tek konut olarak tanımlanmış ve örnekleri, değinildiği gibi, yapılmıştı. Ancak, iki dönem boyunca tartışıldığı gibi arsa ve malzeme fiatları orta gelir gruplarının bile konut sahibi olmasına engeldi. Bu durumda iskan sınırları içinde yapılan apartmanları da ancak ticaretten kapitale aktarabilen tüccarlar ile bu yatırımın gerektirdiği parasal kaynağa sahibolanlar yaptırabiliyorlardı. Artan nüfus yanısıra yapılan konut sayısı çok azdı. (Bkz. Tablo 19). Bu nedenle 1940-1950 dönemi başlarında kat mülkiyeti konusunda baskılar gelmeye başladı. 1948 yılında Noter Kanununun 44. maddesinde 'gayrimenkul satış ve aynı hak tesis vaatlerine ait senet ve sözleşmeleri tanzim ve deftere tescil etmek' ifadesi eklenerek kat mülkiyeti yolu açıldı. (İ. Tekeli ve İ. Ortaylı, 1978). Bu tür mülkiyetin yasallaşması ise, daha önce de değinildiği gibi, ancak 1954 yılında gerçekleşmiştir.

Kat mülkiyetinin yaygınlaşamaması yanısıra Milli Korunma Kanununun da kiracıları koruma umudu gerçekleşemedi. 1939 yılında dondurulmuş olan kiralar artan fiatlar ve baskılar karşısında 1947 yılında yeniden gündeme geldi ve 5020 sayılı yasa ile konut kiralalarına % 20, diğer gayrimenkul kiralalarına ise % 50 zam yapılmasına karar verildi ancak yeni yapılan binalar bu kararın dışında

tutulacaktı. Böylece kirası denetlenen ve denetlenmeyen iki grup yapı yanısıra 'hava parası' olgusu da sürüyord . Bu durum alt gelir grupları kadar orta gelir grubundaki memur kesiminin konut sorununu da çözümden uzaklaştırıyordu.

1. Saraçoğlu Örneği

Saraçoğlu hükümeti, memurların konut sorununu çözebilmek için 1944 yılında 4626 sayılı Memur Meskenleri İnşaaı Hakkında Kanun'u çıkarttı ve aynı yıl hemen inşaata geçildi. Amaç, dar gelirli memurlara yönelik düşük maliyetli konutlar üretmekti. Projesini Paul Bonatz'ın hazırladığı 434 konutluk siteyi, 1938 yılında kurulan ve sermayesinin % 99'u Emlak ve Eytam Bankası tarafından paylaşılan Emlak Bank Yapı Şirketi yaptı. Bu şirket 1967 yılında feshedilmiştir. 1946 yılında tamamlanan konutlar oldukça pahalıya mal olmuş ve yüksek dereceli memurlara kiralanmıştır. İnşaatın pahalı olmasındaki en önemli etkenin tasarımdaki hatalar olduğu ileri sürülür. Böylece devletin konut sorunu karşısında denediği ikinci çözüm, devlet eli ile konut yapıp vermek de 1925'lerde belediyenin kiralık konut yapma deneyimi gibi amacına ulaşamadı.

2. Emlak Kredi Bankası

1940-1950 dönemi kapsamında yönetim, konut sorununu çözebilmek için yasal bir çerçeve hazırlamak yanısıra finansman sorununu çözebilmek için bazı önlemler aldı.

1946 yılında 4947 sayılı yasa ile Emlak ve Kredi Bankası kurularak Emlak ve Eytam Bankasını devraldı. Bankanın amaçları içinde en önemlisi konutu olmayanlara düşük maliyetli konut yapmaktı. Banka ayrıca Yapı Tasarruf hesabı olan kişiler ile konut kooperatiflerine % 6 faizle 15 yıl vadeli kredi verebilecekti. 1940-1950 döneminde Bankanın Ankara'daki en önemli uygulaması Saraçoğlu mahallesinin yapımıdır.

Banka ayrıca 1947 yılında Özveren sokakta 8 konutun yapımını 1949 da da Bahçelievlerde 32 konutun yapımlarını finanse etmiş,

1947 yılında müteahhit sıfatı ile 80 konutluk Sümerbank sitesini inşa etmiştir. Bankanın her zaman üst orta gelir gruplarına yönelik pahalı konutlar ürettiğini ilerideki örneklerde de izleyeceğiz.

Emlak Kredi Bankası 1947-1955 yılları arasında inşaat işlemlerini gerçekleştirebilmek için üç şirket kurdu. 1947 yılında İstanbul'un imarı için belediye ile ortak İstanbul İmar Limited Şirketi kuruldu. Şirketin 100 000 TL olan kapitalinin % 55'ini Banka koymuştu. Bu kapital 1951 yılında 500 000 TL, 1955 yılında da 10 milyon TL'ye yükseltildi ve paylar bu kez % 50 oranında paylaşıldı. Şirketin eylem alanı konut ve kamu binaları inşaatı ile inşaat malzemesi üretim ve ticareti olarak tanımlanmıştı. Şirket, İstanbul'da Mecidiyeköy'de, 28, Hasekide 26, Kadıköyde Koşuyolu semtinde 417 konut ve Etilerde de apartman blokları inşa etmiştir. Banka, 1953 yılında da 30 milyon kapitali olan Türkiye İnşaat ve Malzeme Limited Şirketi-TİMLÖ'yu kurdu. Şirketin amacı inşaatın yanı sıra teknik araştırma, inşaat malzemeleri üretimini gerçekleştirmek ve turistik tesislerin yönetimini sağlamak idi. Şirket, IV Levent ve Ataköy'ü inşa etmiştir. 1949-1957 yılları arasında tamamlanan Levent'de 1374 konut, 1955 yılında tamamlanan Ataköy'de ise 12 000 konut yapılmıştır. Bankanın 1955 yılında kurduğu üçüncü şirket, Ankara İmar Limited Şirketinin amacı ise Ankara kentindeki inşaat işlerini üstlenmekti. Şirketin bu amaca tek katkısı 1956-1964 yılları arasında tamamlanan Kumrular sitesi oldu. Emlak Kredi Bankasının uygulamaları 1950-1960 döneminde tartışılacaktır.

1949 yılına dek Emlak Kredi Bankası konut kredisi veren tek kuruluş olarak kaldı. 1949 yılında çıkan 5417 sayılı İhtiyarlık Sigortası Kanunu ile sigortalı işçilere konut kredisi olanağı getirildi. Yasanın olumlu bir yanı kişisel kredi vermemesi ve konut kooperatifleri kapsamında örgütlenme gereğini getirmesi idi. Öte yanda, Emlak Kredi Bankası genelde ipotek karşılığı kişisel kredi veriyordu. Sigorta, konut kooperatifleri için yapı standartlarını belirleyen bazı koşullar ile kooperatiflerin kuruluş biçimlerine ilişkin bazı koşullar da getiriyordu. Sosyal Sigorta Kurumunun da konut konusundaki eylemleri 1950 yılından sonra belirginleşti.

6. İmar İdare Heyeti Belgelerinde Kent

1940-1950 dönemi başlarında kent; Eski Kent, Cebeci, Yenışehir, Kavaklıdere, Çankaya, Bahçelievler, İstasyon, Sanayi çevresi, Akköprü, ve Ziraat Enstitüleri mahalleleri ile gecekondü türü gelişmeye açılmaya başlayan Atıf Bey, Altındağ, Yenidoğan, Topraklık, Balkehriz gibi semtler ve çevrede Dikmen, Keçiören, Etlik gibi eski bağ dokusu nüvelerinden oluşuyordu. (Bkz. Şekil 26). Eski kentte Anafartalar Caddesi-Balıkpazarı kesimi modernleşmiş ve apartmanlaşmıştı. Başbakanlık, Maliye Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, ve Dışişleri Bakanlığı görevlerini hala bu kesimdeki binalarda sürdürüyorlardı. Diğer Bakanlık işlevleri Yenışehir tarafındaki binalar tamamlandııkça oraya geçiyordu. Yenışehir tarafında ise Bulvarın doğusu, Kızıllırmak Caddesi, Akay sokak ve doğuda da İncesu deresi ile sınırlanmıştı. Bu dönemde Sıhhiye kesiminde iki ve tek katlı konutlar çoğunlukta iken Kızıllay meydanına doğru üç ve dört katlı apartman sıraları başlıyordu. Necati Bey Caddesinin Sıhhiye ile birleştiği köşede Ankara Sineması ve Caddenin daha yukarısında Sarar İlkokulu açılmıştı. 1949 yılında da mimar Abidin Mortaş Bulvar üzerinde Büyük Sinema binasını tamamladı. Kızıllay Meydanı çevresinde ise Yenışehir postahanesi, Vali Konağı, Kadastro Okulu, Kumrular sokakta Çankaya kaymakamlığı, Kazım Özalp Caddesinin başında da Ulus sineması yer alıyordu. Yenışehir'deki yoğun gelişme koşutunda İş Bankası Yenışehir şubesi de açılmıştı.

Bulvarın batısında Kumrular sokak ve Necati Bey Caddesi ile tanımlanan üçgen, konutlarla dolmuştu. 1946 yılında yapımına başlanan Saraçoğlu sitesi ve gene Kumrular sokakta 1948 yılında yapılan Milli Kütüphane, bu üçgeni güneyde, Genel Kurmay Başkanlığı-Milli Savunma Bakanlığı kompleksine ve Necatibey Caddesinin güneyinde yer alan Polis Koleji ve İstatistik Genel Müdürlüğüne bağladı. Bu üçgenden batıya doğru uzanan Mustafa Kemal Bulvarı üzerinde, Sanayi bölgesindeki gelişme koşutunda Maltepe gelişmeye başlamıştı ancak 1940'ların başında burası henüz 6-7 sokak üzerinde örgütlenmiş bir alandı ve batıda Rasattepe ile

sınırlanıyordu. Kaleden sonra kentin en yüksek tepesi olan bu alan için açılan anıtkabir proje yarışmasını 1945 yılında Emin Onat - Orhan Arda projesi kazanmış ve projenin uygulanması için hazırlıklar başlamıştı. Necati Bey Caddesinin batısında ise Hanımeli, Cihan, Serçe, Özverenler ve Uçak sokak üzerinde gelişme başlamıştı. Daha batıda, Bahçelievler alanı ise hızla dolmaya başlamıştı. Bu ekseninde 1946 yılında Sedat Hakkı Eldem ve Emin Onat, Fen Fakültesini inşa etmekteydiler.

Doğuda ise Bulvar, Akay Sokak-Kızıllırmak Caddesi ve İncesu üçgeni; demiryolu koşutunda Cebeci ve Tuna caddeleri ile, Yenişehir üzerinden Kazım Özalp Bulvarı ile Cebeci'ye bağlanıyordu. Bu Bulvar üzerinde Türk Maarif Cemiyeti Koleji yapılmıştı. 1944 yılında Kazım Özalp Bulvarı üzerinde 1063 numaralı imar adasında Türkiye Büyük Millet Meclisi eski riyaset konağı sonradan yıkılmış ve arsası okul yapımı için Milli Eğitim Bakanlığına verilmişti. Kolej binası bu arsaya yapıldı ve çevrenin gelişmesinde önemli rol oynadı. Cebeci kesiminde ise Gülhane Hastahanesi, Harita Genel Müdürlüğü, Konservatuvar binası ve Siyasal Bilgiler en önemli binaları oluşturuyorlardı. 1940 yılında mimar Abdullah Ziya Kozanoğlu Hukuk Fakültesi inşaatını bitirmişken, İmar Heyeti, doğum evi ve çevresinin planlarını onaylıyordu.

Bulvar üzerinde Bakanlıklar sitesi tamamlanmak üzere idi. Buraya Ulus'ta kalan Başbakanlık ve Milli Eğitim Bakanlıklarını geçirmek üzere hazırlıklar yapılıyordu. Bulvar, Şekil 23'de de izlendiği gibi, Akay sokaktan sonra sefaretler ve bağlar arasından geçerek Çankaya'ya çıkıyordu. Küçük Esat ve Kavaklıdere semtleri 1940'ların başında henüz yoğun iskana açılmamıştı. Bulvarın batısında, bugünkü Kavaklıdere kavşağında Çankaya postahanesi, daha batıda ise Güvenevler yerleşmesi vardı.

İstasyon çevresinde, 1942 yılında mimar Bedri Uçar'ın tamamladığı Ulaştırma Bakanlığı, Devlet Demiryolları Genel Müdürlüğü ile Meslek Okulu, buğday silosu, odun-kömür depoları, sebze hali ve istasyon anbarları ile gene bir önceki dönemde yapılan memur lojmanları vardı. Hidoprom-stadyum kompleksinin kuzey doğusunda

yer alan Akköprü semtinde kereste ticarethaneleri, doğrama fabrikaları, mermer imalathaneleri ve mezbaha yanısıra Gümrük Müdürlüğü ve depoları vardı. İstasyon çevresinde olduğu gibi bu kesimde de konut dokusu çok seyrekti. Gene bu çevrede mimar Şevki Balmumcu'nun 1934 yılında tamamladığı Sergi Evi, 1943 yılında mimar Paul Bonatz tarafından Opera binasına dönüştürülüyordu. Gene aynı yıl eski bataklık alanda Gençlik Parkı açıldı.

Planda demiryolu ile Maltepe arasında ayrılan sanayi bölgesi gelişmeyi sürdürüyordu. Telgas adı verilen bu alanda havagazı kuruluğu yanısıra gıda imalathaneleri, malzeme deposu, oto tamir ve montaj atölyesi, oksijen fabrikası gibi kuruluşlar vardı.

Keçiören yolu üzerinde, Telsiz istasyonu batısında kalan Ziraat Enstitüsü mahallesinde ise Yüksek Ziraat Enstitüsü, su filtre istasyonu, Ziraat Aletleri Teknik Okulu, Meteoroloji binası olarak kullanılan eski Genel Kurmay Başkanlığı, Tavukçuluk Enstitüsü, kauçuk deneme istasyonu yanısıra bahçeli konutlar da vardı. Bu çevredeki boş arazi konut kooperatifleri tarafından parsellenmişti. Keçiören yolu üzerinde bu çevrede yer alan Kalaba köyünden sonra Emlak Bankasının kurduğu Tepebaşı mahallesi vardı. Daha kuzeyde ise Ulus merkezinden yaklaşık 7 km uzaklıkta Keçiören yerliyordu. Genelde bu semtte bağ ve bahçeler içindeki konutlarda artık yaz-kış sürekli oturuluyordu. Yerleşmenin başlıca mahalleleri Çoraklık Bağları, Kızlar Pınarı, Aktepe, Çoraktepe ve Avni Paşa tepesi idi. Semt, belediye otobüsleri ile kente bağlanmıştı.

Kent merkezinden yaklaşık 6 km uzaklıkta yer alan Etlik de Keçiören gibi bağ ve bahçeli konutlardan oluşuyordu ve kente belediye otobüsleri ile bağlı idi. Burada ayrıca bir Bakteriyoloji Serum Laboratuvarı vardı. Etlik'te artık yalnız yazları kullanılan bir sayfiye banliyösünden yıl boyu sürekli oturulan bir kent parçasına dönüşme yolunda idi. Kentin güney kesiminde yer alan Dikmen'de de bağ-bahçe dokusu varlığını sürdürüyordu ve burası da yıl boyu yaşanan semtlerden biri olmak yolunda idi. Kente daha yakın olması, kent ile birleşme süresini kuzeydeki bağ nüvelerine oranla kısaltıyordu. Dikmen semti kente otomatik telefon santrali

ve belediye otobüs servisi ile bağlı idi. Batıda Etimesgut 1944 yılında belediye ^{sınırı} ~~sınırı~~ içine alınmıştı. Bu kesimde un ve unlu maddeler üreten imalathaneler vardı.

1940-1950 döneminde 1924 yılında başlatılan gelişme biçiminin toplumsal sonuçları kent ölçeğinde somutlaşmaya başladı. 1930-1940 döneminde Yenışehir kesiminin gelişmesi, ve 1940-1950 döneminde bu gelişmenin yaygınlaşması, yoğunlaşması, üst yapı kurumları yanısıra artık ticareti de yanına çekmesi sonucu kentte mekansal ikilem kristalleşmeye başladı. Eski kentte ana yolların açılıp düzeltilmesi, genişletilmesi ve bu yollar üzerinde ticaret ile birlikte konut dokusunun da yenilenmesi dışında eski dokunun iç kesimlerinde bir yenilenme ve değişme gerçekleşemiyordu. Bunun en önemli nedeninin eski dokunun önemli bir kesiminin protokol bölgesi ilan edilmesi ve burada inşaat ve tamirata izin verilmesi ile birlikte parasal açıdan yeterli olan grupların bu bölgeden Anafartalar Caddesi üzerinde ve Yenışehir tarafındaki apartmanlara geçmelerine karşın kentin alt gelir gruplarının eski dokuda kalmalarıdır. Böylece kentin mekanı gelir gruplarına göre giderek daha da somutlaşan bir farklılaşma göstermeye başlamıştı. Ankara'nın 1940'lardaki bu mekansal ikilemini eski dokudan bakarak yorumlayan gazeteci Cüneyt Arcayürek izlenimlerini şöyle açıklar. "Kent toplumsal yapı açısından adeta ikiye bölünmüştü. Sağlık Bakanlığı ile Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi arasındaki demiryolu köprüsünün Yenışehir yanı erişilmesi oldukça zor, kentin ayrı bir köşesiydi. Devrin önde gidenlerinin toplandığı "köprünün öteki yakası"ndaki insanların yaşam düzeyi ile Ulus dolaylarında yaşayanlar arasında belirgin bir ayırım olduğu yadsınamazdı. Özellikle çocukluk günlerimizde, "köprünün öteki yakası"na sızmaya çalışırdık. Belki davranışlarımızdaki hoyratlıktan, belki de o düzeydeki yaşamın gerektirdiği alışkanlıklara uygun düşmeyen tutumumuzdan olacak, "köprünün öteki yakası"ndaki çağdaşlarımız bize biraz tuhaf gözle bakarlardı. Başka dünyalardan gelmiş insanlar gibi sözederlerdi, uzak dururlardı bizden. O yakada gençlerin toplandığı pastahaneler daha bir batılıydı kuşkusuz. Hor gördükleri, masa örtüleri lekeli meyhanelere gelecek değillerdi ya." (C. Arcayürek, 1983).

Yenişehir'de çağdaş ve varlıklı bir yaşamın gelişmesi, konut altı ticaretin de artık buraya kaymasına karşın Ulus Merkezi temel finans ve ticaret işlevlerindeki hakimiyetini sürdürüyordu. Bu merkezde Şehir Bahçesi, Şehir Lokantası (Karpıç), kitapçılar, Anadolu Klübü, Vagon-li acentası ve Park Palas vardı. Karpıç lokantası ile yakındaki Ankara Palas dönemin siyasal ve toplumsal yaşamında önemli rolleri olan toplumsal amaçlı iki toplanma yeri idi. Ancak bunlar belirli gruplara açıktı.

1. İmarlı Alanda Kaçak İnşaatlar

1940 yıllarında gelişmesini sürdüren imar işlemlerinin en önemli özelliklerinden biri gerek kaçak inşaatlar gerekse kat yüksekliği istekleri ile kentin yoğunluğunun artmasıdır. Kaçak inşaatlar iki grupta incelenebilir. İmarlı alandaki kaçaklar ve imarsız alanda, özellikle 1945'den sonra hızla büyüyen gecekondu. İmarlı alandaki kaçaklarda iki eğilim izlenir. Birincisi, 1940-1941 yıllarında daha yoğun olan kaçakların 1942 yılından başlayarak azalması diğeri ise 1930'lu yılların sonunda Eski kentte ve Cebeci'de yoğunlaşan kaçakların 1940'ların başında Yenişehir'e atılmasıdır. Eski dokuda İsmet Paşa, Özgen, Öztürk, Hacı Doğan mahalleleri ile eski yangın yeri ve Çocuk Sarayı Caddesi ile Çankırı Caddesi çevresinde kaçak inşaatlar sürerken Ön Cebeci'de ve Yenişehir'de 1087, 1070, 1044, 1060, 1079, 1038, 1074, 1088 numaralı imar adalarından (Bkz. Şekil 19) kaçak ihbarları gelmektedir. Ancak eski dokudaki kaçak ihbarları, daha önce de değinildiği gibi, konutlara tamirat ya da ek yapmak için alınan izinlere uymayarak konut yapılması biçiminde gelişirken, Yenişehir tarafında projeden sapma biçiminde gelişir. Örneğin, 1940 yılında Çankaya Caddesi üzerinde 1103 numaralı imar adasında arsası olan N.E., arsasının arkasından geçen derenin izini değiştirip arka bahçe sınırını genişletmiştir. Bu tür olaylar karşısında Heyet derhal yıkım kararı almaktadır.

Dönemin sonuna doğru, 1947 yılında imarlı alandaki kaçak inşaatlar farklı bir yönelim almış ve bu yıl içinde ilk kez kaçak kat ihbarları Heyet'e ulaşmaya başlamıştır. Kaçak katlar bu işlemin daha kolaylıkla saklanabileceği yoğun eski doku içinde, Hamamönü,

Misak-ı Milli gibi mahallelerde ortaya çıkmaktadır. Gene bu yıl içinde ortaya çıkan ilginç bir olgu, Bahçelievler alanı içinde kaçak eklere başlanmasıdır.

2. Gecekondu Mahalleleri İmar İdare Heyeti Belgelerinde

1940-1941 yıllarında Etlik, Akköprü, Aşağı Eğlence Bağları, Bentderesi kenarı, Demirköprü ve İncesu'dan hala baraka olarak adlandırılan gecekondu ihbarları gelmektedir. Ancak bu ihbarlar henüz bir kaç konuttan oluşan ufak kümelerdir. Örneğin 1943 yılında Ayrancı'da 9 baraka, Etlik yolunda, Kazım Karabekir'in arsasında bir baraka, Cebeci'de Üniversiteler için ayrılan alanın güneyinde bir kaç baraka, 1944 yılında Demirlibahçe'de okul için ayrılan arsanın önünde ise üç baraka ihbar edilir. Bu ihbarlardan da anlaşıldığı gibi, 1945'den önce kentin imarlı kesiminde kendilerine yer bulamayan alt gelir grupları ki bunlar~~ın~~ genelde inşaat, hizmet ve ticaret işlerinin kente çektiği gruplardı, imarlı alan içinde merkeze en yakın alanlarda ve konut bölgeleri içinde bulabildikleri açıklıklara (örneğin, Demirtepe'de okul arsası önü gibi) bir, iki baraka yapıp yerleşiyorlardı. Bu dönemde henüz toplu yerleşmelerin başlamadığı izlenir. Toplu yerleşmelerin, Heyete yansması ise ancak 1947 belgelerinde yer alır. Bu tarihte bir dizi belge 1945'den sonra bu tür barakaların özellikle Altındağ kesiminde yoğunlaşarak bir mahalle ölçeği oluşturduğunu ve bu olgunun durmadan genişlemesi karşısında Heyetin endişe duyduğunu gösterir. Bu konuda ilk belge (7/2/1947-187), kent içinde parselasyonun çok pahalı olduğunu, alt ve hatta orta gelir gruplarının bile bu alanda yer seçemediğini, konut kooperatifleri içinde örgütlenen orta gelir gruplarının ise aynı nedenle ancak inşaat sahası dışında arsa alabildiklerini ve bu alanlarda parselasyon olmadığı için inşaata başlayamadıklarını iletir. Bu durumun alt gelir gruplarını hazineye, belediyeye ve özel kişilere ait bir çok arsa üzerinde fenni ve sıhhi şartlara uymayan gelişigüzel, izinsiz yapılar, bir takım binalar yapmaya sevk ederek, şehrin şurasında burasında gayri muntazam ve çirkin ev kümelerinin ve hatta mahallelerin teşekkülüne sebep olmuştur denilmektedir. Heyet bu konuda kentin çeşitli yerlerinde farklı alış güçlerine dönük ucuz arsaların hazırlanıp satılması, kooperatiflerin eyleme geçebilmesi

için de yeni inşaat sahalarının parsellemesini önermiş ve 'bilhassa fakir halkın ikamet etmekte olduğu Altındağ ismi verilen semtin de imar durumu gözönünde alınarak şehir ve çevresinin yeniden imar bakımından ele alınması' gerektiğini hatırlatmıştır. (Bkz. Ek 14).

3. Gecekondu Mahallelerinin İmar Planları Yapılıyor

Aynı ay içinde Heyet ikinci bir karar alarak (21/2/1947-604) 'Başkent seknesinin en fakir kısmını teşkil eden halkın ikametgah ittihaz ettiği Dağ mahallesi namıyla maruf Atıf Bey, Altındağ, Yeni Hayat ve mümasili mahalleleri içine alan sahanın bugünkü çirkin ve gayri sıhhi durumunun ıslah ile düzenlenmesi için' plan yapılmasını ister ve ihale hazırlıklarına girişir. Bir ay sonra (21/3/1947) Altındağ, Telsiz, Yenidoğan ve Çukuranbar'ın halihazır plan ve parselasyon işi İshak Hakkı Subaşı ve Niyazi Otmanbölük'e ihale edilir.

Bir ay sonra (4/4/1947-1269) Heyete başvuran Fahri Tangün adındaki bir kişi Yeni Hal yanındaki arsada bir hamam yapmak istediğini bunun İsmet Paşa, Atıf Bey ve civarında oturan halkın yıkama gereksinmesini karşılayacağını iletir. Bu belgeden Atıf Bey yöresi gecekondualarının mahalle boyutlarına vardığını anlaşılmaktadır.

Altındağ yöre planlarının ihalesinden 4 ay sonra, Heyet, ikinci önerisi olan arsa hazırlama konusunu ele alır. (26/8/1947-3177/182). Heyet bu önerisinde, imar sınırı kapsamında olup, halen iskan sınırını dışındaki alanlarda 'Fukara ve işçi vatandaşların muhtelif saikler tesiriyle tren güzergahı, fabrika civarı gibi rağbet ettiği daimi surette kaçak inşaat yapılan mahalleler gibi mıntıklarda' İmar Müdürlüğünün inceleme yapmasını ve 150-200 m² arsalar üzerinde konut yaptırılmasını önerir. Aynı öneri imar sınırı ve iskan sahası kapsamında olup da henüz parsel ve inşaat biçim planları yapılmamış alanlar için de yinelenir. Buralarda 'Fukara mahalleleri için 150-300 m² arsalar ifraz edilmesi' önerilir. Heyetin bu belgesinden gecekondu mahallelerinin yalnızca Altındağ'da

değil kentin diğer noktalarında (ki bunlar Akköprü, Akdere, Gülveren gibi alanlardır) da oluşmaya başladığı anlaşılır. Nitekim bir gün sonra (27/8/1947-188) İmar Müdürlüğü, Heyete bir yazı yazarak Kurtuluş tren istasyonu yakınında su, yol, elektrik durumu iyi olan 110 hektarlık bir arazinin sürekli kaçak inşaatla dolduğunu bildirmiş ve bu bölgede de Dağ mahallesi gibi bir oluşumun önüne geçilmesi için bu alanın imar haritalarının Altındağ planını yapan harita müteahhitleri Otmanbölük ve Subaşı'ya yaptırılmasını önermiştir. Bu bölge tren yolu kuzeyinde Gülveren mntıkasıdır.

Aynı yılın sonunda İmar Müdürlüğü'nün bir diğer yazısında (12/12/1947-5845/276) imar sınırı içinde çeşitli yerlerde çoğu hazineye ait arazide bir kısmı da tapusuz ve başkalarına ait arsalar üzerinde inşa edilen 105 adet kaçak yapının yapıldığı saptanır.

Bu belgelerden 1945-1950 arasında gecekonduların ortaya çıktığı ve 1947 yılında Altındağ, Gülveren, Akköprü taraflarında mahalle ölçeğine vardığı izleniyor.

1948 yılında Emlak ve Kredi Bankası konut sorununun çözümüne katkıda bulunmak için arazi alıp bir kısmına bina yapıp satmak, bir kısmında da kentsel arsaiüretmek üzere ifraz yapmak ve satmak için başvurur. (16/1/1948-10). Heyetten ucuz ve ufak konutların yapılabileceği bir mahalle için uygun bir yer istenir. Heyet daha önceleri Sarı Kışla binalarını kapsayan Telsiz istasyonu ve civarını bu iş için uygun görmüş ise de Bankanın başvurusu üzerine yeni bir araştırma yapar ve Etlik asfaltı, mezbaha yolu, İstanbul Caddesi ve Sebze Bahçeleri arasında kalan alanın uygun olduğunu bildirir. Ancak özel mülkiyet altındaki bu alanın maliyetinin yüksek olacağını da hatırlatarak ilk önerileri olan Keçiören-Etlik asfaltları ile Çubuk çayı arasındaki Sarıkışla ve diğer askeri binaların yer aldığı alanı ki bu alan Maliye Bakanlığına aittir ve kuzeyde Telsiz istasyonu ve civarında hazinenin 100 hektarlık arazisini önerir.

4. Kent Düşey Eksende de Yayılıyor

Kaçak inşaatlar ile kentin imarlı alanının yoğunluğu artar, imarlı alan içindeki boş eşikler gecekondular ile ve kentin çevresi konut kooperatifleri ile dolarken (özellikle kuzey ekseninde çünkü Çankaya'ya dek Bulvar çevresi denetim altında, yoğunluğu bir diğer boyutta geliştiren olgu da kat yükseklikleri konusundaki baskıların artmasıdır. 1940-1950 arasında Posta caddesindeki iki katlı binalar üç kat, Bulvar dört kat, Cebeci'de Konservatuvar civarındaki iki katlı binalar üç kat, Kavaklıdere üç kat, Konya asfaltı dört kat olmuştur. 1944 yılında Heyete başvuran Bahçeli Küçük Evler Kooperatifi aynı alandaki diğer kooperatif konutlarının iki katlı olduğunu öne sürerek kendi tek katlı konutlarına birer kat eklenmesi için izin istemiştir. Heyet ise, kooperatifin elinde yeterli yapı malzemesi olduğunu belirterek kat yükseltmesinin kentteki konut sıkıntısının çözümüne katkıda bulunacağını ileri sürmüş ve izin vermiştir.

Aynı yıl içinde Bahçelievler Yapı Kooperatifi de başvurarak 8 numaralı imar adasındaki tek katlı binaların iki kata yükseltmesini istemiştir. 1947 yılında Bayındırlık Bakanlığı Heyete başvurarak (4/4/1947-1342) kentin iskan sahasının gereksiz genişlememesi için büyük caddelerin kenarındaki arsalara daha geniş binalar yapılmasını ve varolan binalara olanaklar ölçüsünde kat eklenmesini istemiştir. Bu amaçla Bakanlıkta oluşturulan komisyona Heyetten de bir üye katılmış ve bu tarihten sonra Heyetten çıkan kat izinleri daha da yoğunlaşmıştır.

1948 yılı içinde Sağlık Bakanlığı civarındaki binaların kat yüksekliği artarken, Atatürk Bulvarı, Sakarya, Anafartalar, Meşrutiyet, Denizciler, caddeleri, Çankırı Caddesi-Ulus Meydanı arası, İtfaiye Meydanı, Sağlık Bakanlığı-Refik Saydam Enstitüsü arası, Samanpazarı-Hamamönü çevresi Dört yola dek, ve Kızılay-Kurtuluş arası dört kata çıkmıştır.

Heyet bazı kat isteklerini de reddetmiştir. Örneğin, 1948 yılı içinde Işıklar Caddesinin dört kata çıkmasına, Kalenin kentin

her noktasından görülmesi gerekçesi ile ki bu Jansen planının getirdiği önlemlerden biri idi, reddedilmiştir. Bulvara açılan sokaklardan, Bulvarın beş kata çıkması örnek gösterilerek istenen, beş kat isteklerine, Çankırı Caddesinin beş kat olmasına, Cebeci Caddesinin Refik Saydam Enstitüsünden sonraki kesiminin dört kat olmasına, bir, iki ve üç katlı konutlardan oluşan Necati Bey caddesinin dört kata çıkmasına, Çankaya Caddesi üzerinde 1103 ada ile Kavaklıdere arasındaki binaların bunların caddeden 15 m. geride yapılmış üç katlı binalar olduğu gerekçesi ile dört kata çıkmasına, Hükümet Caddesinde bir ve iki katlı ahşap eski binalar olduğu için dört kata çıkmasına, 1949 yılında da Meşrutiyet Caddesinde bloklaşmaya izin vermemiştir.

Bu kararlardan da izlendiği gibi 1940-1950 yılları arasında kentin ana cadde ile meydanları çevresinde kat arttırımına izin verilmekle birlikte konut mahalleleri içinde Jansen planı düzeni korunmaya çalışılmaktadır ancak 1940'lı yılların sonuna doğru mahallelerin iç kesimlerinde kaçak katların artması Heyetin bu engellemesinin etkin olmadığını göstermektedir.

5. Yollar ve Büyük Projeler İçin İstimlakler Sürüyor

1940-1950 yılları arasında kentte varolan yolların genişletilmesi, merkez yerleşmeyi çevreye bağlayacak yolların açılması ve bazı meydanların düzenlenmesi işlemleri sürer. 1940-1945 yılları arasında eski dokuda Bahriye, Işıklar, Posta ve Anafartalar caddeleri genişletilirken, Anafartalar caddesini İsmet Paşa Parkına ve İnönü okuluna bağlayan yollar, ile Samanpazarı İnönü Bulvarı ve Koyun pazarına bağlayan yollar, Yenice mahallesi yolları ve eski yangın yerindeki yollar yapılmaktadır. Ayrıca Ögüst mabedi, Hacıbayram ve Lozan meydanları düzenlenmektedir. Hızla konutlaşmakta olan Cebeci'de de yol yapımları sürmekte, kentteki arsaların bu yollara giden kısımlarına İmar Müdürlüğü bedelsiz olarak el koymaktadır. Yenışehir tarafında ise Bulvarın Irak Sefareti-Çankaya arası genişletilmek üzere 1943 yılında istimlak edilmiş, aynı yıl Bağlum yolunun da yapımına başlanmıştır.

Kentte yalnızca yollar için değil büyük projeler için de istimlakler

yapılır. 1944 yılında Rasattepe'de yapılacak Anıtkabir yarışma-
sına gelen projeleri inceleyen Heyet, bu inşaat için 535 000 m²
alan kamulaştırıldığını bildirerek gelen projelerin çok daha
fazla alan kamulaştırmayı gerektirmesini eleştirir. Aynı yıl,
doğudaki kent mezarlığı için istimlak ve ihale çalışmaları yapı-
lır. Çevre köylerde, örneğin Araplar köyünde bir kişinin tarla-
sının 45 000 m²'i ve Cebeci'de Şehitlik civarında 3 333 m² alan
askeri gereksinmelerle kamulaştırılırken, Üregil köyü civarında
gene bir kişinin tarlasının 4 623 m²'ini Belediye Su İşleri
istimlak eder. Etlik-Çubuk çayı arasındaki 20 000 m² lik bostan,
tarım aletleri için bina yapımına ayrılırken, Keçiören-Etlik
arasında Ziraat Okulunun kuzey batısında hazinenin 592 000 m²
lik arazisinin bir kısmı değerli evrak matbaasının kurulması
için Merkez Bankasına verilmiştir.

6. Gelişen Semtlerde Düzenin Korunması İçin Çaba Harcanıyor

1940-1950 yılları arasında kentte yaygın bir inşaat eylemi de
sürer. Bu eylem ifraz, tevhit ve inşaat izinleri biçiminde
Heyete yansır. Bu yıllarda Heyete yansıyan bu tür istekler genel-
de Eski Kent, Yenışehir, Keçiören, Etlik ve Cebeci arasında ol-
dukça yakın oranlarda dağılır. (% 78, % 77, % 71, % 65, % 65).
Bu grubu, Bahçelievler ve Maltepe (% 44, % 36) ve Dikmen (% 29)
ile Ayrancı, Akköprü-Sebze Bahçeleri ve Kavaklıdere semtleri
(% 21, % 29, % 19) izler. Dış semtlerden Mamak-Kayaş ekseninden
gelen istekleri ise Deliler Tepe adı verilen Kocatepe-Küçük Esat
semtleri izler. Bu dağılım inşaat işlemlerinin yaygınlaşma biçimini
ortaya koyar. İzlendiği gibi, gerek kat yükseltme istekleri, gerek
kaçak inşaatlar gerekse inşaat izin istekleri birinci öncelikle
Eski Kent, Yenışehir ve Yenışehir'in iki uzantısı, Bahçelievler
ve Cebeci-Mamak ekseninde yoğunlaşmıştır. Bu halkaya Etlik-Keçi-
ören ile, bu semtler ile Eski Kent arasında kalan Sebze Bahçe-
leri-Akköprü alanı eklenir. Kavaklıdere-Çankaya ekseninde sürmekte
olan lüks inşaatlar şimdi Kavaklıdere-Güven kesiminde yoğun konut
dokusuna dönüşmeye başlamıştır. Kavaklıdere-Çankaya arası ise
hala geniş alanlı villa ve sefaret bina dokusundan oluşmaktadır.
Bu nedenle bu kesimde inşaat işlemleri daha yavaş yürümekte ve
daha az yoğun görünmektedir.

Bu yıllar içinde Heyetin, plan sınırlarını koruyamayacağı ortaya çıkmıştı. Ancak bu sınırlar içinde ve mücavir alanlarda Heyet, planın getirdiği genel düzenleme ilkelerini korumaya çalışıyordu. Örneğin, 1940 yılında Saime Kadın semtinde 36 dönüm tarlası olan bir kişiden gelen fenni kümes yapım isteği, bu alanların planda tarım alanı olarak gösterildiği ileri sürülerek kabul edilmiş, 1943 yılında Balgatta Şenyuva Yapı Kooperatifinin bir tarlayı ikiye bölerek konut yapma isteği, bölünen parçaların 20 000 m² den büyük olmasına karşın bu alanın iskan sınırı dışında yer aldığı ve plana göre tarla olarak kalması gerektiği ileri sürülerek reddedilmiştir.

1941 yılında Keçiören'den gelen 1 117,50 m²'lik bir alan üzerinde yapılaşma isteği karşısında Heyet verdiği yanıtta 'henüz imarca işlenmemiş olan ve Ankara'nın sayfiyesi olan bu sahaların yolları açılarak paftaları işlendiği zaman alınacak zayıt göz önünde tutulursa bina arsalarının küçüleceği tabii bulunduğu ve bu itibarla bu gibi küçük arsalarla bina yapılmasına müsaade edilmesi halinde buraların sayfiye karakterini gayıp edeceği anlaşıldığından talebi vakiin reddine ve mamafih mucibince Keçiören, Etlik, Dikmen ve mümasili sayfiye yerlerinde musaddak planın ana hatlarının muhafazası için yapılacak binaların tarzı ve ciheti tahsisleri itibariyle haiz olmaları iktiza eden arsa vüs'atlerinin tesbit ve tayini için' görevlendirme yapmış (30/5/1941-60) ve aynı gün bu alandan gelen blok inşaat isteği de 'sayfiyelere teşmili muvafık değildir' diye reddedilmiştir.

1944 yılında Etlik tarafından bağ konutu inşaatı için gelen istekler kabul edilmiş, Aşağı Ayrancı'nın 1617, 1260 gibi bazı adaları için sayfiye konutları düzeni kabul edilmiş, bu alan için 1 000 m² parsel içinde 20 m cepheli, bir bodrum üzerine üçer katlı tek konutlar öngören plan onaylanmış, (17/3/1944-47). 1949 yılında Sebze Bahçeleri semtinde yarış atı ahırının yapılması için izin verilmiştir. Aynı yıl Dikmen'den gelen ifraz isteklerinde 2 000 m² taban aranırken Etlik için 3 000 m² taban konmuştur.

1945 yılında Akköprü'de Sebze Bahçeleri semtinde ancak bir katlı

binalara izin verilmiş, 1946 yılında Dikmen'den gelen ahır inşaat isteklerine 'Dikmen ve havalisinin işlenip tamamen şehirleşmesi çok senelere vabiste olduğu için sütçülük yapılmasına ve geçici olarak ahır yapılmasına' izin verilmiş, aynı yıl içinde Küçük Esat bağlarında da ahır inşaatına aynı nedenlerle izin verilmiştir. Balgat köyünden gelen bir inşaat isteği de değerlendirilirken, Balgat ve belediye sınırları içindeki tüm köyler için geçerli olmak üzere yeni yapılacak binaların en çok iki katlı olması ve arsaların 500 m² den aşağı olmaması kararı alınmıştır.

1948 yılı içinde Emlak Kredi Bankası Kalaba köyü kuzeyinde, Etlik-Keçiören arasındaki Danişment yöresinde bir mahalle kurmak istediğini belirterek harita ve plan isteğinde bulunmuş (13/5/1948-279), iki ay sonra (15/7/1948-389) aynı yörenin iskan sınırı içine alınması için bir diğer öneri getirilmiştir. Heyet birinci öneriyi kabul ederken ikinci öneriyi kentin iskan bölgelerinin zaten geniş olduğunu ileri sürerek reddetmiştir.

Bu kararlar, kentin yakın çevresinde bağ-bahçe-bostan düzeyinde tarımın sürdüğünü ve Heyetin, Jansen planında da önerildiği gibi bu düzenin korunması konusundaki çabalarını yansıtır. Ancak, daha önce de değinildiği gibi, kentteki nüfus baskısı, artan nüfusun büyük çoğunluğunun düşük gelirli oluşu ve plan sınırları içindeki iskan alanlarının çok pahalı oluşu nedeniyle konut için ödeme gücü sifıra yakın olanlar kentin içindeki eşiklere gecekondü türü konutlar yaparak yerleşirken, bu konuda ödeme gücü ~~alt gelirli~~ daha yüksek olan alt orta ve orta gelir grupları, kentin Jansen planında ufak çaplı tarıma ayrılan mücavir alanlarını zorluyordu.

Bu gelir grupları daha çok konut kooperatifleri içinde örgütlenecek parselasyon planı ve inşaat biçimi saptanması için başvurmak-taydı. İstenen konut dokusu ise genelde bahçe içinde bir ve iki katlı tek ve ikiz konutlardan oluşmakta idi. Tek katlı konutlar da ileride iki kat olacağı hesabına göre düşünülüyordu. Bu olgu başka bir sorunu, parselasyon planı sorununu ortaya çıkartıyordu. Heyetin, değil kentin mücavir alanları için plan yaptırmak, kentin iskan sınırı içindeki plan değişiklik isteklerini bile karşı-

layacak gücü yoktu. Üstelik, Heyet belgelerine yansıyan istekler, halihazır haritası bile olmayan alanlarda ruhsatsız olarak hızla konut yapıldığını gösteriyordu.

7. Mücavir Alanların da Planları Yaptırılıyor

Heyetin acil sorun olarak öncelik verdiği kent içi gecekondualarını denetleyebilmek için 21/3/1947 tarihinde Altındağ, Telsiz, Yenidoğan ve Çukuranbar'ın halihazır harita ve parselasyon işini İsmail Hakkı Subaşı ve Niyazi Otmanbölük'e verdiğini izledik. Ancak mücavir alanlardan gelen istek ve bu isteklerin yanısıra bu alanların hızla konuta açılmasının yarattığı baskılar altında aynı müteahhitlere Çankaya, Dikmen, Etlik, Seyran Bağları ve Küçük Esat da ihale edilmiş, beş ay sonra (27/8/1947-188) Kurtuluş yakınında 110 hektarlık bir alan da iş ilavesi olarak bu müteahhitlere verilmiştir. 1948 yılında müteahhitler ile Heyet arasında çıkan bir anlaşmazlık sonucu mukavele feshedilmiş ancak yeniden anlaşma sağlanabilmiştir. Aynı yıl içinde 1/1 000'lik planda iskan bölgesi olarak saptanmış ama işlenmemiş olan Dikmen semtinde 490 hektar, Samanlık Bağları, Saim Kadın ve Mamak'ta 180 hektar, Keçiören'in Aktepe, Toklu ve Mecidiye bağları semtlerinde 370 hektar alanın halihazır haritalarının yaptırılması ve bu toplam 1 040 hektarlık alanın 820 hektarında imar ve parselasyon haritası yaptırılması kararı alınmıştır. (23/1/1948-17). 1949 yılında ise Otmanbölük ve Subaşı'ya İncesu deresi civarında 110 hektarlık bir alanın planları iş ilavesi olarak verilmiştir. Bu arada önceden ısmarlanan bazı parselasyon planlarının bu dönem içinde bitirildiğini, örneğin Dikmen'de Kızılyokuş-nahiye binası arasında hazine arazisinin de yer aldığı yedi adanın (20/4/1944-67), Güvenevler Yapı Kooperatifinin güneyindeki alanın, İsmet Paşa mahallesi ile Bentderesi civarının, İsmet Paşa mahallesi ile Vilayet konağı arasındaki alanın, İsmet Paşa ve Tabakhane mahallelerinin, Dışkapı meydanı alanının, arkeoloji müzesine dönüştürülen eski bedesten binası ile Atpazarı, Koyunpazarı mahalleleri arası, Keçiören'de Mecidiye bağları ve Maymalak tepesi yörelerinin parselasyon ve inşaat biçimi planlarının tamamlandığı izlenir. Bu listeden, öncelikle kentin içindeki ve özellikle eski dokudaki ve çevresindeki

alanların, ikinci öncelikle Yenişehir'in gelişen uçlarının ve üçüncü öncelikle de mücavir alanların planlarının yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Ancak bu arada planlama ve konut yapımı işlemlerinin paralel hızlar ile gelişmemesi nedeni ile parselasyonu yapılmamış yerlerde de inşaat izni verildiği izlenmektedir. Örneğin, 1947 yılında Heyet; Dikmen, Etlik, Keçiören, Cebeci ve Balkehriz semtlerinde imarın işlenmemiş olduğu alanlarda, bu durumu da belirterek inşaat izni vermiştir. Bu olgu, daha önce de değinilen, geçici statü ile verilen izinleri kapsar ki bu tür gelişmeler hızla kalıcı nitelik kazanmıştır.

Heyet, hızla geçerliliğini yitiren Jansen planının genel ilkelelerini korumaya çalışırken, konut gelişmesinin yoğunluğu ve yaygınlığı yanısıra parasal nedenlerden ötürü de plan değişiklikleri gerekmiştir. Örneğin, Heyet, 1940 yılında Jansen planında Süleyman Bey mezarlığı olarak bilenen, (Necatibey Caddesi doğusunda, 1235 234 numaralı imar adaları arası) alanda önerilen büyük yeşil alanı, bu arazi sahipli olduğu için gerçekleştirememiş ve bu soruna ilişkin belgede (11/10/1940-147) bu alanın istimlaki için yüzbinlerce liraya gereksinme olduğu belirtilerek plan değişikliği istenmiştir. Ayrıca, 1940-1950 döneminde, Cebeci, Bahçelievler ve Eski Kent mahalle planlarında projelere aykırı değişiklikler yapıldığı izlenir. Bu olguya bir örnek olarak Heyetin 5/3/1943-24 işaretli belgesi gösterilebilir. Heyet bu belgede Dışkapı'da Telsiz-mezarlık yolu arasında, Keçiören ve Baraj yollarının doğusunda kalan alanda Jansen'in yaptığı avan projenin günün gereksinmelerine uymadığını ve özellikle yürürlükteki kurallara uymayan dar ve çıkmaz yolları kapsadığını ve yeniden etüd edilmesi gerektiğini önermiştir.

Bu dönemde Jansen planına ilişkin en dikkat çeken değişikliklerden birisi Tandoğan meydanındaki hava alanının kaldırılmasıdır. (Bkz. Ek 15). Plan uygulamasındaki bu değişiklikler ışığında Heyete çeşitli değişiklik önerileri gelmektedir. Örneğin, 1946 yılında Beden Terbiyesi Müdürlüğünden gelen bir başvuruda Kapalı Spor Salonunun Akköprü yolu ile İstasyon caddesinin ayrıldığı alanda yapılması önerilmiş ise de Heyet bunu reddederek Violi planının uygulanmasında ısrar etmiştir.

8. Ticaret Yayılıyor

1940-1950 döneminde kentte oluşan bir diğer gelişme de kentsel konut dokusunun Yenişehir ve Cebeci tarafına sarkması ve bu alanlarda yoğunluğun artmaya başlaması ile birlikte, ticaret işlemlerinin bu eksene atlamasıdır. Örneğin, 1944 yılında Heyete gelen bir başvuruda Cebeci'de 1530 numaralı imar adasında, sinema-pasta salonu ve gazino yapma önerisi gelmiş ve Heyet yanıtında Cebeci, Demirlibahçe, Hamamönü gibi önemli mahallelerin ortasında yer alan bu adada böyle işlevlerin gelişmesinin çok uygun olacağını belirtmiştir. 1945 yılında Sakarya Caddesinde 1050 numaralı imar adasında bir bina sahibi binasının altındaki lokantayı genişletme isteği ile gelince, Heyet bu sokağın zaten bir çarşı olarak geliştiğini, bu adanın karşısındaki 1062 numaralı adada da blok dükkanlar olduğunu belirterek, isteğin geldiği 1050 numaralı adadaki genişlemenin de bloklaşmaya varabileceğini iletmıştır. Gene aynı yıl içinde Anafartalar Caddesinden gelen bir dükkan açma isteğini, Heyet burasının zaten kentin ticaret merkezi olduğunu belirterek kabul etmiştir. 1949 yılına ilişkin bir belgede de Ulus'ta Kediseven sokaktaki binaların zemin katlarının dükkan olduğu belirtilir.

Gene aynı yıl Özdemir sokakta dükkan açılması için gelen bir isteğe karşılık olarak Heyet bu çevrede hiç dükkan olmadığını belirtmiş ancak durumun incelenmesi gerektiğini de eklemiştir. İstek daha sonraları kabul edilmiştir. Aynı yıla ilişkin bir belgede Güven evlerde kasap, bakkal ve manav olduğu belirtilmiştir. Mekanda genişlemeye başlayan Bahçelievler'den ise kuzey-güney doğrultusunda açılan ana yol çevresinde çarşı, sinema ve dükkan istekleri gelmeye başlamıştır. 1949 yılında Akay Caddesi devamında, Esat Caddesi üzerine dükkan yapma isteğini, Heyet, Özdemir sokağa izin verdiklerini bu isteğin de o karar ile uyumlu olacağını belirterek kabul etmiştir.

Bu belgeler, ana çarşı, yani dayanıklı ve yarı dayanıklı tüketim malları satan çarşı, Ulusta Anafartalar Caddesinde nüvelenip ona bağlı Denizciler caddesi, Konya Sokak, Posta Caddesi, Işıklar Caddesi, Kediseven Sokak, Çıkrıkçılar Yokuşu ve Çocuk Sarayı Caddesi üzerinde dayanıksız tüketim mallarını da kapsayarak gelişirken kentin yeni açılan semtlerinde önce bakkal, kasap, manav gibi

dayanıksız yiyecek satan dükkanlar geliştiğini, yerleşmenin sınırları ve yoğunluğu geliştikçe (örneğin Cebeci, Yenışehir, Bahçelievler semtleri gibi) sinema, pastahane gibi eğlence-dinlenme hizmetlerinin de eklendiğini göstermektedir. 1940-1950 yılları arasında Kızılay'da Büyük Sinema-Sakarya Caddesi arası ve Cebeci'de Kurkuluş-Hamamönü Tıp Fakültesi arası alt-merkezleşirken, Bahçelievler ve Kavaklıdere'de (özellikle Güvenevler kesiminde, ufak çaplı mahalle merkezleri geliştiği izlenir.

Gecekondular o yıllarda çok düşük bir gelir düzeyinde yaşadıkları için ticaret olanakları çok sınırlıdır. Bu dönemde ana yola en yakın bir noktadaki bir barakaya sabundan, iğne-iplik ve ekmeğe kadar çeşitli tüketim maddeleri satan bakkal yerleşir. Bu mahallelerde kasap, manav ve diğer türde tüketim eşyası satan dükkanlar yoktur.

D. Belediye Hizmetleri Yayılan ve Yoğunlaşan Kenti İzlemeye Çalışıyor

Kentin mekanda imar sınırları dışına da atlayarak yayılması sonucu alt yapı hizmetleri aynı hızla yayılamıyor, Belediyenin gücünün önemli bir kesimi bu yayılmayı sağlamak için harcanıyordu. 1945 yılında belediyenin parasal gücünü artırmak için bir önceki dönemde, 1933 yılında kurulan Belediyeler Bankası 4759 sayılı yasa ile İller Bankasına dönüşmüş ve Belediyenin parasal olanakları bu düzenleme ve 1948 yılında 5237 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu ile genişlemiştir.

1940-1950 döneminin bir özelliği bir önceki dönemde belediyenin eline bırakılamayan altyapı işlemlerinin artık belediyeye devredilmeye başlanmasıdır. 1941 yılında 4325 sayılı yasa ile Ankara Elektrik ve Havagazı İşletmesi Müessesesi kuruldu. 1949 yılında Belediye Meclisinin 594 sayılı kararı ile otobüs işletmesi de bu kuruluşa bağlanınca bugünkü EGO kuruluşu ortaya çıktı. (İ. Tekeli ve İ. Ortaylı, 1978). Öte yanda, kentin yayılması otobüs işletmesinin olanaklarını zorluyordu. 1942 yılında nüfusun 50 000 civa-

rında bir artış göstermesine karşın İlhan Tekeli otobüs sayısında artma olmadığını üstelik çoğunun da bozuk olduğunu iletiyor. (İ. Tekeli ve İ. Ortaylı, 1978). 1940 yılında otobüs başına kentte 2 000 kişi düşüyordu. 1940-1950 döneminin özelliklerinden biri olan sınır genişlemesi ise dolmuş olgusunu da yaygınlaşmasını birlikte getiriyordu. 1944 yılında katma bütçeli Ankara Otobüs Şirketi kuruldu. 1949 yılında Ulus ve Bakanlıklar, kent otobüslerinin iki temel merkezini oluşturuyordu. Ulustan ve Bakanlıklardan kentin çeşitli semtlerine hizmet götüren 16 otobüs hattı vardı. Bir hat da Cebeci-Bahçelievler arasında işliyordu. (Bkz. Şekil 27). Altındağ, Yenidoğan ve Atıf Bey'de gecekondu mahallelerinin varlığı Ulus'tan kalkan ve Samanpazarına dek inen bir servisin bu mahallelerde de durak yapmasını gerektirmişti. (Bkz. Şekil 27, hat 4). Bakanlıklardan ise bu kesime otobüs yoktu, Ulus'ta aktarma yapmak gerekiyordu. Bu gecekondu oturanların hemen hepsi kentin marjinal iş kollarında çalışmaktaydılar. Bu iş kolları ise genellikle ticarettten kaynaklanan seyyar satıcılık, çıraklık gibi işlerdi, bir de hamallık gibi hizmet işleri vardı. Bu marjinal iş kolları mekanda ticaretin yoğunlaştığı Ulus'ta yerleşmişti. Bu ilişki Ulus-gecekondu mahalleleri arasında bir otobüs seferini gerektirecek kadar yoğundu. Kentte yoğunluğun ve yayılmanın artması karşısında, yukarıda da değinildiği gibi Belediyenin sorumlu olduğu altyapı hizmetleri birleştirilmiş ve EGO kuruluşu ortaya çıkmıştır.

Ankara'nın su sorunu birinci Çubuk Barajının yapılması ile bir derece çözülmüştü ancak artan nüfus ve bu nüfusun mekanda hızla yayılması karşısında 1949 yılında Ankara Sular İdaresi (ASU) kuruldu. (İ. Tekeli, İ. Ortaylı, 1979). Böylece 1923-1930 döneminde yabancı şirketlere imtiyaz ile verilen altyapı hizmetleri, 1930-1940 döneminde Nafia Vekaleti elinde kamulaştırılmış ve ancak 1940-1950 döneminde belediyenin sorumluluğuna verilmişti.

1944 yılında kentin idari örgütlenmesi yeniden düzenlendi. 1934 yılında 2295 sayılı yasa ile mahalle örgütleri ve muhtarlıklar kaldırılmış ve görevlerinin bir bölümü belediyelere devrolunmuştu. Ancak belediyelerin bu görevleri istenilen biçimde yerine getire-

memesi ve bir bölüm görevlerin de hiçbir kurum tarafından üstlenmemesi sonucu, 1944 yılında 4541 sayılı yasa ile muhtarlıklar yeniden kuruldu.

1 Eylül 1930 yılında yürürlüğe giren 1580 numaralı Belediye Yasasının 4. maddesi gereğince belediyelerin sınırlarının çizilmesi isteniyordu. Ancak, Ankara kentinin sınırlarının 1926 yılında tanımlanmış olduğuna daha önce değinilmişti. Bu sınır İmar Heyetinin 9/9/1938 tarihli toplantısında aldığı karar gereğince imar sınırı ile birleştirilmişti. Daha sonra, 12/11/1940 tarihinde kuzey doğu yöresinde bazı kesimler, 23/1/1941 tarihinde Baraj ve Baraj gazinosu, 27/10/1942 tarihinde de Kayaş, Etimesgut köylerinin bazı kesimleri ile Balgat köyünün tamamı belediye sınırları içine alınmıştı. 1944 yılında Belediye Meclisinin kararı ile kentin sınırları yeniden tanımlanmış ve kentin içinde mahalle örgütlenmesinde yeni düzenlemeler yapılmıştır. Şekil 23'de izlenen ve tarafımızdan çizilen bu düzenlemeye göre demiryolunun kuzeyinde kent 63 mahalle ve bu mahallelerden 6'sı da 31 muhtarlık bölgesine ayrılmıştı. (Bkz. EK 16 ve 17). Demiryolunun güneyinde ise 14 mahalle vardı, bunların da 4'ü 29 muhtarlık bölgesine ayrılmıştı. (Bkz. EK 18). Genelde mahalle imara işlenmemişse ve bu nedenle sokak örgütlenmesi yapılmamışsa Belediye Meclisi bu mahalleleri konutların kapı numaralarına göre muhtarlık bölgelerine ayırıyordu.

B. S o n u ç

1940-1950 döneminde kentte üç ayrı gelişme süreci başlamıştır. 1930-1940 döneminde Bahçelievler Yapı Kooperatifi öncülüğünde konut kooperatiflerinin imar sınırı dışında yer seçme sürecini başlattıkları izlenmişti. Bunun sonucu olarak kent, ulaşım ağının temel verileri olan Atatürk Bulvarı ve Kazım Özalp eksenleri üzerinde yayılmaya başladı. Şekil 26 kentin 1949 yılındaki durumunu göstermektedir. İzlendiği gibi Ulus-Yenişehir nüvesi Bulvarı boyunca Çankaya'ya ve Dikmen Caddesi boyunca da Dikmen'e doğru gelişirken, Yenişehir aynı zamanda doğuda Cebeci, batıda da Bahçelievler ile birleşme eğilimi gösteriyor, Ön Cebeci, Maltepe, Kavaklıdere ve Küçükesat semtleri geliyordu.

Bu dönemde kentin merkezden dışı doğru ulaşım eksenleri boyunca yayılması koşutunda bir de dıştan içe doğru büyüme olgusu gelişiyordu. Kenttsel eylemlerin yoğunlaşması ve böylece yeni istihdam alanlarınının açılması ile eski bağ dokusu nüvelerini oluşturan Keçiören, Etlik, Dikmen, Mamak, Kayaş gibi çevre köylerden de gelişme kente doğru yöneliyordu. Bu köylerde oluşan gelişme İmar İdare Heyeti belgelerinde izlendi. Böylece 1940-1950 döneminde gerek merkezden çevreye gerekse çevreden merkeze doğru, 1960'lılardan sonra birleşecek bir büyüme biçimi başlamış oldu.

Kentte görülen ikinci büyüme biçimi ise genelde 1930-1940 döneminde başlayan ancak özellikle 1945'den sonra beklenmedik ölçülere varan kent içi topoğrafik eşikler üzerinde izlenen gelişmedir. Bir önceki dönemde, tarımdaki teknolojik değişim sonucu topraktan kopan yığınların beklenmedik baskısı ile gecekondular mahallelerine dönüştüğünü ve bu mahallelerin kentin istihdam olanakları sunan tek nüvesi merkez ve merkeze en yakın yoğun konut bölgelerine en ulaşılabilir noktalarda, genelde kamuya ait, niteliksel özellikleri nedeniyle imar dışı bırakılmış topoğrafik eşiklere yerleştiklerini tartışıldı. Eğer Ankara'da kamu topraklarının ve topoğrafik eşiklerin dağılımı farklı bir biçim gösterseydi ve/ya da İstanbul'da olduğu gibi çevrede, merkezin dışında başka işverenler olsaydı, Ankara'da gecekonduların dağılımı da farklı olacak belki de kentin merkezindeki protokol alanı Eminönü-Zeyrek bölgesindeki konut ve hanlar gibi tam bir 'geçiş bölgelerine' dönüşürken kent dışında Zeytinburnu, Gazi Osman Paşa gibi büyük gecekondular mahalleleri kurulacak ve bunların varlığı kentin şekil 24'de izlenen yayılma biçimini değiştirecekti.

Kentteki bu eşikler ile bu eşikler arasında kalan genelde hazineye ancak arada özel kişilere de ait olan boş alanlar yalnızca kırdan gelenler tarafından sahiplenilmiyorlardı. Dönem içi tartışmalarda da rastlandığı gibi bu kesim içinde Karapürçek, Gicik, Kayaş, Kavak gibi çevre köylerden gelenler de vardı. 1945'den sonra niceliksel göçün artması ile iki yeni boyutun ortaya çıktığı öne sürülebilir. Bunlardan birincisi, çok az bir yüzde ile de olsa gelen gruplar içinde bazı kişilerin kentin marjinal ya

da küçük ticaret ve hizmet işlerinde kendilerini ve ailelerini geçindirecek kadar gelir elde edebilmeleridir. Diğeri ise kente daha önceki dönemlerde varmış ve barakalaşma olgusu kapsamında topoğrafik eşiklere yerleşebilmiş küçük gruplar ile çevre köylerden kente yerleşmeye ya da mevsimlik çalışmaya gelenlerin varlığıdır. Bu iki grup, kuşkusuz, kentin yaşamını, olanaklarını, geçmiş deneyimleri daha iyi biliyorlar, kentin yasal sınırlarının hangi noktalarda ne derece zorlanabileceğini tahmin edebiliyorlardı. 1950'lere doğru daha toplu yerleşmelerin açılmasında, en aşırı eşiklerden daha düz alanlara inilmesinde, Cebeci'de Siyasal Bilgiler ve Hukuk Fakültelerinin hemen arkalarında oluşan ve yerleşmelere çok yaklaşabilen gecekondu mahallelerinin kurulabilmesinde bu deneyimli grubun öncülük ettiği varsayılabilir.

Bu grupların öncülüğünde Atıf Bey, Yenidoğan, Altındağ, Gülveren, Topraklık gibi büyük mahallelerin temelleri atılıyordu. Kuşkusuz parasal durumu biraz daha iyi olan kişiler daha düz alanlara, altyapıya yakın daha düzgün barınaklar yaparak yerleşirken, yeni gelen deneyimsiz, ekonomik ve sosyal dayanışma olanaklarından henüz yoksun gruplar ise aynı alanların daha elverişsiz yerlerine, doğal veriler ve toplama malzeme ile 'baraka' standartlarını bile tutamayan barınaklar içinde yerleşiyordu. Göçenlerin sayılarının artması sonucu ancak 1950 yılı içinde iç dayanışma doğru ve yaygınlaştı.

Kentin ekonomisinde bu tür iş gücüne gereksinme duyulmadığı için göçenler gerek sosyal gerekse ekonomik doku içinde istenmeyen verilerdi. Bu isteksizlik yasal çerçeve içinde ayrıca somutlaşıyordu. İç dayanışma dışında kentsel çevreye karşın hiçbir savunma mekanizması gelişemiyordu. Gecekonducu grup, gerek kentsel mekanda, gerekse fiziksel mekanda çok yarışmacı koşullar altında yerleşmek zorunda idi. Bu grubun istihdam edebilecek iş kolları çok sınırlı, bu iş kolları içindeki işler de çok geçici olduğu gibi mekanda da zaten yasa dışı bir yerleşme söz konusu idi. Bu nedenle 1950'lerde gelişen iç dayanışma çok bölünmüş küçük parçalardan oluşuyordu.

Bu noktada kurulması gerekli bir diğer ilişki, mekandaki yerleşme biçimi ile göçenlerin kentin ekonomik mekanı içindeki rolleridir. 1940-1950 döneminde kentlerin ekonomik mekanları çok gelişmemiştir. Örneğin, Ankara kentinde büyük ve küçük sanayi yaygınlaşmamıştır. En gelişmiş iş kolları ticaret ve bürokratik hizmetlerdir. Kırdan göçen deneyimsiz ve becerisiz nüfusun bu iş kollarına girmesi söz konusu olamazdı. Bu işlere bağımlı olarak gelişen seyyar satıcılık, pazarcılık, temizlik işleri, kapıcılık, hademelik, hamallık ve inşaat işleri bu gruba açıktı ki bu marjinal nitelikli işlerin sayıları ve ekonomi içinde önemleri çok azdı. Bu nedenle aile tüm fertleri ile istihdam alanına girmeye çalışıyordu. Yenşehir ve Çankaya kesiminde yaşayan üst orta ve üst gelir grubu ailelerde henüz kadın nüfusun çalışmamasına karşın gerek eski dönem yaşantı biçiminden kalma bir alışkanlık ile gerekse yaşanan konutlar ve apartman katlarının büyük olması nedeni ile hizmetçi, çamaşırcı, ütücü, evlatlık gibi yardımcılara gerek vardı. Gecekondu kadın nüfus için çok kısıtlı da olsa bu alan tek istihdam olanağını açıyordu. Yaşam koşullarının bunca sert olması karşısında yaşlılar ve çocuklar da dilencilik itiliyordu. Bu dönem Meclis kayıtlarında kentlerde dilencilikle mücadele konusunda tartışmalara rastlanır. Özetle, kırdan göçen gruplar kentlerin ekonomik mekanlarının marjinde kalmıştır. Bu ekonomik ilişki kentin fiziksel mekanına 'sefalet mahalleleri' biçiminde yansdı. İlerideki dönemlerde bu nüfus grubunun ekonomi içinde işlevinin değişmesi ile mekandaki konumu ve yaşam koşullarının değiştiği de izlenecektir.

Gecekondu türü yerleşmelerin birden yaygınlaşarak kentin tüm yamaçlarını kaplayıp merkezin ve konut bölgelerinin de hemen yanına sokulması, kamu oyu ile birlikte yönetimin de tepkisine neden oldu. Şükrü Kaya'nın 1930'lu yıllarda barakalaşmaya karşı ortaya koyduğu yaklaşımın yerini gecekondu olgusunu kentlerin başına gelen beklenmedik bir olumsuz etken olarak yorumlayan yaklaşım aldı. Salt mekansal bir sorun olarak nitelendirilen olgunun çözümü de yalnızca mekanda aranıyordu. Yönetimin hala belirli bir konut ve toprak politikası yoktu. Gecekondu için düşünülen bazı önlemler kent ölçeğinde yaygınlaştırılamıyor, spekülasyona engel olunamıyor, gecekondu türü bir mekansal yapılaşma ile bu yapılaşmayı ortaya koyan nüfusun iş gücü özellikleri arasındaki

bağlantı kurulamıyordu. Mekansal kapsamda soruna getirilen önlemler, yıkmak ve yasallaştırmak idi. Yasallaştırmak gecekondulaşmayı özendireceği için ancak belirli zamanlarda, örneğin yasalar çıktıkça yapılabiliyordu. Elde kalan tek önlem yıkmaktı ki bu da sorunu hiçbir biçimde çözmüyordu. Daha olumlu yöntemler aranması yönünde de çabalar oldu ise de eksik ve aksak önlemler nedeniyle bunların bu dönemde başarıya ulaşmadığını izledik.

Belediyeye mülk konut üretme görevi verilmemişti. Böyle bir görev verilmiş olsa bile 1940-1950 döneminde gecekonduda yaşayan 50-60 000 kişiye belediyenin konut üretmesi olanaksızdı. Göçenlerin gelirleri düşük ve sürekli olmadığı için kira ödeme olanakları yoktu. En uygun çözüm olan ucuz arsa üretimi Yenimahalle örneğinde denendi ise de çözümün de sonunda sürekli ödeme gücü olan grupların eline geçtiğini ve en önemlisi de belediyenin eline geçen diğer topraklar gibi bu arsalara da sahip çıkamayıp bunları kiralama ya da tahsis etme yerine sattığını izledik.

Kentin üçüncü ekseninde gösterdiği gelişme varolan dokuda yoğunluk artışı için gelen baskılar ile kat yüksekliklerinin değişmesidir. Kent topraklarının spekülatif bir mülkiyet altında tutulması ve kentin imar sınırının ve imar planı ile öngörülen gelişme biçiminin nüfusun gelişmesi ile orantılı olmaması nedeni ile kentsel toprağın değeri üzerindeki yapıların değerini çok aşıyor ve artan rantı alabilmek için sürekli kat yüksekliği istekleri geliyordu. Yukarıdaki tartışmada da izlendiği gibi İmar İdare Heyeti bu istekleri yerine getirirken Jansen planının temel ilkelerini korumaya çalışmış ise de yalnız imarlı değil imarsız alanlarda da artan nüfus baskısı sonucu bu çabalar sonuç vermemiş ve yeni bir plan hazırlama yoluna gidilmiştir.

1940-1950 dönemi kuşkusuz ülke çapında benimsenen kalkınma modelinin değişmesi ve bu kapsamdaki uygulamanın tarım sektöründe bir yapı değişikliğinde sonuçlanması ile özgülleşmektedir. Bu çalışmanın konusu açısından bu dönem, gecekondulaşmayı başlatan iticinin harekete geçtiği ve olgunun ilk ivmesini kazandığı yıllardır. 1950 döneminde değişen ekonomik ve politik koşullar altında gecekondulaşmanın işlevinin değişmesi koşutunda mekandaki özelliklerinin de değiştiğini izleyeceğiz.

D Ö R D Ü N C Ü B Ö L Ü M

IV 1950-1960 YILLARI, GECEKONDU SİSTEME YERLEŞİYOR

A. Dış Veriler

1. Bağımlı Kalkınmaya Geçiş

1947 yılında tarım sektöründe gerçekleşen yapı değişikliğinin ekonomi üzerindeki etkileri 1950-1960 döneminin ilk yarısında belirginleşmeye başladı. Tarım sektöründe mekanizasyon yanısıra, gübre, sulama, tarım ilaçları gibi yatırımlar ile kredi desteği de üretimin artmasına katkıda bulunmuş, üstüste gelen iyi ürün yılları bu verilere eklenmiştir. Aynı süre içinde dış pazarda Kore savaşı nedeni ile tarım ürün fiyatlarının yükselmesi, üretimin arttığı bir noktada tarım sektörünü dış pazara açmış ve sektördeki ödemeler dengesini, özellikle büyük toprak sahipleri lehine düzeltmiştir.

Tarım sektöründeki gelişme diğer sektörlerde de gelişmeyi başlatıyor, bu sektörlerle giren yatırım ve dış yardım bu olguyu hızlandırıyor. Askeri harcamaların azalması da yatırımların artışını etkilemişti. Marshall yardımı kapsamında karayollarına giden yatırım yanısıra tarım ürünlerini pazarlara ulaştırma gereği sonucu yol ağı genişliyor, ulaşım araç sayısı artıyordu. Tarım ve ulaşım sektörlerindeki bu gelişme küçük ve orta ölçekte tamir, bakım ve parça yapımı iş kollarını harekete geçirdi.

Genelde, kırdaki gerçekleşen yatırımların planlanması, örgütlenmesi, idari hizmetlerin görülmesi, tarımsal üretimin denetlenmesi, toplanması, dağıtılması, finansmanının sağlanması gibi idari işler kentlerde yer alıyordu. Bu olgunun yanısıra, bu dönemde kent ekonomilerinin gelişmesine katkısı olan iki etken vardı. Bunlardan birincisi, tarımın değişen koşulları türevinde artan gelirin kentlere yatırılması, diğeri ise gene bu koşulların yerinden oynattığı nüfusun kentlerde ucuz iş gücü birikimleri oluşturmasıdır. Bir yanda, makineleşmeye ilişkin bakım, tamir

ve üretim işleri kentlerde imalat sektörünü geliştirirken, kentlere dönen tarım geliri ve ticarete de yönelen kredi olanakları ticaret sektöründe gelişme olanaklarını birden artırdı.

1950-1960 döneminde Türk kentleri tarihin hiçbir döneminde yaşamadıkları bir nüfus baskısı altında kaldılar. 1950 yılında toplam nüfus içinde % 25,1 gibi bir pay alan kentsel nüfusun payı 1960 yılında % 31,9'a çıkmış, kentlerde ortalama yıllık nüfus artışı hızı da 1950-1955 arasında % 5,57'i bulmuştu. 10 000 nüfusun üstündeki yerleşmelerde ise bu hız % 6,48 idi. Kentlere eklenen bu nüfus genelde kentsel iş kollarının gerektirdiği beceri ve deneyime sabilolmadığı için marjinal iş kollarına itiliyor, bu iş kollarının oluşturduğu belirli sayıdaki istihdam olanakları karşısında bir iç yarışmaya girmek zorunda kalıyordu.

Yeni ekonomik denge kendi siyasal yönetimini de getirdi ve 1950 seçimlerini, daha önce de sözü edilen, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu tartışması sırasında yasaya karşı çıkararak nüveleşen bir grup çevresinde örgütlenen Demokrat Parti kazandı. Parti, Amerikan para, teknik ve eleman yardımı çerçevesinde özel sektöre öncelik tanıyan bir yönetim politikası benimsemişti. Bu politika kapsamında bürokrasinin rolü azalırken artan gelirlerden en büyük payı alan büyük toprak sahipleri ve tüccarların etkinliği ve gücü artıyordu. Dönem içinde ülkeye gelerek çalışmalar yapan Amerikalı uzmanların verdikleri raporlarda da örneğin Skidmore, Owings and Merrill firması, Donald Manson, Baker, Wagner, Charles Abrams raporlarında tarım sektörü yanısıra, küçük üreticilik ve tüketim maddeleri üretiminin geliştirilmesi öneriliyordu.

Ekonomide sağlanan rahatlık 1953 yılına dek sürdü. Bu yıl içinde Amerika ve Kanada'nın Kore savaşı sırasında yaptıkları tahıl stokunu dünya pazarlarına sürmesi ile tahıl fiatları düştü. Yurt içi artı gelirler ise yatırıma dönüşmekten çok tüketime yöneliyordu. Böylece hem devletin hem de özel kaynakların yatırıma ayırdıkları pay birden azaldı. Doğu Ergil, 1953 yılında kısa vadeli tarım kredilerinin tarım yatırımları hacmini aştığını, ve aynı yıl

içinde toplanan 1,5 milyarlık vergi içinde yalnızca 52 milyonun tarım vergilerinden oluştuğunu iletiyor. (D. Ergil, 1978).

Dönem içinde ithalat serbest bırakıldı, bunun üzerine ithalatçılar derhal stok yapma yoluna giderek ithalatta büyük artışlara neden oldular. 1951 yılında Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu çıkartıldı, ancak istenen yatırımları sağlamakta başarılı olamayınca 1954 yılında Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu çıkartıldı. Bu yeni yasa ile kar ve kapital transfer sınırlamaları kalktı ve ulusal kuruluşlara tanınan tüm haklar ve ayrıcalıklar aynı alanlarda çalışan yabancı kuruluşlara da tanındı.

1956 yılında Menderes İstanbul'da imar operasyonuna başladı. Bu operasyonun prestij boyutu olduğu gibi ekonomik boyutu da vardı. Cumhuriyet rejiminin mekandaki yansısını Ankara'da araması koşu- tunda Menderes de kendi döneminin yansısını İstanbul'da yaratmaya çalıştı. Bu işlemlerde ekonomik politikası iflasa doğru giden bir yönetimin prestijini koruma ve mekanda bir başarı imgesi yaratma endişesi de vardır. Ekonomik açıdan da bir canlılık yaratmak, kentlere yığılmış işsiz ve genelde tek becerileri inşaat işleri olan gruplara istihdam alanı açmak hedeflenmiş olabilir. Menderes'in bu geniş çaplı operasyonunun istenilen başarıya ulaşmamasının iki temel nedeninden birincisi imar işlemlerinin bir plan ya da program kapsamında düzenlenmiş olmayışı, diğeri ise enflasyonun en şiddetli olduğu yıllarda ortaya atılmış olmasıdır.

Ödemeler dengesinin dış pazar fiatları nedeni ile bozulması, iç pazarda yatırımdan çok tüketime dönük bir politika izlenmesi, fiatların artmasına ve enflasyona neden oldu. Bu yıldan sonra dönem sonuna dek ekonomi giderek artan kısa vadeli dış borçlarla desteklenmek zorunda kaldı. 1954 yılında ülke dış borçlarını ödeyemeyecek duruma gelmişti. 1958 yılında devaluasyon yapıldı ve dolar 2,80 TL'den 9,00 TL'ye yükseltildi. Bu durumun getirdiği kazanç gene tarım ve ticaret sektörlerine akarken, bu bağımlı gelişmenin maliyeti sabit ve dar gelirli kesimler içinde ödeniyordu. Bu değişen ekonomik konjonktür kapsamında yeni bir denge kurulması için ekonomik ve sosyal baskıların en yoğunlaştığı bir noktada 1960 darbesi gerçekleşti.

B. Dış Veriler Etkisinde Ankara Kenti Ekonomik Yapısında Değişme

Ankara kenti, 1950-1960 döneminde ülke düzeyinde kentlerde izlenen değişim ve ekonomik gelişim sürecini en yoğun yaşayan örneklerden biridir. 1950 yılına dek kentin ekonomisine hakim olan tarım ve ticaret sektörleri yanısıra devlet ölcülüğünde genelde savaş sanayiine yönelik durgun bir imalat sektörü izlenmişti. Yeni dönemde ilk değişme gene tarım sektöründe başladı. 1948 yılına dek pulluk ve atla işlenen alanlar makineleşmeye açıldı. 1948 yılında ilde 53 traktör varken bu sayı 1951 yılında 541'e çıktı. Makineleşme yanısıra suni gübre kullanımı da arttı. Herne kadar bu gelişmeye Ankara'nın her zaman kısıtlı olan bu kaynakları diğer girdilerle aynı oranda katılamadıysa da, bu gelişme yeni tarım alanları açtı ve şeker pancarı, baklagiller, sebze-meyve gibi pazara dönük yeni ürünleri devreye soktu. Yeni açılan alanlar çevrede topraksızlaşmaya neden olurken, otlakların kısıtlanması hayvancılığı da etkilemişti. Varolan alanlarda verim artışına ek olarak yeni açılan alanlardan da gelen gelir Ankara kentinde ticaret, hizmetler ve imalat sektörlerine akmaya başladı.

1. Sektörler Arası Yeni Denge

Tablo 20, 1955 yılında Türkiye'de ve Ankara ilinde çalışan nüfusun iş kollarına dağılımını gösterir. Bu tabloda, ilde toplum hizmetleri ve kişisel hizmetler sektörleri ile ticaret sektöründe ülkeye oranla bir gelişme başladığı izlenir. Nitekim, 1935 yılında il katma değeri içinde % 34,8 gibi bir pay alan hizmetler sektörünün bu katkısı 1960 yılında % 49'a çıkmış, 1955 yılında sektörde çalışanların oranı ise % 22,3'den 1960 yılında % 25,8'e yükselmiştir. Gene 1955 yılında il ölçeğinde çalışan nüfus içinde ücretli statüye sahibolan erkek (% 31,9) ve kadın (% 7,6) nüfus oranları Türkiye oranlarının (% 20,5 ve % 3,8) üstündedir. (Bkz. Tablo 21). Kentte kadın nüfusun işgücüne katılma eğilimi de artmıştır. Kuşkusuz, kentin özelleştiği idari hizmetler özellikle eğitilmiş kadın işgücü için yaygın bir istihdam alanı oluşturuyordu. Aynı yıl içinde kendi hesabına çalışanların oranının da

yüksek oluşu marjinal ve küçük işlerin varlığının bir belirtisidir. Öte yandan, ticaretle büyük ölçekli işletmeler de gelişmekte idi. Bu alanda, hem Orta Anadolu'nun ürününü değerlendiren, giderek kapitallerini büyüten anonim şirketlerce yürütülen toptan ticaret gelişiyor, hem de gene aynı çevrede artan gelirin büyük kısmının yattığı perakende ticaret yayılıyordu. Nitekim 1955 yılında ticaret ve bankacılık iş kollarında çalışanların toplama oranı % 10,4 iken, bu oran beş yıl içinde, 1960 yılında, % 12,3'e çıkmıştır.

Bu dönemde kentte ilginç bir gelişme de imalat sektöründe izlenir. Tarım ve ulaşım sektörlerindeki gelişmenin koşutunda önce makine bakım ve onarımı niteliğinde başlayan imalat, 1954-1958 yılları arasında ithalat kısıtlaması sonucu parça imalatına geçmiş ve Soğukkuyu atölyelerinde yapı elemanları, makine imalatı, inşaat araç-gereçleri, inşaat makineleri, madeni eşya imalatı başlamıştır. 1955-1959 yılları arasında çoğunluğu özel sektöre ait iş yerleri kurulmuş ve elektrik motorları, tarım alet ve makineleri, türbin pompaları, traktör ve tarım makinelerinin imalatına geçilmiştir. İthalatın kısıtlanması, imalatın içeriğini kısa zamanda yatırım mallarına çevirmiştir. Sanayi sektöründe gıda sanayii gene birinci önceliği koruyor, un, bira, şeker fabrikaları, diğer yiyecek imalathaneleri ve et kombinasi işlemlerini sürdürüyordu. Nitekim, 1935 yılında il sanayi sektörünün toplam katma değer içindeki payı % 18,8 iken 1960 yılında bu oran % 22,3'e çıkmıştır. Sanayi sektöründeki iş yerlerinin çoğu, özellikle 1955-1959 yılları arasında kurulanlar, özel sektöre ait iken, en yüksek istihdam ve üretimi devlet fabrikaları sağlıyordu. Devlet işletmelerinin büyük birimler olmasına karşın özel işletmeler küçük birimlerden oluşuyordu.

Nüfus artışına oranla gelişen gıda sanayii yanısıra konutlaşma ile artan mobilya ve mefruşat sanayii de gelişiyordu. Gene nüfusa bağımlı olarak gelişen bir diğer sektör de inşaat sektörü idi. Bu dönemde kamu binaları inşaatı önem taşıırken, bu dönemde konut yapımı önem kazanmıştır. Nitekim inşaat sektöründe çalışanların oranı 1955 yılında % 8,6 iken, 1960 yılında % 22'ye çıkmıştır. Çalışanlar açısından en büyük oransal artış bu sektörde izlenir.

Özetlenirse, 1950-1960 döneminde Ankara kentinin ekonomik yapısında önemli değişimler olmuştur. Tarım sektörünün istihdam ve gelirlerindeki payı azalırken, genel hizmetler, ticaret, inşaat ve imalat sektörlerinin payı ve önemi yükselmiş, boyutları büyümüştür. (Bkz. Tablo 22). Bu durum kırsal itici etkenlerine karşın kentin, ve özellikle Ankara kentinin çekici etkenlerinin ortaya çıktığını gösterir. Önceki iki dönemde kırsal itmesine karşın kentlerde özel bir çekicilik yoktu. 1950-1960 döneminin özelliği ise kentlerde çekiciliğin artmasıdır.

2. Göç

Bu çekiciliğin de etkisinde 1950-1960 döneminde diğer kentler arasında, Ankara kenti, İstanbul'dan sonra ikinci büyük göç çekim merkezini oluşturuyordu. Ankara kentinin başkent hem de metropol özelliği taşıması istihdam olanaklarını ve bu olanaklara ilişkin beklentileri arttırıyor, aynı oranda gelen göç de yaygınlaşıyordu. İstatistikler Ankara kenti nüfus artış hızının 1975 yılına dek Türkiye ortalamaları üzerinde olduğunu gösterir. Bu oranın en fazla arttığı yıllar 1950-1955 yıllarıdır. Tüm ülkeden göç almakla birlikte Ankara kenti birinci öncelikle Çorum, Yozgat, Çankırı, Sivas ve Kırşehir illerinden göç almıştır. Bu ilk halkayı, Kayseri, Bolu, Konya illeri izler. 1950 yıllarında Orta Anadolu bölgesinin tarımsal açıdan önemli ekiliş alanlarına sahip olmayan illerinin kırsal yörelerinden kaynaklanan göç, zaman, mekan ve ulaşım olanakları açısından en elverişli varış noktasına yönelmişti. Bu varış noktalarının, yüksek gelir ile yüksek, sürekli, çeşitli ve istenen türde istihdam olanaklarına sahip olması aranan özellikler arasındadır.

C. Dış Veriler Etkisinde Konutlaşmayı Etkileyen Yasal Değişiklikler

1950-1960 döneminin ilk yıllarında siyasal görüşlerin de değişmesi ile bazı önlemler alındı. Bunlardan birincisi, 1951 yılında memurlara verilen konut tazminatları ve ek ödentilerin 5715 ve 5716

sayılı yasalarla kaldırılmasıdır. Daha önceki iki dönemde başkent işlevinin Ankara kentine bir göç hedefi niteliği kazandırdığı ve bu nedenle ülkenin diğer kentlerine oranla çok kısa zamanda büyük bir nüfus artışı aldığına değinilmişti. Bu artışa karşın varolan konut arzının yetersizliği, yeni konut stoku oluşturmada engeller nedeni ile ortaya çıkan yavaşlık, arsa ve konut fiyatları yanısıra kiraların da çok yüksek oluşu Ankara kentinde memurlara diğer kentlerde verilmeyen parasal ayrıcalıklar getirmişti. Ancak savaş sonrası ülkenin tüm kentleri göç baskısı altında kalınca konut stoklarındaki yetersizlik tüm büyük kentlerde ortaya çıktı. Bu durumda Ankara kentine tanınan ayrıcalıkların anlamı kalmıyordu.

Öte yanda, konut yetersizliği karşısında belediyenin kiralık konuta yönelmesi en akılcı çözüm iken, mülk konut üzerinde durulması sonucu 1950 yılında 5656 sayılı yasa ile belediyeye, alacağı arsalar üzerinde konut yapıp devretme görevi verildi. Bu dönemde gerçekleşen ve gelecek dönemlerin yapı ve kentleşme biçimini saptayan önemli değişikliklerden birisi de kat mülkiyetinin yasallaşmasıdır. 1948 yılında Noter Kanununda bir değişiklik ile bu tür mülkiyetin yolunun açıldığına değinilmişti. Ancak bu olguyu istenilen yaygınlığa getirebilmek için bu değişiklik yeterli olmadı ve sonuçta 1954 yılında 6217 sayılı yasa ile 2644 sayılı Tapu Kanununun 26. maddesi değişti ve kentlerde yüksek yoğunluğa yönelim yolu açıldı. (İ. Tekeli ve İ. Ortaylı, 1978).

Bu çalışmada tartışılan gecekondü konusu açısından önemli bir karar da kiralara ilişkindir. 1940 yılında çıkartılan Milli Korunma Kanunu ile kiraların 1939 yılı düzeyinde dondurulduğuna ve 1947 yılında konut sahiplerinden gelen baskılarla konut kiralarına % 20, diğer bina kiralarına ise % 50 zam yapıldığına değinilmişti. Özel sektöre öncülük tanıyan yeni model içinde 1953 yılında çıkartılan 6084 sayılı yasa ile kiralar 1955 yılından başlayarak serbest bırakıldı. Bu yasanın kiracılar arasında yarattığı tepki sonucu yasanın yürürlüğe gireceği 1955 yılında 6570 sayılı yasa çıkartıldı. Yasaya göre, yeni kiralar, 1939 yılı kira değerlerini, konutlarda % 200, diğer yapılarda ise % 400'den fazla geçemeyecekti. Daha sonraki yıllarda yapılan binalarda ise kira takdir hakkı belediyelere bırakılmıştı. Belediye bu takdir hakkını yukarıda belirtilen

yüzdeler içinde yapabilecekti. 1947 yılından sonra yapılan binalarda ise 1953 yılı Mayıs ayı kiraları üst sınır olacaktı. (İ. Tekeli ve İ. Ortaylı, 1978). Ancak, ülkede kiralar hiçbir zaman kira kontratları ile saptanan esaslara bağlı kalmadığından ve bu yazılı anlaşmaların dışında yasa dışı bir konut pazarı oluştuğundan yazılı anlaşmalara dayanan bu kararların hiçbir olumlu etkisi olmadı.

Kiralık konut yerine mülk konuta ağırlık veren görüşler koşutunda ipotek karşılığı kredi veren kuruluşların sayısı artmıştı. Bu dönemde Emniyet Sandığı, Vakıflar ve Yapı ve Kredi Bankaları da konut kredisi veriyordu ancak düşük faiz ve uzun vade ile kredi veren iki kuruluş gene Emlak ve Kredi Bankası ile Sosyal Sigortalar Kurumu idi. Bankanın ucuz konut kredisi veriyor olması, kuruluş yılı olan 1946 yılındaki 100 milyonluk kapitalinin, 1953 yılında 300 milyona, borçlanma oranının da % 75'den % 90'a çıkmasına neden oldu. 1953 yılında ipotekli kredi sistemi yanısıra Yapı Tasarruf Sistemi de uygulamaya kondu, bu olgu Bankanın kaynaklarının genişlemesine katkıda bulunuyordu. Bankanın ve Sigorta Kurumunun uygulamaları Tablo 23 ve Tablo 24'de verilmiştir. Ancak Banka uygulamaları bu dönem içinde Bankanın kuruluş amacından saptığını ve salt üst orta gelir gruplarına yönelik hizmet verdiğini gösterir. 1950-1960 döneminde Bankanın planladığı Ataköy I inşaatlarında konutların % 66'nın alanı 110-150 m² arasında, % 33'nün ise 150-290 m² arasında değişiyordu. Nitekim bu son grup konut uzun süre satılamamış ve ikinci kısım inşaatlarda konutların % 70'den fazlasının alanı 100 m²'den küçük olacak biçimde planlanmıştı. Gene aynı dönem içinde Bankanın Ankara'da finanse ettiği İsrail Evlerinin inşaat alanı 170 m² civarında idi.⁹ (Y. İnkaya, 1972).

İşçi Sigortaları Kurumu Yasasına göre verilecek kredi oranı yapılacak konutun maliyetinin % 50'sini geçmiyecekti. 1952 yılında çıkarılan 5437 sayılı yasa ile kredi oranı % 80'e, 1954'de çıkartılan 6381 sayılı yasa ile de % 90'a yükseltilmiştir. Ancak, 1962 yılına dek Emlak Kredi Bankası aracılığı ile konut yaptıran Kurumun kredileri Tablo 25'den de izlendiği gibi 100 m² ve daha büyük konutlara verilmiştir. Bu konutların 'halk konutu' ya da 'sosyal konut' kav-

ramından uzak olduğu açıktır. Tablo 26'da Kurumun kredilerinin sigortalı yüksek gelir gruplarına verildiğini gösterir. Özellikle 1969 yılından sonra gelir dilimine bakılmadan 60 000 TL kredi verilmesi yüksek gelir gruplarının çıkarlarına hizmet etmiştir.

1956 yılında 6785 sayılı İmar Kanunu kabul edildi. Bu yasa ile 2290 sayılı Yapı ve Yollar Kanununun bazı maddeleri yürürlükten kalktı. Bu maddeler arasında yapı ve yolların ölçülerini belirleyen kararlar da vardı. Bu yasa ile kentlerdeki yapı ve yolların özellikleri artık yerel koşullara göre biçimlenebilecekti. Ayrıca yasanın 26. maddesi nüfusu 5 000'den yukarı olan belediyelere imar planı yaptırma görevi veriyor, nüfusu 5 000'den az olan belediyelerin ise yol ve istikamet planları yaptırmasını öngörüyordu. Daha önceleri ise 2290 sayılı yasa tüm belediyelere imar planı yaptırma gereğini getirmişti. Ancak, daha sonraki uygulamalarda hiçbir belediyenin yol ve istikamet planı yaptırmadığı izlenir. Yasanın 11. maddesi ise iskan sınırı dışında geçici yapı izni verilmesine olanak sağlıyordu. Bu tür kararların sakıncalarına daha önce de değinilmişti. Yasanın 47. maddesi de imar yasalarının belediye sınırları dışındaki bitişik alanlarda uygulama olanağını getiriyordu. Bu madde gelişmenin iskan sınırlarını aşarak mücavir alanlara yayılmaya başlamasının bir göstergesidir. 1940-1950 döneminde özellikle konut kooperatifleri öncülüğünde belediye sınırlarını aşan gelişme artık resmen tanınmıştır. Yasanın önemli maddelerinden biri de belediyelere bazı durumlarda arsalari birleştirep hamur etme ve yol ve hizmetler için % 25 oranında arazi çıkartıldıktan sonra sahiplerine dağıtma yetkisi veren 42. maddedir. Bu madde, 1963 yılında bedelsiz kamulaştırma sayılarak Anayasa Mahkemesince iptal edilmiş, 1972 yılında yayınlanan 1605 sayılı değişiklik yasası ile yeniden düzenlenerek eklenmiştir.

1956 yılında çıkarılan bir diğer yasa, özellikle Menderes'in İstanbul'da giriştiği imar operasyonunu kolaylaştırmak için planlanan 6830 sayılı İstimlak Kanunudur. Bu yasa uyarınca kamulaştırma kararlarını belediye encümeni verecek kaymakam ya da Vali onaylıyacaktı. Anlaşılabilirse kamulaştırma bedeli belediyenin

emlakından yapılacak devirlerle de ödenebilecekti. İmar planı olan yerlerde ayrıca bir 'umumi menfaat' kararı almak gerekmiyordu. Bedeli, belediye encümeninin seçeceği bir komisyon saptayacaktı. (İ. Tekeli ve İ. Ortaylı, 1978).

İzlendiği gibi bu dönemde çıkartılan, mekansal düzenlemeye ilişkin yasalar dönemin hakim politik ve ekonomik kalkınma modeli doğrultusunda kararlar getirmiştir. Bu yasalar, amaçladıkları bazı olumlu düzenlemeler ötesinde topraktan gelecek rantın, toprağı denetleyen gruplar adına maksimize edilebilmesi için uygun bir ortam yaratmışlardır. Uygulamada da Emlak Kredi Bankası ve Sosyal Sigortalar Kurumu örneklerinde olduğu gibi, olayın giderek bu yönde saptırıldığı izlenmektedir.

D e n e y i K a l k ı n m a M o d e l i İ ç i n d e G e c e k o n d u n u n Y e r i

1. 1945-1950 Dönemi: Gecekondu Ailesinin Marjinal İşlevi

Türk kentlerinde gecekondu olgusunun 1945'lerde dikkati çekmeye başladığına değinilmişti. Daha önce de tartışıldığı gibi bu yıllarda topraktan kopan küçük çiftçi ve tarım emekçisi için kent tümüyle yabancı ve bilinmeyen bir çevre idi. Ülkesel ulaşım ve iletişim ağları, kentsel koşullar, olanaklar ve yaşantıyı kıra yansıtacak düzeyde gelişmemişti. Göçenin istihdam ve yerleşme sorunlarını üstlenecek hiçbir örgüt olmadığı gibi, kentte henüz yerleşik bir kır nüfus birikimi de oluşmadığından göç öncesi ekonomik ya da sosyal ilişki kurma olanağı da yoktu. Bu göç, zorunlu ancak güvencesiz ve garantisiz koşullar altında seçeneksiz bir çözüm denemesiydi. Bu nedenle göçe genellikle yalnız aile reisi katılıyor, ailenin kalan üyeleri kırsal çok sınırlı geçim koşulları altında yaşamını sürdürüyordu. Böylece, güvencesizliğin bir göstergesi olarak sırtında getirdiği yorganı ve belki de hemşirelerinin devam ettiği bir kahvehanenin adresi ile kente varan göçen gerçekten de istenmediği ve gereksinilmediği bir ortama giriyordu. Bu yıllarda kentlerde, göçenlerin sunduğu emek niteliği düzeyinde yapılabilecek işler yoktu.

Kent ekonomisinde böylesine marjinal bir yer tutmak mekana da belirli bir biçimde yansdı. Yeni gelenler kahvehanelerde, parklarda, inşaatlarda, iş yerlerinde, bekar hanlarında yatarken; bir süre iş tutabilenler kentin eski dokusunda kira ile oturmayı denediler ancak kentlerin eski dokusu da sınırlı idi. Konut sorunu sonunda, kentlerin çevresinde eski tarla ve özellikle kamu arazileri üzerinde kenti daha iyi tanıyanların - daha çok eski fakir kentlilerin - öncülüğünde alt yapısız kulübeler yaparak çözüldü.

Çevredeki bu denetimsiz tarla ve alanlarda oldukça büyük parseller çevirmek olanağı vardı. Konut yapımında da en fazla kullanılan malzeme kerpiç ya da tahta idi. Kerpiç, daha sonraki yıllarda devreye giren briket gibi büyük kalıplardan oluştuğundan bu tür inşaatta önemli bir kriter olan zaman süresinin kısaltılmasını sağlıyordu, ayrıca ısı kaybını da yavaşlatıyordu. Kerpiğin gerek yapımı gerekse inşaatta kullanımı ustalık gerektirmiyordu. Konut tahtadan yapılıyor ise atılmış ambalaj tahtalarından duvarlar çakılıyor ya da çatılar ve tahtalar birleştirilip, duvarlar çatı-
lıyordu. Bu tahta duvarlar birbirlerine köşelerden çivileniyor, ayrıca yere de çivilerle çakılıyordu. Bu duvarların üzeri çamur ya da atılmış tenekelerle kaplanıyordu. Kapı ve pencereler gene yıkılan inşaatlardan toplanıyordu. Damlar ise genelde tenekelerle kapatılıp üzerine ziftli muşamba seriliyordu. Bu kulübelerin çoğunda döşeme yoktu. Bu dönemde herkes kendi gecekondusunu yapıyordu, henüz ücretli işçi ya da ustalara gereksinme yoktu.

Kötü koşullar altında olsa da bir barınağa sahip olduğunda ale kırdan getirtilirdi. Ancak bu dönemde yaşam koşulları çok zordu. Ailenin tek geliri hane başkanının ara ara kazandığı çok düşük düzeyli ücretti. Aile bunu desteklemek için olanaklar elverdiğince konutun çevresinde bahçe tarımı, ufak çapta kümes hayvancılığı yapıyordu. Ailenin bu dönemde kırla ilişkileri oldukça önem taşırdı. Aile reisinin gelirinin çok azaldığı ya da sıfıra indiği dönemlerde aile üyelerinin, özellikle küçük çocukların köye gönderilmesi, doğum, sünnet, nikah gibi törenlerin köyde yapılması, köye gidiş gelişlerinde erzak getirilmesi aileyi rahatlatan, ona güvence veren tek kaynaktır. Gerek bu güvence kanalını açık tuta-

bilmek gerekse kent yaşantısından elde edilen gelir yaşantıyı değiştirmeye yetmediğinden, aile bu dönemde kırsal yaşantısını ve alışkanlıklarını büyük ölçüde sürdürür. Ancak burada sözü edilen 'dönem' kronolojik bir belirleme yerine kent yaşantısında bir aşamayı tanımlamaktadır. Yalnızca aile reisinin gelirin e da- yanan, bu nedenle kırd a ilişkilerini sıkı biçimde yaşatan; kent ortamında kırsal yaşantısını sürdüren gecekond u aileleri yalnızca 1945-50 döneminde değil bugüne dek her dönemde vardı. Ancak genel görünüş olarak 1945-50 döneminde bu tür aileler çoğunlukta ydı. Çünkü ailelerin kent in marjinal işlerinden sağladığı çok düşük düzeydeki gelir başka türlü bir yaşantıya olanak vermiyordu. Gecekonduların bu aşaması dönemin gazetelerinde yerel yönetim haberleri içinde yansır. Kent yöneticileri ve halkı bu dönemde göçenlere karşı olumsuz bir tutum içindedir. Göçenler kenti 'bozan', kent kültürünü 'kirleten', istenmeyen elemanlardır. Kente ne emek ne de gelir açısından yapıcı bir katkıları yoktur. Nitekim bu nedenle kent yöneticilerinin bu ekonomik göç akımına engel olmak, gelenleri geri göndermek türündeki çabaları tesadüfi değildir. Gene bu dönemde kulübelere hizmet ve alt yapı götürülmediği gibi sık sık yıktırırma uğradıklarını da biliyoruz. Böylece 1950'lerin liberal dönemi başladığında büyük kentlerde marjinal kesimde çalışan ve buna paralel olarak da kentlerin de marjinal çevre topraklarını alt yapısız, düzensiz, yerleşmeye açan göçenler nüfusun önemli oranlarını kapsamaya başlamıştı.

2. 1950-1960 Dönemi: Gecekond u Ailesinin Marjinal Olmayan Ekonomik Statü Kazanmasının Mekansal Etkileri

1950-1960 dönemi kapsamında kentlerde artan ticaret, küçük sanayi ve altyapı yatırımlarının kent in çekiciliğini arttırdığına değinilmmişti. Bu dönemde kır 'itiyor' ancak kent de 'çekiyordu'. Kentlerin ekonomik yapılarında ortaya çıkan bu değişiklikler gecekond u ailelerinin yaşantısında ve mekansal düzenlemelerde de büyük değişikliklere neden oldu. Bu değişiklikleri aşağıdaki biçimde özetleyebiliriz:

-Başlayan sanayileşme süreci ve yatırımlar pahalı yabancı tekno-

loji ve kapital ithaline dayanıyordu. Bu girdilerin pahalı olmasına karşılık kâr edebilmek için diğer girdinin - emeğin 'ucuz' olması gerekiyordu. Burada kullanılan 'ucuz' deyimini yalnızca emeğin ücretini kapsamaz, sorunlarını işverene ve devlete mali yük yüklemeyen çözülebilen bir emeği ifade eder. Örneğin, yerleşme sorunlarını bu tür maliyetler yüklemeyen, ikinci el yapı malzemesi ve kendi emeği ile çözülebilen, iş kurduğunda gene terk edilmiş binalarda, çok az bir alt yapı ile, modası geçmiş ikinci el kapital kullanan emek gibi. Bu tür ucuz emeği ise gecekondular kesimi sağlamaya hazırdı.

Böylece ilk kez gecekondular erkekleri genelde marjinal işlerden küçük - çaplı ancak marjinal olmayan işlere geçtiler. Her ne kadar yeni açılan teknik ve bürokratik işlerde çalışmasalar da bu işlere bağımlı olarak inşaat, ulaşım ve hizmet sektörlerinde açılan işlere girebiliyorlardı. Marjinal işler ise ailenin genç erkek çocukları ile kırdan yeni gelenlere kaldı. Bu küçük - çaplı işler çok önemliydi, çünkü ekonominin tüm sektörleri modern-çağdaş düzeyde örgütlenemediği için çok gerekli dağıtım, kapitalin kullanım süresini uzatma, servis ve bazı üretim işlevleri küçük-çaplı işler kapsamında gerçekleşiyordu.

Kent ekonomisinde temel önemi olan işlere geçmenin ve böylece 'işlevsel' bir nitelik kazanmanın paralelinde gecekondular kesimi politik bir boyut da kazandı. Demokrat Parti 1950'ler öncesinde kentlerin çevresine itilmiş bu kesimin yalnızca ekonomik değil politik önemini de değerlendirdi. Gecekondular nüfusu oy potansiyelini mekana yerleşmede pazarlık aracı olarak kullanabilme olanağını elde etti. Gecekondular bölgelerinde parti ocaklarına kayıt karşılığı tapu dağıtıldığı, alt yapı getirildiği gene dönem gazetelerinde belgelenmiştir. Kent nüfusu ile bütünleşme savaşımı veren gecekondular nüfusu bu deneyimden etkilenmiştir. Nitekim çok yarışmacı ortamlarda girdikleri kent ekonomisi alanında bu nedenle örgütlenemeyen gecekondular nüfusu, mahalle ölçeğinde siyasal destek alabilmek için daima örgütlenmiş (Gecekondular Güzelleştirme Dernekleri), siyasal iktidarları ve statükoyu desteklemiştir. Sosyo-kültürel boyutta dikkatle önlenecek kentle bütünleşme olanağını siyasal boyutta bulmuş ve dikkatle kullanmıştır.

-Kent ekonomisinde ve piyasasında marjinal olmayan bir statü kazanan bilmenin yankıları mekanda da izlendi. Küçük-çaplı işler; sosyal güvence, işsizlik sigortası, süreklilik, artan enflasyona göre gelirin ayarlanmasını sağlayamıyordu ama gene de aile başkanı eskisine oranla daha yüksek, daha sürekli gelir getirebiliyordu. Bu gelir, kadınlar ve çocukların düşük, kısa süreli, düzensiz ve dağınık gelirleri ile de destekleniyordu. Politik ilişkiler sonucu alt yapı yatırımlarının gecekondulara yönelmesi, artan aile gelirleri ile de birleşince gecekonduların mahallelerinin mekansal kalitesi yükselirken, gecekondular olgusu da resmi olmayan bir 'yasallık' kazanma yoluna girdi. Gecekonduların yapım süreci de arazinin işgalden yapı malzemeleri ve emeğin sağlanmasına dek resmi olmayan bir biçimde örgütleniyordu. Böylece eski tarlaların ortasında kurulan kulübeler yavaş yavaş düzenli mahalleler olma yoluna giriyordu.

Bu yıllarda gelirlerini eskisine göre arttırabilen aileler teneke damlı kulübelerini tamir edip kiraya vererek kendilerine daha sağlam kondular yapmağa başladılar. Durumunu iyice düzeltebilenler ise alt orta sınıf mahallelerde ufak apartmanlara taşınıyorlardı. Böylece tapusuz bir emlak alım-satım pazarı doğmuş ve özellikle eski bölgelerde kiralık alan kuşakları ortaya çıkmaya başlamıştı. Bir yandan yeni bölgeler durmadan yerleşime açılırken eski bölgeler de sürekli bir devingenlik içine düşmüştü; geniş alanları çevirmiş olanlar buraları parselleyip, satıyorlar, eski kulübeler durmadan tamir görüyor, yanlarına daha iyi nitelikli, briketten bazen iki kata bile çıkabilen konutlar yapılıyor.

Bu yıllarda göç koşullarının da değiştiğini izliyoruz. Artan karayolu ve iletişim yoğunluğu ve kentlerde çeşitli yörelerden kişilerin birikimi sonucu, kent yaşantısı ve kentte kendilerine açık fırsatlar artık kırsal yörelerde biliniyordu. Kent artık göçen için bilinmeyen bir ortam değildi. Kente artık sırtta yorgan ile değil bir akraba ya da hemşerinin adresi ile geliniyor, göçenin yerleşme ve iş bulma sorunları da bu ilişkiler aracılığı ile çözülmüyordu. Böylece giderek artan sayıda göçenler ailelerini de yanlarında getirmeye başladılar. Göçenler eskiye oranla daha kısa

süreler içinde iş bulabiliyor ve gecekondular yapabiliyordu, çünkü her iki süreç de resmi olmayan yollar ve ilişkiler aracılığı ile çözülüyor, destekleniyordu.

Böylece 1950-60 döneminde ekonominin genel yönelişi içinde marjinal işlerden marjinal olmayan işlere geçerek vazgeçilmez bir 'işlevsellik' kazanan gecekondular nüfusuna elbette ki bu işlevsellikten kar sağlayan kentli kesimler sahip çıkıyordu. Bu işlevsellik ile oy potansiyeli birleştiğinde gecekondular kesimine bir yanda emeğin 'ucuzluk' niteliğini koruyacak ve bu niteliğin çok yavaş değişmesini sağlayacak ölçüde (daha fazlası değil) gelir ve güvence olanakları sağlanıyordu; öte yandan bu büyük işgücü kitlesinin kentte yerleşikliği fizik mekanda sağlanan yatırımlarla perçinleniyordu. 1950-60 döneminde gecekondular ailesi ekonomik ve politik açılardan kentte yerleşmenin temellerini atmıştı.

Gecekondular nüfusunun zaman içinde değişen ekonomik ilişkileri uyarınca mekan üzerindeki yapının da değiştiği vurgulanmıştır.¹⁰ Bu varsayım doğrultusunda gecekondular zaman içinde sınıflama olanağı var mıdır? İstanbul'da 1955'lerden önceki yapım sürecine ilişkin basılı bilgiyi Tekin Kurucu'nun araştırmasında, Ankara için ise İbrahim Öğretmen'in çalışmasında bulmak olanaklıdır. (T. Kurucu, 1965, İ. Öğretmen, 1957). Kuykusuz her dönemde her tür malzeme ile gecekondular yapılmıştır. Ancak, gerek dış verilerin değişmesi, gerekse konducuların kentsel deneyimleri, yapı bilgi ve hünerlerinin artması ile bu konducular belli dönemlerdeki hakim özelliklerine göre sınıflandırılabilirler.

1947-50 arası, henüz gecekondular inşaatlarının yaygınlaşmadığı, kente gelen ve genelde işsiz ve parasız kalan kesimlerin kendilerine para ödemedi barınak bulmak zorunda kaldıkları dönemdir. Bu aşamada toprağı kazıp üzerine tahtalar ve kilim örterek ya da dört kazık çakıp üstünü kilimle örterek barınak yapanlara, eski mezarlara, sur içindeki kovuklara sığınanlara rastlıyoruz. Bu dönemde daha yaygın olan bu tür barınaklar daha sonraki yıllarda görüldüklerinde gazete haberi niteliği kazanacak kadar azalmışlardır.

1950 civarında İstanbul'da Zeytinburnu, Ankara'da Altındağ ve çevresinin geliştiği yıllarda genelde üç tür kondu yapıldığı izlenmektedir.

-Her iki kentte de en yaygın kondu malzemesi kerpiçtir. Yapımı para, beceri ve özel malzeme gerektirmeyen kerpiç, toprak ile su karıştırılıp, çatlamaması için içine saman tozu atılarak kalıplara dökülür. Tekin Kurucu'nun verdiği bilgiye göre kalıp, 35x60 cm boyutunda ve 10 cm derinliğinde bir dikdörtgendir. Bu kalıp 15x30 ve 20x30'luk dört iç kalıba bölünmüştür. Kerpiçler bu kalıplarda kurutulur. Böylece iri boyutlu yapı malzemesi birimleri elde edilir ki, bunlar ile inşaat hem çabuk ilerler, hem de ısıyı da çabuk kaybetmeyen bir malzeme elde edilmiş olur. Kerpiç yapının inşaatı her iki kenttede aynı biçimde gerçekleşmiştir. Bir gün önceden taş temel atılır ve üstü toprakla örtülerek gizlenir. Akşam üstü satın alınan ya da yapılan kerpiçler araba ile getirilir ve taş temel üzerine harçsız, üst üste dizilir, üstü çamurla sıvanır. Kapı ve bir pencere için yer bırakılır, kapı ve pencere üstleri lata ile geçilir. Yıkımcılardan alınan kapı ve pencere takılır. Çatı ziftli muşamba ya da birbirine çıtalarla çakılan tenekelerle kaplanır. Konducunun top ile satılan 10 m² ziftli muşambaya verecek parası yoksa, çatı teneke ile kaplanır. Bugün çok pahalı bir malzeme olan teneke 30 yıl önce fabrika artığı olarak sokaklardan bedava toplanıyordu. Özellikle Zeytinburnu çevresindeki fabrikalardan bu malzemeyi toplama olasılığı yüksekti. Döşeme ise yoktu. Bu yapı türünde bir aralık-sofa, bir oda ve altına yakacak ya da malzeme depo edilen bir sundurma yapılıyordu. (T. Kurucu, 1965).

-İkinci tür yapı ise ahşap-bağdadi konutlardır. Tekin Kurucu'nun anlattığına göre İstanbul'daki inşaat biçimi şöyledir: Taş-harç ya da taş-çamur bir temel atılıp toprak yüzeyden 10 cm yükseldikten sonra çift sıra kalas ile hatıl atılır ve üzerine bina iskeleti çatılır. İskelet çatıldıktan sonra aralarına içten iki katlı bağdadi çıtalar çakılır, arası moloz, çamur ve küçük taş parçaları ile doldurulur. Bu yapı türü daha ucuzdur ve bu türde bir aralık-sofa, iki oda yapılır. (T. Kurucu, 1965).

İbrahim Öğretmen ise Ankara'daki yöntemi anlatmaktadır: Sekiz büyük çatıdan önce ikisinin arası ufak çita ve tahtalarla birleştirilip üstü çamurla sıvanır. Böylece bir duvar çıkmış olur. Bu yöntemle dört duvar da hazırlanır. İkisinde kapı, pencere yeri bırakılır. Hazırlanan duvarlar araba ile çevrilen alana getirilir, 10-15 kişinin yardımı ile köşelerden yere çakılır, çivilerle köşeler desteklenir. Çatı malzemesi gene ziftli muşamba ya da teneke parçalardan oluşur. (İ. Öğretmen, 1957).

-Çevrede taş varsa konu taştan da yapılabilir. İstanbul'da taş elde etmek için Bizans'tan kalma mezarların kırıldığı, kaldırım taşlarının söküldüğü, dönem gazetelerine yansımıştır. Taş konularda harç yerine çamur kullanılıyordu. Döşeme yoktu ve çatı malzemesi aynıydı.

Bu dönemde, olguya, yerleşme düzeyinde bakıldığında fizik plansız bir gelişme izlenmektedir. Konutlar birbirlerine göreli değil konutlara göre dizilmişlerdir. Yerleşmenin planından topografyayı tümüyle okumak olasıdır. Genelde konutlar küçük kümeler içinde yerleşmiştir. Yollar ise, bahçe ve konutlardan artan negatif alanlar olarak belirlemektedir. Yolun genişliği konutların konumu uyarınca değişmektedir, ancak, genelde 7-10 m arasındadır. Gerek iç mekanlar yeterince farklılaşmadığından, gerekse araba sahipliği olmadığından dış alanlar yoğun biçimde kullanılmaktadır. Yolun genişlik farklılaşması ve güneşe yönelimine göre belirli yerlerde kadınlar çalışır, söyler, küçük ve büyük çocuklar farklı gruplar içinde oyun oynar. Konutlara genelde bu yollardan girilirse de, daha iç yollar üzerindeki konutlara özel mekanlardan girilmektedir. Merkez hafif ve belirsizdir, doğrusaldır. Kentin ana trafik yollarından birine saplanan gecekonduların mahalleye girdiği noktada bir bakkal dükkanı yer alır. Yerleşme de bu noktadan başladığından konut dokusu da burada yoğunlaşmıştır. Yerleşme iç kesimlere doğru yoğunlaştığında, gündelik alış veriş yapan kadınlar olduğundan mahallenin bu kesimlerinde de bakkal dükkanları belirir. Konutların planlarına gelince, yapı malzemesi, teknik bilgi ve dış koşullar sağlam, düzgün, kalıcı, iç mekanı farklılaşmış binaların yapımına olanak vermediği için binalar plansız, genelde tek birimden oluşuyordu. Bu birim genelde 25-35 m² arasında iki, Tavan

yüksekliği içerden 2.26 - 2.50 m. arasında, kapı genişliği ise 86 - 90 cm arasında değişiyordu. Pencereler ise tek parça ve dardı, çoğunda cam yoktu.

Bu dönemin yapıları iki özelliği yansıtmaktadır. Konducu kentteki barınağını yaparken kentin yapı malzemelerini ve yapı bilgisini kullanmaz. Kırdan olduğu gibi çevrede bulduğu malzemeyi ve kır kökenli bir yapı teknolojisini kullanır. Bu yapı dokusunun ikinci özelliği ise, aynı dönemde gerek İstanbul, gerekse Ankara'da aynı yapı dokusuna rastlanmasıdır. Bu olgu da kırdan göçen kesimin kırdan ithal ettiği bilgi ve teknolojiyi kullandığını, kent çevresinin özelliklerini yalnız satın alamamakla kalmayıp bilmediğini de göstermektedir. Özetle, bu dönemin yapı dokusu kentle bütünleşmemiş, kent ekonomisinin marjinde kalmış bir kesimin mekansal yapısını yansıtmaktadır.

Konduların bu biçim yapıllıkları ile sürekli yıkım tehdidi altında yaşamalarının da ilgisi bulunmaktadır. 486 no.lu yasa uyarınca konu ancak inşaat sırasında yıkılabiliyor, çatısı yapılıp içinde yaşanmaya başlandı ise yıkım için mahkemekararı gerekiyordu. Tekin Kurucu'nun verdiği bilgiye göre, kondunun çatısı kapatıldığında içeri bir yatak, bir salıncak, bir soba konup, duvara bir Atatürk resmi asılıyor, kapıya da üzerinde tencere kaynayan bir maltız konuyordu. (T. Kurucu, 1965). Yazarın 1962'de yaptığı araştırmada yetkililer yıkıma giden polislerin Encümen'den yıkım kararı almak için başvurduklarını, bu kararın çok geç çıktığını, kararı tebliğ etmek için gelindiğinde konducunun mahkemeye başvurduğunun öğrenildiğini ilettiler. (Şenyapılı, 1962). Mahkeme uzun süren bir süreç olduğundan çoğu kez konut yıkımdan kurtuluyordu. Eğer yıkım kararı çıkarsa, evin kadınının çocukları ile dama çıkarak direndiği ya da ailenin başka biçimlerde direndiği (gazete haberlerinden) bilinmektedir. Ayrıca, derme çatma, harçsız yapılan konut yıkılsa da fazla bir parasal kayıp olmadan yeniden yapılabiliyordu.

1953'den sonra her iki kentte de gecekondu alanları dolmuş ancak konducuların konut yapmak için gerekli ilişkileri kurma konusunda deneyimleri artmıştı. Yıkım tehlikesi ile de yaşamak öğrenildiğinden bu dönemde gecekondu daha sağlam yapılmaya başlandı. Yapı

malzemesinde de kerpiğin yerini briket aldı. Briket, kerpiğin yararlarına sahibolmanın yanı sıra daha sağlam ve düzgün görünümlü bir malzemeydi. Kondularını yıkımdan kurtarabilenler tahta duvarların içinden briket duvarlar örerek eski duvarları yıkıyor, bu birime yeni briket birimler ekliyordular. Kondunun zaman içinde bu sürekli değişim ve gelişimini mekansal bir model içinde özümleme olanağı yoktur, çünkü bu değişim; arsanın biçimi, topografya, arsanın yönelimi, komşu ile ilişkiler ve yapı ekonomisi gibi verilere göre değişmektedir.

Böylece, 1953-60 arasında briket binalar yoğunlaşmış, eski kondular eklerle genişlemiş, ilk açılan ve hızlı yapılaşan düzensiz bölgelerde kiracılık oranları artarken arsa, yapım süreci ve yapı malzemeleri üzerinde tekelleşme eğilimleri başlamıştır. Bu üç ayrı tekelleşme olgusundan gazete düzeyinde kamuoyuna yansıyan, arsa üzerindeki tekelleşme olgusudur. İlk yıllarda geniş topraklar çevirme olanağını bazı kişiler kar kaynağına dönüştürmüşlerdi. Araştırma kapsamında para ödeyerek tapusuz arazi alan örneklere rastlanmıştır ki, daha sonraları, arazinin gerçek sahibi geldiğinde, sorun mahkemede çözülmüyordu. Ancak, bir yanda, kente ancak gecekonduların altında yerleşebilecek nüfus artarken, öte yanda arazi üzerinde mahalli yönetimin düzensiz ve plansız da olsa denetimi artınca bu iki karşıt faktörün arasında tampon görevi gören toprak ağalarının türemesi yanısıra kamu oyuna aynı yoğunlukta yansıyan bir olgu, yapım süreci ve yapı malzemesi konularında başlayan tekelleşmedir. Kentteki koşullar altında yerleşme deneyimi geçirmiş ve bu konuda bilgi birikimi yapabilmiş bir kesimin ortaya çıkması sonucu konutlar daha sağlam ve kalıcı yapılabiliyor, iç mekanlarda farklılaşmalar aranıyor, eski konutlara yeni farklılaşmış üniteler ekleniyor, temeller, duvarlar ve çatıların daha sağlam yapılması isteniyordu. Bu durum yapı işlerinde daha uzmanlaşmış bir emek gereksinimini ortaya çıkardı. Uzmanlaşmış ustalar yapım sürecini derhal tekelleri altına aldılar. (T. Kurucu, 1965). Bu ustalar zanaatlarını ya köyde ya da kente geldikten sonra kondular yaparak öğrenmişlerdi. Bu kişiler jandarma ile iyi ilişkiler kurarak bölgeyi kendi denetimlerinde belirli parçalara ayırıyorlardı. Böylece 'kalfa' statüsüne yükselen bu kişiler kendileri inşaatta çalışmıyor,

kahvede oturup aracılık yapıyorlardı. Gecekondu yapmak isteyen kişi bu kalfalara başvuruyor, kalfa kişiye işçi ve usta bulup, yer gösterip payını alıyordu. Yapım sırasında jandarma ile sorun çıkarsa kalfa gelip sorunu çözüyordu. Eğer kişi bu kalfalardan bağımsız olarak kondu yapmaya kalkarsa kalfanın ihbarı ile kondu yıktırılıyordu. Aynı tür usta örgütlerinden ve bu tür kişiler eliyle gerçekleştirilen yapım sürecinin tekelleşmesinden İbrahim Öğretmen de - Ankara için - söz eder. (İ. Öğretmen, 1957).

Aynı dönemde kredi ile yapı malzemesi satışı önem kazanmış, (gecekonducular genellikle yıkımdan çıkan malzeme kullandıklarından) yıkım da bir uzmanlık dalına dönüşmüştü. Bu olgu, ardiyeciliğin önemini artırıyordu. Konutu için büyük arazi çevirenlerin kimi alanın bir tarafında ardiyeciliğe başlıyor, bölgede yeni alanlar çevirerek kimi zaman kendisi konut yapıp satıyor, kimi zaman da malzemenin kendisinden alınması koşulu ile alanı parselleyip satıyordu. Elbette ki bu üç tür 'ağa' her zaman ayrı ayrı kişiler olmuyor, bu dalların birinde tekelleşmeye başlayan kişi öteki dallara da el atıyordu.

Böylece, 1953-60 döneminde briket dışında gecekondu yapım malzemesinde bir değişiklik olmamış, bir aralık-sofa, bir oda modülü süregelmiştir. Alanların eski kısımlarında kiracılık başlamış ve yeni kapatılan alanların boyutları 700 - 1 000 m² den 300-400 m²'ye inmiştir.

Bu dönemde Ankara'da Tuzluçayır mahallesinde gelişen tipik bir gecekondu yapım sürecini saptanmıştır. 1956'da Tuzluçayır'da 240 m² hazine arazisi çeviren konducusu, ip ile duvar örülecek yerleri işaretledikten sonra, bir hafta boyunca, karısı ile birlikte çalışarak yarım metre derinliğinde temel kazmış ve temeli toprak kodundan bir metre yükseltmiştir. Bu temel üzerine 2,5 m yüksekliğinde kerpiç duvarlar örülmüş ve çamur-saman karışımı ile sıvanmıştır. Çatı için 12 tane balta ile düzeltilmiş uzun ağaç satın alan konducusu, bunları 50 cm ara ile çatıya yerleştirmiş, üzerine yıkıncıdan alınan 50 tane tahta çakmış, ve bu elli tah-tayı boş çimento torbaları ile kaplamıştır. Bu düz çatının üzerine 10 x 10 cm lik 20 uzun tahta, on tanesi bir yanda olmak üzere

50 cm ara ile dizilerek üzerine kafes çakılmış ve böylece ortaya çıkan beşik çatının üstü 1 500 tane kiremit ile kaplanmıştır. Böylece, konucu net kullanım alanı 22,75 m² olan "bir oda-bir aralık" sahibi olmuştur. Bu ilk ünitenin taban alanı ise 36 m² dir. Daha sonra konut, yapılan eklerle büyümüş ve 1977'de (biz sahaya girdiğimizde) net kullanım alanı 104,05 m²'ye, taban alanı ise 114,30 m²'ye çıkmıştır.

~~Bu genel varsayım ve bilgilere ileride tartışılacak gecekondular bölgelerinden örnekler verilecektir.~~

E. B a s ı n d a G e c e k o n d u

1950-1960 döneminin başlarında gecekondular gazetelerde önemli bir yer tutmaz. Manşetlerdeki haberler genelde Kore savaşı, Amerikan dostluğu ve Rusya ile olan anlaşmazlık konularını yansıtır. Bu yıllarda sorun gecekondulardan çok gecekondulu nüfusu kentlilerin kabul etmek istememesinden kaynaklanır. Nitekim gazeteler güvenlik sorunlarını vurgulayıp kentlerde işsiz, başıboş gezenlerden yakınırırlar. Bu yılların iskan sorunu genelde göçmenlerle ilgilidir.

Gecekondular olgusu basında izlendiğinde gecekondunun 1950-1960 döneminde kazandığı iki nitelik ortaya çıkar. Bunlardan birincisi, gecekonduların bu dönem içinde politik önem kazanmalarındır. Bu politik boyut sürekli vurgulanırken, gecekonduların nüfusunun kente sunduğu ucuz emek katkısı hiç tartışılmaz. Nitekim, gecekonduların nüfusu politik boyuttaki önemini vurgulayarak Gecekondular Güzelleştirme Dernekleri kapsamında örgütlenip kent mekanına sağlam ve garantili yerleşebilmek için yönetime baskı yapar, gerekirse kaba kuvvet de kullanır. Altyapı, üstyapı kurumları yanı sıra toprak ve tapu ister. Bu dönem içinde İstanbul'da sanayi, Ankara'da ise imalat, hizmetler ve ticaret sektörünün ucuz emek girdisini oluşturdıklarının bilincinde değildirler. İşverenler de maliyetini işyerine ödetmeden mekanda ve çoğu kez işyerinin yakınında bazen yanında yerleşerek ulaşım masraflarını da minimize eden düşük ücretli bu nüfusun gecekondulaşmasını desteklemiş olmalıdırlar. Bu konuda ortaya atabileceğimiz bir varsayım bu

dönemde büyük gecekondu mahallelerinin özellikle İstanbul'da fabrikaların yanında oluşmasının rastlantısal olmadığı, fabrikaların farklı isimler ve nedenler ile para yardımı yapmaları yanı sıra gerek kent yönetimleri üzerine baskı koyarak gerekse daha genel çerçevede içinde kuvvet dengeleri kapsamında etki yaparak bu olguyu desteklemiş olmaları yolundadır. İşçinin kendi olanakları ile ne işverene ne de kısa vadede kamuya yük olmaksızın, günün koşulları uyarınca ancak 'plansız' teriminin olumsuz niteliklerini taşıyabilen mahalleler kurabilmesi ve bu 'plansızlığı' 20-25 yıl süre ile sürdürebilmesinin ardında kuşkusuz bu yola emeği daha ucuza mal edebilen işverenler ile işsizlik sorununa çözüm bulamayan hükümetlerin strateji açısından katkıları vardır.¹¹

Öte yanda, yöneticiler de gecekondu nüfusunun politik gücünü değerlendirir. Dönem gazeteleri bu çalışma kapsamında örneklendirilemeyecek kadar çok ve çelişkili yıkma ve tapu dağıtma kararları ile doludur. Tapu dağıtma eylemi bilindiği gibi, hep seçim zamanlarına rastlarken, yıkma kararları seçim sonrasında verilir. Dönem gazetelerinde yansıyan ikinci bir boyut ise gecekondu sorununun hep bir mekansal sorun olarak nitelendirilmesi ve bu nedenle çözümün bu tür konutları ortadan kaldırıp nüfusun kentin alışılmış konut dokusu içine yerleştirilmesinde aranmasıdır. Hükümet konut yapıp dağıtmak gibi biçimsel bir yaklaşım ile sorunu çözebileceği inancındadır. Yapısal ve ekonomik önlemler alınması olanağı konularında ne basında ne de Mecliste bir tartışma platformu oluşmamıştır. Genelde gazeteciler çeşitli röportaj, yazı dizisi ve haberler kapsamında gecekondu mahallelerinin 'sefaletini' vurgular. Eğer seçim zamanı değil ise yöneticiler ^{sert} ~~set~~ önlemler alınacağını bildirir, kamu oyu ise konutların yıkılmasından yana değildir. Özellikle, kış mevsimlerinde gazeteler kamu oyu doğrultusunda yayın yaparak konutların yıkılmaması, önce yer gösterilmesi konusunda baskı yaparlar. Hükümetlerin ve belediyelerin gücü ise değil bu yığınlara konut yapmak, gerçekleşmiş mahallelere hizmet götürmeye bile yetmez. Böylece kenttsel mekanda yönetim ile gecekondu nüfusu çelişkili ve yüzeysel-biçimsel bir ilişki içinde tavizler verip alırken kentin ekonomik mekanında gecekondu nüfusun bu dönemde bütün aile üyeleri ile gördüğü işlevin önemi açıkça tartışılmasa ve tanımlanmasa bile, artıyor ve gecekondu nüfusu

dönemin sonlarına doğru kentlerin belirli oransal ve işlevsel parçaları niteliğini kazanıyordu.

Yöneticilerin gecekondulara yönelik yaklaşımaları dönem başında belirginleşir. 25 Ekim 1949'da göreve başlayan İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay, 1 Kasım 1949 tarihli Hürriyet Gazetesinin verdiği bir habere göre gecekondular mahallelerini gezer. Binlerce gecekondular sakini Gökay'a sevgi ile karşıladı, yoluna çiçekler serpti. 2 Kasım 1949 tarihli gazetede ise yazar Metin Toker Valiliği uyarır 'Vali (gecekondular) himayesine almış, bir diyeceğimiz yok. Yalnız bugün kendisine mahsus kanunu, nizamı, kabinesi bulunan gecekondular mahallesi yarın inzibat kuvvetine hatta orduya sahip olursa, buna asla şaşmamak gerekir.'

7 Eylül 1950 tarihli Hürriyet gazetesi İstanbul valisi ile görüşen Kazlıçeşme, Zeytinburnu, Telsiz gecekondular mahalle halkının sokak aydınlatması, su, kömür dağıtım kuruluşu, okul, hamam, iskele, karakol, tren geçidi istediğini iletir. Bu istekler hiçbir altyapısı ve üstyapısı olmadan toprağa yerleşildiğini gösterir. Vali ile bu görüşmenin Kazlıçeşme Deri Fabrikasında yapılması ilginçtir.

21 Ekim 1950 tarihli Hürriyet Gazetesi kent merkezinde gecekondular sorununun tartışıldığını, Valinin gecekondular inşaatına izin vermediğini iletildiğini ve izin veren kaymakamların vekalet emrine alınacağını bildirdiğini yazar.

1950 yıllarında gazetelere yansıyan ilginç bir haber de Saraçoğlu mahallesinin satışa çıkartılıp ya da bir kısmının devlet dairelerine kiraya verilip, kalanların satılıp elde edilecek gelir ile ucuz konut yapılmasını öneren yasa taslağının varlığıdır.

31 Mart 1951 tarihli Hürriyet Gazetesi Ankara'nın gelişigüzel büyüdüğünü, Kayaş, Etimesut, Keçiören yönlerinde yayıldığı, dörtbir yanını gecekonduların sardığını, belediye gelirlerinin ise yalnızca belediye sınırları içinden toplanabildiğini iletir. Sınır dışında yerleşenler vergi vermek istemedikleri gibi bunlara

hizmet de götürülememektedir. Bu nedenle belediye yeni bir imar planı hazırlamaktadır. 21 Mart 1951 tarihli Hürriyet gazetesi ise Telsizler semtinde hazine arazisinin halka dağıtılacağı haberi üzerine 80 000 nüfuslu Dağ (Altındağ) mahallesi nüfusunun kazma ve küreklerle hücum ettiğini, 1 500 - 2 000 kişinin araziyi paylaşacağını, sonunda polisin gelip halkı dağıttığını iletir. 11 Mart 1951 tarihli Vatan gazetesi de aynı olayı Altındağ'a bitişik, Baraja giden yol üzerindeki Telsizler istasyonunun kaldırılacağı haberi çıktığını, Telsizlerin düz arazi oluşu ve kente yakınlığı nedeniyle çekici bir bölge olduğunu ve bu söylenti üzerine 2 000 kişinin gelip alanı parsellediğini bildirir. Ancak alan PTT'ye aittir ve Telsizlerin kalkması da söz konusu değildir. Polis gelir ancak kalabalığı dağıtamayınca jandarmadan yardım ister ve askerlerin gelip halkı alandan çıkarıp alanı kordon altına alması ile olay biter. Bu olay yalnızca toprak üzerindeki nüfus baskısını göstermek açısından değil, gecekondu nüfusunun yasal güçlere karşı birleşebilecek bir iç dayanışma düzeyine vardığını göstermesi açısından da ilginçtir. Ancak bu dayanışma yalnızca toprak işgali ve toprak ve konutun koruma ve konuta gerekli yaşam çevresini sağlamak konularında oluşabilmektedir. Ekonomik konulardaki sert yarışma düzeyi, bu konularda örgütlenmeyi önler. Belli bir konuda 1 500 - 2000 kişi ellerinde kazma ve küreklerle devlete karşı çıkabilirken kendi yaşam standartlarını düzeltilecekleri konularda birleşememeleri toprak konusunun önemi yanı sıra bu kesimin ekonomik ve politik koşullar açısından belli bir denetim altında tutulduğunu gösterir. Bu kesimin içinde bulunduğu plansızlığın bir strateji olduğu varsayılabilir.

Gazete haberlerinde 1951 yılında gecekondu nüfusunun politik bir önem kazandığı izlenir. 6 Ocak 1951 tarihli Vatan gazetesi Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes'in İstanbul Vilayetine geldiklerini ve gecekondu konusunda bilgi aldıklarını iletir. Bayar burada yaptığı konuşmada "Gecekondu söylendiği gibi bir belibe değil, sosyal bir zaruret ve ihtiyaç sonucudur. Burada oturan vatandaşlar hükümet yardımına muhtaçtır. Mühim olan noktalardan biri yapılacak evlerin vatandaşların iş yerlerine yakın semtlerde olmasıdır. Gecekondular şuraya veya buraya yapılmıştır diye orada oturanlara yeni mesken temin edilmeden

yıktırılmamalıdır" diyerek gecekondü mahalleleri ile işyeri yakınlığını vurgularken (ki bu yakınlığın ulaşım maliyetlerini, işveren açısından minimize eden bir boyutu olduğuna değinilmişti) gecekondü nüfusunu bir çeşit hükümet himayesi altına alır. Ancak daha önce de değinildiği gibi bu dönemde verilen yıkım kararları oldukça yoğundur ve bu yıkıma uğrayanların çoğuna da yer gösterilememiştir. Örneğin 7 Nisan 1951 tarihli Vatan gazetesindeki bir haberde eski saray civarında yıkım olduğu Valinin konutları yıkılanlara Veli Efendi Koşu yeri arkasında bir alanı parselletip verdiği ve belediyenin de enkazı oraya taşıdığı iletilir. 20 Nisan tarihli gazetede ise o alanın Bez fabrikasına ait olduğunun anlaşıldığı ve başka bir yer aranmakta olduğu haberi yer alır.

Bir yandan da ucuz konut yapıp dağıtma önerileri tartışılmaktadır. 21 Mart 1951 tarihli gazete belediye meclisinde tek konut-blok inşaat tartışmasının sürdüğünü iletir. Meclis ucuz ve çok konut yapılmasından yanadır ama kent içinde arsa fiyatları metrekarede 150 TL'ye dek yükselmektedir. Bu durumda ucuz konut yapma olanağı pek kalmamıştır. Bu tartışmalar sürerken gecekondü mahalleleri büyümeye ve biçimsel olarak kentin diğer mahallelerine benzemeseler bile bu yolda ortak çaba harcamayı sürdürmektedirler. Nitekim 10 Eylül 1951 tarihli Hürriyet gazetesi Kazlıçeşme halkının kendi çabaları ile yaptıkları Kazlıçeşme Küçük Valide camiini tamamladığını ve açılışa katılan Türk Anıtlar Derneği başkanının kurdeleyi kestiğini iletir.

Böylece gecekondü mahalleleri hükümet desteği yanısıra kentin ve ülkenin resmi kurumlarınca da tanınma ve varlıklarını kabul ettirme yolunda ilerlemektedirler.

1953 yılında enflasyonun etkileri ekonomiyi etkilemeye başlamış ticaret ve tarım kapitali kentlerde konut yatırıma dönüşmeye başlamıştı. 1953 yılı gazeteleri bu inşaat "furyasını" sergiler. İstanbul kenti Levent, Küçük Çekmece, Pendik arasında yayılmaktadır. Belediye İmar ve Fen Müdürlüğü istatistiklerine göre 1952 yılında İstanbul'da 1923 tek konut, 1399 apartman 250 fabrika ve diğer yapılar ile birlikte 7 538 yapı tamamlanmıştır. 1953 yılında

ise 1 491 tek konut, 1 855 apartman ve 500 de tadilat yapılmıştır. 1954 yılının yarısında ise inşaat sayısı 5 000'i aşmıştı, bu inşaat akımını denetleyebilmek için Belediye İmar ve Fen Müdürlüğü dördüncü bir belediye reis muavinliği kurmak zorunda kaldı. 1954 yılında da Hürriyet gazetesinin toplumdaki bu eğilime uyararak her ay bir okuyucusuna 20 000 TL konut kredisi vermeye başladığı izlenir.

4 Ocak 1953 tarihli Hürriyet gazetesi Ankara'da son iki yıl içinde 3 000'den fazla konut yapıldığını bildirir. Gazetenin verdiği bilgiye göre 1952 yılında kentte 847 tek konut, 356 apartman inşaatı tamamlanmış, 706 konut tadil edilmiş, 180 konuta ek yapılmış, ve ayrıca 90 garaj, 6 iş hanı, 3 cami yapılmıştır. Gecekondu ve belediye sınırları dışındaki inşaatlar bu sayılara katılmamıştır. Ancak, elbetteki kentteki bu yasal yapılaşma akımı yanısıra bu akımı birkaç kat aşan gecekondu kentleri çevirmeyi sürdürüyordu.

Bu inşaat eylemlerine karşın kiralar hala çok yüksekti ve konut stoku artan nüfusu karşılayamamaktaydı. Kuşkusuz enflasyonist bir ortamda böyle bir harcama biçimi olağandır ancak inşaatların özellikle 1953 yılında artmasının kiraların serbest bırakılacağı haberleri ile ilgili olduğu varsayılabilir. Nitekim aynı yıl enflasyonun etkisi ile gazetelerde pahalılık ve geçim sıkıntısı haberleri ön plana geçmiştir.

18 Şubat 1953 tarihli Hürriyet gazetesi gecekondu mahallelerinin altyapı eksikliğinden doğan sorunlardan birini yansıtır. Ankara'da Çubuk çayı taşıp Varlık gecekondu mahallesinde 150-160 konut sular altında bırakmıştır. Topoğrafik eşikler üzerine yerleşmenin maliyeti yavaş yavaş ödenmeye başlanır.

Gecekondu nüfusu ekonomik mekanda sağladığı ucuz işgücünün öneminin bilincinde olmamakla birlikte politik güçlerin bilincinde idi ve bu bilinci pratik çözümler elde edebilmek için kullanıyordu. Hürriyet gazetesinin 21 Şubat 1955 tarihinde iletildiği bir haberde, İzmir Araphasan mahallesinde yıkılan 100 gecekonduya yaşayan 600 kişinin bir 'protesto mitingi' düzenlediğini ve başbakan Menderes'e 600 imzalı bir telgraf çektiklerini iletir. 16 Mayıs'ta ise

İstanbul Gecekonducularını Güzelleştirme Derneği yedi kişilik bir heyetle Ankara'ya gelir ve yıkılması söz konusu olan 5 000 gecekondu için yer gösterilmesini ister. 22 Ağustos'ta ise gecekonducuları Güzelleştirme Derneği bir toplantı yaparak basına Ankara ve İzmir gecekonducuları ile birleşerek bir federasyon kurmak istediklerini açıklar. Aynı toplantıda gecekonduculara iş takibi için resmi dairelere giderken tırnaklarını kesmeleri, saçlarını taramaları, temiz ve kıyafet yasasına uygun biçimde giyinmelerini öğütlenir. Bu ilginç öğütler gecekonducuların kendilerinin kentle bütünleşmemiş ayrı gruplar olduğunun bilincine varlıklarını ancak bu bütünleşme sorununun biçimde çözülebileceği sanısında olduklarını gösterir. Yöneticiler gecekondu nüfusunu kentin olağan konutlarına benzeyen konutlarda barındırabilirlerse sorunun çözülebileceğine inanmaktalar, buna karşın gecekonducular da kentli gibi giyinip davranabilirlerse bütünleşebileceklerine inanmaktadırlar. Her iki taraf da sorunu benzer bir yüzeysel düzeyde düşünmektedir.

1956 yılında gecekondu 'ağaları' kişisel düzeyden 'şebeke' düzeyine geçmişlerdir. 8 Nisan 1956 tarihli Hürriyet gazetesi gecekondu yapan ve satan yeni bir şebeke türediğini bildirir. Zeytinburnunda eylemlerini sürdüren bu şebeke ekime ayrılan arazi üzerinde 'gündüzleri alenen "gündüzkondu" denen evler' yapıp satmaktadır. Alanda böyle 1 000 kadar konutun yaptırıldığı bildirilir. 11 Nisan tarihli gazete belediyenin kaçak inşaatı önleyemediğini, mahkemenin çoğu kez mal sahibini haklı gördüğünü, yasalarda bu tür yapılaşmaya olanak veren boşluklar olduğunu iletir. 14 Nisanda ise Vilayet Komisyonu inşaat halindeki gecekonducuların yıkılması için karar gerekmediği, mahalli amir tarafından hemen yıktırılabilceği kararı alır. Bitmiş olan konutlar ise Belediye encümenine bildirilecek ve alınacak izin ile 15 gün içinde yıktırılacaktır. 7 Haziran 1956 tarihli Hürriyet gazetesi ise İstanbul'da 170 000 kişinin işsiz olduğu, herhangi bir kuruluşta ya da maliyede kayıtları olmadığını bildirir. İlgililer bu kişilerin geldikleri yere geri gönderilmeleri için önlem alınmasına karar vermiştir. Bu haberler gecekondu olgusunun ilgililer tarafından ne kadar yüzeysel bir düzeyde ele alındığını gösterir.

¶. M e c l i s t e G e c e k o n d u

1950 yılında Menderes hükümetinin başa geçmesi ile gecekondulara politik yatırım dönemi açılmıştır. 1951 yılında, Mecliste İçişleri Bakanlığı bütçesi tartışılırken, gecekondunun yeni bir yasal çerçeve kapsamına alınması (Hamdi Orhon) ve Kadastro Genel Müdürlüğü bütçesi tartışılırken de gecekondularda tapu yokluğunun komşulararası tartışmalara yol açtığı öne sürülerek hızla tapu verilmesi önerilir (Mehmet Özbey). 1953 yılında ise, Celal Göneng gecekondulara tapu verilmesi gereğini yineler.

1. 6188 Sayılı Yasa

1953 yılında sorunun çok yaygınlaşması Ankara'nın yanısıra İstanbul'da da Zeytinburnu, Taşlıtarla ve Kağıthane gibi büyük gecekonduların kurulması üzerine, 1954 seçimlerinden bir yıl önce, 6188 sayılı Bina Yapımını Teşvik ve İzinsiz Yapılan Binalar Hakkında Kanun çıktı. Tasarının Mecliste tartışılması sırasında, Necdet Açıkan, ülkedeki konutların % 50-70'nin sağlık koşullarına uymadığını, ancak çözümün hazine arazisinin halka dağıtımında yatmadığını, bu arsaları alacakların farklı değişkenlere göre sıralanması gerektiğini, yapılan konutların satılmak yerine kiralanmasının uygun olacağını, gecekonduların ancak sağlık koşullarına uymadığı zaman yıkmak gerektiğini anlatmıştır.

Bu yasada belediyeler 5228 sayılı yasadaki esaslar uyarınca hazine arazisini alabiliyordu. Belediyeler ayrıca kendi arazilerini de 'ucuz ve basit' konut yapımı için kullanabileceklerdi. Bu konutlar, maliyet bedelleri üzerinden birinci öncelikle gecekonduları yıkılan kişilere, ikinci öncelikle de sağlığa aykırı konutlarda oturanlara satılacaktı. Sağlığa aykırı yapılarda oturanlar taşınmadan önce konutlarını yıkip, enkazı kaldıracak, eğer bu yapılmazsa 15 gün sonra konut yıkılacaktı.

Mahalle oluşturan ve toplu halde bulunan ruhsatsız konutlar ise bedellerinin 1/4'ü peşin ödenmek, kalanı 5 yılda 5 eşit taksitte

ödenmek üzere sahiplerine satılacak ve tapu dağıtılacaktı. Yasa ayrıca belediyelerin bu işlevlerini finanse edebilmek için fon oluşturmuş ve 10 yıllık bina muafiyetini 10 yıl daha uzatmıştır. Bu hükümlerden ancak belediye sınırları içinde iki yıldır oturanlar yararlanacaktı. Böylece yasa, kente yeni gelen kesimlerin konut sorununa çözüm getirmiyordu.

Konut kooperatifleri ise 25 konut ya da 25 daireli apartman yapmak için gerekli ana paranın yarısına sahib olduklarını ispat ederlerse bunlara da arsa tahsis edilecekti. Ancak bu hüküm kooperatiflerin işini güçleştirmekteydi.

Yasa sert hükümler de getiriyordu. Yasanın yürürlüğe girmesinden sonra yapılacak kondular inşaat sırasında ise hemen iskan edilmiş ise 15 günlük bir süre sonunda encümen kararı ile yıktırılacak, konutu yapan, yaptıran ya da bilerek satın alanlara hapis ve para cezaları uygulanacaktı. Ayrıca yasayı uygulamayan belediye başkan ve memurları için hapis cezası verilecekti. Yasa, 5218 ve 5228 sayılı yasaları da yürürlükten kaldırıyordu.

Bu döneme dek çıkan yasaların genelde konut sorununa yönelik olmalarına karşın bu kez özellikle gecekondular sorununa yönelik olduğu söylenebilecek 6188 sayılı yasa önceki yasalarda sözü edilen sakıncaları ve eksiklikleri taşımış ve gecekondular sorununu çözememiştir. Bunun bir örneği gecekondular sayılarının artışıdır.

1956 yılında Mecliste, yöneltilen bir soru üzerine İçişleri Bakanlığınca vekalet eden Adalet Bakanı Hüseyin Avni Göktürk, 6188 sayılı yasanın yürürlüğe girmesinden sonra izinsiz yapıların saptanmaya başladığını, gecekonduların yoğun olduğu yerlerde harita ve imar planı yapımının sürdürdüğünü, Ankara gecekondularında 313 hektarın haritalarının tamamlandığını, 159 hektarın ise parselasyonunun bitirildiğini, 285 kişiye tapu verildiğini, 1450 kişinin ise tapusunun işlem görmekte olduğunu iletmiştir.

1958 yılında, Hıfzı Oğuz Bekata'nın sorularına yanıt veren İçişleri Bakanı Namık Gedik, Ankara'da 45 850 gecekondulu olduğunu ve bunlarda 222 275 kişinin yaşadığını, bu nüfus içinde 795 kişiye tapu verildiğini, 29 345 kişiye de bir yıl içinde tapu verileceğini, yeni imar planının uygulanabilmesi için 900 gecekondunun yıkıldığını, 540 konut sahibine başka yerde arsa verildiğini, 492 kişi için de tek konut ve blok apartman yapıldığını söylemiştir. Namık Gedik'in verdiği bilgilere göre, üç büyük kentte gecekondulu sayı ve buralarda yaşayan nüfusun dağılımı aşağıdaki gibidir:

Kent	Gecekondulu Sayısı	Nüfus
Ankara	45 850	222 275
İstanbul	40 000	280 000
İzmir	4 575	20 000

Bu sayısal veriler, sorunun İstanbul'da ve Ankara'da çok yaygın olduğunu, ancak İstanbul gecekondularında nüfusun daha yüksek bir yoğunluk içinde yaşadığını gösteriyor.

Gecekonduların politikaya alet olmasına bir örnek de, Namık Gedik'in 1959 yılında İmar ve İskan Bakanlığı bütçesinin tartışıldığı oturumda, gecekondulara çözüm bulunamaması konusunda gelen eleştirilere karşı yaptığı konuşmadır. "Bentderesinde ilk gecekondulu istimlaklerine başladığımızda, yeni çıkmış bir muhalif parti mebusları yıkılmaya başlayan gecekonduların kapısında, gecekondululara "şikayetiniz var mı?, davanızı biz takip edeceğiz" dediler. Gecekondulular, "hayır" dedi. Bu gecekondulu halkı büyük bir vatanseverlikle girişilen hareketleri tasvip bekleyip bugün yapılmış olan apartman lojmanlara yerleştiler. Bugün Bentderesi apartmanların yapılmaya başlandığı çok mamur bir semttir."

İzlendiği gibi, Mecliste zaman zaman milletvekilleri soruna doğru bir açıdan bakmışlarsa da, genelde, gecekondulu yalnızca politik boyutu ile ele alınmış ve partiler arasında bu anlamda bir çekişme konusu olmuştur. Ancak, gecekondulular da bu olguyu kentte varlıklarını sürdürebilmek için kullanmışlardır.

2. İmar ve İskan Bakanlığı Kuruluyor

Konut ve gecekonduların yaygınlaşması ve ara çözümler ile düzenlemeyecekleri artık açıkça anlaşıldığı için 1958 yılında İmar ve İskan Bakanlığı kuruldu, konut ve gecekondular sorunları bu örgütün görev kapsamına alındı. İmar ve İskan Bakanlığı 1923 yılında da gene bir başka konut sorunu ile ilgili olarak gündeme gelmişti.

Cumhuriyet kurulduğunda en acil iskan sorununun savaş ile ortaya çıkan göçmen sorunu olduğunu izliyoruz. Göçmenlerin yerleştirilmesi ve bu tür bir göç ile ilgili diğer sorunların çözülmesi gerekli idi. Yalnızca Lozan anlaşması gereğince 400 000 göçmenin ülkeye geldiği (F. Yavuz, 1980). 1923-1933 yıllarında ise Balkan ülkelerinden toplam 627.538 göçmenin geldiği kayıtlıdır. (C. Geray, 1962). Ankara kenti de bu olaya katılmıştır. 1935'den önce örnek köy olarak seçilen Etimesgut'ta 126 000 TL harcanarak 226 kişilik bir göçmen grubu için 50 konut yapılmıştır. Sorunu çözebilmek için Cumhuriyet'in ilanından 15 gün önce çıkarılan 368 sayılı yasa ile İmar ve İskan Bakanlığı kurulmuştur. 14 ay sonra, 1924 yılında çıkartılan 529 sayılı yasa ile de göçmen sorunu görevi İçişleri Bakanlığına bağlı olan İskan Genel Müdürlüğüne verilmiştir. Fehmi Yavuz'un ilettiği bilgiye göre 1935 yılında görev 2849 sayılı yasa ile Sağlık Bakanlığına geçmiş ve 1950 yılında 5613 sayılı yasa ile de İskan İşleri Genel Müdürlüğü, Tarım Bakanlığına bağlı olarak kurulan Toprak İşleri Genel Müdürlüğü ile birleştirilmiş ve Tarım Bakanlığına bağlanmıştır. 1950 yılında Bulgaristan'dan 150 000 göçmenin gelmesi sorunu yoğunlaştırmış ve Başbakanlığa bağlı Toprak ve İskan Genel Müdürlüğü kurulmuştur. (F. Yavuz, 1980).

1952 yılında Hükümet, İstanbul kentinin batısındaki tepelerde kamu arazisi üzerinde Bulgaristanlı göçmenlere 2 000 kadar konut yapılması işini bir müteahhide verdi. Önce Taşlıtarla adı ile anılan bu yöre daha sonra Gazi Osman Paşa adını almıştır.

Ankara'da ise, 1953 yılında Bulgaristan göçmenleri ile Avrupa

kamp mültecilerine Keçiören, Aktepe'de hazineye ait bir adadan 230 dönüm tahsis edildi. Hazırlanan imar planlarına göre alanda 220-450 m² arsalar ayrılmıştı. Bu arsalarda tek katlı, ikili bloklar yapılacaktı. 1954 yılında ise Vilayet Toprak ve İskan Müdürlüğünün karşı çıkması üzerine parselasyon planlarının arazi özelliklerine uymadığı saptandı ve yenisinin hazırlanması istendi. 1957 yılında ise Heyetin bir belgesi Aktepe'de daha önceleri göçmen mahallesi kurulması için parselenen alanların, 6188 sayılı yasa uyarınca ucuz konut yapımına tahsis edildiği ve imar planında iskan dışında kalan bazı adaların iskan sınırı içine alındığı bildirilir. (23/7/1957-541).

1954 yılında ise Akköprü çevresinde de göçmen mahallesi yapılması için bir çalışma hazırlandı. Heyet, Karayollarının bu mahalleden çevre yolu geçireceğini bildirerek çalışmanın bu veriye göre yönlendirilmesini istedi. 1955 yılında ise Başbakanlıktan gelen bir yazı uyarınca Akköprüde göçmen mahallesi olarak ayrılan yerde bir imar adasının kaldırılıp yerine yeşil saha yapılması istendi ve istek kabul edildi. 1956 yılında da Akköprü göçmen mahallesinde hazineye ait alanın bir kesiminin Toprak ve İskan Müdürlüğüne verilmesi ve bu kesimde yeni imar planında gösterildiği gibi büyük ve yüksek inşaat bölgesi kurulması istendi ve bu istek de kabul edildi.

1958 yılında Toprak ve İskan Genel Müdürlüğü yeni kurulan ve iskan, konut ve arsa politikası oluşması ve uygulanması görevlerini üstlenen İmar ve İskan Bakanlığına bağlandı. Böylece konut sorunu ilk kez ülke çapında özelleşen resmi bir kurum tarafından üstleniyordu.

B. Kentin Mekanda Biçimlenişi

1. İmarlı Kesim

a. Mekanda Kent İçi Farklılaşma

1950-1960 döneminde gerek nüfus baskısının olağandışı bir artış

göstermesi, gerekse bu artışın da etkisinde yaptırılan yeni imar planı kentin biçimsel düzenlemesine yeni bir yön vermiştir. Jansen Planının öngördüğü 300 000 nüfus 1950 yılında aşılmıştı. (1950 nüfusu 289 197 dir). Kenti bu dönemde biçimlendiren iki önemli karardan biri, Karayollarının Konya ve Samsun yollarını birbirine bağlayan Çevre yolunu yapması öteki ise yeni imar planının kenti kuzey-güney yönünde yüklemesidir. Kentin 1944 ve 1949 yıllarını gösteren şekil 23 ve 26 ile şekil 28 karşılaştırıldığında kentteki biçimsel farklılaşma açıkça izlenir. 1949 haritasında kuzeyde izlenen Keçiören-Etlük banliyöleri artık kentle birleşmiştir. Bu birleşmeyi sağlayan olgulardan birincisi kuzeyde Altındağ-Atıf Bey-Telsizler kesiminin gecekondu ile yerleşmeye açılması ve hemen bu gelişme koşutunda Akköprü-Sebzeler Bahçesi - Kazıkıçtı bostanları adasında, İstanbul Caddesi ve Bentderesi boyunca Soğukkuyu yöresinde küçük imalatçıların toplanmasının yanı sıra, Ziraat Enstitüsü çevresinde konut kooperatiflerinin yer seçmesidir. İkinci olgu ise, Keçiören, Etlük nüvelerinin kente doğru gelişmeleri, üçüncü bir olgu da arada Kalaba köyü, Aydınlıktepe gibi yörelerin özellikle alt orta ve orta gelir grubu konut kooperatifleri öncülüğünde ve gecekonduların desteğinde yerleşmeye açılmasıdır.

Demiryolunun güneyinde ise, Atatürk'ün naaşının 1953 yılında Anıtkabir'e taşınması, Maltepe-Anıttepe yöresinin düzenlenmesine ve canlanmasına yol açmış, Bahçelievler ile kent merkezi arasında kalan ve bu nedenle değeri de yüksek olan bu alan da üst orta ve orta gelir grubu kooperatifleri öncülüğünde Bahçelievler ile birleşme eğilimi göstermiştir.

Bu dönem içinde Bahçelievler'in de kendi çevresinde gelişmeye çalıştığı, Abdi Paşa Çiftliği'nin kalan kesimlerinin ifrazlarının yapılması için kooperatiflerin imar İdare Heyetine oldukça sık başvurdukları izlenir. Doğu kesiminde Cebeci yoğunlaşıyor ancak çevresi de gecekondu ile sarılıyordu. Yeni Mezarlık çevresi ve Saime Kadın'ın yanı sıra Mamak-Üreğil-Kayaş ekseni ve Cebeci'nin güneyinde Abidinpaşa, Topraklık, Balkehriz yöreleri gecekonduya açılıyordu. Daha güneyde iki önemli olgu, bir önceki

dönemde gelişen Kavaklıdere'nin yanı sıra Küçük Esat ve Aşağı Ayrancı semtlerinin gelişmeye açılmasıdır. Dikmen ve Yukarı Ayrancı kesimleri seyrek bağ-bahçe düzenini koruyordu.

Bu dönemde kent belirli kurallar çerçevesinde farklı fiziksel ve değer eşiklerinden oluşan bir yüzey üzerinde gelir gruplarının yer seçme süreci kapsamında biçimleniyordu. Bu sürece katılan gruplardan üst ve orta gelirliilerin parasal olanak, sosyal ve ekonomik güçlerine karşın alt gelir gruplarının siyasal gücü, ucuz emek niteliği ve nüfus sayısı üstünlüğü vardı. Bu nitelik ve güçler gelir gruplarına kent toprağı üzerinde farklı pazarlık olanakları sağlıyor, gruplar Jansen planından beri mekanda belirginleşen sosyal ve ekonomik ayrımlar içinde toprağı yerleşebiliyordu. 1950-1960 dönemi içinde arazi fiyatlarının çok arttığı gözlenir. Belediye sınırları içinde 21 000 hektar arazinin fiatı 1924 yılında 38 325 000 TL'dan 1953 yılında 2 363 800 000 TL'na çıkmış, gene 1953 yılında kent merkezi çevresinde 860 hektar alanın fiatı 1 363 800 000 TL olarak saptanmıştır. (Mimarlar Odası, 1973). 1955 yılına dek kentte en yüksek arazi fiyatları Ulus ve Samanpazarı çevresinde izlenirken, 1955 yılında Kızılay'daki arazi fiyatları ile eşitlenmiş, 1960 yılına dek dengede kalmış ve 1960 yılında Kızılay fiyatları başa geçmiştir. (Mimarlar Odası, 1973). Tablo 27, 1953 yılında kentte arazi fiyatlarının dağılımını, Tablo 28 ise metrekare inşaat fiyatlarını göstermektedir.

Kentte bu dönemde seçenekli ve yoğun bir ulaşım bağlantısı kurulmadığı için, tüm gelir gruplarının birinci seçeneği merkeze yakın yerleşmektir. İleride de tartışılacağı gibi, merkez bu dönemde Bulvarı izleyerek Ulus'tan Yenışehir'e ulaştığı ve kentte böylece doğrusal bir ticaret eksenini oluşturduğu için Bulvar çevresi ancak üst ve üst orta gelir grupları tarafından karşılığı ödenebilen bir yerleşim bölgesi idi. Bu eksenini doğu-batı yöneliminde kesen Çebeci-Kurtuluş-Anıttepe-Maltepe-Bahçelievler ekseninin pahası ise üst orta ve orta gelir gruplarınca ödenebiliyordu. Her iki eksen de kendi içinde belirli farklılaşmalar göstermekteydi. Bu eksenlerin içinde kalan topoğrafik eşikler ve çevrelerinde kamuya ait, denetimi zayıf ve eşik niteliği taşıyan alanlarda ise, toprağı hiç bedel ödemeksizin ya da çok az bir bedel ödeyerek yerleşmek olasılığı varolduğundan bu alanları gecekondular seçiyordu.

Kentin kuzeyi Jansen Planından beri düşük gelirli tarım ve imalat işçileri için planlanmış, gene burada büyükçe bir alan bahçe tarımına ayrılmış (Kazıkıçı Bostanları - Sebze bahçeleri), büyük kamu kuruluşları da bu kesime yerleşmişti. Orta gelir gruplarının da üst gelir gruplarını izleyerek tren yolunun güneyinde yeni kurulan kent parçasına geçmesi sonucu, alt orta ve alt gelir grupları Ulus meydanının kuzeyinde yer seçebildi. Doğuda ise, Kayaş yönünde uzanan demiryolu ve onun koğutunda giden karayolu eksenini kente hızlı ve ucuz bir ulaşım sağlıyordu. Ayrıca, batının düz bir topoğrafyadan oluşmasına karşın doğu kesimi çok engebeli bir taban yapısına sahipti. Bu sel ve heyelan tehlikesi altındaki alanlara toprağa daha fazla para ödeyebilen gruplar talip değildi. Bu nedenle, dönem içinde kentin iç kesimlerine orta ve yüksek gelir grupları yerleşirken kuzey ve doğusuna da gecekondular girdi.

Konut kooperatifleri kapsamında örgütlenen üst orta gelir grupları Kavaklıdere-Çankaya arasındaki geniş arazileri, eski villa ve bağ alanlarını kapatırken, orta gelir grubu kooperatifleri batıda ve kuzey batıda Bahçelievler ve Yenimahalle nüveleri çevresinde ve bu dönemde gelişmeye açılan Küçük Esat'ta yer seçiyordu. Alt orta gelir grubu kooperatifleri ise, kuzey ekseninde Dışkapı çevresine yerleşmeye çalışıyorlardı. Batıda Orman Çiftliği ve askeri alanların varlığı gelişmeyi Bahçelievlerden sonra sınırlıyordu.

b. İmar İdare Heyeti Belgelerine Yansıyan İşlem Yoğunlaşması

Kentteki arazi fiyatları dağılımı uyarınca kentin merkez alanlarına yerleşen üst ve orta gelir grupları bu alanlarda yoğunlaşmaya yönelik bir yenilenme süreci başlattılar. Eski az katlı konutlar yıkılıyor, yerlerine cephe hattını sokağa yaklaştıran, inşaat derinliği artan, yüksek katlı apartmanlar yapılıyordu. (Bkz. Tablo 29).

1950-1960 dönemi belgeleri, önceki dönem belgelerine oranla imara ilişkin işlemlerde olağanüstü bir artışı yansıtır. Bu olgunun nedenleri, Menderes'in İstanbul'da yoğunlaşmakla birlikte

Ankara'da da başlattığı imar operasyonu yanı sıra, enflasyonist ortamda taşınmaz mala yatmağa yönelik artıgelirler ve bu tür yatırımlardan gelen rantın maksimize olmasını sağlayan yasal ve yönetimsel çevredir. 1950-1960 dönemi içerisinde Heyete gelen ifraz ve tevhid isteklerinin yıllara göre dağılımı aşağıdaki gibidir.

Yıllar	Yüzde (%)
1950	4
1951	7
1952	10
1953	10
1954	15
1955	22
1956	11
1957	9
1958	6
1959	5

İzlendiğı gibi, Menderes'in imar işlemlerinin başladığı ve enflasyonunda etkilerinin yoğunlaştığı 1954, 1955 ve 1956 yıllarında inşaata dönük istekler de artmıştır. 1955 yılında kentteki imarlı ve imarsız kesimlerde kaçak inşaatların dönem içindeki en yüksek değerine ulaştığı izlenir. Gene benzer biçimde, dönem içerisindeki kat yüksekliğı isteklerinin % 30'u 1955 yılında Heyete ulaşmıştır. Özetle, 1954-1956 yılları, kentteki imar işlemlerinin en yoğunlaştığı yıllardır.

Dönemin ilk yıllarında ifrazların sayıca çok yüksek olduğı gözlenir. Konut gelirlerinin çok yükselmesi sonucu, konut sahipleri kat yükseltmenin yanı sıra arazilerini de bölerek, bağımsız konut sayısını çoğaltmayı amaçlamaktadırlar. Özellikle gecekondular bölgelelerinde geniş arazi kapatanlar, sonradan alanda ifraz isteyerek bağımsız konutlara sahip olmaktadır. Bu olguyu denetleyebilmek için, Heyet, ikiz olarak ifraz edilecek parsellerin içinde bina olmaması ve cephede de eğimin % 5'ten çok olmaması koşulunu getirdi. (9/5/1952-210). Bir ay sonra, karar biraz daha ayrıntılan-

dırıldı. Tek parsellerde inşaat cepheleeri 20 m ise % 8'e değin eğim kot farkı yapmıyordu, % 5-12 arasında cephe eğimi olan parsellerde ise, eğimin üst tarafında zemin kat döşemesinin kaldırım üstünden itibaren 0,50 m. yükseklikte yapılması koşuluyla ifraz edilecekti. (20/6/1952-316). Böylece, ikiz bina esasına göre, ifraz yapılabilmesi için arsa içinde bina olmaması ve yol cephesinde arsa eğiminin % 12'den az olması gerekiyordu. Ancak, belgeler kentteki imar karışıklığı içinde bu karara her zaman uyulmadığını gösteriyor.

Dönemin ortalarına doğru kentteki imar işlemlerini denetlemek gittikçe zorlaşıyor, kuralları uygulamak olanağı ortadan kalkıyordu. Örneğin, 1000 m² temeline göre parsellenmesi planlanmış bir alanda 500 m² ve daha küçük parsellerden oluşan bir kooperatif mahallesi kuruluyor, varolan durumu emsal gösteren büyük parsel sahiplerinin sorunları Heyete yansıyor. (Bkz. Ek 19). Heyetin imar planı kapsamında olup henüz detay planları yapılmamış olan yörelerde inşaat sınırları içinde 3000 m² ve dışında ise, 20 000 m² temeline göre planlanmış parselasyon çerçevesinde ifraz, tevhid ve inşaat ruhsatı verdiğini izledik. (12/2/1938-302). 1953 yılında Devlet Şurasının aldığı bir öteki karara göre ise, (9/7/1953 gün 53/190-190 sayı) inşaat alanı içinde ya da dışında 'tahdit ve takyidin' ancak imar planları yapılmış alanlarda olabileceği esasının getirilmesi ile yeni sorunlar çıkıyordu. (Bkz. Ek 20).

İmar İdare Heyeti belgeleri bu dönemde tam ya da çatı kat, irtifa ve yeni cephe hattı isteklerinin olağanüstü yoğunlaştığını yansıtır. Yeni yapılan yapılarda bile kat yükseltme çabası yoğundu. 1950-1960 döneminin ilk yarısında ifraz isteklerinin çok fazla olmasına karşın dönemin ikinci yarısında parsel tevhid isteklerinin artmış olduğu izlenir. Bu durum, tevhid olgusunun yoğunluk ve böylece rant gelirlerini artırmada sağladığı olanakların sonucudur. Tevhid ile yan yana iki parsel yapılacak iki ayrı yapı arasında bırakılması gerekli açıklık ortadan kalkmakta, inşaat alanı artmaktadır. Eğer parseller üzerinde bitişik konut düzeni varsa, tevhid sonucu cephe uzunluğu artacağı için derinliğin de cepheye oranla artması gerekecek ve inşaat alanı gene artacaktır.

İmar İdare Heyeti belgelerine göre, bu dönemde kentte en yoğun imar işlemleri Deliller Tepe adı verilen Kocatepe-Küçük Esat mahallesinde izlenir. Bu dönemde, bu mahalle yoğun yerleşmeye açılmıştır. Küçük Esat mahallesini yoğunluk sırası ile Keçiören, Kavaklıdere, Bahçelievler, Etlik, gene bu dönemde yerleşmeye açılan Aşağı Ayrancı ve Çukuranbar, Cebeci, Anıttepe-Maltepe, Kalaba, Yenişehir, Dikmen, Çankaya ve Aydınlikevlerle Eski kent ve Demirlibahçe izler. Bu dizi içinde liste başını oluşturan Küçük Esat, Keçiören ve Kavaklıdere'deki gelişme sayısal benzerlik gösterir.

1950 yılına dek, bugün yaklaşık 84 hektarlık bir alan kaplayan Küçük Esat semti bağ ve bahçelerden oluşan seyrek bir doku yansı-
tıyordu. Küçük Esat semtinin Jansen planı kapsamına alınmadığını, Jansen'in bu alanı yeşil seyrek doku içinde bırakmayı uygun gör-
düğünü, 1940'ların başında gelişmenin Kızıllırmak ve Akay Caddeleri ile sınırlandığını izlemiştik. 1945 yılından sonra kentte hızla-
nan gelişmeden Küçük Esat yöresi de etkilenmiştir. Alanın, gerek Yenişehir merkezine gerekse Bulvara yakınlığı, gerekse bu yörede 1948 yılında üretimini arttıran Kavaklıdere Şarap fabrikasının varlığı, mahallenin iskana açılmasına neden olmuş ve özellikle fabrika çevresine fabrikanın işçileri ve teknisyenleri yerleş-
miştir. 1950 yılında bölgede iskanın yoğunlaşmaya başlaması sonu-
cu mahalle yeni imar planı kapsamına alınmıştır. Bu planda genelde kentte uygulanan ızgara yol planı, topoğrafya ve varolan dokunun önemli verilerine göre düzeltilerek Küçük Esat için de önerilmiş-
tir. Bu ızgara plan içinde tek katlı, bahçeli ve seyrek bir konut dokusu öngörülmüştü. Ancak 1950-1960 döneminde izlenen nüfus baskısı ve spekülasyon sonucu yoğunluk hızla artmış, kat yüksek-
likleri, cephe hattı istekleri, bloklaşan çok katlı bir dokunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. (Bkz. Şekil 29). Bugün cadde üzerinde binalar 7-8, iç kesimlerde 5-6 kata yükselmiştir. Böl-
gedeki konutların % 15'inin 1950 öncesinde, % 20'nin 1950-1960 döneminde, % 28'inin 1960-1970 döneminde, % 32'sinin ise 1970-1980 döneminde yapıldığı anlaşılmıştır.

1950-1960 dönemindeki yoğun imar işlemlerinin önemli bir kesimini

kentin özellikle imara yeni açılan bölgelerinin halihazır haritaları ve parselasyon planlarının yapılması oluşturur. Toprak üzerindeki spekülatif mülkiyetin getirdiği rantı legalize etmek çabesindeki arsa sahipleri için bu harita ve planlar, kuşkusuz, önemli belgeler oluşturuyor ve imar planları yeni haklar elde etmelerini kolaylaştırıyordu.

1952 yılında Anıt Kabir ve çevresinin 'münhanili' haritalarının 'acele yaptırılması' yanı sıra, Kalaba köyünde 48 hektar, Şafaktepe'de ise 32 hektarlık bir alanın halihazır haritalarının yapılması kararı alındı. Namık Kemal Mahallesi imar planı, Çankaya ve civarı 1/2 000 ölçekli parselasyon planı ve Seyran Bağları planları onaylandı. 1954 yılında ise Keçiören ve Etlik'in bazı kesimleri ile Kavaklıdere, Denizciler Caddesi, Sanayi Çarşısı, Sıhhiye çevresi, Çankaya-Tunalı Hilmi caddesi arası, Rüzgarlı sokak alanları parselasyon planları onaylandı.

Aynı yıl içinde, harita müteahhitleri Hakkı Subaşı ve Niyazi Otmanbölük Çankaya, Küçükesat, Seyran, Etlik, Altındağ, Yenidoğan, Atıf Bey, Telsiz ve Çukuranbar'ın halihazır haritaları ve parselasyon planlarını yapmaktaydı. 1955 yılında ise, Etlik, Sebze bahçeleri, Yenimahalle, Esenboğa yolu, Varlık mahallesi, Rüzgarlı sokak civarı, Çankaya ve çevresi, Siyasal Bilgiler Fakültesi arkası, Altındağ, Kalaba, Aktepe, Dikmen, Akköprü parselasyon avan projeleri yanı sıra, çeşitli kooperatifler için parselasyon etütleri Heyete geldi. Yenişehir, Çankaya ve Mithat Paşa caddeleri için de yeni cephe hattı istendi.

1956 yılında kent içinde Çankaya, Küçük Esat, Kavaklıdere Şarap Fabrikası civarı parselasyon avan projeleri onay alırken, Ayrancı parselasyon etüdü geri çevrilir. Kent çevresinde ise gecekondü bölgeleri Saime Kadın, Gülveren, Altındağ ve Bentderesi avan projeleri çalışılmaktadır. 1957 yılında Heyet yeni imar yasasınının 35. maddesini yeniden yorumlar. Bu madde imar sınırları içinde kentin ilerideki gelişmesi için ayrılan ve parselasyon planı yapılmamış yerlerde, bu planlar ve planlara göre yol ve kanalizasyon yapılmadıkça yapılaşmaya izin vermiyordu. Heyet'in yorumunda ise, bu maddenin yalnızca kentin ilerideki gelişme alanlarına

uygulanabileceği, bu nedenle daha önce imar planı yapılar Bakanlar Kurulunca onaylanmış ve iskana açılmış bölgelerde yol ve kanalizasyon yapılmamış olsa bile yapılara ruhsat verilebileceği kararı alındı. (1/2/1957-57). Bu karar, kuşkusuz, sağlıklı kentleşmeyi destekleyen bir etken oldu. Aynı yıl içinde gecekondular mahallelerinden Şafaktepe, Çınçın Bağları ve Telsizler imar planı avan projeleri gündemde idi. Balkehriz 1/1 000 ölçekli imar planı, alanın çok eğimli olduğu ileri sürülerek, % 20-25 eğim gösteren yollarda eğimin azaltılması isteği ile geri çevrildi. Aynı yıl, ODTÜ kampus alanı yer seçimi yapıldı ve temel atıldı.

1958 yılında Gençlik Parkı planı onaylandı, Kocatepe Cami alanı ve yeni Meclis ve çevresi plan etüdüleri Heyet'e geldi. 1/5 000 planda meskun bölge 1/10 000'de ise seyrek iskan bölgesi olarak gösterilen Balgat'ın durumu için 1/5 000 plan kararı esas alındı. Böylece, bu dönem içinde eski çevre köyleri normal iskan bölgelerine dönüştü. 1959 yılında Mamak'ın 1/1 000 ölçekli imar detay planı, Devlet mahallesinin yeni gelişme alanı avan projesi, Etlik 1/1 000 parselasyon planı avan projesi, Balgat imar planı avan projesi, Altındağ-Hıdırlık Tepe parselasyon etüdü kabul edildi, Yeni Toptancı Hal yeri saptandı. Gençlik Parkında sağlık koşullarına uymayan, mimari nitelikten yoksun 16 lokanta, 20 büfe, Yeni Tiyatro ve Çamlık Senar Gazinosunun kaldırılarak yeni bir düzenleme öneren proje onaylandı.

c. Yeni İmar Planı

Kentin mekansal düzenlenmesinin denetim dışı bir gelişmeye yönelmesi sonucu ikinci bir planı yaptırmak için çalışmalar başladı. Bu kararda yeni imar planı ile yeni haklar kazanacak olan arsa sahiplerinin baskılarının da payı vardı. Ankara Belediyesi Ağustos 1954'te uluslararası bir yarışma açtı. Yarışma 11 yabancı ülkede ilan edildi. Yarışmaya 8'i yabancı 20 proje katıldı. Yarışma Mart 1955'te sonuçlandı. İngiliz kent planlama uzmanı Sir Patrick Abercrombie başkanlığındaki yarışma jürisi Nisan 1955'te Sergi Evinde çalışmalarına başladı. Ulaştırma Bakanlığı kenti gezabilmeleri için jüri emrine 3 araba ile bir de uçak vermişti.

Yarışmanın koşullarını saptamak ve yarışmacıları yönlendirmek için İmar Komisyonu bir rapor hazırlamıştı. Bu rapor uyarınca yarışmacılardan aşağıdaki önerilerin dikkate alınması isteniyordu: (İmar Komisyon Raporu, 1953)

- Kent imar sınırının saptanması ve kentin 1 milyon nüfusa göre programlanması,
- Telsizler bölgesi, Yenimahalle ve Akköprü arasında kalan ve Etlük'e doğru uzanan arazi ile askeri fabrikalar bölgesi, Balkehriz ve Mamak'ta gelişme alanları saptanması ve bunların kent ile bağlantılarının planlanması,
- Kent ölçeğinde TAKS ve KAKS ölçütlerinin belirlenmesi, parselasyon esaslarının saptanması,
- Ticaret bölgesi ve alt çarşıların saptanması,
- Kültür, sağlık ve yönetsel merkezlerin yerlerinin seçimi,
- Sanayi ve küçük sanatların, depo, mağaza ve kuruluşların yerlerinin saptanması,
- Ulus-Anafartalar, Samanpazarı-Dışkapı, Ulus-Yenişehir trafiğinin yardımcı yollar önerisi ile hafifletilmesi,
- Ulus, Üniversite, Sıhhiye, Tandoğan, İstasyon, Kızılay meydanlarının düzenlenmesi,
- Protokol alanının durumunun saptanması.

İmar Komisyon Raporunda, ayrıca 'modern bir devlet merkezine yakışır bir kültür merkezi' kurulması isteniyordu. Bu merkez, kentin tüm bilim, öğretim, eğitim, sanat ve benzeri gereksinmelerini karşılayacak yer ve kuruluşlar ile bunlara bağlı bir üniversiteyi kapsayacaktı. Raporda ifade edilen komisyon görüşüne göre, kentin 25 yıllık gelişmesi izlendiğinde, 'demiryolu istasyonu ve

Anıtkabir semtlerinin müstakbil ve modern Ankara'nın merkezini teşkil etmeğe doğru bir seyir takıbedildiği saptanıyordu. Bu nedenle önerilen merkezin Anıtkabir çevresinde, Gazi Terbiye Enstitüsü ve Hipodrom yönünde kurulması öngörülmekteydi. Bu site, Sıhhiye-Ulus arasındaki eğitim ve kültür kuruluşları ile bütünleşerek Gazi Çiftliği yönünde seçilen Teknik Üniversite alanına yönelecekti.

Kentin otelleri ise, Ulus meydanı ve çevresi, Çankırı caddesi, İtfaiye meydanı çevresi, Bakanlıklar çevresi ve Mithat Paşa caddesinde toplanacaktı. Etlik, Keçiören, Kavaklıdere, Dikmen, Kalaba gibi 'sayfiye' yerlerinde ve Bahçelievler, Hacıbayram ve kale çevresi, Yenışehir ve Cebeci'de pansiyonlar öneriliyordu. Çankırı caddesi, İstasyon çevresi, otel toplulukları ve Kavaklıdere çevresi ise, eğlence yerleri için uygun görülüyor, Gölbaşı'nda da bir plaj öneriliyordu. Komisyonun bu önerileri 1985 yılında 1 milyon nüfusa varması beklenen kent için öngörülen planlama kararlarının, genelde, gerçekten uzak olduğunu gösteriyor. Nüfus tahminlerinde bir önceki yarışmada olduğu gibi, yanlış olmasa yanı sıra (1985 için öngörülen nüfus 1962'de geçildi) kentin yapısal bir değişikliğe uğradığı, metropolleşmeye yöneldiği gözden kaçıyor. Kavaklıdere gibi bir semt sayfiye olarak niteleniyordu. Kentin merkezi de Anıtkabir-İstasyon çevresinde gelişmemiş, öngörülen kültür sitesi yapılmamış, burası için planlanan etkinlikler kent içine dağılmıştı. Kentin merkezinde yer alacağı düşünülen teknik üniversite ise (ODTÜ) Eskişehir yolu üzerinde yer seçmiştir. Gerek oteller, gerekse eğlence yerlerinin lüks nitelik taşıyanları Kızılay dolaylarına yerleşirken, daha düşük nitelikli olanları Ulus-Çankırı caddesi tarafına gitmiştir.

Jüri, çalışmalarını 9 gün içinde tamamlayarak, İller Bankası mimarlarından Nihat Yücel ve Reşit Uybadın projesine birincilik, Alman Wolfgang Ruthard ve grubu projesine ikincilik, İsviçreli William Vetter ve grubu projesine de üçüncülük ödülü verdi. Projeler Sergi Evinde bir ay süreyle halka açıldı. Bu tarihten sonra Birinci seçilen projenin, jürinin önerileri ve diğer projelerde beğenilen öneriler ışığında çalışılmasına başlandı. Proje, 1957 yılında Bakanlar Kurulunca onaylanarak yürürlüğe girdi.

Yarışmayı kazanan imar planı incelendiğinde, projenin güney-kuzey yönüne uzanan bulvar ile Konya-Samsun yollarını birleştiren ve kenti çevreleyen İskitler yolu üzerinde dengelendiği ve kentin doğu-batı eksenine oranla kuzey-güney ekseninde yüklendiği izlenir. Bu eksenle yüklenmenin en önemli nedenleri kuzeyde yeni gelişme alanlarının zaten açılmış olması, yol bağlantılarının kolay ve hızlı olması yanı sıra, yarışmacılardan önerilerini belediye sınırları içinde geliştirmelerinin istenmiş olmasıdır.

Proje, Keçiören kuzeyinde ve Baraj yönünde, batıda Etlik yönünde, kuzeyde Kalaba köyüne doğru geniş bir iskan alanı açılmıştır. Etlik'in hemen her yönünde ve özellikle askeri depolar çevresinde büyük bir gelişme öngörülmüştür. Yenimahalle'nin güneyinde Bahçelievler-Konya yolu arasında, Balgat köyü güneyinde ve doğusunda, Dikmen yönünde de gelişme alanları açılmıştır.

Demiryolunun güneyinde ise, Ayrancı, Dikmen, Çankaya, Küçük Esat'ta gelişme öngörülmüş, Cebeci çevresinde eski Gülhane Hastanesinin doğusunda kalan Balkehriz ve Samanlık Bağlarında da gelişme önerilmiştir. Gene doğuda, Mamak, Üreğil ve Kayaş'ta, kuzeyde Aydınlikevler çevresinde ve batıda Etimesgut'ta gelişmeler planlanmıştır. Eski iskan alanı ve parselasyonu yapılmış, onaylanmış, inşaatta geçilmiş bölgeler genelde korunmuş ancak yol, meydan, park gibi önemli planlama kararları kapsamında bu alanlara girilmiştir. Planda, İncesu çevresinde bir baraj ile eğlence-dinlenme yerleri, yeşil alanlar, bitki ve hayvanat bahçeleri önerilmiştir.

Genelde topoğrafyaya göre düzeltilmiş ızgara sokak planı üzerine oturtulan gelişme bölgeleri anayollar ile birbirine bağlanmış, her bölge için çarşı, park, yeşil alan, okul gereksinimleri planlanmıştır. Alt yapı hizmetlerinin gelmesi zor olan eşikler üzerine yerleşmiş gecekonducular Belediyenin göstereceği başka alanlara taşınacak, buldukları yerde durumları düzeltilebilecek olanlara kurallar uyarınca hizmet getirilecek, tapu verilecekti. Ancak, bu işin çok zor olduğunu İmar Müdürü Talat Özışık da ifade etmiş, gecekondu alanlarında kimi zaman 100 m² gibi ufak alanlar üzerine 6-7 konut yapılmış olduğunu, bunları çok düşük parsellere ayırıp

aradan yol geçirerek bağımsız parseller biçiminde sahiplerine vermenin olanaksızlığını belirtmiştir. (A. Uraz, 1955).

Gene yeni planda, Soğukkuyu alanı büyük işhanlarına ve büro binalarına ayrılmıştı. Bu bölgede, çalışan zanaatkarların büyük bir bölümü Madeni Eşya İşçi Kooperatif Çarşısına taşınacaktı. İskitler yolunun kuzey doğusunda, Hipodrom kuzeyinde yer alan bu çarşı daha da genişletilecek, atölye, tamirhane ve ateşli küçük sanatlar bu çarşıda ve Kazıkiçi Bostanları'nda toplanacaktı. İstanbul caddesinde yer seçmiş olan Keresteciler de marangozhaneler, mobilya ve doğrama atölyeleriyle birlikte İstanbul yolunun 40 m kadar kuzey doğusuna alınmıştı. Onların yerine ticaret hanları ile mağazalar yapılacaktı. Maltepe'de Jansen planında sanayi bölgesi olan yer, şimdi, blok apartmanlara ayrılmıştı.

Belediyeden Ulus meydanına değin inen ahşap bina ve dükkanlar kaldırılacak, yerlerine, büro binaları, işhanları, mağaza, otopark ve yeşil alanlar yapılacaktı. İtfaiye meydanına büyük bir Adalet Sarayı yapılması planlanıyordu. İstasyon iki cepheli olarak düşünülmüştü. Böylece, Maltepe Yenidoğan, Üniversite bölgesi, Balgat ve Bahçelievler en kısa yollarla istasyona açılabilirdi. Kızılay-Dışkapı arasında bulvarın yükünü hafifletmek için yan yollar öneriliyordu. Ulus-Samanpazarı arasında, Konya-Samsun, Eskişehir ve İstanbul devlet yolları içinde yardımcı yollar planlanmıştı. Üniversite ve sanat okulları buldukları alanlarda genişletiliyordu.

d. Kat Yükseklikleri Artıyor

Yarışma sonucunda planın müelliflerinden Nihat Yücel İmar Müdürlüğüne danışman olarak atanmış, ancak planının kısa sürede yozlaşmasına engel olamamıştır. Planın yapılması ile spekülasyon sınırları kentte yeniden belirlenmiş ve kesinleşmişti. Plan kararlarında bozulma, genelde, kentin belirli ve sınırlı bir alanında gerçekleştiriliyor ve bu alanda bir yasallaşma elde edilirse, öteki alanlara da yansıyor. Ancak bu bozulma baskı gruplarının etki alanlarına göre de farklılaşıyor. Planın en erken bozulan boyutu yoğunluklar oldu. Projede öngörülen 2-3 katlı,

bahçeli, ayırık düzendeki doku hiçbir zaman korunamadı, Planda öngörülen yoğunluklar ile aynı semtlerde 20 yıl sonra varılan yoğunluklar Tablo 30'da verilmiştir. Tabloda 20 yıl içinde semtlere göre değişen yoğunluklar, yukarıda sözü edilen sosyal grupların etki alanları farklılaşmasının sonucudur. Öngörülen yoğunlukların artmasındaki etken kat yükseklikleridir. Bu konuda İmar Müdürlüğü danışmanı olarak Nihat Yücel'in yazdığı bir rapor EK 21'de verilmiştir.

Kentte varolan iklim koşullarına ters düşmesi, altyapı hizmetlerini zorlaması ve çoğu yerde kullanımını önlemesi yanı sıra binaların statik ve tesisat sistemleri açısından da sakıncaları olan bu kat yükseltme akımına, rant gelirlerini yükseltebilmek için parasal olanaklara sahip konut sahipleri hemen katılmışlar, ve çoğu kez de yapı sistemi uygun olmayan binalarını bu bir katın rantı için yıkmaktan çekinmemişlerdir ki, bu durum, dönem içinde enflasyonun vardığı düzeyin bir göstergesidir.

Bu dönemde, kent içinde yoğunluğu artırabilmek için eski yapılar yıkılıyor, İmar İdare Heyetinden yeni cephe hattı, irtifa, çatı katı hakkı, çatı katlarının tam kata tamamlanması için izin isteniyor, bahçeler ortadan kalkıyor, yapı derinlikleri, inşaat alanları, kat yükseklikleri ve bloklaşmalar artıyordu. Özellikle, sonradan tam kata tamamlanabilecek çatı katı istekleri çok yoğundu. Bulvar çevresinde, Ulus ve Kızılay'da brüt konut yoğunluğu 500'e doğru gidiyordu. Kavaklıdere, Bahçelievler, Maltepe, Aydınlikevler, Demirlibahçe, Cebeci gibi alanlarda ise brüt konut yoğunluğu 200'e, neti ise 250-300'e yaklaşıyordu. Keçiören, Seyran Çankaya, Dikmen, Etlik, Kalaba, Mamak gibi çevre yerleşmelerde ise, brüt yoğunluk 75, net 80-85 dolaylarında idi.

1950 yılınının Mart ayında Heyet'e gelen bir başvuru, Kazım Özalp caddesinin 4 kat yükseklik taşıdığını öne sürerek, Mustafa Kemal Bulvarınının 3 kattan 4 kata çıkarılmasını istemiş, ancak Heyet, iki bulvarın birbirlerinin devamı sayılamayacağı gerekçesiyle isteği reddetmiş, ama yoğunluğun artırılabilmesi için bloklaşmaya izin vermiştir.

Aynı yılın Haziran ayında isteğin yenilendiğini ve yeniden reddedildiğini izliyoruz. Gene reddedilen bir kat isteği Kumrular sokaktan gelmiştir. Sokakta 4 kata izin verilmesine Heyet, Saraçoğlu apartmanlarının 4 kat olmasına karşın Milli Kütüphane ve Kaymakamlık yapılarının 2 kat olduğu gerekçesiyle karşı çıkmış, ayrıca bu sokakta böyle bir yoğunluğa gerek de olmadığını öne sürerek isteği reddetmiştir.

Aynı gerekçeyle 3 katlı tek ve blok yapılardan oluşan Necatibey caddesinin 4 kata çıkması, 1952 yılında 3 katlı büyükelçilik yapılarından oluşan Çankaya caddesinin 4 kata çıkması, gene Çankaya caddesi üzerinde Bakanlıklar-Meclis arasında caddenin karşı yanının 4 kat olması, aynı yıl aynı cadde için gelen 5 kat önerisi reddedilmiş, Çankırı caddesinin 5 kata çıkması önerisi de trafiğin artacağı ve bu caddede arsa sıkıntısı olmadığı gerekçesiyle geri çevrilmiştir. Ancak, Tandoğan meydanı 3 kattan 4 kata çıkartılmıştır.

1953 yılında Rüzgarlı sokağın 4 kata çıkması, bu sokakta blokların henüz oluşmadığı öne sürülerek, 1954 yılında da Çankırı caddesinden yinelenen kat isteği yeni imar planını beklemek gerektiği gerekçesiyle reddedilmiştir. Ama, özellikle 1954 yılından sonra kat yükseltilmesi, irtifa ve bloklaştırma gibi yoğunluk artışı isteklerini Heyet'in olumlu yanıtladığı izleniyor. (Bkz. EK 22).

1950 yılında İtfaiye meydanı dolaylarında Sanayi caddesinin ve Çıkrıkçılar yokuşunun 4 kat olmasına, 1951 yılında Milli Müdafaa caddesinin 4 kat olmasına izin verilmiştir. 1952 yılında ise, Heyet, gelen baskılar altında, bir dizi kat izni vermiştir ki, bu izinler içinde daha önce reddettiği bazı sokaklar da vardır. Heyet, bu kararında, Kızılay'dan sonra Mustafa Kemal Bulvarının, Kumrular sokağının, Kızılay-Dikimevi arasında Ziya Gökalp caddesinin, Opera-Dikimevi arasında Talat Paşa Bulvarının 4 kata çıkmasına ve Ulus-Yıldırım Beyazıt meydanı arasında Çankırı caddesinin 5 kata çıkmasına izin vermiştir. (17/6/1962-358).

1954 yılında ise, Selanik caddesinde bloklaşmaya, Güvenevleri'nin

bir bodrum üzerine 3 kat, Mithat Paşa caddesinin ise bir bodrum üzerine 5 kat olmasına, Yenimahallede kat yükseltilmesine, 1955 yılında da Yenimahalle'de bloklaşmaya, Işıklar caddesinin bir bodrum üzerine 3 kat biçiminde gelişmiş olan yapı dokusunun 5 kata çıkmasına, Demirtepe köprüsü ile Adakale sokak arasında Ziya Gökalp caddesinin 5 kata çıkmasına izin verilmiştir.

1954 yılı belgelerinde birden ortaya çıkarak hızla yoğunlaşan bir istek de cephe hatlarıyla ilgilidir. Planlarda cephe hatları saptanmasına ilişkin isteklerin sayısı birden artar, bina sahipleri, binalarını sokak hattına yaklaştırarak inşaat alanlarını büyütme çabasındadırlar. 1950-1951 yıllarında çatı katlarını tam kata dönüştürme isteklerini genelde reddeden Heyet, 1954'ten sonra bu konuda da izin vermeğe başlar.

1956 yılında ise, Tuna caddesine kat izni verilmiş, İzmir caddesinde 5 kat izni ile yapılmakta olan Balın Oteli sahiplerinin başvurusu önce reddedildiyse de, sonradan yapının 8 kat olarak tamamlanmasına izin verilmiştir.

Nitekim, dönemin ikinci yarısında Atatürk bulvarının 7-8 kata yükseltildiği izlenir. Aynı tür gelişme Çankırı caddesinde de yinelenir. 1959 yılında ise, kent içi bölge ve yolların kat yüksekliklerini ve sayılarına ilişkin plan onaylanmıştır. (5/6/1959, 446).

Kentte yapı dokusunun sıklaşıp, genişleyip, yükselerek yoğunluk artmasına yönelmesi isteklerini, Heyet, dönemin ilk yıllarında öteki yapılaşma ile tutarlılık, arka cephedeki yapıların güneş ve hava alma durumu, artan yoğunluğun yaratacağı trafik, arsa büyüklükleri, çevredeki yoğunluk gibi ölçütlerle değerlendirerek denetimli bir yoğunluk artışını yönlendirirken 1954 yılında, gerek nüfusun olağanüstü boyutlara ulaşan baskısı, gerekse özel girişime tanınan olanakları maksimize eden bir siyasal ve yasal ortamın varlığı, gerekse de yatırımları taşınmaz mallara yönelten ekonomik durum daha hızlı ve düzensiz bir yoğunlaşmanın yolunu açmıştır. Kat yükseklikleri konusu, kentte gecekonduların

gelişimine benzer bir çizgi izlemiştir. İleride kaçak katları yasallaştırabilecek sosyal ve siyasal gücü ellerinde tutan konut sahibi gruplar, kaçak, tam ve çatı katı yapmaktan çekinmiyor, gerçekten de, ara ara çıkan kat yükseltme kararları ve imar afları sonucu ek rantlara sahip oluyorlardı. Kat konusunda yapılan savaşım, 1960 yılından sonra daha da artmış, bu plansız yoğunlaşmanın yarattığı çevre sorunları, 1970'li yıllarda insan sağlığı üzerindeki etkisini göstermeğe başlamıştır.

e. Konut Kooperatifleri

1940-1950 döneminde gelişmeye başlayan konut kooperatifi akımı, 1950-1960 dönemi içinde kat mülkiyeti hakkının da tanınmasıyla çok arttı. Dönem içinde, Ankara'da 200 kadar yapı kooperatifi kurulmuştur. Bir önceki dönemde olduğu gibi, genelde parasal olanakları kısıtlı olan kooperatifler iskan sınırı dışında yer seçiyor, sonra bu alanın sınır içine alınması için baskı yapıyorlardı. 1950 yılının başında Bahçelievler yapı kooperatifinin tasfiye olduğu izlenir. Aynı yıl inşaat alanı dışında yer alan 12 konut kooperatifi Heyet'e başvurarak arsalarının iskan alanı içine alınmasını isterler ve istekleri benimsenir. (5/5/1950-122).

1952 yılında ise, benzer bir öneri Baraj yolu üzerinde arsa alan Subay Evleri Yapı Kooperatifinden gelir. 1954 yılında Ankara Memurları Ev Kooperatifi, Sebze bahçelerinde ifraz yapmak üzere başvurduğunda, Heyet, bu alanın fabrika ve sanayi bölgesi olarak ayrıldığını 1 500-2 000 m²'den küçük parsellere izin verilmeyeceğini bildirmiştir. Gene aynı yıl, Bahçelievler iskan sınırı bir kooperatifi sınır içine almak için genişletilmiştir. Aynı yıl, Heyete başvuran Şentepe Yapı Kooperatifi Yenimahalle'de Etlik ile kendi kooperatif arsaları arasında kalan alanın sınır içine alınmasını istemiş, yeni imar planının beklenmesi gerektiği yanıtı almıştır. Bir süre sonra gene aynı alan için başvuran Barındırma Yapı Kooperatifi ve 1955 yılında başka bir alan için başvuran İlbank Yapı Kooperatifine de aynı yanıt verilmiştir. Ancak, 1956 yılında Heyete başvuran Güzelevler Yapı Kooperatifi,

kendilerine komşu olan Şentepe Yapı Kooperatifinin, arsalarını Yenimahalle'den yeşil bir bantla ayırarak seyrek iskana göre parselasyon yapmak için izin aldığını ve iskan alanı sınırları içine alındığını bildirerek, kendi arsaları için de aynı işlemin yapılmasını istemiştir.

Dönemin sonlarına doğru imar ve İskan Bakanlığının da kurulması ve Menderes yönetiminin zayıflaması Heyet kararlarının daha sertleşmesine yol açtı. Nitekim, 1959 yılında, Heyete başvuran belediye Çankaya'da köşkün arkasında Yıldızevler Kooperatifi arsasının kadastro planlarının yapılarak satıldığını ve inşaatın başladığını bildirerek imar planlarına uygun parselasyon yapılmasını istemiştir. Heyet ise, bu isteği reddetmiş, ve iskan dışı yerlerde imar plan düzenlemesi yaparak iskan alanı içine alınamayacağını bildirmiştir. Aynı yıl içinde, iskan alanı içine alınmak için Heyete başvuran Yenimahalle arkasındaki Karşıyaka konut sahiplerinin isteği de, bu alanın Belediye sınırları dışında olduğu mücavir alan olamayacağı gerekçesiyle reddedilmiştir.

Bu dönem içinde İmar İdari Heyetine başvuran kooperatiflerin listeleri EK 23'de verilmiştir. Bu liste içinde iki ilginç olgu, 1951 yılında 70 milletvekilinin birleşerek kurdukları Kalaba Yapı Kooperatifi ve 1954 yılında 300 milletvekilinin birleşerek kurdukları ve inşaatını bir İsrail firmasına verdikleri Dikmen Yapı Kooperatifidir.

Kuşkusuz ciddi bir konut sorunu yaşamakta olan ülkede konut kooperatifleri denenen çözüm seçenekleri arasında en önemlilerinden biriydi. Üst orta ve orta gelir gruplarına yönelik bu örgütlenme, gerek olanakların birleştirilmesi, gerekse toplu üretim yolunu açtığı için ekonomik boyutlara sahipti. Ancak, 1960 öncesi uygulama süreci konut kooperatiflerinin, konut sorununu gerçek anlamda çözmeye yetmediğini gösterir. Bunun nedeni, kooperatif üyelerinin beklentileriyle birlikte dış etkenlerde aranmalıdır. Kooperatiflerin kurulma süreci içinde varolan parasal olanakları birleştirerek maksimize etmek yerine olanaklar elverdiğince az parasal katkıda bulunarak üyelerin sosyal güçlerini kredi sağlamak

üzere birleştirmeleri amaçlanıyordu. Üretilecek konutlar ise toplumun genel değer yargıları koğutunda bahçe içinde, iki katlı, büyük, villa tipi yapılardı. Ortakların çoğunun parasal olanaklarıyla uyuşmasa da bu modül üzerinde direniliyor, projeler inşaat süreci sırasında değiştiriliyor, çoğu kez inşaatın bitirilebilmesi için ikinci katlar bağımsızlaştırılarak kiraya veriliyordu. Çok daha ucuza çıkabilecek ufak apartman birimleri, sıra konutlar, yoğun teras türü az katlı tipler ve lüks olmayan inşaat biçimleri beğenilmiyordu.

Dış etkenlere gelince, bunların en önemlisi kredinin pahalı oluşu, teknik ve yasal yardım ve denetim eksikliği yanı sıra, enflasyonist ve spekülasyonist fiyat artışlarıydı. Kent içinde arazi çok pahalı olduğu için genelde iskan alanı dışında giden kooperatifler, 1950-1960 döneminde artık buralarda da spekülasyonistlerden arazi almak zorunda kalıyor ve yüksek bir bedel ödüyorlardı. Eğer kooperatif üyeleri sigortalı işçiler ise, ipotek karşılığında daha ucuz kredi almak olanağı vardı. Sigortalı olmayan gruplar ise, özellikle Emlak Kredi Bankasından pahalı kredi alıyorlar, inşaat bittiğinde borçlarını ödeyebilmek için konutlarını kiraya vermek ya da satmak zorunda bile kalabiliyorlardı. Geliri daha yüksek olan kimi gruplar, bu arazileri, spekülasyonist amaçla ellerinde tutuyorlar ya da başlangıçta gereksinmelerinden daha büyük arsalar kapatarak, inşaat bitince artan payları satıp, elde ettikleri spekülasyonist gelirle borçlarını ödemek yoluna gidiyorlardı.

Kent dışında konutlaşmanın maliyeti alt-yapı açısından yüksekti. (Bkz. EK 24). Belediye, genellikle, sokak aydınlatmasının ötesinde bir hizmet getiremiyor, gerekli alt yapıyı da ortakların yaptırması isteniyordu. Konut kooperatiflerinden sorumlu Ticaret ve İmar ve İskan Bakanlıkları etkin bir denetim kuramıyor, İmar ve İskan Bakanlığı, görevleri arasında olmakla birlikte, gerekli teknik yardımı sunamıyordu. Bütün bu engellere ek olarak, bürokratik mekanizmanın yavaşlığı ve ortakların yasal ve örgütsel çevreye ilişkin bilgi eksiklikleri de gecikmelere ve yanlış kararlara yol açıyordu.

1948 yılında çıkan 5228 sayılı Bina Yapımını Teşvik Kanunu, belediye elinde toplanacak arsaların maliyet değeri üzerinden konut kooperatiflerine de devrini öngörüyordu. Aynı yasa kapsamında getirilen bir yıl içinde inşaata başlamak ve iki yıl içinde de bitirmek koşulu spekülasyonu önliyordu. Yasanın bu maddeleri konut kooperatifleri için olumlu bir ortam yaratmıştı. Ancak, 1953 yılında çıkan 6188 sayılı Bina Yapımını Teşvik ve İzinsiz Yapılan Binalar Hakkında Kanun konut kooperatiflerine arsa verilmesi için 25 ayrı konut ya da 25 daireli bir ya da birkaç koşulu ile kooperatiflerin bu inşaatın yarısını gerçekleştirebilecek kapitali olduğuna ilişkin banka kefaleti gereğini koyarak, bu tür arsaların alt ve alt orta gelir gruplarının eline geçme olanağını ortadan kaldırmıştı.

Büyük parsellere izin verilen bölgelerde bile kooperatiflere 500 m² dolayında ifraz yapma hakkı tanındığı için kent orta gelir gruplarının yerleştiği eksenlerde belediye hizmetlerinin maliyetini artıran bahçeli tek konut düzeniyle yayılıyor, kooperatif örgütü konutlar ortaya çıktıktan sonra dağıldığı için, konutların bakımı yönünde çaba harcanamıyordu.

Böylece, bir yanda konut kooperatifleri içinde örgütlenen ortakların planlanandan çok az bir yüzdesi konut sahibi olabilirken, imar açısından da bu kooperatifler etkin bir biçimde denetlenemiyordu. Örneğin, EK 25 ve 26 da verilen iki belgede, izlendiği gibi, bir kooperatif başvurusu Anıt Kabir çevresinde yüksek bina yapılamayacağı gerekçesiyle reddedilip kesin karar yeni imar planına bırakılırken, milletvekili ortaklardan oluşan Dikmen Yapı Kooperatifinin aynı alanda, aynı tür inşaat isteğine olumlu yanıt veriliyordu.

Özetle, bu dönem içinde, konut kooperatifleri sayıları birden çok artmışsa da konut sorununa etkin bir katkıda bulunamamışlardır.

f. Ticaret ve İmalatın Gelişimi

1950-1960 döneminde ticaret açısından en önemli olay Kızılay'ın

ticarete yoğunlaşp farklılaşması ve kentteki toplumsal ikilem uyarınca üst ve üst orta gelir gruplarına yönelik perakende bir satış alanı niteliğini kazanmasıdır. Bu konuda, daha önce değinilen arazi fiyatları da bir göstergedir. Fiyatların özellikle Kızılay çevresinde Ulus değerlerine yakın biçimde yükselmesi, Kızılay'da oluşan ve yoğunlaşan pahalı çarşıların yansımasıdır. 1950 yılında, Heyet, ticaretin dağıtılması konusunda dikkatlidir. Nitekim, Tuna caddesinde bir fırın açılması önerisi, sokağın bahçeli tek konutlardan oluştuğu, bir ticaret bölgesi olmadığı gerekçesiyle reddedilir. Öte yandan, Kavaklıdere'de Özdemir caddesini Esat'a bağlayan yol üzerinde dükkan yapımına izin verilir. Çünkü, aynı izin, Özdemir ve Esat caddeleri için daha önce verilmiştir. 1952 yılında Gazi Mustafa Kemal Bulvarından da Demirtepe köprüsüne değin, solda dükkanlar olduğu öne sürülerek, sağda da dükkan yapımına izin verilir. Aynı yıl, Heyet, Belediyenin bir başvurusu üzerine kentte varolan dükkan sıkıntısını önlemek, 'yol kenarlarına kurulan acaip barakalara engel olmak', ve gelir sağlamak için Yenimahalle pazar yeri kenarında, Cebeci'de Dört yol ağzında, protokol bölgesinde, Akalar mahallesinde, Bentderesi asfaltı kenarında, Sergi Evi ile Sağlık Bakanlığı arasında İncesu kenarında ve yeni hal arkasında dükkan yapımına izin verir. (25/4/1952-166).

Bu karar dizisi içinde dağılım, Cebeci, Yenimahalle gibi semtlerde alt merkezler oluştuğunu göstermekle birlikte, Ulus'taki merkezin Opera binası ile Sağlık Bakanlığı arasında uzanarak Yenisehir'deki merkezle birleştiğini de gösterir. Bu çevrede konut olmamasına karşın böyle bir dizi dükkan önerilmesi iki merkezin alış gücünü birleştirme eğilimini yansıtır. Aynı yıl ise, Ulus'ta, Başbakanlık bahçesinin Çankırı caddesine bakan cephesinde dükkan yapımına izin verilmemiştir.

1949 yılında yürürlüğe giren 5373 sayılı Esnaf Dernekleri ve Esnaf Dernekleri Birlikleri Kanunu gereğince, daha önceki Cemiyetler Kanununa göre kurulmuş olan tüm esnaf cemiyetleri feshedilmiş, bir bölümü yeni yasaya uyum yapmış, ötekiler ise yeni yasa uyarınca 1950 yılından sonra yeniden kurulmuştur.

1950 yılında Ankara'da varolan 7 esnaf derneği (şöförler Cemiyeti, Kuyumcular, Kasaplar, Berberler, Fırıncılar, Arabacılar ve Madeni İşler Sanatkarları dernekleri) birleşerek Ankara Esnaf Dernekleri Birliği'ni kurdu. Birliğin, kredi sağlamak, meslek güvencesi, meslek eğitimi, yasal çerçevede yeni ayarlamalar elde etmek gibi amaçları arasında konut ve işyeri sağlamak da vardı. 1953 yılında derneklerin sayısı 37, üye sayısı ise 20 000'e yükselmmişti. Bu esnaf ve sanatkarlar, gerek konut, gerekse işyeri açısından olumsuz koşullar içinde yaşıyorlardı. Bu sorunu çözebilmek için, Birlik İdaresi, işyeri ve konut kooperatiflerinin kurulmasını destekliyordu. 1953 yılı içinde sobacı, tenekeci ve demirci esnafı için işyeri kooperatif arsası satın alınmıştı. Konut yapı kooperatifine ise, önce 400 üye yazılmış, ancak kısa sürede üye sayısı 1000'i aşmıştı. 1953 yılı içinde bu kooperatif kendisine arsa aramaktaydı. Gene aynı yıl, Heyet, Ulus meydanında, şehir bahçesi ve önündeki dükkanların, yarışmaya çıkartılacak Ulus Meydan projesi kapsamına alınması kararını verdi.

1955 yılında ise, Yenışehir'den pasaj yapmak için öneriler geliyordu. Örneğin, 1163 sayılı imar adasından gelen bir başvuruda iki yapının bodrum ve zemin katlarının genişletilerek pasaj yapılabilmesi için izin istenir ve kabul edilir. Ulus meydanında şehir bahçesine de geçici statü ile dükkan yapılmasına izin verilir. 1956 yılında, Heyet, Samanpazarı meydanı arkası için gene aynı tür bir karar verir. Gene aynı yıl, Sakarya caddesinin ticaret yolu olduğu öne sürülerek 6 katlı ticari bloklar yapılması uygun görülür. Mithat Paşa caddesinin Sağlık Bakanlığı ile Ziya Gökalp caddesi arasındaki kesimi de ticaret yolu ilan edilir. (Bkz. EK 27)

Ulus meydanında istimlak edilerek yıkılan dükkanlar yerine Opera meydanından tren köprüsüne değin uzanan eksen üzerinde, Ankara Palasın batısındaki ağaçlık kesimde, Samanpazarı-Esen Park arasında 'acele ve muvakkat' nitelikte dükkanların inşasına karar verilir. Ayrıca, Ankara Palas'ın yanındaki bir arsa sahibinin Merkez Bankası tarafında geçici bir çarşı kurması önerisi de onaylanır. Gene aynı yıl, Bentderesi caddesi üzerinde ve dere kenarında dükkan grupları kurmak için gelen başvuruları, Heyet, bu alanın yeni imar planında yeşil alan olarak gösterildiğini

Öne sürerek incelenmek üzere Fen İşleri Müdürlüğüne göndermiş ve sonuçta, arsası ile ifraz edip satmamak ve dere ile arada gerekli mesafeyi bırakmak koşuluyla izin vermiştir. Heyete bu yıl içinde çok sayıda geçici dükkan yapımı önerileri gelmektedir. Ancak, Heyet, yılın son aylarında yeterince izin verildiğini öne sürerek bu başvuruları reddeder. Nitekim, Kızılay'da Ali Nazmi apartmanı sahibinin Sakarya caddesi ve bulvara cephesi olan apartmanı altında çarşı yapma önerisi reddedilir.

1957 yılında ise, GİMA satış mağazaları yerleri Maltepe, Yenimahalle, Bahçelievler, Cebeci, Bentderesi ve Yıldırım Beyazıt olarak saptanır.

Gerek kent içindeki nüfus yoğunluğunun artması, gerekse dönemin ekonomik modeli kapsamında tüketimin desteklenmesi nedeniyle ticaret çok gelişmiş ve alış gücünü izleyerek mahallelerin içine yayılmıştır. Kentin kendi nüfusunun yanısıra hinterlandına da ticaret hizmeti veriyor olması, merkez çarşıların da çok gelişmesine yol açmış, Ulus ve Yenışehir çarşıları, daha önce de değinildiği gibi, Opera-Sıhhiye üzerinden birleşmiştir. Bu birleşen merkez eksen, elbette, kendi içinde nitelik ve nicelik açısından farklılaşıyordu. Heyete yansıyan dükkan açma isteklerinin yanı sıra yoğun sayıda kaçak baraka tipi dükkan yapımı ihbarları gelmekte idi. Nitekim, kentte varolan bu talebi değerlendiren kapital sahipleri, işhanı, ticari bina, pasaj türü yoğun ticaret yapılarına yatırım yapma yoluna gitmişlerdir. 1953 yılında Ziya Gökalp caddesinde 1067 sayılı imar bloğunda, 1954 yılında Emekli Sandığının Ulus'ta, Emlak Kredi Bankasının Rüzgarlı sokakta, 1956 yılında da Kızılay'da (Soysal Han) yapılması planlanan iş hanları gündemindeydi.

Kentte genel gelişme ile geleneksel Ulus merkezi, kısmen kendini yenilemekle birlikte, genelde kent nüfusunun yoğunluğunu oluşturan kır kökenli düşük gelir gruplarına dönük özelliğini koruyordu. Merkezin ufak ticaret bölümü modern kapitalist işletme ilkelerinin girmediği, kapital ve cirosu sınırlı dükkanlar ile işportalardan oluşuyordu. Ulustaki iş yerleri içinde yeni gelişen merkezlerin

arazi fiatlarını ve kiralarını ödeyebilenler eski iş yerlerini koruyup yeni merkezlerde yeni talepleri karşılamak üzere farklı fiatlar, farklı düzenlemeler ve işletme biçimleri ile yeni iş yerleri açtılar. Yeni merkez rantını ödeyebilmek için gerekli kapital birikimini sağlamak üzere, eski merkezde akrabalar arası adi, kolektif, komandit ortaklıklar kuruluyor, bunlar yeni merkezin limited ve anonim şirketlerinin yanına yerleşiyordu. Bu yeni merkezlerin ucuz malları artık işporta dizilerinde değil, müşteriye bir noktada toplayıp, yoğunlaştırıp paylaşmak üzere aynı mekanlar içinde birleşen dükkanların oluşturduğu pasajlarda satılıyor. Eski merkezdeki yenileme ve modernleşme ise, o merkezin ölçeği içinde kalmıştır.

Kentin ana iş merkezi kendi içinde yayılır ve farklılaşırken, mahalle ölçeğinde de ufak merkezler belirmektedir. Bu merkezlerde işlevlerin gelişme biçimi çevredeki nüfusun gelirine bağımlı olmakla birlikte, genelde, merkeze ilk gelen, işlevleri farklılaşmamış yiyecek ve inşaat malzemesi satan dükkanlar olmaktadır. Anılan dükkanların hizmet alanı, genelde bir kilometre içinde sınırlanır. Ancak bu mahalle merkezlerinde zaman içinde bir el değiştirme olgusunun gerçekleştiği izlenir. Mahallenin yoğunluğu zamanla artar ise, yükselen rantları ödeyemeyen, sermaye ve ciro-ları sınırlı, özellikle yoğunlaşmanın bir noktasında gelen (örneğin, Gima gibi) örgütlü iş yerleri ile yarışamayan küçük bakkallar, inşaat malzemesi satıcıları, onarımcılar, yerlerini kuaför, pastahane, terzi gibi daha uzmanlaşmış iş yerlerine bırakmaktadırlar. Bu tür gelişme, özellikle gecekondu bölgeleri merkezlerinde izlenir.

Böylece 1950-1960 yılları arasında kentte Ulus ve Yenışehir'de nüveleşen ve Sıhhiye-Opera ekseni üzerinden birleşen doğrusal bir merkez çarşısı ile Kavaklıdere, Yenimahalle, Bahçelievler, Cebeci, Maltepe-Anıttepe gibi yoğun konut mahallelerinde iç çarşılar oluşmuştu. Kentin dış kesimleri ile alt gelir grubu mahallelerinde ve merkez çarşılarının marjinde baraka türü dükkanlar yer alıyor, nüfus yoğunluğu ve alışgücü belli bir düzeye varınca bu barakalar yerlerini düzgün mahalle çarşılarına bira-

kıyordu. Bu düzeni işporta ve seyyar esnaf ile açık pazarlar tamamlamakta idi. Yatay eksende çarşılar nitelik değiştirerek yayılırken merkez alanlarda düşey eksende bir toplanma ve yoğunlaşma eylemi başlamıştı. Arazinin en pahalı olduğu noktalarda iş hanları ve pasajlar yapılarak büroların yanısıra çok katlı dokular oluşturuyordu. Bu çok katlı han ve büro binalarının üst katlarında ve ana merkezlerin arka sokaklarında ise çevreyi çok fazla kirletmeyen ufak imalatçılar yer alıyordu.

Heyete, bu dönemde, ticaretin yanı sıra imalat ile ilgili istekler de yansır. Bu isteklerin çoğu, Sebze bahçeleri-Kazıkiçi Bostanları alanında yer istemektedir. Sebze bahçeleri kesiminin bir bölgesi fabrika ve sanayi için ayrılmıştı. Bu alanda 1 500-2 000 m² lik büyük parsellere izin veriliyordu. Nitekim, burada yerleşmek için başvuruların geldiği izlenir. Alt-yapısı varolan ve kente de yakın olan bu alan küçük ve orta imalat için çekiciydi. 1953 yılında Ankara Maden İşler Sanatkarları Dükkanları Yapı Kooperatifi kurularak Kazıkiçi Bostanları'nda parselasyon planı yaptırıp onay için Heyet'e başvurdu. Esnaf dükkanları kooperatifi de bu alan yakınında Yeni Sanayi Çarşısını kurmuştu. YATZA Kollektif Şirketi ise, Sebze bahçelerinde bir oto-revizyon atölyesi kurmak için başvurdu. Gene aynı alanda, Nuh Ankara Fabrikası inşaat izni istiyordu. Nitekim, 1954 yılının Ağustos ayında Heyete, alanın sebze bahçelerine ayrılan ve henüz parselasyon planı yapılmamış ve inşaat biçimi düzenlenmemiş kesiminde 46 adet gecekondu yapıldığı ihbarı gelir ve yıkım kararı alınır. Özetle, bu alan için, yasal inşaat isteklerinin yanı sıra sürekli kaçak yapı ihbarları da gelmektedir.

1954 yılında ise, imalat Baraj yoluna doğru kaymış, Baraj yolu arkasındaki sanayi çarşısında yerleşmek için istekler Heyete gelmeye başlamıştır. 1953 yılında, kentte imalatla ilgili kuruluşların sayısal dağılımı Tablo 31'de verilmiştir. Bu yıl içinde kentte 10 beygir ve üstünde güçle çalışan işyerlerinin sayısı 173 iken, daha az bir güçle çalışan işyerleri sayısı 2 300 idi. Bu durum, daha önce de değinildiği gibi, kentte ufak imalat ve tamirhanelerden oluşan küçük sanayi yaygın olduğunu gösterir.

Dönem içinde İskitler caddesi üzerinde küçük sanayi yığılma eğilimi gösterdi. 1958 yılında, burada kapalı bir küçük sanatlar sitesi yapılması için karar alındı. Bu alan da kente yakın ve anayollar üzerinde olduğu için cazipti. 1955 yılında, Ankara Demirciler Derneği, Heyete başvurarak, İskitler caddesi üzerinde, Mezbağa yanında bir imar adasının inşaat alanına alınmasını ister. İstek olumlu karşılanırsa, Dernek, bu adayı satın alarak bir demirciler çarşısı kuracaktır. Heyet, bu alanın, zaten inşaat alanı içerisinde ve sanayi bölgesinin de yakınında olduğunu bildirirse de, kesin karar için imar planı yarışması sonuçlanmasının beklenmesini ister. Telsizler dolayında ise bir eskiciler pazarı kurulması önerisi kabul edilir.

Bu alanların dışında kentte imalatçıların isteklerini üzerinde toplayan bir diğer alan da İstanbul caddesi idi. Bu cadde için suni kereste, demir fabrikası kurma istekleri yanısıra çok sayıda kaçak dükkan, atölye, ardiye ihbarı geliyordu. 1956 yılında İstanbul asfaltı üzerinde bir kereste fabrikası kurma isteği üzerine, Heyet asfalt boyunca sanayileşme olmasına izin verilemeyeceğine, yeni imar planında her çeşit sınıai kuruluş için çiftlik ile Etimesgut arasında geniş sahaların ayrıldığını bildirmiş ise de daha sonra istenen izni vermiştir. Üreğil'de kurulmak istenen havagazı tesislerine önce izin verilmiş sonra bu alanın başka sanayileri de çekeceği düşünülmüş, Kayaş taraflarında sanayiye yer olmadığı üstelik derenin kente pislik taşıyarak çevre kirlenmesine neden olacağı ileri sürülerek reddedilmiştir. Böylece yeni plan uyarınca Sebze Bahçeleri yöresi iskan bölgesine dönüşürken, kooperatifleşen küçük sanatkarlar İskitler caddesi üzerinde yerleşmeye ve burada kendi konularında dış ekonomi yaratmaya başladılar. 1958 yılında da İskitler caddesi avan projesi onaylandı. Kazıkıçi Bostanları ise yoğurt, yağ, reçel imalathanesi gibi küçük çaplı gıda üretimini sürdürüyordu. İstanbul yolunda ise Etimesut'ta şeker fabrikasının da yapılması ile büyük ve orta çaplı sanayiye dönük dış ekonomiler gelişmekte idi. Ancak arsa fiyatlarındaki spekülatif artış özellikle küçük kooperatiflerin yer seçmesini güçleştiriyordu. (Bkz. EK 28). 1959 yılında ise yoğunlaşan küçük imalatın yerinin değiştirilmesi tartışılmakta idi. (Bkz. EK 31)

Böylece sanayi de mekan da farklılaşmaya başlamış, küçük imalat çevre yolu üzerinde toplanırken, orta ve büyük imalat Etimesgut tarafına, İstanbul yolu üzerine gitmişti.

g. Ulaşım, Yeşil Alanlar ve Altyapı

Dönem içinde kentin mekanda yayılması, konutlaşmanın hızlanması ve Menderes'in imar işlemleri koşutunda, olağanüstü yoğun bir yeni yol açma ve yol genişletme etkinliği izlenir. Nitekim, 1923-1950 yılları arasında kentte 222 km yol yapılmışken, 1950-1953 yılları arasında 237 km yol yapılmıştır. Gene 1923-1950 arasında kentte 121 km lik yol asfaltlanmışken, 1950-1953 arasında 53 km yol asfaltlanmıştır. 1950-1953 yılları arasında 543 yeni yol açılmış, 121 yol da asfaltlanmıştır. (İmar Komisyon Raporu, 1953).

Kentteki tüm imar işlemleri gibi, yollarla ilgili işlemler de 1955-1956 yıllarında yoğunlaşmıştır. Ancak, bu yoğunlaşmada 1955 yılında sonuçlanan yeni imar planının da etkisi vardır. Heyet'e gelen belgeler, 1952 yılı içinde gelişmesi artan Maltepe semtinde yolların dönmeye elverişli olmadığını illeterek genişleme kararı ister. 1954 yılında ise, gündemde, Karayollarının yapacağı çevre yolunun özellikleri vardır. Heyet, önerilen yol iznini İskitler yolu yakınından geçtiği için onaylamaz. Aynı yıl içinde Balkehriz'de eski Kayseri-yeni Çöplük yolu açılmak üzere ihale edilmiştir. Yeni gelişen mahallelerden Kavaklıdere'de yollar genişletilir. Atatürk Bulvarını Güvenevler'e bağlayan Kavaklıdere sokağı 9,5 m'den 14 m'ye çıkartılırken, Tunalı Hilmi ve Çankaya caddelerinin birleştiği nokta için, çevrede yoğun bir konut dokusu geliştiği ve trafik çok arttığından 24,5 m. ye genişletme kararı alınır.

1955 yılında Küçük Esat tarafında Bestekar ve Akay sokakları birleştirme kararı alınırken, kuzeyde Yenimahalle-İstanbul Devlet yolu bağlantısı 24 m'ye çıkartılır. Ulus'ta Bankalar caddesi ortasındaki refüjü otoparka dönüştürme önerisi ise reddedilir. 1956 yılında işlemler yoğunlaşır. Turgut Reis caddesi ve Kızıllırmak sokağının yoğunluk yolu olmasına izin verilirken, Selanik caddesine

izin verilmez. Balkehriz, Ayrancı, Tunalı Hilmi caddeleri, Kızılay-Sıhhiye arası, Yenimahalle ve Maltepe semtindeki yollar genişletilirken, Ulucanlar yolunun açılma kararı alınır. Üzerine küçük sanayiın yerleşeceği İskitler yolu için de 50 m genişlik kararı alınır. Bu yıl içinde Bentderesi ve Yeni Mezarlık caddeleri de genişletilmektedir. Heyet belgesinde 'bu yollar Cebeci ve Demirlibahçe mntıklarını Gülveren ve Yeni Mezarlığa bağlayacaktır ki, bu caddenin geçtiği mntıklarda büyük nüfus kesafeti ve trafik olduğundan 30 metre olmaları uygundur' denilmektedir. (27/11/1956-1209). Belgede sözü edilen yoğunluk ise, gecekondu- lardan kaynaklanmaktadır.

Yollar genişlerken, bunların bağlandığı düğüm noktalarını da genişletmek gerekiyordu. Bu nedenle, aynı yıl içinde Müdafaa-i Hukuk, Konservatuvar önü, Osmanlı Bankası önü ve Kavaklıdere kavşakları etüd ediliyor, Opera kavşağı için bir alt-üst geçit düşünülüyor ve Ulus meydanı düzenleme işlemleri yürütülüyordu.

1957 yılında, Sakarya caddesi, İvedik yolu, Özdemir caddesi, Küçük Esat semti yolları, Necatibey caddesi-Sıhhiye arası ve Kurtuluş-Dikimevi arası, Gülveren-Mamak arası, Eskişehir yolu-Atatürk bulvarı arası bağlantılarının genişletilmesi gündemdedir. 50 m. genişlikle Atatürk bulvarına varacak Eskişehir yolunun Akay yönünde devam etmesi planlanmakta, Meclis önü kavşağı etüd edilmektedir. Heyet, bir belgesinde 'büyük inkişaf ve kesafet arzeden ve çok büyük bir bölge olan Ayrancı'nın Dikmen caddesi ile trafik bağlantısının kurulabilmesi ve Dikmen yolu üzerinde servis yapan otobüslerin Ayrancı'ya da hizmet vermesi için yeni Büyük Millet Meclisi arkasındaki' yolu genişletme kararı alır.

1958 yılında Atatürk bulvarı ile Yenisehir, Kavaklıdere-Çankaya bağlantıları ve semt yolları genişletilir. Örneğin, Mithat Paşa-Kızılırmak, Şah Rıza Pehlevi-Hariciye Köşkü, Yeni Meclis-Çankaya, Maarif Koleji-Kızılay, Nene Hatun caddesi-Cumhurbaşkanlığı Köşkü ve Bülbüldere caddesi-14 Mayıs semti bağlantıları ile Büklüm sokak, Paris caddesi, yeni gelişen Küçük Esat semtinde Ahmetler-Küçük Esat bağlantısı genişletiliyordu. Konservatuvar-Gülveren-

Gülseren arası 50 m'ye çıkartılıyor, Yenişehir kesiminde İzmir, Uçar, İhlamur sokakları etüd ediliyor, Keçiören-Hipodrom yolunu 35 m'ye, Hipodrom-Yenimahalle yolunu ise 50 m'ye çıkartmak için çalışmalar yapılıyordu. Heyet, bu yıl içinde aldığı kararda, Ankara'da yolların genişletilmesi ile parsellerin saha ve derinliklerinin küçüldüğünü öne sürerek imar durumu saptanırken parselin istimlaktan önceki derinliğinin dikkate alınmasının uygun olacağı ilkesini getiriyordu. (8/8/1958-568).

1959 yılında yol genişlemeleri sürerken Sakarya-Ataç-Sağlık sokakları arası yaya yolu olarak onaylanıyordu. (27/3/1959-1059/9). Hipodrom-Yenimahalle-İstanbul yolu kavşağında ise yonca çalışması sürüyordu. Kentteki yol ağının genişlemesi ile trafik de yoğunlaşıyordu. Dönem başlarında otobüs ve trolleybüslerle taşınan yolcu sayısı aşağıdaki gibiydi. (İmar Komisyon Raporu, 1953).

Yıl	Yolcu Sayısı
1950	19 252 195
1951	23 969 757
1952	29 845 823

1953 yılında Ankara'da günde ortalama 400 dolmuş 50 000 yolcu taşıyordu. Dönem içinde ulaşım araçlarındaki artış, otomobiller lehine gerçekleşmişti. 1953 yılında kentte 3 500 binek arabasına karşılık 91 otobüs ve 23 trolleybüs vardı. Bu durumda, dolmuş sistemi, hızla yaygınlaşıyor, doğu-batı eksenini üzerinde de 1952-1953 yılları arasında 5 337 928 yolcu taşıyan banliyö seferlerinin önemi gittikçe artıyordu.

Yeşil alanlara gelince, daha önceki dönemlerde de tartışıldığı gibi, Jansen Planının temel ilkelerinden biri, kentin içini ve özellikle çevresini yeşil kuşaklarla korumaktı. Ayrıca, mikro-klima niteliği olan vadiler ve düzlükler yapılardan arındırılmış, rekreasyon ve dinlenme alanları olarak planlanmıştı.

Ancak, nüfus baskısı ile kent mekanda gittikçe yoğunlaşmış, gece-

kondular ve imar sınırları içindeki spekülâtif arsa fiyatlarını ödeyemeyen konut kooperatifleri kent çevresindeki tarım topraklarını işgale başlamışlardı. 1953 yılında gene de kentte büyük parklar içinde düzenlenmiş 3 471 000 m² yeşil alan vardı. Buna ek olarak, çeşitli mahallelerde 22 800 m²'ye ulaşan yalnızca 8 çocuk parkı vardı. (Bkz. Tablo 32).

Kent içi yeşil alanların dağılımı ise aşağıdaki gibiydi: (İmar Komisyon Raporu, 1953).

Parklar	3 471 000 m ²
Cumhurbaşkanlığı Köşkü bahçesi	500 000 "
Çocuk bahçeleri	23 000 "
Yeşil bulvar şeritleri ve bahçeler	120 000 "
Resmi bina ve okul bahçeleri	350 000 "
TOPLAM	4 464 000 "

Bu hesaba göre, kentte, 1953 yılında, kişi başına yaklaşık 15,5 m² yeşil alan düşmekteydi. Ancak, bu yıldan başlayarak, kentteki denetimsiz gelişme ve nüfus artışı koşutunda kişi başına düşen yeşil alan gittikçe azalmıştır. Dere kenarlarını ve yeşil tepeleri gecekonduların kaplaması, dere boylarına imalatçıların da talip olması, iç kesimlerdeki yeşillerin ise, apartmanlar tarafından parsellenmesi sonucu, bu standard 1970'li yıllarda Ankara Nazım Plan Bürosu hesaplarına göre kent ölçeğinde 7,85 m²'ye inmiştir.

Gene 1953 yılı içinde açılan yolların çevresinde 55 000 ağaç olduğu da saptanmıştır. (İmar Komisyon Raporu, 1953). Kent içindeki bahçe ve yeşiller en çok bulvar çevresinde ve Maltepe'de toplanmıştı. Kent içi yeşil alanlar kentteki bütün grupların istediği alanlardı.

Bu konuya bir örnek, Cebeci çayırı ve fidanlığı üzerinde gelişmiş olan tartışmadır. 1950 yılında, Valilik, Cebeci Fidanlığının özel idareye ilişkin kesimini Cebeci inşaat alanına katıp parsellemek isteği ile Heyete başvurmuş, ancak Heyet, bu isteği, 'yeşil alanlar bir şehir planının ana hatlarıdır' diyerek reddetmiştir.

1951 yılında, Cebeci Çayırının İmar Müdürlüğüne ait olan bir parçasında bir cambazhane kurulmasına izin verilmiş, 1953 yılında ise, bir kireç ocağı işletmesi Heyete başvurarak inşaat malzemesi koymak için 1 000 m² alan istemiş, bir başka başvuru ise sazlı aile bahçesi için izin istemiş, ancak Heyet bu alandan daha fazla yer kiralanmaması kararını vermiştir. Nitekim, 1954 yılı içinde, Trabzan'dan Hacer Buluş, bu alanda bir saz bahçesi yapılması için istekte bulunmuşsa da bu istek reddedilmiştir.

1955 yılında ise, çayırın 50 m²'si testi satmak isteyen bir kişiye kiralandı. Daha sonra, aynı yer için alınan bir kararda, çayırın 'sabit tesis ve baraka' yapılmamak ve imalatçılara verilmemek koşuluyla ancak açık hava servisi için kiraya verilebileceği kararı alındı ve hemen ardından alanın bir bölümü odun ardiyesi olarak, 92 m²'si atış poligonu olarak, 1 000 m²'si Luna Park için, 400 m²'si de bir briket imalatçısına kiraya verildi. Aynı yılın sonunda, 2 000 m² de sazlı aile bahçesi yapmak üzere kiraya verildi. 1956 yılında, Cebeci Fidanlığında yüzme havuzu, gazino, Luna Park, konser alanı yapma kararı alındı. Yeni imar planında ise, Cebeci çayırı stadyum ve spor kuruluşları için ayrıldı. Heyet de bu kararı onaylar.

Kentte eğlence yerleri nüfus artışına oranla çok gelişmiş değildi. 1953 yılında toplam 8 809 kişilik 10 sinema vardı. Bunların içinde en büyüğü Yenişehir'de Büyük Sinema (1 552 kişilik), Cebeci sineması (1 282 kişilik) ve Ulus'ta Yeni Sinema (1 152 kişilik) idi. Kentte Büyük Tiyatro ve Küçük Tiyatro adlarıyla iki tiyatro, 12 adet de gazino türü eğlence yeri vardı. Kentin lüks otelleri, Ziya Gökalp caddesi üzerinde Modern Palas, Atatürk bulvarı üzerinde Bulvar Palas ve İzmir Caddesi üzerinde Balın Oteli (inşa halinde) idi.

Kentte ilk kanalizasyon şebekesini Devlet Su İşleri 1950 yılında Yenışehir ve çevresinde 250 hektarlık bir alanda yaptı. Bu ayırık bir sistemdi. 1952-1953 yıllarında kentte 24 km kanalizasyon büzü döşenmişti. Ancak, ileride de izleneceği gibi, özellikle imarsız kesimlerde kanalizasyon yoktu. Fosseptik çukurları vidanjörlerle temizlenip kent dışına Çubuk çayına dökülüyordu. Çöpler ise, kent dışında Balkehriz'de dökülüp üstü toprakla örtüldükten sonra ilaçlanıyordu.

1954 yılında ikinci Çubuk Barajının açılması kentin su sorununu biraz hafifletmiş ise de imarsız kesimlere gene de yeterli hizmet verilemiyordu.

2. İmarsız Kesim

a. Sayısal Özellikler

Daha önce de değinildiği gibi, 1950-1960 döneminde gecekondularda yaşayan nüfus çok artmıştı. Tablo 33, 1950 yılında kentsele nüfusun Ankara semtleri arasındaki dağılımını göstermektedir. Bu tabloda gecekondulu semtleri olarak bilinen mahallelerin nüfusları aşağıdaki gibidir:

Aktaş	4 775
Yenidoğan	18 957
Altındağ	19 523
Yenihayat	24 122
Saime Kadın	4 569
TOPLAM	71 946

Bu sayılar diğer semtlerde yaşayan gecekondulu nüfusunu kapsamaz. 1950, 1955 ve 1960 yıllarında ilçelerin nüfus gelişimini gösteren Tablo 34 de, Altındağ nüfusu artış hızının 10 yıl içinde % 20'ye ulaştığı hesaplanabilir. Nitekim bu artış sonucu Altındağ 1953 yılında ilçe statüsü kazanmıştır. En eski ilçe olan Merkez ilçede aynı hız % 24, 1936 yılında ilçe olan Çankaya'da ise % 159 dur. 1957 yılında ilçe olan Yenimahalle'nin 5 yıl içindeki

nüfus artış hızı ise % 27 olmuştur. 1955 sayımında Altındağ nüfusunun 98 971'e çıktığı saptanmıştır. 1959 yılında ise Vali Dilaver Argun, 19 Mart tarihli Zafer gazetesinde çıkan bir demecinde Ankara'da 60 000 gecekondulu olduğunu iletmıştır. Kentin nüfusu 1953 yılında 288 153'ten 1960 yılında 778 000'e çıkmıştır ki Richard D. Robinson'a göre bu nüfusun yarısından fazlası gecekonduda yaşıyordu. (R.D. Robinson, 1958). İmar ve İskan Bakanlığı yayınlarına göre de 1963 yılında kent'in tüm konutlarının % 64,4'ü gecekondulardan oluşuyor ve bu konutlarda 385 000 kişi ya da kent nüfusunun % 59,22'si yaşıyordu. (İmar ve İskan Bakanlığı, 1968).

İmar ve İskan Bakanlığı belgelerine göre 1964 yılı Temmuz ve Ağustos aylarında merkez gecekondulu mahallelerinde (Atıf Bey, Yenidoğan, Altındağ, Telsizler, Çiğcin, Aktaş, Gülveren, Gülseren, Mamak, Balkiraz, Türközü, Topraklık, İncesu) 48 492 konut olduğu saptanmıştır. Bu konutların 2 518'i boştu, kalanlarda ise 46 956 hane yaşamakta idi. Bu hanelerin de 45 206'sı bağımsız konutlarda yaşarken, 1 750 hane konutlarını diğer hanelerle paylaşıyordu. 12,37 km² kaplayan bu alanda 210 711 kişi yaşamakta idi. Bu sayısal verilere göre km²'ye 3 795,96 hane, 3 920,13 konut ve 17 034,03 kişi düşmektedir. (İmar ve İskan Bakanlığı, 1968). Ancak bu sayısal veriler kendi içinde yoğunluk açısından merkezden dışa doğru farklılaşan bir dokunun ortalama değerlerini yansıtmaktadır. Bu farklılaşmayı açıklayabilmek için daha yoğun ve merkezi bir bölge olan Altındağ, Telsizler, Çiğcin, Aktaş yöresinde km²'ye 9 347,26 konut, 9 148,44 hane ve 40 114 kişinin düştüğü iletilir. (İmar ve İskan Bakanlığı, 1968). Bu bölgenin dış gecekondulu alanlarına oranla bir ve iki katlı, bitişik düzende yapılmış konutlardan oluştuğu düşünülürse, iç gecekondulu alanlarının yoğunluğu ortaya çıkar. Dönem kapsamında yapılan gecekondular ise kent'in hemen her semtine ekleniyordu. İmar İdare Heyeti belgelerinden alınan bir örnekleme göre 1956 yılında Heyete gelen kaçak gecekondulu ihbarlarının semtler arasında yüzde dağılımı aşağıdaki gibiydi.

• Akköprü	% 54
• Sadullah Ağa Mah. (kum ocakları, inşaat sınırı dışı)	% 14
• Kazıkiçi Bostanları (inşaat sınır dışı)	% 13
• Altındağ (taş ocakları, inşaat sınır dışı)	% 10
• Orhan Gazi Mah. (inşaat sınır dışı)	% 9
• Etlik (inşaat sınır dışı)	% 6
• Topraklık	% 4
• İskitler Caddesi (inşaat sınır dışı)	% 3
• Yenidoğan	% 2
• Çinçin Bağları	% 2
• Atıf Bey	% 2

Sayısal dağılımın saptanabildiği bu yörelerin dışında gecekonduların ihbarları Eski Kent mahalleleri (İzzettin, Altıntaş, Koyun Pazarı, Çıkrıkçılar yokuşu v.b.) yanısıra kentin çeşitli mahallelerinden de gelmekteydi.

b. Mahalle Örgütleri

Kent düzeyinde yoğunlaşan gecekonduların nüfusu kente yerleşebilmek ve varlığını yasallaştırabilmek için önce idari bir örgütlenme çerçevesine girmeye çalışılıyordu. Tüm gecekonduların yerleşmelerinin hedefi, kent yönetiminin en ufak idari ünitesi olan mahalle statüsünü elde etmektir çünkü bu statü gecekonduların nüfusuna kent yönetiminin yasal bir parçası olmak olanağını sağlıyordu.

Ayrıca bu statü ile mahalle düzeyinde altyapı ve eğitim, sağlık, iletişim gibi üstyapı hizmetleri de sağlanabiliyordu. Eğer gecekonduların yerleşmesi belediye sınırları dışında ise bir gecekondular güzelleştirme derneği kuruluyor ve dernek 1930 tarihli, 1580 sayılı belediye yasası uyarınca belediyeye başvurarak mahalle olmak isteğinde bulunuyordu. Belediye Encümeni olumlu karar alırsa mahalle örgütü kuruluyor ve genelde mahallenin en girişimci ve örgütleyici kişisi olan dernek başkanı muhtar seçiliyordu. Mahalle büyüdükçe ve yoğunlaştıkça, 1945 yılında yürürlüğe giren 4541 sayılı yasa uyarınca bölünüyor, mahalle sayıları artıyordu. Ankara kentinde bu bölünme olgusunun oldukça yaygın örnekleri vardır. Bir önceki Bölümde 1945 yılında da kentte 77 mahalle olduğuna değinilmişti. 1962 yılında ise kentteki 187 mahallenin dağılımı aşağıdaki gibiydi: (İ. Yasa, 1966).

İmarsız mahalleler

Merkez	12
Altındağ	53
Çankaya	39
Yenimahalle	8
Toplam	112
İmarlı ve karışık mahalleler	75
Toplam	187

Mahalle sayısı 1965 yılında 201'e, 1968 yılında 244'e, 1970 yılında da 235'e ve 1981 yılında ise 296'ya yükselmişti. ¹² Gene 1981 yılında imarsız mahalle sayısı 186 olmuştu. (Bkz. Tablo 35). Şekil 32'de bu mahallelerin farklı yıllardaki dağılımı izlenmektedir. Mahallelerin bölünme yolu ile çoğalmasına örnek ise EK 30'da verilmiştir.

Gene 1981 yılında mahallelerin imar durumları ve kuruluş yıllarına göre dağılımları EK 31'de verilmiştir. Tablo 36'nın verdiği bilgi ile Şekil 32 yorumlandığında 1950 yılı öncesinde merkez mahallelerin gelişmesi yanısıra Baraj'ın açılması sonucu çevresinin

mahalle statüsü kazandığı, güneyde Bakanlıklar ve Çankaya ile kente doğru büyüme eğilimi gösteren İmrahor, Kayaş, Balgat gibi yakın köylerin mahalle olduğu izlenir. 1950-1960 döneminin ilk yarısında ise yoğun ve küçük mahalleler kapsamında Altındağ büyük bir gelişme göstermiş ve bu gecekondü nüvesi, Şafaktepe, Gülveren, Harman, Bahçeleriçi zinciri ile doğuya, Abidinpaşa ve Akdere ile güneye açılmıştır. Kuzeyde ise Hasköy mahalle statüsü kazanır. İmarlı ve yarı imarlı mahalleler ise batı ve güneyde gelişmektedir. 1955-1960 yılları arasında ise gecekondü mahallelerine güneyde Türközü, güneydoğuda Kartaltepe, Tuzluçayır, Köstence, Küçük Kayaş mahalleleri eklenir. İmarlı ve yarı imarlı Saim Kadın ve Demirlibahçe yerleşmeleri mahalle olur. Altındağ yöresi de yeni mahallelerin eklenmesi ve Gültepe, Gülseren, Bahçelerüstü'nün açılması ile doğuya sarkar. Kuzeyde ise Bağlarbaşı mahallesi gelişir. Kuzeyde ve batıda Bulvar çevresinde imarlı mahalleler oluşurken, batıda Etimesut ekseni çevresinde büyük ve imarsız mahalleler oluşur. 1960 yılında kentin imarlı kesimlerinin mahalle statüsü kazandığı güney kesimde küçükesat, Kavaklıdere yöresi ile Ayrancı-Dikmen çevresinin geliştiği, kuzey-batıda da Aydınlikevler yanısıra Etlik'e doğru Emrah ve Aşağı Eğlence mahallelerinin ve Yenimahalle ekseninin geliştiği izlenir.

1960-1965 yılları arasında artık kentin çevresi imarsız mahalleler ile sarılmaya başlanmıştır. Dikmen kesiminde Öveçler, doğuda Derbent, kuzeydoğuda Uluğbey, güneydoğuda Topraklık ve Şehit Cengiz Topel, Yenimahalle tarafında da Karşıyaka mahalle statüsü kazanır. 1965-1969 yılları arasında yönetsel gelişme artık tümüyle kentin çevresine atlamıştır. 1970-1975 döneminde ise çevredeki bu baygın gecekondü gelişmesi sürer.

1950-1960 dönemi kapsamında kat mülkiyeti hakkının çıkması orta gelir grubu konutlarının mekansal dağılımında önemli bir etken olmuştur. Bu dönem kapsamında orta gelir grubu nüfusun artması, bu grupta da konut gereksinmesini arttırmıştı. Kentte süregelen ifraz yöntemi ise kat mülkiyet sistemine oranla daha pahalı idi üstelik bürokratik işlemler uzun bir zaman süresi alıyordu. Altyapının getirilmesi sürecinde de belediye, birçok taraf yerine

tek bir kooperatif ile karşıkârşılıya kalmayı yeğliyordu. Ekonomik süreç içinde konut kredilerinin de artması sonucu orta gelir grupları merkezdeki arsalar üzerinde çok mülkiyetli bir apartman dokusu içinde yerleşirken, bu alanlarda artan yoğunluk bir süre sonra hizmetlerin yetmemesine ve çevre kirlenmesine neden oldu. Ayrıca bu alanlarda mülkiyet de donmuştu. Gerek bu olumsuz etkenler gerekse 1960 yılından sonra artan araba sahipliği önce üst gelir gruplarının sonra da üst orta gelir gruplarının batı ve güney eksenlerinde merkezden uzaklaşmalarına neden oldu. Gecekondular da onları izledi. Şekil 32'de bu gelişme biçimi izlenebilmektedir.

Gecekondular bölgelerinin mahalleler kapsamında örgütlenmesi belediyenin de desteklediği bir gelişme biçimi oldu. Mahalleler kırdan da alışık oldukları 'imece' türü yardımlaşmalar içinde elektrik, su, yol, kanalizasyon gibi hizmetlerin getirilmesine para ve emek katarak belediyeye yardımcı oluyor, belediye bu örgütlerle bu katkıların sağlanması için pazarlığa oturabiliyordu. Örneğin, böyle bir pazarlık kapsamında belediye, belirli bir hizmetin getirilmesinin tümüyle belediyeden beklenmesi durumunda hizmetin ancak uzun bir zaman süresi sonucunda sağlanabileceğini illeterek mahallenin bu sürece emek yatırması koşulu ile sürenin azaltılabileceği bir seçenek önerebiliyordu.

Mahalle sayılarının ve nüfusun artması ile belediye sınırları da genişliyordu. Şekil 33 belediye sınırlarındaki genişlemeyi göstermektedir.¹³ Kentin kapladığı alan da 1924 yılında 1 500 hektardan, 1938 yılında 16 000 hektara, 1970 yılında gecekondu ile birlikte 31 000 hektara çıkmıştır.

c. Gecekondular Mahallelerinin Topoğrafik Özellikleri

Kentteki gelişmeyi topoğrafik veriler çerçevesinde değerlendirebilmek için de bir çalışma yapıldı. Bu çalışma Şekil 34-42'de izlenmektedir. EK 32 ise mahalleleri kuruluş tarihleri ve eğitimlerine göre sıralamaktadır. Her iki belgeden de izlendiği gibi gelişmenin ilk yıllarında merkeze en yakın ancak yüksek eğitim

gösteren alanlarda imarsız mahalleler kurulmuş ve daha sonraki yıllarda kentın ana yollarının çevresi imarlı mahallelerle kaplandıkça onların da çevresindeki düz alanlara imarsız mahalleler yerleşmiştir. Bu çevre alanlarda da düz yerler doldukça aralarındaki yüksek eğimlere yeni gecekondular kurulmuştur. Genelde Ankara gecekondular mahalleleri merkezlere ve ana ulaşım bağlantılarına yaklaştıkça, yüksek eğimler üzerine yerleşmiştir. Bu çalışma, eğimin gecekondular türü konutlaşmaya bir engel oluşturmadığını göstermektedir. Ancak genelde bu yüksek eğim eşikleri üzerine yerleşme biçiminin hizmetler açısından kent bilançolarına getirdiği yük açıktır.

Bu topoğrafik eşikler üzerine yerleşen mahallelerde gerek yapı kümeleri gerekse sokak dokuları topoğrafyanın yöneliminde biçimleniyordu. (Bkz. Şekil 43). Bu özellik hafriyat yapma olanağı olmayan tüm gecekondular bölgelerinin ortak mekansal verisidir. Konut alanları incelendiğinde sokak ve konutların bir plan düzeni içinde gelişmediği izlenir. Konutlar adayı çevreleyen sokaklardan en iyi biçimde hizmet alacak bir düzende yerleştirilmediği gibi sokaklar da altyapıyı taşıyacak özelliklere sahip değildir. Çoğu kez arazide hayvanların ya da yayaların dolaşarak açmış olduğu izler önce patika sonra yollara dönüşmüştür. Bu patikaların tanımladığı düzgün olmayan adalar içinde; konturlar, çevrilen arazinin biçimi, yönelimi, topoğrafyanın diğer özellikleri gibi etkenler konutların farklı yönelimler ile yerleşmesine neden olmakta, sonradan konutlara hizmet ulaşabilmesi için yollar açılmaktadır. İlk yerleşen konutlar bu yollar kenarında yapılaşırken, adaların içi daha az yoğun kalmaktadır.

Genelde yayaların planlayarak değil dolaşarak açtıkları bu yollar; boyutları, nitelikleri ve yönelimleri açısından yaya ulaşımına dönüktür. Mahallede yoğunlaşma arttıkça önce yol dokusu olanaklar ölçüsünde düzeltilir, iç yollar oluşur. Üçüncü aşamada ise ortak kullanımlar (cami ve okul) için yer ayrılır ve bina yapılır. Bu çalışma kapsamında ele alınmayan ve 1970'lerde girilen bir aşamada da ana yol kenarında apartmanlaşma başlar. İstanbul'da bir gecekondular mahallesinin gelişmesine ilişkin çalışmada bu tür alanlarda

konutlaşmanın alanın bir noktasından başlayıp eklenerek homojen bir biçimde oluşmadığı saptanmıştır. (T. Şenyapılı, 1981). Konutlar küçük kümeler içinde alan topoğrafyasının en uygun olduğu ve ana yollara en yakın noktalarda oluşmakta, zamanla bu kümelerin içleri yoğunlaşmakta ve kümeler bitişmektedir. Gecekondu mahallelerinin daha başka yerleşme örüntüleri varsa da 1960 öncesi yerleşmeler genelde burada tartışılan yöntemi izlemişlerdir.

Gecekondunun mekansal dokusu içinde köşe başları daima önem kazanmıştır. Altyapı getirme kolaylığı, doku geliştiğinde parsel değer kazandırma özellikleri taşıyor, belki de bu noktalar boş arazi içinde röper noktalarını oluşturuyordu. İlk konutlaşma, yolların konturlara uyarak oluşturduğu köşe başlarından başlıyor, ilk merkezleşmeler gene böyle noktalarda oluyor, apartmanlaşma da ana yollar kenarındaki köşelerden başlıyordu. Daha sonraları, 1970'li yıllarda apartmanlaşmanın duvar çektiği ana yolların gerisinde kalan gecekondu mahalleleri ana yolla bağlantısını tutabilmek için dayanabildiklerince içe giden patikaların köşelerinde kalıyorlardı. Bu olgunun örnekleri Dikmen ve Hoşdere caddeleri boyunca hala izlenebilir. Emlakçıların kapatıp gecekondu için parselledikleri bölgelerde de parselasyonun, köşebaşı noktalarını maksimize edecek dar ızgaralara dönüştüğü gözlenmektedir.

d. Gecekondu Mahallelerinde Bazı Mekan Standartları

Bu çalışma kapsamında gecekondu türü konutların yapısal özellikleri ayrıntılandırılmayacak ancak genel bazı mekansal ölçütlere değinilecektir.¹⁴ Ankara kentinde 1970'li yıllarda yapının araştırılmaları 251-500 m² arasındaki arsaların ve 76-100 m² arasındaki konut taban alanlarının en yaygın ölçüler olduğunu gösterir. Bu ölçülere göre TAKS değeri 0.23 çevresindedir. (T. Şenyapılı, 1981). Bu değerler geniş alanların kapatılmasına karşın bunun ancak 1/4'ünün konut yapımında kullanıldığını yansıtır. Charles Hart ise 1947 yılında yerleşmeye açılan Zeytinburnu'nda en yaygın arsa ölçülerinin 51-100 m² grubu ve onu izleyen 101-150 m² grubu olduğunu iletir. (C. Hart, 1969). Hart'ın değerleri İstanbul'da çok yarışmacı koşullar altında kapatılan arazi ölçülerini yansıtır.

Ankara'da özellikle dış alanlardaki mahalleler kapatılırken koşulların daha uygun olduğu varsayılabilir. Kapatılan arsa alanı dış koşullara göre; özellikle siyasal ortam, arazi üzerindeki yarışma yoğunluğu, arazinin mülkiyet durumu, kent içindeki konumu ve topoğrafik özelliklere göre değişmektedir. Konut başına ortalama alan ise Tuzluçayır'da $76,6 \text{ m}^2$, Akdere'de $74,4 \text{ m}^2$ ve Yıldız'da $76,5 \text{ m}^2$ olarak saptanmıştır. (T. Şenyapılı, 1981). Ancak 1976 yılında saptanan bu değerler çeşitli kez yıkılan ve zaman içinde eklerle genişlemiş konutları da kapsamaktadır.

Kemal Karpat'ın verdiği bilgilere göre İstanbul'da Hisar arkası gecekondularında ortalama konut alanı $60-80 \text{ m}^2$ arasında değişiyordu. (K. Karpat, 1976). İmar ve İskan Bakanlığı yayınlarına göre de Bursa, Diyarbakır, Erzurum ve Samsun gecekondularında ortalama konut alanı $49-74 \text{ m}^2$ arasında idi. (İmar ve İskan Bakanlığı, 1968). Bu değerler genellemelere varabilmek için yetersiz ise de gecekondularına ilişkin bir ölçek vermektedir. Sayısal veriler ise Ankara kenti gecekondularının bu ölçeğin üst sınırları çevresinde yer aldığını gösterir.

1950-1960 döneminde yapılan ve sonradan eklerle genişleyen bazı gecekonduların boyutları aşağıdaki gibidir.

- Plevne Mahallesi ($11,50 \text{ m} \times 4,50 \text{ m}$, yükseklik $2,75 \text{ m}$, taş, kerpiç)
- Topraklık Mahallesi ($8,50 \text{ m} \times 3,50 \text{ m}$, yükseklik $2,85 \text{ m}$, briket, ahşap)
- Etlik Mahallesi ($12,50 \text{ m} \times 4,00 \text{ m}$, yükseklik $2,70 \text{ m}$, kerpiç)
($5,00 \text{ m} \times 15,00 \text{ m}$, yükseklik $3,00 \text{ m}$, hıms)
($6,80 \text{ m} \times 4,20 \text{ m}$, yükseklik $2,85 \text{ m}$, kerpiç)
($10,00 \text{ m} \times 4,50 \text{ m}$, yükseklik $2,85 \text{ m}$, kerpiç)
($5,00 \text{ m} \times 12,00 \text{ m}$, yükseklik $2,70 \text{ m}$, kerpiç, toprak)
- Kazıkıçi Bostanları ($5,20 \text{ m} \times 10,30 \text{ m}$, yükseklik $2,30 \text{ m}$, kerpiç, hıms)

- Çalışkanlar Mahallesi (8.00 m x 7.00 m, yükseklik 2.90 m, kerpiç)
- Çınçın Bağları (4.00 m x 4.00 m, yükseklik 2.30 m bağdadi)
- Askeri Cezaevi arkası (3.60 m x 5.20 m yükseklik 2.35 m, kerpiç, hımlı)

Bu örnekler yıkım olasılığının yüksek olduğu bir ortamda çok sınırlı parasal olanaklarla gerçekleşen konutların çok daha ufak ve niteliksiz birimlerden oluştuğunu gösterir. Bazı gecekonduların ilk aşama planları üzerinde yapılan ölçümlerde de yapılan ilk birimin net kullanım alanlarının 15-35 m² arasında çeşitlendiği saptanmıştır. Bu araştırmaya göre ilk birim genelde 3.00 m x 3.50 m, 2.80 m x 3.20 m, 4.50 m x 3.00 m, 4.00 m x 5.00 m gibi ölçüleri olan bir oda ile 2.70 m x 2.00 m, 2.00 m x 1.80 m gibi ölçüleri olan bir aralık-sofadan oluşmaktadır. En yaygın oda boyutu 3.00 m x 4.00 m dir. (T. Şenyapılı, 1981). Gecekondu yapımı genelde malzemeciden kredi ile alınan malzemeye dayandığı için kimi zaman inşaat sırasında malzeme bitebilmekte, konucu da bulabildiği malzeme ile inşaatı sürdürmektedir. Dolayısıyla, bir yüzey üzerinde farklı malzeme denenebilmekte, kerpiç bir duvar ahşap bir parça ile ya da tuğla sıraları ile bitebilmekte, pencere, kapı boyutları, çatı örtüsünün parçaları değişebilmektedir. İzolasyon malzemesi kullanılmadığından açıklıkların dar ve küçük olması önem kazanmaktadır. Bu nedenle pencere boyutları 0.50-1.00 m arasında kapı genişlikleri ise 0.80 - 0.90 m arasında değişmekte, iç tavan yüksekliği de 2.40 m çevresinde gerçekleşmektedir.

1950-1960 dönemi kapsamında Ankara kenti gecekondu mahalleleri arasında yatay bir hareketlilik de başlamıştır. Bu olgu sonucu gecekondu mahalleleri kendi aralarında yoğunluk, konut niteliği ve sahipliği ve yaşayan nüfusun niceliksel ve niteliksel özellikleri açısından farklılaşıyordu. En eski ve en olumsuz koşullar altında yerleşilen ve yoğunluğun da en yüksek olduğu merkez bölgede konut sahipleri olanak elde ettiklerinde aynı alanda ancak genellikle de başka alanlarda daha düzgün, daha az yoğun,

bahçeli gecekondular yaparak ya da alt orta gelir grubu apartmanlarına taşınarak alandan çıkmaktaydılar. Böylece, merkez, alanlarda TAKS yükselir, yoğunluk artarken, çevre alanlarda kapatılan araziler daha büyük oluyor, yoğunluk ve TAKS değerleri düşüyordu. Örneğin, hane başına düşen nüfus Gülveren, Topraklık, Çınçın gibi daha iç bölgelerde 4.83 iken, Esat, Çankaya, Dikmen gecekondularında 4.62 idi. Ortalama aile büyüklükleri de Dikmen ve Etlik gibi yeni ve dış gecekondularında 5.9 iken Altındağ'da 4.9'a inmişti. Gene Etlik-Dikmen gecekondularında nüfusun % 63.6'sı, 30-40 yaş grubunda ve % 13.4'ü 50 yaşın üzerinde idi, buna karşın Altındağ'da da nüfusun % 49.7'si 30-40 yaş grubunda, % 26'sı ise 50 yaşın üzerinde idi. Bu durum yeni gelen nüfusun dış kesimlere düşük yoğunlukla eklendiği bir modelin yansımasıdır.

Tablo 37 Ankara ve İstanbul'da yapılan gecekondular alan çalışmalarında elde edilen bazı konut standartlarını göstermektedir. Bu Tabloya göre konut başına düşen nüfus zaman içinde en az 4.24 ile 7.2 arasında oynar. Oda başına nüfus ise 1.72 ile 3.08 arasında değişir ancak 1.72 değeri 1976 yılında, 3.08 değeri ise 1962 yılında Akdere'de saptanmıştır. Bazı Fransız normlarına göre oda başına 2 kişi bile normal kabul edilmektedir. Eski gecekondular, içine eklentiler yapılarak mekan genişletildiği ve/ya da kendi içinde odalara bölündüğü gibi büyüyen çocuklar da evlenerek ayrı konutlar açmışlardır. Ankara gecekondularında zaman içinde yatay büyüme olgusunun gerçekleşmesi bu oranların düşmesine neden olmuştur. Konut başına düşen oda sayısının zaman içinde yükselmesi bu varsayımı destekler.

Özetlenirse mekana ilişkin bilgiler Ankara'da genelde bahçe içinde, tek katlı, yoğunluğu düşük ve oldukça homojen bir yerleşme biçimi saptar.

e. Gecekondular Nüfusunun Demografik Özellikleri

Gecekondular nüfusuna ilişkin özellikler bir çok kaynaklarda yayımlandığı için burada ayrıca ayrıntılandırılmayacak ancak Ankara kentine ilişkin alan araştırmalarından kaynaklanan bazı çalışmaların konuya ilişkin sonuçları karşılaştırılacaktır. Ankara'da

gecekondu nüfusunun demografik özellikleri Tablo 38-42 de okunmaktadır. Bu tabloların bulguları kısaca özetlenirse, daha önce de değinildiği gibi Ankara gecekondu nüfusunun büyük bir yüzdesinin Ankara ili içinde ve komşu illerden olmak üzere yakın çevreden göç ettiği izlenir. Gelen nüfus temelde erkek ağırlıklı genç bir gruptur. Ancak kadın-erkek oranları arasındaki fark, nüfus yakın çevreden göç ettiği için çok fazla değildir. Yakın çevreden göç eden kişiler kenti tanırlar, olanakları bilirler, tanıdıkları vardır. Bu nedenle aileleri ile birlikte gelenler, ya da ailelerini kısa zamanda getirenler, örneğin, doğudan göçen gruplara oranla daha yüksektir. Hakim yaş gruplarını ve median yaşları gösteren Tablo 39, 1950'lerde oldukça genç bir grubun kente göç ettiğini (20 - 30 yaş grubu) gösterir. Nitekim daha sonraki yıllarda örneğin 1970'lerde sahaya giren araştırmacılar daha yaşlanmış bir grup bulmuştur. Göç olgusu, özellikle 1950'lerde gelen göç, kente ilişkin çok az bir bilgi ve ilişki düzeyinden kaynaklandığından, bu olguya ilişkin risk ve güçlükleri ancak çok genç yaş grupları üstlenebiliyordu. Kuşkusuz göç kararının psikolojik boyutlarını da bu genç grup daha kolaylıkla kabullenmekteydi.

Yerleşik gecekonducularda izlenen demografik özelliklerin başında aile büyüklükleri gelir. Gecekonduculardan derlenen bilgiler aile büyüklüğünün kent ile kır arasında bir düzeyde kaldığını gösterir. Geçen süre içinde aile büyüklükleri ve hane başına düşen nüfus azalma eğilimi göstermiştir. Tablo 40'dan da izlendiği gibi 1956 yılında 4-5-6 nüfuslu ailelerin toplama oranları % 56 iken, 1974 yılında % 43'3'e inmiştir. Aileler çekirdekse bir nitelik kazanırken, çocuk sayıları da ekonomik koşulların etkisinde azalmaya başlamıştır.

Demografik veriler incelenmekte olan diğer veriler koşutunda kentte kalış süresine ve gecekondu mahallelerinin özelliklerine göre farklılaşmaktadır. Demografik veriler gecekondu nüfusunun genelde kirdan genç yaşlarda göçtüğünü gösterir. Aile büyüklüğü zaman içinde azalmaya yönelmiştir. Aileler genelde 2-3 çocuktan fazla çocuk sahibi olma eğilimi göstermezler. Aileler artık çekirdekse bir

nitelik taşımakta, iç dayanışma yüksek olsa bile aileler bu ilişkileri ayrı çekirdekse birimler düzeyinde sürdürmeyi yeğlemektedirler. 15

f. Gecekondu Nüfusunun İş Kollarına Dağılımı

Ankara'da yapılan saha araştırmalarında, araştırmacılar, farklı sınıflamalar kullanmakla birlikte oldukça benzer sonuçlara varmışlardır. Bu sonuçlar zaman perspektifi içinde gözden geçirilirse Gönül Tankut araştırmasında 30 hane başkanının 13'ünün becerili işçi, 8'inin düz işçi, 3'ünün memur olduğu, 2'nin ticaret, 1'nin şöförlük yaptığını iletir. Üç kişinin ise belirli bir işi yoktur. Kadınlar ise iş buldukça konutlarda hizmet işleri yaparlar. İş yerleri genellikle Kavaklıdere-Sıhhiye arasında dağılmıştır. (G. Tankut, 1963). Granville Sewell'in örnekleminin ise % 33'ü becerili işçi, % 19'u düz işçi iken, % 19 ticaretle uğraşır, % 18 küçük memurdur, % 9 ise sürücülük yapar. Çalışan nüfusun % 15'i eski, % 12'i ise yeni merkezde çalışırken, % 10'u çevredeki konut alanlarında işbulmuştur, % 21'in iş yeri belli değildir. (G. Sewell, 1964).

İbrahim Yasa'nın örnekleminin % 27'i becerili işçi-zanaatkar, % 17'si küçük esnaf-tüccar, % 15'i müstahdem, % 11'i ise düz işçi (amele), % 14,5'i memurdur. (İ. Yasa, 1966). İmar ve İskan Bakanlığı saptamalarında ise Gülveren, Çınçın ve Topraklık gecekondualarında hane başkanlarının % 53,11'nin zanaatkar, usta, becerili işçi ve amelelik, % 11,62'nin odacılık-kapıcılık yaptığı, % 9,82'nin ise memur olduğu saptanmıştır. (İmar ve İskan Bakanlığı, 1968). Aktoluğ, Özbay, Özgökmen çalışmasında ise hane başkanlarının % 28,56'ı teknisyen, usta, işçi, % 30-60'ı memur, müstahdem, % 20,40'ı ise tüccar, esnaftır. (B. Aktoluğ, et. al., 1965-66).

Birsen Gökçe'nin örnekleminde ise % 14,8'in becerili işçi-teknisyen, % 13,4'ün öğretmen, memur ve assubay, % 23,2'nin hizmet işçisi-müstahdem, ve % 8,2'nin gündelikçi ve düz işçi olduğu saptanmıştır. (B. Gökçe, 1971). Emre Kongar'ın Altındağ sonuçlarında

ise % 20,9'un becerili işçi, % 4,6'nın yarı becerili işçi olduğu anlaşılır. % 12,7 küçük esnaf, seyyar satıcı, % 11,1 ise temizlik işçisi, hizmetçi, müstahdem, kapıcı, çöpçü, aşçı ve öteki hizmet işlerini yaparlar. (E. Kongar, 1973). Zeki Erdoğan'ın örneklemine % 48,25'nin şahıslara ait özel iş yerlerinde çalıştığını ve genellikle garsonluk veya kapıcılık yaptığını saptamıştır. Ayrıca % 29,41 kamu kesiminde, % 18,04 ise kendine ait iş yerlerinde çalışır. (Z. Erdoğan, 1978). Drakakis-Smith ise Dikmen, Etlik ve Altındağ gecekondularındaki örneklemine % 29'un geleneksel küçük ticaret ve modern becerisiz işlerde çalıştığını saptamıştır. (Drakakis-Smith, 1975). Kemal Kartal'ın örneklem nüfusunun % 16'nı devlet memurudur ve bu terim odacı, bekçi ve benzeri küçük memurları kapsar, % 11 bağımsız çalışır ki bu kesim içinde de bakkal, manav, inşaat malzemecisi, kamyon sahibi gibi örnekler vardır. Kalan nüfus (% 66) tezgahlar, hamal, işportacı, inşaat işçisi, pazarcılık gibi işler arasında dağılmıştır. (K. Kartal, 1978). Tansı Şenyapılı'nın çalışmasında hane başkanlarının servis işçiliği (% 25), memur (% 22) ve küçük girişim (% 13) yığılma gösterdiği saptanmıştır.¹⁶ (T. Şenyapılı, 1981).

Bu dağılım gecekondular nüfusunun genelde 'küçük çaplı' ticaret, esnaflık, becerisiz işçilik ve 'küçük memurluk' ile marjinal işlerde çalıştıklarını ortaya koyar. Ancak gecekondular mahalleleri yoğunlukları, nüfusun bazı özellikleri ve konuta ilişkin bazı veriler açısından farklılaşmaları yanısıra gecekondular nüfusunun çalıştıkları işler açısından da farklılaşmaktadırlar. Örneğin İmar ve İskan Bakanlığı, Çankaya yöresinden kaldırılacak 678 gecekonduda yaptığı araştırmada memur-kapıcı-müstahdem grubunun yoğunlukta olduğunu, Esat, Çankaya ve Dikmen gecekondularında ise odacı-kapıcı, garson, seyyar satıcı, şoför grubunun hakim olduğunu saptamıştır. (İmar ve İskan Bakanlığı, 1968). Kentin bürokratik iş merkezine (Bakanlıklar) ve yüksek gelir gruplarına açık yeni ticaret merkezlerine yakın alanlarda bu tür merkezlerin becerisiz ve küçük çaplı işlerini görebilecek gruplar yerleşmektedir. Eski merkeze yakın gecekondular bölgelerinde yaşayanlar ise daha çok bu merkezde açılan ticarete ilişkin iş kollarında kendilerine iş bulabilmektedirler. Ankara kentinin,

örneğin İstanbula oranla zaman ve mekan mesafelerinin önemli maliyetler ile aşılabilen eşikler oluşturmaması nedeni ile Ankara'da iş yeri ile birlikte konutu da değiştirme, ya da kesinlikle iş yerinin yakınına yerleşmek gibi endişeler çok yoğun olmamıştır. Bu yerleşme biçiminde kentte bu dönemde sanayi yaygın ve yoğun olmamasının da etkisini dikkate almak gerekir.

g. İmar İdare Heyeti Belgelerinde Gecekondu

1950-1960 döneminde İmar İdare Heyetine yansıyan belgelerde, 6188 ve 5228 sayılı yasalar ile gecekondu nüfusuna dağıtılması öngörülen arsaların denetlenemeyen bir gecekondu istilasına konu olduğu izlenir. 1950 yılında Danıştay'ın 6. Dairesi 'İmar mıntıkası dahilinde kaçak yapılan ve imar mevzuatına aykırı bütün inşaatlar hakkında karar yetkisini' İmar İdare Heyetine vermişti. (19/11/1949-49/549 ve 45/1915 K). Bu nedenle dönem kapsamında Heyete bu konuya ilişkin belgeler gelir. 1950 yılında Heyete gelen bir ihbarda Mamak tren istasyonu karşısında ahşap bir baraka yapan ve hakkında işlemin süregeldiği bir kişinin bu kez de barakanın ahşap duvarları içine tuğladan iki oda yaptığı bildirilir. Bu ada ise 5218 sayılı yasa ile halka dağıtılması kararlaştırılan mavi alanların içindedir, ancak buranın detay planları yapılmamıştır. Konutun yasa tarihinden sonra yapıldığını dikkate alan Heyet yıkılması için karar alır. Bu örnek, gecekonducuların konutlarını bir 'oldubitti' süresi içinde sağlamlaştırarak yasaların boşluklarını aradıklarını göstermesi açısından ilginçtir. İncesu'da 1943 yılında yapılan bir gecekondu için Heyet, bu parselin 20 dönümden fazla olduğunu ve bu alanda sürdürülecek tarım için bu binanın kullanılabileceği kararını almıştır. Ancak 1950 yılında burada kaçak konut sayısının arttığı ihbar edilir. Detay planları yapılmamış da olsa bu konutlar mavi alan içinde olduğundan yıkım kararı alınmaz. Benzer bir karar da Seyran Bağları için alınır. Saime Kadın da ise mülkiyeti Birim Evler Yapı Kooperatifine ait iskan dışı bir parselde yapılan 6 gecekondu için yıkım kararı alınır. Özel mülkiyetteki arsalar üzerinde yıkım olasılığının yüksek oluşu, buna karşın özellikle dağıtım için saptanmış alanlarda yapılan gecekondu'lara ilişilmemesi bu alanların hızla gecekonduya açılmasına neden olmuştur.

Bu nedenle 1951 yılında İmar Müdürlüğü, Heyete başvurarak 5218 sayılı yasa ile tahsis edilen ucuz arsalar üzerinde yapılan binaların bu yasa kurallarına ve bina sahipleri ile belediye arasında yapılan sözleşmelere uymadığını bildirmiş ve Heyetin bu değişikliklere ilişkin görüşlerini öğrenmek istemiştir. Heyet ise yanıtında bir karara varabilmek için bu durumdaki bina sayısının saptanması gerektiğini bildirmiş ve konu kesinliğe ulaşamamıştır.

Öte yandan, Heyet bu tür anlaşmazlıklara son verip, alan üzerinde bir denetim kurabilmek için bu alanların imar planlarının yapılmasına çalışır. 1951 yılında, Talat Paşa Bulvarının iki yanında 62 hektar alan kaplayan Eski Kent, II no.lu mavi alan kapsamında Balkehriz bağlarından yaklaşık 30 hektar, Cebeci Caddesi ile demiryolu arasında kalan ve üzerinde Cavit Paşa köşkünün de bulunduğu 6 hektarlık bir alan, Kalaba köyü ve çevresinde 200 m. lik bir şerit, Anıtkabir girişindeki 5 hektarlık bir alanın halihazır ve parselasyon planlarının ihaleye çıkartılması kararı alınır. Gene 1954 yılı içinde Seyran, Altındağ, Yenidoğan, Atıf Bey, Çukuranbar, Telsiz ve Etlik gecekondularının diğer bazı alanlar ile birlikte halihazır harita ve parselasyon planlarının yapılması işinin harita müteahhitleri Niyazi Otmanbölük ve Hakkı Subaşı'na verildiği izlenmiştir.

1952 yılında ise özellikle imar parsellerini işgal eden gecekonduların sahiplerinin bu parselleri tasarruflarına geçirerek içindeki gecekonduların müstakil arsalar içinde ifraz talebinde buldukları ve son senelerde bazıları yıkılmadan ifraz taleplerinin kabul edildiği gerekçesi ile ikiz olarak ifraz edilecek parsellerin içinde bina olmaması ve cephe eğiminin % 5'i aşmaması kararı alındığına daha önce de değinilmişti. Heyete böyle bir karar alıracak düzeyde yaygınlaşan bu tür olaylar gecekonduların kent yasal çerçevesini zorladıklarını gösterir.

1953 yılında Heyete, gecekondular bölgelerinden gelen kaçak konut ihbarları yanısıra kaçak konut yaptırarak kiraya verenlerin sayısında artış olduğu izlenir. 1954 yılında ise Hukuk ve Siyasal Bilgiler Fakülteleri arkasında yapılmış gecekondular olduğu, bu

alanın imar etüdünün İmar Müdürlüğünce hazırlandığı ancak alanın 6188 sayılı Yasa ile ilgisi olmadığı bildirilerek çevredeki parselasyon sistemine ve kent planlama kurallarına uygun yeni bir parselasyon avan projesi hazırlanması istenir.¹⁷

Gene aynı yıl 6188 sayılı yasa uyarınca hazine ve belediyenin Akköprü çevresinde Varlık mahallesi yöresindeki arsalar üzerinde konut tipi ve parselasyon etüdü yaptırdığı bildirilir. Jansen planında iskan dışı olan Kalaba ve Şafaktepe gecekondu alanlarındaki gelişme dikkate alınarak bu alanların iskan sınırı içine alınarak planlarının yapılmasına karar verilir.

1955 yılında ise bu alanın planları hazırlanmıştır. 'Gecekonduların zeminini teşkil eden arazinin büyük kısmının belediyeye ait bulunması nedeniyle 6188 sayılı yasaya tevkifen ev sahiplerine tahsis ve temlik edilmesi düşünülmektedir mevcut evlerin mümkün olduğunca konmaya çalışıldığı' bildirilerek planlar onay için Bakanlar Kuruluna gönderilir.

Gene aynı yıl 6188 sayılı yasa uyarınca Altındağ bölgesindeki gecekonduların rölelevelerinin yaptırılarak halihazır durum saptandıktan sonra hazırlanan parselasyon planı avan projesi Heyete sunulmuş, onay almış ve kesin planların hazırlanmasına karar verilmiştir.

1955 yılında ilginç bir olgu Heyetin zabıta denetimlerine ilişkin uyarısıdır. (Bkz. EK 33). Heyet sahada yaptığı saptamalarda kaçak inşaat konusundaki denetimlerin yetersiz olduğunu izlemiştir. Bu konuda 1962 yılında Ankara kentinde yapılan bir araştırmada bir belediye yetkilisi Kartaltepe mahallesinin oluşumunu iletmiştir. (T. Şenyapılı, 1962). İletilenlere göre Kartaltepe 1951 yılında kartalların yuva yaptığı bir tepe idi. Tepeye önce 3 konut yapıldı ve hemen yıktırıldı. Arkadan 10 konut daha yapıldı ve yerleşme büyümeye başladı. Kendisi ile görüşülen ve bu yöreden sorumlu olan yetkili gecekonduculara karşı sert önlemler alınmasından yana idi. Tepede su olmadığından konutlar gerekli suyu aşağıdaki düzlükten yukarı taşıyorlardı. Yetkili, zabıta ile

gidip alanı çevirdiğini ve bütün su kaplarını tepeden aşağıya attırdığını iletti. Ancak iktidardaki partinin yerel temsilcisine hemen başvuran halka itfaiye demirbaşından bir su tankı verilmiş ve kısa zaman sonra da elektrik direkleri dikilmiş, cami için yer ayrılmıştır. 1951 yılında sayıları 37 olan konutlar, 1962 yılında 3 700'e varmıştı. Gene yetkilinin ilettiğine göre gecekonducuların kullandığı yöntemlerden biri de gecekonduunun iktidardaki siyasal partiye ilişkin bir bina olduğunu belirten bir levha asmaktı.

Böylece gecekondu yapımı, seçim zamanları, yerel yöneticilerin tutumu (örneğin yapılan görüşmelerde belediye başkanı Kemal Aygün'ün çok sert olması ve 1954 seçimlerinden önce 84 gecekonduyu yıktırmasına karşın onun yerine gelen Cemal Göktan'ın daha ılımlı bir tutuma sahibolduğu iletildi) ile dalgalanan ama sürekli artış gösteren bir çizgi üzerinde geliyordu. Sert yöntemler kuşkusuz çok etkin değildi. Politikacıların açık, iş yerlerinin gizli desteği yanı sıra yasal boşluklar da vardı. Yasa, konut ancak yapım sırasında yakalanırsa yıkılabileceğini öngörüyordu. Eğer içine yerleşilmişse Encümen kararı gerekiyordu ki bu karar çıkarıldığında konut sahibi mahkemeye başvurmuş oluyordu. Uzun bir süreç olan mahkeme dönemi sonunda konut genelde yıkımdan kurtuluyordu. Konutun içinde yaşanıyor izlenimi verebilmek için başvurulan yöntemlere daha önce değinilmişti.

Bir diğer sorun da yıkım işlemlerinde çalışan personelin de fakir ve gecekondu oturan kişilerden oluşması idi. Belediyede görülen bir başka yetkili ise bu konuda kendi deneyimini aktardı. (T. Şenyapılı, 1962). Yetkili, kendisine bağlı polis güçlerini yeniden örgütlemiş ve gecekondu oturan tüm polisleri başka ekiplere vermişti. Kendi ekiplerine de rüşvet alacak kişiyi derhal atacağını bildirerek sorumlu olduğu yöreyi çok küçük alanlara bölmüş, herbirine bir ya da iki zabıta memuru atamış ve yörede bir gecekondu yapılırsa sorumlu memurun işten atılacağını bildirmişti. Bu tür önlemler kuşkusuz farklı ve güçlü nedenlerin yarattığı olguyu durduramıyor, bir süre için başka semtlere kaymasını sağlasa bile yeniden eski ivmesini kazanıyordu.

1955 yılında ise Heyet kentin "banliyösünü" oluşturan Mamak, Kayaş, Etimesut gibi bölgelerden ifraz isteklerinin geldiğini ve bunlara mahalli imar planlarını beklemeleri gerektiğinin bildirildiğini iletir. Ancak istekler çok arttığı için Heyet "İmar hudutları dışında kalan mezkur mıntıkaların icabında mevzii parselasyon etüdüleri yapılacağından, buralardaki kadastro ifrazlarının 3 000 m²'den ufak olmamak şartı ile yapılmasına" karar verir. (24/6/1955-675). Bu örnek Jansen planında olduğu gibi kentteki plan kararlarını değiştirdiğini göstermektedir.

1956 yılında ise Heyet, inşaat sahası kapsamında olup imar detay planları henüz yapılmamış yerlerdeki kaçak inşaatla ilişkin kararların belediye encümenince alınması gerektiğini bildirir. (22/2/1956-379).

1956 yılı içinde ilginç bir olgu Keçiören yolu üzerinde 6188 sayılı yasa kapsamına giren, su süzgeci yanında Gümüşdere mahallesi halkının parselasyon planlarını kendilerinin hazırlatıp onaya sunmalarıdır. Aynı yıl 6188 sayılı yasanın uygulaması ile ilgili olarak Altındağ'ın ikinci kısım planları onaylanır. Heyet, 6188 sayılı yasa uygulaması için gecekondü alanlarının hızla plan denetimine alınmasında ısrar etmektedir. Bu nedenle belgeler arasında plan yapılma işlemlerini hızlandırmak için gerekli bir pantograf aletine bütçeden 6 000 TL ayrıldığına ilişkin bir belge de vardır. Gene aynı yıl Heyet belgelerinde, kentte bazı alanların 6188 sayılı yasa uyarınca ucuz konut bölgesi olarak gelişmeye açılması için belediyeye verildiği izlenir.

1958 yılında ise Arka Topraklıkta arazi kaymasından ötürü mahalle sakinlerine bir kısmı hazineye ait olan ve onaylı imar planının iskan sahası dışında yer alan Şişkindere yöresinde österilen yer için imar planı avan projesi uygulanmıştır. Keçiören'de 6188 sayılı yasa uyarınca vatandaşlara dağıtılacak Aktepe çevresi de seyrek iskan bölgesi olarak saptanmış ve imar planına bu karar geçirilmiş ve kuralar çekilmiştir. Daha sonraları 1960 yılında danışman mimar Nihat Yücel'in bu alanın planının genişleterek yeniden düzenlediğini izliyoruz. 1959 yılında da Aktepe'de golf

sahasının güney doğusunda 6188 sayılı yasa uyarınca arazi dağıtmak için avan proje yapıldı. Gene aynı yıl Macun semtinde bazı parsellerin 6188 sayılı yasa kapsamına alınacağından alanın nazım plan kapsamına alınması istendi ise de Heyet böyle bir iskan bölgesine kentin gereksinmesi olmadığını öne sürerek isteği reddetti. Bu süre içinde Topraklıkta Mithat Paşa ilkokulu arkasındaki gecekonduların kaldırılması ve bu alanın imarı için belediyenin parselasyon planı isteği de heyete geldi.

1959 yılında ise iskan sınırı dışında bulunan gecekondular Heyete başvurup alanlarında büyük nüfus yoğunluğu ve konutlaşma olduğunu bildirerek imar planı kapsamına alınmak isterler. (Bkz. EK 34). Heyet, Kartaltepe, Şafaktepe, Mamak, Akdere'den gelen istekleri kabul ederken, Çınçın Bağları ile mezarlık arasında eski kireç ocağı karşısındaki mahalle ve Balgat'dan gelen istekleri, imar planına uymadıkları gerekçesi ile reddeder. Sarıkışla karşısında belediyeye ait bir alanda gelişen gecekonduların da kaldırılarak alanda bir yeşil saha yapılmasını ister. Aynı yıl içinde Heyete başvuran belediye, Çubuk çayı kuzeyinde kurulan Varlık mahallesi gecekondular bölgesinin Çubuk çayının ıslahı nedeniyle yapılacak işlemlere yer açmak üzere kaldırılacağını ve Macun köyü çevresinde hazine arazisi üzerinde yaptırılacak konutlara geçirileceğini bildirir. Bu nedenle önerilen bu alanın iskan sınırı içine alınması istenmektedir. Heyet bu durumda isteği kabul eder.

Gene 1959 yılı içinde Heyet 6188 sayılı yasaya ilişkin işlemlere bir düzen getirebilmek için belediyenin, bu yasa kapsamındaki alanlarda, alanı 500 m² ve daha fazla olan bağımsız imar parsellerinde, üzerinde konut varsa o kısmın ifraz edilip sahibine bırakılmasına ve bu tür parsellerin yarısının bina sahiplerine tahsisine ilişkin isteğine karşın, bu tür parsellerin (500 m² ve daha büyük) ikizlerde en az 10 m, bloklarda 7 m olmak üzere ifrazında sakınca görmediğini iletmiştir. Böylece herkesin bağımsız tapuya sahibolması hedeflenmiştir.

1959 yılına ilişkin ilginç bir belge de kentin imar konularındaki işlemlerine ve özellikle gecekondu'lara ilişkin görgü ve bilginin artması için belediyenin Heyeti bir Avrupa yolculuğuna gönderme kararıdır. (Bkz. EK 35).

3. Çevre Sorunları Kapsamında Gecekondu

Bu çalışma kapsamında incelenen gecekondu mahalleleri, katı ve sıvı atıkların temizlenmesi, hava kirliliği, çevre bozulması, gürültü, yeşil alanların varlığı gibi çevre ölçütleri açısından da ele alındı ve bu çevre koşullarının sağlık üzerindeki etkileri araştırıldı. Genelde gecekondu mahallelerinin çevreye ilişkin sorunları zaman perspektifi içinde olağan dışı bir değişmezlik ve süreklilik gösterir. Bu sorunların, 1950 yılı ile 1983 yılı arasında değişmeyen kaynağı kentsel altyapı ve diğer kentsel hizmetlerin yetersizliğidir. 1950 yılında gecekondu'luların en önemli sorunları kanalizasyon, yol, su, elektrik, yeşil alan gereksinmesi yanısıra sağlık ve eğitim hizmetlerinin eksekliği idi. 1983 yılında ise gecekondu mahallelerine bu hizmetler büyük ölçüde götürülmüş ise de bu kez (gecekondu mahallelerinin bazı kesimlerinin hala bu hizmetlerden yoksun olması yanısıra) hizmetlerin yetersizliği sorun olmaktadır. Bu yetersizliğin iki önemli nedeni altyapının eskimesi ve kullanımının başlangıçta planlanan ya da düşünülenin çok ötesinde bir yoğunluğa açılmasıdır.

Bugün görüşme yapılan mahallelerin hepsinde yinelenen ve en başta vurgulanan sorun kanalizasyondur. Kanalizasyonlara yöneltilen yakınmaların başında sistemin sık sık tıkanması ve patlayarak taşması gelmektedir. Sistemin verimli işlememesinin nedenleri arasında eskime, bağlantı kanallarının yetersizliği, pis su yanısıra yağmur ve özellikle gecekondu bölgelerinde ahırlarında bu sisteme bağlanması, boruların yüzeye yakın geçirilmesi (genelde sistem kurulurken belediye ile yapılan anlaşma uyarınca halk kanalları kazmakta, belediye de boruları döşemektedir, bu nedenle borular yüzeyde kalmakta, kayalık araziye ise kanalizasyon getirilememektedir) vardır. Bir mahallede de kanalizasyon tıkanıldığında açmaya gelen yetkililerin tıkayıcı elemanları çıkartıp

gene o noktada bıraktıkları ve yağışlar başladığında sistemin yine tıkanıp anlatılmıştır. Sistem üzerinde en olumsuz etkiyi kuşkusuz yoğunluk artışı yapmaktadır. Şehir plancısı Murat Güvenç'in verdiği bilgiye göre yoğunluk artışının sistem üzerinde iki olumsuz etkisi vardır. Bunlardan birincisi tüketilen suyun artışıdır. Yapılan araştırmalar kişilerin tükettiği su miktarı ile üretilen sıvı artıklar arasında yüksek bir korelasyon olduğunu saptamıştır. Örneğin, akarsuyu olmayan bir gecekonuda kişi başına günde 20 litre su tüketilirken, aynı konuta su bağlandığında tüketim günde kişi başına 100 litreye yükselmektedir. Bu tür bir tüketim biçiminin sisteme getirdiği yük açıktır. Güvenç'in verdiği ikinci önemli bilgi ise yoğunluğun bir diğer boyutu, mekana yayılması ile ilgilidir. Yağan yağmur boş bir araziye homojen bir yoğunlukla düşer ve toprakta tutulur iken, arazi konutlarla kaplandığında bu su konutların dam ve su borularında birikerek belirli noktalarda yoğun ve hızlı bir biçimde kanalizasyon sistemine ve toprağa girmekte ve sistemi olumsuz yönde etkilemektedir. Kanalizasyonu olmayan yerlerde açılan çukurlar ise fosseptik nitelik taşıyamamakta, özellikle eğimli arazide taşma ve sızma yapmaktadır. Kanalizasyonun yetersiz olduğu yörelerde ise çevrede akan çaylar sıvı atıklara hedef olmaktadır.

Gecekondu mahallelerinden gelen ikinci yakınma ise yollar ile ilgilidir. Ankara'daki tüm gecekondu bölgelerine son yıllarda asfalt yol bağlantıları yapılmışsa da mahallelerin iç yollarının çoğu arazinin elverişsizliği nedeni ile yapılamamış, yapılan yollar da konutuna su bağlamak isteyenlerin kazdıkları kanallar, sel ve heyelanların etkisinde bozulmuştur. Birçok mahallede yollar çamur ve toz içindedir, kaplaması yoktur, eğimli arazide merdivenlerle bağlanır, acil durumlarda araç bile gidemez. Yolların düzensizliği çöplerin de birikmesine neden olur.

Su sorunu tüm gecekondu mahallelerinde süregelmektedir. Bu mahallelerin büyük bir kesiminde su sisteminin varolmasına karşın sular çok düzensiz akmakta, mahalleler uzun sürelerle susuz kalmaktadırlar. Belediyenin arada tankerle ya da özel kişilerin traktörle getirip sattığı sulardan ve kuyulardan yararlanılmaktadır. Suların kesilmediği zamanlarda da borular sık sık delinmektedir.

Gecekondu mahallelerinde çöplerden de yakınılmaktadır. İletildiğine göre ana yollar üzerinde çöp toplama hizmetinin daha düzenli olmasına karşın ara yollarda çöpler birikmekte, düzensiz toplama nedeniyle kapaklı çöp varillerinin yanında çöpler yığılmaktadır.

Plansız yerleşim bu mahallelerde konut ve yollardan artakalan alanlar doğal yapısında bırakılmakta, bu alanlarda çöpler, çeşitli atıklar ve pis sular birikmektedir. Yeşil ve oyun alanlarından yoksun olan bu yörelerde bu boş araziler oyun alanı olarak işlev görmektedir. Genelde katı atıkların bir dereceye dek denetlenebilmesine karşın, sıvı atıkların daha önemli bir sorun yarattığı izlenmiştir. Hemen tüm gecekondu mahallelerinin iç kesimlerinde açıkta pis sular akmakta ve birikmektedir.

Genelde gecekondu alanları yüksek eğimli alanlarda kuruldukları için, eğer yakın çevrede havayı kirleten özel bir etken yoksa, hava kirliliğinden kentin düz ve çukur alanlarındaki imarlı mahalleler kadar çok etkilenmemektedirler. Ancak merkez ilçede örneğin Yavuz Sultan Selim, Sinan Paşa, Fatih gibi mahalleler gibi çevredeki tepelerden ötürü rüzgar almayan yörelerde hava kirlilik oranları çok yükselir. Özellikle kışın sobalarda yakılan düşük nitelikli kömür, çöp artıkları ve odun, baca dumanlarını çok yoğunlaştırmakta ve insan ölçeğinde yaymaktadır.

Bu tür çevre sorunlarının bedeli, gecekondu çevresindeki konut ve yaşam koşulları ile de birleşince insan sağlığını etkilemeye başlamıştır. Örneğin, Aralık 1966 - Eylül 1968 yılları arasında Abidin Paşa ve Saim Kadın gecekondu mahallelerinde toplam 7 322 kişilik bir nüfustan % 6 tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilen bir grup üzerinde bağırsak paraziti araştırması yapılmıştır. (N. Baykan, 1969). Araştırma nüfusu olan 347 kişinin % 42,37'inde parazit enfestasyonu bulunmuştur. Bu enfestasyon en fazla 7-14 yaş grubunda izlenmiş ve onu 15-24 ve 45-65 yaş grupları izlemiştir. Araştırmacılar bu sorunun gecekondu ortamından çok kır ortamından kaynaklandığını ve gelen göçler, arada yapılan ziyaretler ile kente taşındığını ileri sürmekle birlikte, çevre sağlığının yeterli olmadığını, şehir suyunda ve kullanılan diğer

sularda parazit yumurtası görüldüğünü, tuvalet çukurlarının fosseptik nitelik taşımadığını, sinek ve böcek mücadelesinin etkin olmadığını da eklemektedirler.

Eylül 1970-Eylül 1971 tarihleri arasında 4 000 kişinin yaşadığı Abidin Paşa gecekondulu mahallesinde % 10 örneklem ile 200 gecekondulu ailesi 200 de apartmanda yaşayan aile seçen bir değer araştırmacınının bulguları da ekonomik çevre koşullarını yansıtır. (E. Gönen, 1972) Araştırmacıya göre gecekondulu aileleri sofralarında et, süt, yumurta gibi yapıcı ve onarıcı besinlere, meyve ve sebzelere fazla yer verilmez. Kente geldikten sonra kadınların alıştııkları yiyecekler arasında karnabahar (% 75,59), muz (% 71,65), konserve (% 33,85), portakal (% 19,68) ve ıspanak-prasa (% 17,32) vardır. Ailelerin % 74'ü aynı kaptan yemek yerken, ailelerin % 48,5'i leğen içinde banyo yapar.

Olumsuz çevre koşullarından en çok etkilenen grup ise çocuklar ve kadınlardır. Abidin Paşa'da ailelerin % 56'ında çocuk ölümü olmuş, annelerin % 84,61'i düşük, % 10,26'ı hem düşük yapmış hem de kürtaj yaptırmıştır.

1968-1973 yılları arasında Tuzluçayır, Kartaltepe ve Akdere'de 663 hane üzerinde yapılan bir araştırmada annelerin yarısından fazlasının konutlarında doğum yaptığı, ailelerin de % 53,1'inde çocuk ölümü olduğu saptanmıştır. (Ş. Cin, et. al., 1975), Canlı doğan 1 000 çocuktan 267'i ölmekte, ölüm oranı ise % 27,1'i bulmaktadır.

Gecekondulu alanlarında yoğunluğun yüksek olması kızamuk, su çiçeği gibi enfeksiyon hastalıklarının ve solunum sistemi hastalıklarının hızla yayılmasına neden olmaktadır. Gene aynı araştırmada çocuklar arasında kansızlığın yaygın olduğu ve 0-6 yaş grubu çocukların % 26'nın ağırlık olarak, erkek çocukların % 56,9'nun, kız çocukların ise % 46,7'nin boy yönünden gelişme geriliği gösterdiği saptanmıştır.

Yirmi yıllık bir dönem içinde kentin çevresini saran, kendi içinde gelişen ve sosyo-ekonomik olanakları ölçüsünde farklılaşan

gecekondu alanlarının kent bilançoları üzerindeki etkisi olumlu muydu sorusu ortaya çıkmaktadır.

Yazar, 1961 yılında O.D.T.Ü. Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Lisans üstü ders programı kapsamında gecekonduların kent bilançoları üzerindeki etkilerini ölçmeye çalışmıştır. (Şenyapılı, 1962). Bu analizde yerel yönetim dışında kamu örgütleri, gecekondu ve diğer konutlar arasında ayırım yapmadıkları için kesin hesaplamalara varma olanağı bulunamamıştır. Bu örgütler verdikleri hizmetleri tek konutlara verilen hizmetler olarak sınıflandırmıyorlardı.

Enerji konusunda 1961 yılında derlediğimiz bilgilere göre Ankara'daki tüm ana gecekondu bölgelerinde elektrik vardı ama, her konudada yoktu. Bu konuda, yetkililer, gecekonduların çok az elektrik tükettiklerini ve dolayısıyla 'iyi müşteri' olmadıklarını belirttiler. Anılan yılda her dört konut için bir elektrik direği dikiliyor ve bu işlem 800-1 000 TL arasında yatırım gerektiriyordu. Aynı yılda Ankara'da 30 000 gecekonduya elektrik verildiği öne sürülüyordu.

Bu durumda 6 milyon TL lık yatırım yapıldığı hesaplanabilir. Öte yandan, elektriğin kilowatı, vergiler ile birlikte 25 krş'tan satılıyordu ve yetkililer, bir gecekonduya ayda 20-35 kilovat elektrik kullanıldığını söylüyordu. Böylece, belediye elektrik harcamasından yılda yaklaşık 2 milyon lira alıyordu ki, bu para yalnızca direklere yapılan yatırımı bile karşılamıyordu.

1961 yılında, gecekondu bölgelerinde su, genelde mahalle çeşmelerinden elde ediliyordu. Su İşleri Müdürlüğü, belediyenin çeşme için başvuran her muhtarlığa çeşme yapılması için emir verdiğini, 1961 yılında Ankara gecekondu bölgelerinde 600 çeşme olduğunu ve son iki yılda bu çeşme ve tesisatların yapımı için bir buçuk milyon lira harcandığını bildirmişlerdi. Buna karşılık, konutta akarsu var ise, genellikle bir gecekonduyunun yıllık su tüketimi 90 m³ civarında idi, suyun m³'ü ise 50 krş'tu. Böylece akarsuyu olan bir gecekondu yılda 45 TL ödüyordu.

Sağlık konusuna gelince, 1962 yılında, özellikle gecekondu-
lara hizmet veren üç ana-çocuk sağlığı merkezi vardı: Telsizler'de
(Altındağ), Cebeci ve Yenimahalle'de. Çiğcin bağlarında açılmış
olan bir diğer merkez ise, bina elverişli olmadığından kapan-
mıştı. Bu merkezlerde çevre mahallelerde oturanların listeleri
vardı. Böylece anneler randevu ile merkeze davet ediliyorlardı.
Eğer randevu ya gelinmezse adrese bir hemşire göndererek nedeni
araştırılıyordu. Bu merkezlere gecekondu bölgelerinin dışından
da hasta geliyordu. Ancak, randevu sistemi, onlar için işletil-
miyordu. Telsizler'deki merkez hem doğum kliniği, hem de hasta-
bakıcı ve ebeler için yatılı eğitim merkezi idi. On beş yataklı
bu merkezde dört doktor görev yapıyordu. Yenimahalle merkezinde
üç, Cebeci'de ise, iki doktor çalışıyordu ama, bu merkezlerde
yatak yoktu. Üç merkezde de halka süt tozu ve vitamin yardımı
yapılıyordu.

Merkezlere süt tozu, vitamin, ilaç ve tıbbi gereçleri UNICEF
veriyordu. İlgili bakanlık, bir merkezin kuruluş giderinin
30 000 TL., yıllık işletme giderinin ise 10-15 000 TL olduğunu
belirtmişti. Bu merkezlerin yanısıra, Altındağ'da Çocuk Esirgeme
Kurumu'na bağlı 300 yataklı bir poliklinik ve bir de Altındağ
İlçesi Hükümet Tabibliği ve Keçiören'de de bir poliklinik vardı.
Ancak bu kurumlar yalnızca gecekondu halkına hizmet vermiyordu.
Öte yandan, gecekondu halkı muhtardan fakir dağıdı alma yolu
ile devlet hastahanelerinde parasız muayene olabiliyordu. Araş-
tırmanın yapıldığı yıllarda bu gecekondu alanlarında en yaygın
hastalık tüberkülozdu. Kızılay, gecekondu bölgelerinde dispan-
serler açarak bu hastalıkla mücadele görevini yüklenmişti. Daha
sonraki yıllarda yapılan çalışmalar ise gecekondu bölgelerinde
görülen en yaygın hastalık türlerine alt yapı ve çevre sağlığı
yetersizliğinin yol açtığını sergilemiştir. Genelde topoğrafik
nedenlerle kanalizasyon sistemlerinin en son getirilen hizmet
türü olması, foseptik çukurların izolasyon ve bakımının düzenli
yapılmamasından ötürü salgın hastalıklar kolayca yayılabilmek-
tedir. Örneğin 1970'de İstanbul, Sağmalcılar bölgesinden kaynak-
lanan parakolera salgını gibi. Ankara'da yapılan çalışmalar da
gecekondu çocuklarda barsak parazitlerinin yaygın olduğunu
ortaya koymuştur.

Yukarıda yapılan analiz her ne denli kesin bir yargıya varmaya yeterli değilse de, gecekondulara götürülen hizmetlerin maliyetinin bu bölgelerin ödeyemeyeceği kadar yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu hizmetleri karşılamak için ödenen vergilere gelince, bu konuda vergi dairesi ile belediye arasında ilginç bir gelişki vardı. Vergi dairesi gecekondular ile diğer konutlar arasında vergi ödeme açısından bir ayırım gözetmiyordu. Vergi dairesinin görevi kenti sürekli tarayarak yeni yapılan kondularını saptamak ve vergi almaktı. Ancak personel darlığı, gecekonduların düzgün yolların olmaması ve kapısında numara olan düzgün konut bulunmaması gibi nedenlerden ötürü yeni konutların saptanması süreci çok yavaş geliyordu.

Vergi dairesinin yeni kurulan kondularını vergi kaynağı olarak olumlu bulmasına karşın, aynı kondular belediye tarafından yıkıma uğruyordu. Konducular, genelde vergi ödemeye istekliydiler. Çünkü ödenen vergi karşılığı alınan makbuz konutu yasallaştıran bir belge sayılıyordu. Konutlar, yapıldıkları yıldan sonraki on yıl boyunca vergiden muaf olmalarına karşın, belediye yetkililerinin 1962'de yaptıkları tahmine göre, kentte var olduğu sanılan 80 000 gecekondudan yalnızca 3 000 kadarı vergi ödemi-yordu. (Şenyapılı, 1962) Gene yetkililerin verdiği bilgiye göre, belediye kaçak yapılmış bir gecekonduyu saptadığında bunun yıkılması için 15 gün süre tanıyordu. Ancak, bu süre içinde vergisini yatıran konducu, süre sonunda yıkıma gelen zabıtayı vergi makbuzu ile karşılıyordu. Olay böylece mahkemeye intikal ediyor, aylar sonra sonuca bağlandığında konutun kesin yapım tarihini saptamak güçleşiyor ve çoğu kez gecekonduyu yıkımdan kurtuluyordu.

Bu durumda gecekonduların ödediği vergiler bu bölgelere götürülen hizmetleri karşılamaya yetiyor muydu? 1961 yılındaki çalışmada vergi dairesinden tüm gecekondular için toplam bir sayı elde edilemediğinden yazar çeşitli gecekonduların yirmi gecekonduyu seçerek ödenen vergileri araştırmıştır.

<u>Konut</u>	<u>Mahalle</u>	<u>Ödenen Vergi (TL., Brüt)</u>
İki oda, hol	Sinan Paşa	120
Beş Oda, iki hol	Sinan Paşa	432
İki oda, hol	Aktaş	84
Bir oda, hol	Dikmen	120
Bir oda, hol	Dikmen	300
İki oda, hol	Saime Kadın	300
İki oda, hol	Gülveren	480
Bir oda, hol	Ayrancı	180
Bir oda	Çinçin Bağları	60
Üç oda, hol	Yenidoğan	72
İki oda, iki hol	Yenidoğan	120
Bir oda, hol	Yenidoğan	120
İki oda	Çalışkanlar	156
Bir oda	Çalışkanlar	90
Bir büyük oda	Çalışkanlar	120
Bir oda, hol	Çalışkanlar	120
İki oda	Çalışkanlar	156
Üç oda, hol	Çalışkanlar	196
Üç oda, hol	Çalışkanlar	330
Bir oda, hol	Çalışkanlar	120

Bir dizinin ilginç bir yönü benzer görünen konutların farklı miktarda vergi ödemesidir. Konutların iç mekan bölünmeleri benzeşmektedir. Yapı malzemeleri, hizmetlerin bağlanmış olması, mutfak bulunması gibi konularda farklılaşabilecekleri beklenirse de, ödenen vergilerin bunca farklı oluşu şaşırtıcıdır. Yazar bu konuyu soruşturduğunda, vergi takdirinde belirli ölçütlerin kullanılmadığını, bu takdirin daha çok kişisel ilişkiler ile düzenlendiği yanıtını almıştır. Öte yandan, diziden izlendiği gibi bir gecekondu yılda ortalama 183,8 TL vergi ödüyor. Ancak bu ödeme vergi dairesinin yeni yapılan konduyu bulması ve/ya da konducunun vergi ödemeye istekli olduğu hallerde ödeniyordu. Burada verilen sayılar, genel olsa da, gecekonduların gelir kaynağı olmaktan çok kent bilançoları üzerinde parasal yük niteliği taşıdığı izlenimini vermektedir.

H. S o n u ç

1923-1930 yılları kapsamında gecekondunun yerini hazırlayan nedenler şöyle özetlenebilir:

- Kentte becerisiz, deneyimsiz işçiyi istihdam edebilecek bir ekonomik yapının temellerinin atılması.
- Bu gruba açık istihdam kollarının sürekli ve tek kişinin kazancı ile aileyi geçindirebilecek düzeyde gelir sağlamaması.
- Gelen grupların kent yaşantısına hızlı uyumlarını sağlayacak gelir ve kültür birikimine sahipolmamaları.
- Toprak üzerinde spekülatif bir mülkiyet biçiminin gelişmesi.
- Cumhuriyet yönetiminin açık ve tutarlı bir toprak ve konut politikasına sahipolmaması.
- Eski dokunun bu nitelikteki nüfusa verebileceği konut alanlarının kısıtlı oluşu.
- Kent merkezinde ve çevresinde kamuya ait boş ve denetimsiz alanların varlığı, merkezdeki bu eşiklerin plan dışı bırakılması.

1930-1940 ve 1940-1950 dönemlerinde ise belediyenin bir dönem önce kamulaştırarak topladığı arsaları bu kez parasal ve diğer baskılar altında satması kamunun kent toprakları üzerindeki denetimini zayıflatmıştır. Bu dönemde konut sorununun çok yoğunlaşması nedeni ile devlet bazı çözüm seçenekleri geliştirmiştir:

- Konut sorununun çözümünü kişilere bırakarak bu çözüm için ek tahsisat vermek, (1927 yılı).

- Konut yapıp kiraya vermek (1925 yılında belediyenin Sıhhiye'de yaptığı konutlar, 1946 yılında Saraçoğlu mahallesi deneyimi).
- Ucuz arsa üretip konut yapımını arsa sahibine bırakmak (Jansen planında Amele mahallesi önerisi, 1950 yılında Yenimahalle deneyimi).

Orta gelir gruplarının kendi geliştirdikleri bir öneri de konut kooperatifleri oldu. Kuşkusuz bu çözümlerin tümü, sürekli ve güvenceli bir işi ve kredi olanakları olmayan, değil konut için peşin para yatırmak ya da taksit ödemek, ailesini doyuracak kadar bir geliri bile kazanamayan gecekondü nüfusunu dışlamakta idi. Önemli olan, yönetimin bu dönemde bu grubu konut sorunu çözülmesi gerekli, önemli bir emek kesimi olarak görmemesidir. Eğer resmi görüş bu yönde gelişmiş olsa idi grubun sayısal boyutları daha denetlenebilir ölçekte iken, ucuz arsa ve hizmetlerin getirilmesinin kamuca üstlenildiği, bu kesimin ise inşaata ilişkin becerisini koyduğu organik çözümler aranabilirdi. Ancak, çalışma kapsamında da tartışıldığı gibi bu dönemde ekonominin kısıtlı yapısı içinde bu grubun önemli bir emek katkısı yoktu. İnşaat işlerine ek olarak sayıları ve çeşitleri gerçekten sınırlı olan marjinal işlerde çalışıyorlardı. Ekonomi içindeki konumları gerçekten de marjinaldi, sistemden çıkartıldıklarında sistemin dengesi fazla etkilenmeyecek yerlerine kolayca yeni gruplar gelebilecekti. Bu nedenle yönetim açısından bu gruplar konut sorunu çözülerek kente yerleştirilmesi değil, tam tersine etkili bir çözüm bulanarak geri gönderilmesi gerekli gruplardı. Bu görüş çerçevesinde sorunları ile yalnız bırakılan gruplar merkeze ulaşım maliyetini minimize eden, en yakın eşikler üzerinde önce doğal verileri kullanarak sonra da çevreden toplama malzeme ile barakalarını yaptılar. Şükrü Kaya'nın da ifade ettiği gibi bu gruplar açıkta kalıp yönetime sorun çıkartmadıkça bu barakalar geçici olarak kabul edilebilirdi. Nasılsa uzun vadede parasal olanaklarını geliştirebilenler kentin alışılmış biçimindeki konutlarına geçecekler, diğerleri ise geliştirilecek bazı önlemler sonucu (kente gelenlerden vergi almak, kentin girişlerini denetlemek, kente gelenleri örnek olmak üzere arada toplayıp geri göndermek gibi önerilerin ciddi olarak tartışıldığı biliniyor) geri gidecekti.

Kentin ekonomisinin marjinde kalmak bu grupları kent mekanında da marjine itti. Mekansal açıdan da marjinal 'sefalet mahalleleri' türedi. Bu nüfus gruplarını ülkenin yapısal ekonomisi içinde yorumlayamayan yönetim, yasal bir çözüm geliştirebilmek için çabaladı. Getirilen çözüm 'varolanları yasallaşsın, yenisi yapılsın, yıkılsın' önerisi idi.

1950-1960 döneminde oluşan yapısal bir ekonomik değişiklik geçeköndü kesiminin ekonomi içindeki rolü ve önemini birden değiştirdi. Bu olgunun türevinde de bu grupların mekandaki konumları değişti:

- Tarımda emek-yoğun teknolojiden kapital-yoğun teknolojiye geçişin neden olduğu yapısal değişme kentlere yönelen, tarihte daha önce yaşanmamış boyutlarda bir göçü harekete geçirdi.
- Ekonomik politikanın değişmesi ile ekonominin tüm dallarında özel sektör öncülüğünde başlayan gelişme ticaret ve özellikle hizmetler sektöründe becerisiz-deneyimsiz işçilere önemli bir istihdam alanı açarken sanayiın birçok kollarında da aynı biçim 'ucuz' emeğe gereksinme başladı. Benimsenen dışa bağımlı gelişme biçimi içinde ekonominin en önemli girdilerinden biri kırdan göçenlerin oluşturduğu 'ucuz' emek idi.¹⁸ Bu konumda, göçenler artık ekonominin merjinal bir elamanı olmak özelliğini kesinlikle kaybetmişler, bu kez ekonominin temel öğelerinden biri olma niteliği kazanmaya başlamışlardı.
- Yalnızca ekonomik değil politik boyutta da taşıdığı statükocu yaklaşım potansiyelinin sezilmesi ve iktidar partisince olumlu değerlendirilmesi, bu grupların kent ekonomi ve yaşantısının önemli öğeleri niteliği kazanmasına neden oldu.
- Ekonomik ve politik mekanlarda değişen statü, mekandaki yansımasını değişen, gelişen, yasallaşan, yerleşen ve büyüyen geçeköndü mahallelerinde buldu. Kentlerin sayısal çoğunluğunu elde eden bu gruplar kentin ekonomik, politik ve fizik mekanlarının işlevsel ve bu açıdan da bütünleşmiş parçalarını oluşturuyordu. Ancak kent bu mekanlarda bütünleştiği ve denetlediği bu nüfusu sosyo-kültürel mekanda segregе etmiştir.

Gecekondu nüfusu ekonominin ve kentsel yapının gelişmesinde önemli rol oynamıştır:

- Ekonomiye katmış olduğu 'ucuz' emek boyutunun sanayileşmenin gelişmesinde çok önemli katkısı olmuştur.
- Bu tür emeğin 'ucuz' oluşu yalnızca işverenin bu kütlenin sayısal çoğunluğuna ve beceri düzeyine dayanarak düşük tuttuğu ücretlerden kaynaklanmaz,
 - Bu işçi kütlesi, fabrika ya da Ankara'da örneğini izlediğimiz gibi ticaret ve hizmet sektörlerinin mekandaki yerlerine en yakın alanlara yerleşerek ortaya işverenin ödediği ücrete eklenebilecek bir ulaşım maliyetinin çıkmasını engellemiştir.
 - Gecekondu türü bir yerleşme biçimini yaratarak
 - Yapım maliyetini gene işverene ya da kamuya yüklemekten konut sorununa çözüm getirmiştir.
 - Gecekondu türü konutların en önemli özelliği ve kentin alışılmış konut yapım biçimi ile en önemli farkı, iki tür konutun farklı yasal çerçevelere oturması değil kentin 'yasal' konutlarının tek aşamada tamamlanması ve bir seferde büyük bir yatırımı içermesine karşın gecekondu türü konutların zaman içinde değişen ve gelişen bir niteliğe sahip olmasıdır. Bu konuda yapılan bazı araştırmalar gelişme olgusunun planlı bir süreçten çok bir 'ekleme' süreci ile oluştuğunu ve bu gelişim sürecinin 10-20 yıl sürebildiğini göstermiştir. (T. Şenyapılı, 1981). Kondu sahibinin parasal olanakları koşutunda gelişen bu olgu kuşkusuz ekonomiye 'ucuz' bir kentleşme boyutu getirmiş ve konuta yatacak yatırımın zaman içinde dağılımı sağlanmıştır.
- Gecekondu emeğinin üretici olarak yarattığı daha düşük kalite ve ucuz mallar kentin olağan pazarlarına giremeyen gecekondu nüfusuna açık pazarlar sağlamıştır.

-- Ekonominin bir kesimi sanayileşen ancak çevresi boş kalan sektörlerinde küçük üretim, onarım, parça yapımı, bakım gibi 'küçük çaplı' ve marjinal nitelikli işleri yüklenerek sektörlerin bu dalları da sanayileşene dek işlev görmesini sağlamıştır.

-- Kent içi birçok hizmet ve ticaret işlerini dükkan kirası ve ulaşım maliyeti ödmeden, kent içinde dolaşarak, arzı konutlara dek getirerek kentin alt gelir gruplarına açık standartlar ve alışveriş olanakları yaratmış, bu kesimlerin kentte sorun yaratmadan varlıklarını sürdürmesini sağlamıştır.

Özetlenirse gecekondü olgusu ekonomiye getirdiği olumlu ve olumsuz katkıları ile kesin bir kalkınma biçimini tanımlamış ve bu kalkınma biçimi kapsamında gecekondü nüfusu, kendi geliştirdiği çözümlerle birçok boyutta kent ile bütünleşemeyen büyük bir nüfus kitlesinin barınmasından doğacak ve sistemin güvencesini sarsacak sorunların çıkmasına engel olmuştur.

DİPNOTLAR

- 1 -- 19. yüzyılda Ankara kentinin mekansal yapısını ekonomik yapıya bağlayarak açıklayan bir yaklaşım için Bkz. S. Aktüre, 1978.
- 2 -- 19. yüzyılda Ankara kentinin bilinen haritası 1938 yılında General von Moltke'nin kurmaylarından Binbaşı von Vincke tarafından yapılmıştır. (Bkz. EK 1). 1914 tarihli Karl Baedeker haritası ise (Bkz. Şekil 3) von Vincke haritasından basitleştirilerek yapılmıştır.
- 3 -- Bu konuya ilişkin tartışmalar için Bkz. F. Yavuz, 1952.
- 4 -- Erken Cumhuriyet dönemi mimarlık akımları ve örnekleri için Bkz. İ. Aslanoğlu, 1980.
- 5 -- TAKS değeri toplam inşaat alanı biçiminde hesaplanır.
toplam parsel alanı
- 6 -- İlhan Tekeli ve Selim İlkin, Bahçelievler'in gelişimini sosyo-ekonomik ve politik ortam çerçevesi içinde inceleyen ayrıntılı bir çalışma hazırlamaktadırlar. İlhan Tekeli'nin verdiği bilgiye göre kooperatiften bir grubun ayrılması bir iç anlaşmazlıktan kaynaklanır ve iskan izninin reddedilmesinden önce gerçekleşir. Ancak kooperatif kurucularından Nusret Uzgören konferansında bu ayrılma olayını bizim verdiğimiz gibi anlatmıştır. (N. Uzgören, 1983)
- 7 -- Bu konuda ayrıntılı tartışma için Bkz. F. Yavuz, 1952.
- 8 -- Menderes'in İstanbul'da giriştiği imar operasyonu için Bkz. T. Şenyapılı, 1978.
- 9 -- Emlak ve Kredi Bankasının Levent Mahallesiindeki uygulaması için Bkz. T. Şenyapılı, 1978.

- 10 -- İşgücü mekan ilişkisini kuran bir model denemesi için Bkz. T. Şenyapılı, 1981.
- 11 -- Sanayi - gecekondü ilişkisi için Bkz. T. Şenyapılı ve E. Acar, 1980.
- 12 -- Araştırma kapsamında uzun bir süre geçmiş yıllara ilişkin mahalle sınırlarını bulabilmek için harcandı. Ankara Nazım Plan Bürosundan alınan bilgiler 1960 yılı sonrasına ilişkindi. Belediye Fen İşleri Müdürlüğü, Belediye ve İl İmar Müdürlükleri, Devlet İstatistik Enstitüsü, İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü ve Harita Genel Müdürlüğünde eski yıllara ilişkin bir mahalle haritası bulunamadı. 1945 yılı mahalle sınırları haritası İlhan Tekeli'nin özel arşivinden verdiği 1945 yılı haritası üzerine belediyenin bir yayınından (Ankara Belediyesi, 1945) yararlanarak tarafımızdan çizildi. 1965-1970 yılı sınırları ile 1968 yılı sınırları farklı kaynaklardan alındığı için mahalle sayıları farklıdır. 1981 yılı haritası ise Belediye Fen İşleri Müdürlüğünden alınmıştır.
- 13 -- Mahalle sınırları saptanmasında karşılaşılan güçlükler belediye sınırlarının çizilmesinde de karşımıza çıkmıştır. Şekil 33'de izlenen sınırlar gene belediyenin yayınından yararlanarak (Ankara Belediyesi, 1945) ve 1960 yılı sonrası sınırların ölçeğinin değiştirilmesi ile tarafımızdan çizilmiştir.
- 14 -- Gecekondü türü konutların özelliklerine ilişkin ayrıntılı bir tartışma için Bkz. T. Şenyapılı, 1981.
- 15 -- Gecekondü nüfusunun demografik özellikleri için Bkz. T. Şenyapılı, 1981.
- 16 -- Gecekondü nüfusunun yaptıkları işler ile ilgili bir tartışma için Bkz. T. Şenyapılı, 1981.

- 17 -- Bu alandaki gecekondulara ilişkin bir çalışma için Bkz. İ. Öğretmen, 1957.
- 18 -- 'Ucuz emek' boyutunun ekonomi içindeki önemini vurgulayan bir tartışma için Bkz. T. Şenyapılı, 1981.

TABLO: 1 - 19. ve 20. YÜZYILLARDA ANKARA KENTİNDE NÜFUS GELİŞİMİ

<u>Yıl</u>	<u>Nüfus</u>	<u>Kaynak</u>
1813-14	20 000'den az	J.M. Kinneir
1831	22 000 (yaklaşık)	Nüfus Sayımı
1834-36	28 000	C. Texier
1835-37	15 200	W.F. Ainsworth ve F.R. Chesney
1836-37	24 200	B. Poujoulat
1848	23 470	A. Galanti
1863	28 000	A. Galanti
1861	45 000	G. Perrot
1880	27 825	V. Cuinet
1881	25 595	Nüfus sayımı
1882	32 000	E. Mamboury
1890	25-30 000	R. Naumann
1900	32 051	Vilayet Salmamesi(1318)
1902	33 768	Vilayet salnamesi(1320)
1927	74 553	DİE
1935	122 720	"
1940	157 242	"
1945	226 712	"
1950	289 197	"
1955	451 241	"
1960	650 067	"
1965	905 660	"
1970	1 467 304	"
1975	1 997 980	"
1980	2 561 767	"

Kaynak: 1813 ile 1902 tarihleri arasındaki nüfuslar (S. Aktüre, 1978) den, 1831 ve 1881 nüfus sayım değerleri ile G. Perrot kaynaklı nüfus (Yurt Ansiklopedisi, 1982) den, Naumann kaynaklı nüfus ise (Ankara Rehberi, 1949) dan alınmıştır.

TABLO: 2 - 1927 YILI SANAYİ SAYIMINA GÖRE ANKARA İLİNDE
İŞYERİ VE ÇALIŞAN SAYISI

<u>Sektörler</u>	<u>İşyeri Sayısı</u>	<u>Çalışanlar</u>
Maden çıkartma	80	s 654
Tarıma dayalı sanayi	499	1 288
Dokuma	132	378
Ağaç ürünleri	136	402
İnşaat	93	668
Maden, Maden işletmesi,		
Makine sanayii	317	672
Diğer	19	181
TOPLAM	1 276	4 243

Kaynak: Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Sanayi Sayımı,
Ankara, 1927

TABLO: 3 - 1926-1933 YILLARI ARASINDA ANKARA KENTİNDE
YAPILAN BİNA SAYILARI

<u>Yıl</u>	<u>Yapılan Bina Sayısı</u>
1926	240
1927	367
1928	246
1929	87
1930	230
1931	275
1932	151
1933	140

Kaynak: Arif Şentek, 1978

TABLO: 4 - 1927 YILINDA ANKARA İLİNDE NÜFUSUN İŞ KOLLARINA DAĞILIMI

<u>Sektörler</u>	<u>Erkek</u>	<u>Kadın</u>	<u>Toplam</u>
Tarım	17 916	5 092	23 008
Sanayi	6 893	138	7 031
Ticaret	4 898	113	5 011
Özel Hizmetler	956	244	1 200
Kamu hizmetleri	4 709	177	4 886
Hakimler	264	5	269
Askeri hizmetler	10 600	-	10 600
Ulaşım	565	2	567
Diğer	1 207	239	1 446
İşsiz	17 065	36 065	53 563
TOPLAM	65 506	42 075	107 581

Kaynak: Başvekalet İstatistik Umum Md. İstatistik Yıllığı,
Ankara, 1931-1932

TABLO: 5 - 1932 YILINDA ANKARA'DA 'TEŞVİK-İ SANAYİ' YASASINDAN YARARLANAN İŞ YERLERİ

<u>Sektörler</u>	<u>İşyeri Sayısı</u>	<u>Çalışan Sayısı</u>
Tarıma dayalı sanayi	10	109
Dokuma	3	156
Ağaç Ürünleri	7	302
Kağıt ve Basın	3	113
Maden	1	13
Tarım Araçları	1	35
İnşaat	1	75
Kimya	1	160
Diğer	5	110
TOPLAM	32	1 073

Kaynak: Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Sanayi İstatistikleri, Ankara, 1933.

TABLO: 6 - 1935 YILINDA ANKARA KENTİNDEKİ YAPILARIN KULLANIMA GÖRE DAĞILIMI

	<u>Konut</u>	<u>İşyeri</u>	<u>Resmi Bina</u>	<u>Toplam</u>
Eski Kent	12 558 % 80	3 484 % 80	568 % 49	16 610 % 73
Yenişehir	1 030 6	214 5	109 9	1 353 6
Cebeci	980 6	103 2	57 5	1 140 5
Bağlar	2 804 16	572 13	429 37	3 805 16
TOPLAM	17 372 100	4 373 100	1 163 100	22 908 100

Kaynak: Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, İstatistik Yıllığı, Ankara, 1935-36, Cilt 8.

TABLO: 7 - 1935 YILINDA ANKARA KENTİNDE YAPILARIN KULLANIMA
GÖRE FARKLILAŞMASI

Barınaklar	Eski Kent	Yenişehir	Cebeci	Bağlar	Toplam
Tek konut	11 402	838	943	2 696	15 879
Apartman	182	156	12	1	351
Pansiyon	9	1	1	1	12
Otel	40	1	"	"	41
Han	31	"	"	6	37
Bekar odası	72	11	7	25	115
Baraka	822	23	17	75	937
TOPLAM	12 558	1 030	980	2 804	17 372
İmalathane ve ticarethaneler:					
Dükkan	2 447	116	57	74	2 694
Han	9	"	"	"	9
Fabrika ve Değermen	33	6	4	26	69
Hamam	8	"	"	"	8
Fırın	41	"	3	5	49
Garaj	59	70	3	37	169
Ahır	338	2	27	319	686
Ardiye, Depo v.b.	511	18	9	101	639
Sair binalar	38	2	"	10	50
TOPLAM	3 484	214	103	572	4 373
Kamu binaları:					
Okul	42	7	12	10	71
Kışla	"	"	"	1	1
Resmi binalar	422	100	29	406	957
Hastahane	13	1	16	1	31
Cami, mesçit	81	"	"	10	91
Kilise	1	"	"	1	2
Havra	2	"	"	"	2
Sinema, tiyatro v.b.	7	1	"	"	8
TOPLAM	568	109	57	429	1 163
GENEL TOPLAM	16 610	1 353	1 140	3 805	22 908

Kaynak: Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, İstatistik Yıllığı,
Ankara, 1935-36, Cilt 8.

TABLO: 8 - 1935 YILINDA ANKARA KENTİ KONUTLARINDA ODA SAYISI

<u>Oda sayısı</u>	<u>Eski Kent</u>	<u>Yenişehir</u>	<u>Cebeci</u>	<u>Bağlar</u>	<u>Toplam</u>
1	3 820	42	170	847	4 880
%	30	4	17	30	
2	4 062	64	234	839	5 199
%	32	6	24	30	
3	2 077	141	199	517	2 934
%	16	14	20	18	
4	1 238	125	135	314	1 812
%	10	12	14	11	
5	474	122	78	99	773
%	4	12	8	4	
6	300	142	89	72	603
%	2	14	9	3	
7	100	63	22	21	206
%	1	6	2	1	
8	84	92	27	27	230
%	0,0	9	3	1	
9	38	50	8	8	104
%	0,0	5	1	0,0	
10	237	180	14	19	450
%	2	17	1	1	
Bilinmeyen	127	9	4	41	181
%	1	1	0,0	1	
TOPLAM	12 558	1 030	980	2 804	17 372
%	100	100	100	100	100

Kaynak: Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, İstatistik Yıllığı,
Ankara, 1935-36, Cilt 8.

TABLO: 9 - 1935 YILINDA ANKARA KENTİ KONUTLARINDA KONFOR DURUMU

<u>Konfor Durumu</u>	<u>Eski Kent</u>	<u>Yenişehir</u>	<u>Cebeci</u>	<u>Bağlar</u>	<u>Toplam</u>
Su					
Var	1 113	915	77	153	2 258
%	9	89	8	5	13
Yok	11 418	113	900	2 633	15 064
%	91	11	92	94	87
Bilinmeyen	27	2	3	18	50
%	0.0	0.0	0.0	1	0.0
Elektrik					
Var	3 632	969	567	363	5 531
%	29	94	58	13	32
Yok	8 899	59	410	2 423	11 791
%	71	6	42	86	68
Bilinmeyen	27	2	3	18	50
%	0.0	0.0	0.0	1	0.0
Havagazı					
Var	211	829	51	37	1,128
%	2	80	5	1	7
Yok	12 320	199	926	2 749	16,194
%	98	19	95	98	93
Bilinmeyen	27	2	3	18	50
%	0.0	0.0	0.0	1	0.0

Kaynak: Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, İstatistik Yıllığı,
Ankara, 1935-36, Cilt 8.

TABLO: 10 - ANKARA OTOMATİK TELEFON ABONELERİNİN DAĞILIMI

Yıllar	Abone Sayısı		
	Resmi	Özel	Toplam
1926	189	462	651
1927	193	583	876
1928	197	975	1 172
1929	204	1 247	1 451
1930	215	1 429	1 635
1931	217	1 480	1 697
1932	221	1 611	1 832

Kaynak: Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, İstatistik Yıllığı,
İstanbul, 1932-33.

TABLO: 11 - 1937 YILINDA İMAR İDARE HEYETİNİN ÖNGÖRDÜĞÜ ARSA BÜYÜKLÜKLERİ

<u>Kentsel Bölgeler</u>	<u>Yolların Özelliği</u>	<u>En Az Arsa Genişliği, m²</u>	<u>En Az Cephe Genişliği, m²</u>
Eski Kent	1. ve 2. sınıf yollarda	500	18
	Diğer yollarda	400	16
Yenişehir-Cebeci, Devlet Mahallesi	1. ve 2. sınıf yollarda	700	20
	Diğer yollarda	500	16
Devlet Mahallesi-Çankaya arası	Her sınıf yollarda genellikle	1 000	20
Akköprü, Sebze Bahçeleri, Amele Mahallesi	Her sınıf yollarda genellikle	Onaylı parselasyon planlarında gösterilen çap ve genişliklere göre	
İstasyon çevresi ve Sanayi Bölgesi	İş yerinin özelliğine göre ifraz yapılmak üzere geçici olarak	2 000	20

Kaynak: 17/12/1937-3758 H tarih ve sayılı İmar İdare Heyeti belgesinin eki.

TABLO: 12 - 1936-1948 YILLARI ARASINDA KIRSAL VE KENTSEL
TÜRKİYE'DE KİŞİ BAŞINA DÜŞEN GELİR (TL)

<u>Yıl</u>	<u>Tüm Nüfus</u>	<u>Kırsal Nüfus</u>	<u>Kentsel Nüfus</u>
1936	265 TL	149 TL	645 TL
1943	324	197	744
1945	307	179	731
1948	388	215	748

Kaynak : Z.Y. Herslag, 1968 ileten D. Ergil, 1978.

TABLO: 13 - 1948-1950 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'YE GİREN
MARSHALL YARDIMININ DAĞILIMI

<u>Faaliyet Kolları</u>	<u>Marshall Yardımı (Dolar)</u>
• Zonguldak kömür havzası ve elektromekanizasyonu	17 840 000
• Zonguldak Liman inşaatı	43 900 000
• Linyit istihsal artışı	2 678 000
• Zonguldak demiryolu	3 358 000
• Çatalağzı-İstanbul havai elektrik hattı inşaatı	6 886 000
• Sarıyar hidroelektrik santral ve havai hattı inşaatı	7 422 000
• Divriği demir maden istihsal artışı	1 405 000
• Etibank mühendislik hizmetleri	2 869 000
• Karayolları inşaatı	14 251 000
• Zirai malzeme ve makinalar	35 941 000
• Sulama tesisat inşaatı	1 400 000
• Et kombina inşaatı	5 000 000
• Balıkçılık endüstri inşaatı	2 500 000
• Devlet Denizyolları	7 200 000
• Karabük Fabrikası desülfirizasyonu ve kok imalatı	2 100 000
• Tuz istihsal artışı	840 000
• Çimento sanayii	2 000 000
• Petrol mübayaası	2 510 000
• Buğday mübayaası	11 232 000
• Ticari mal mübayaası	17 562 000
• Nakliye	11 400 000
• Programlanmamış	2 706 000
TOPLAM	164 000 000

Kaynak: Hürriyet Gazetesi, 1 Eylül, 1950.

TABLO: 14 - 1940-1967 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DE TRAKTÖR SAYISI VE TRAKTÖRLERLE EKİLEN TARIM ALANINDA ARTIŞ

Yıllar	Traktör Sayısı	Toplam Ekili Alan (000 ha)	Çekim Hayvanları ile Ekilen Alan (000 ha)	%	Traktör ile Ekilen Alan (000 ha)	%
1940	1 066	14 600	14 080		80	0.01
1945	1 156	12 664	12 577		87	0.01
1946	1 356	13 093	12 991		102	0.01
1947	1 556	13 575	13 458		117	0.01
1948	1 756	13 900	13 768		132	0.01
1949	9 170	13 264	12 576		688	0.05
1950	16 585	14 542	13 298		1 244	0.09
1955	40 282	20 998	17 977		3 021	0.14
1960	42 136	23 264	20 104		3 160	0.14
1965	54 668	23 841	19 741		4 100	0.17
1966	65 103	23 982	19 099		4 883	0.20
1967	74 982	23 836	18 212		5 624	0.24

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü Türkiye İstatistik Yıllığı, Ankara, 1968.

TABLO: 15 - 1950-1967 YILLARI ARASINDA YOL AĞINDAKİ ARTIŞ

<u>Yıllar</u>	<u>Ulusal Yollar (km)</u>	<u>İl Yolları (km)</u>	<u>Toplam (km)</u>
1950	13 326	4 139	17 465
1951	14 747	5 001	19 748
1952	17 044	5 530	22 574
1953	17 690	6 793	24 483
1954	18 095	7 433	25 528
1955	18 858	10 551	29 409
1956	20 051	12 370	32 421
1957	20 732	15 220	35 952
1958	21 605	16 413	38 018
1959	22 943	15 431	38 374
1960	23 554	16 703	40 257
1961	23 969	14 878	38 847
1962	23 991	17 791	41 782
1963	29 466	14 013	43 479
1964	29 432	14 077	43 509
1965	29 484	12 508	41 992
1966	29 644	15 445	45 925
1967	30 690	16 235	46 925

Kaynak: Bayındırlık Bakanlığı, TC Karayolları Yıllığı, 1967.

TABLO: 16 - 1941 YILINDA ANKARA'DA TEŞVİK-İ SANAYİ YASASINDAN
YARARLANAN İŞYERLERİ

<u>Sektörler</u>	<u>İşyeri Sayısı</u>	<u>Üretimin Dağılımı %</u>
Tarıma dayalı sanayi	12	75.3
Dokuma	3	12.3
Ağaç Ürünleri	7	9.8
Madeni eşya ve makine	2	2.5
Kimya	2	0.1
TOPLAM	26	100.0

Kaynak: Yurt Ansiklopedisi, 1983.

TABLO: 17 - 1945 YILINDA ANKARA İLİNDE NÜFUSUN İŞ KOLLARINA DAĞILIMI

	<u>Erkek</u>	<u>Kadın</u>	<u>Toplam</u>
Tarım	118 394	39 875	158 269
Sanayi ve İmalat	30 209	1 644	31 853
İnşaat ve Mobilya	6 162	34	6 196
Ticaret	14 127	1 260	15 387
Ulaşım ve Haberleşme	8 273	499	8 772
Kamu Hizmetleri	56 360	5 060	61 420
Özel Hizmetler	999	1 757	2 756
Bilinmeyen	142 406	274 663	417 069
TOPLAM	370 768	329 758	695 526

Kaynak: İstatistik Genel Müdürlüğü, 21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, 1950.

TABLO: 18 - 5218 SAYILI YASA KAPSAMINDAKİ ALANLARIN ÖZELLİKLERİ

<u>Alan Numarası</u>	<u>Adı</u>	<u>Yapılanmış Alan (ha.)</u>	<u>Geçekonu Alanı (ha.)</u>	<u>Toplam Alan (ha.)</u>
I	Altındağ, Atıf Bey, Yenidoğan, Telsizler	150	310	460
II	Mamak, Balkehriz	300	210	510
III	Seyran, İncesu, Topraklık		130	130
IV	Dikmen, Karabiber Çiftliği	380		380
V	Etiliğin bir kısmı	40		85
VI	Çerçi deresi, İvedik yolu	46		46
	TOPLAM	916	650	1 611

Kaynak: M. Uğur, 1954 ileten Y. Tokman, 1979.

Not: V no.lu alanda 45 hektarlık askeri alan vardır.

TABLO: 19 - ANKARA KENTİNDE 1936-1942 YILLARI ARASINDA VERİLEN
İNŞAAT RUHSATLARINA GÖRE KONUT YAPIMI

<u>Yıllar</u>	<u>Alınan Ruhsat Sayısı</u>	<u>Yapılan Konut Sayısı</u>
1936	769	720
1937	993	870
1938	673	820
1939	828	610
1940	179	260
1941	205	220
1942	340	220

Kaynak: Şefik Bilkur, 1944 ileten Arif Şentek, 1979.

TABLO: 20 - TÜRKİYE'DE VE ANKARA İLİNDE ÇALIŞAN NÜFUSUN
İŞ KOLLARINA DAĞILIMI (%)

	1955		1965		1975	
	Türkiye	Ankara	Türkiye	Ankara	Türkiye	Ankara
Tarım, ormancılık, avcılık, balıkçılık	77.4	57.5	71.9	42.7	64.1	32.3
Maden çıkarma	0.5	0.1	0.6	0.3	0.7	0.4
İmalat sanayii	6.0	6.6	7.1	9.4	7.6	13.7
İnşaat sanayii	1.6	4.3	2.6	6.1	2.7	4.5
Elek., gaz, su	0.1	0.4	0.2	0.7	0.1	0.3
Ticaret, mali kurumlar, sigorta, lokanta, otel	2.8	4.5	2.9	6.3	6.1	12.5
Ulaştırma, haberleşme, depolama	1.5	2.8	2.1	4.5	3.1	4.4
Toplum hizmetleri, kişisel hizmetler	4.1	9.3	6.2	15.9	11.4	29.7
İyi tanımlanmamış faaliyetler	6.0	14.5	6.4	14.1	4.2	2.2
TOPLAM	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Kaynak: Yurt Ansiklopedisi, 1983

TABLO: 21 - TÜRKİYE'DE VE ANKARA İLİNDE ÇALIŞAN NÜFUSUN İŞTEKİ YERİNE GÖRE DAĞILIMI

	1955						1975					
	Türkiye			Ankara			Türkiye			Ankara		
	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T
İşveren	0.6	-	0.3	0.8	-	0.5	1.2	0.1	0.8	1.8	0.2	1.4
Ücretli	20.5	3.8	13.3	31.9	7.6	23.9	38.1	9.4	27.7	65.7	46.5	60.6
Aile içinde ücretsiz	26.9	91.2	54.6	17.4	86.6	40.3	21.7	86.6	45.2	10.9	48.6	20.9
Kendi hesabına	43.8	4.7	27.0	31.3	4.9	22.6	38.1	3.6	25.6	21.5	4.7	17.0
Bilinmeyen	8.2	0.3	4.8	18.6	0.9	12.7	0.9	0.7	0.3	0.1	-	0.1

Kaynak: Yurt Ansiklopedisi, 1983.

TABLO : 22 - ANKARA İLİNDE SEKTÖRLERE GÖRE KATMA DEĞER (%)

<u>Sektörler</u>	<u>1935</u>	<u>1960</u>	<u>1965</u>
Tarım	46.4	28.7	15.1
Sanayi	18.8	22.3	27.0
Hizmetler	34.8	49.0	57.9

Kaynak: İmar ve İskan Bakanlığı, Bölge Planlama Dairesi.

TABLO: 23 - T. EMLAK KREDİ BANKASININ ANKARA VE İSTANBUL
KENTLERİNDE YAPTIĞI TOPLU KONUT İNŞAATLARI

Yeri	Yılı	Konut Sayısı	Müteahhide Yaptırılan
Namlık Kemal Mah. (Ank)	1946		434
Özveren Mah. (Ank)	1947	8	
Sümerbank Evleri (Ank)	1947		80
Bahçelievler (Ank)	1949	32	
İller Yapı Koop. (Ank)	1950		151
Levent I (İst)	1951	411	
Koşuyolu I (İst)	1952	105	
Koşuyolu II (İst)	1953	159	
Özveren (Ank)	1953	8	
Levent II (İst)	1954	319	
Koşuyolu III (İst)	1954	155	
Atatürk Bulvarı (İst)	1954	94	
Gülveren I (Ank)	1954	96	
Deliller Tepe I,II (Ank)	1955	51	
Levent III (İst)	1956	277	
Gülveren Evleri (Ank)	1957	60	
Levent IV (İst)	1958	367	
Gülveren Sosyal Konutları (Ank)	1959	432	
Yenimahalle Sitesi (Ank)	1961	1 263	
Emekli Subay Konutları (Ank)	1961	600	
Şenesen Evler (İst)	1961	48	
Ataköy I (İst)	1962	662	
Emekli Subay Konutları (İst)	1962	956	
Telsizler I (Ank)	1963	304	
Bahçelievler Blok Apt. (Ank)	1963	75	
Ataköy II (İst)	1964	852	

Ataköy III (İst)	1964	738
Telsizler II (Ank)	1967	200
Telsizler III (Ank)	1968	408
Kurtuluş Blokları (Ank)	1968	260
Ataköy 3, 4 Mah. II kıs. (İst)	1969	120
Ataköy 3-4 Mah. III kıs. (İst)	1970	500

Kaynak: T. Emlak Kredi Bankası, 1973'den derlenmiştir.

TABLO: 24 - SOSYAL SİGORTALAR KURUMUNUN 1976 YILINA DEĞİN
ANKARA VE İSTANBUL KENTLERİNDE YAPTIRDIĞI KONUTLAR

Yeri	Konut Sayısı
Ankara	
Oleyis	188
Varlık	484
Gayret	440
Ayrancı (Kolej Öğret.)	24
Kul Yapı Koop.	2
Nato (Telsizler)	32
Genel İş - Sağlık	68
Basın İş	122
AOÇ	1 696
İstanbul	
Örme	49
Çeşitli	2
Eczacıbaşı	7

Kaynak: A. Çenberci, 1977

TABLO: 25 - 1950-1970 YILLARI ARASINDA SOSYAL SİGORTALAR KURUMUNUN SİGORTALI İŞÇİLERE VERDİĞİ KONUT KREDİSİ VE ÖZELLİKLERİ

Yıllar

1950-1952	Sigortalının gelir durumuna ve taşınmaz malın % 50'sine kadar kredi
1952-1954	Sigortalının gelir durumuna ve taşınmaz malın % 80'ine kadar kredi
1954-1962	Sigortalının gelir durumuna ve taşınmaz malın % 50'sine kadar kredi

	<u>Aylık</u> <u>Gelir</u> <u>(TL)</u>	<u>Verilen</u> <u>Kredi</u> <u>(TL)</u>	<u>En Yüksek</u> <u>Kredi</u> <u>(TL)</u>
1962-1966	80	3 262	40 000 TL, % 4 faizli,
	280	11 416	20 yıl vadeli
	360	14 678	
	480	19 569	
	600	24 459	
	720	29 349	
	800	32 772	
	984	40 170	
1966-1968	400	16 308	50 000 TL, % 4 faizli,
	500	20 385	20 yıl vadeli
	600	24 463	
	700	28 540	
	800	32 617	
	1 000	44 848	
	1 100	44 848	
	1 228	50 067	
1969-1970	Her gelir dilimi için 60 000 TL kredi, % 4 faizli, 20 yıl vadeli, ayda 350 TL sabit taksitli		

Kaynak: SSK Genel Müdürlüğü, Ankara Şubesi, Mesken Servisi, İşçi Meskenleri Mevzuatı ve SSK Genel Müdürlüğü, İşçi Meskenleri Müdürlüğü, arşiv kayıtları, ileten Y. İnkaya, 1977.

TABLO: 26 - SOSYAL SİGORTALAR KURUMUNUN AÇTIĞI KREDİLERLE YAPILAN KONUTLARIN BÜYÜKLÜKLERİ

Yıl	Konutların Yaptırılma Biçimi	Kredi Açılan Koop. Sayısı	Konut Sayısı ve Oranı	Konut büyüklüğü (m ²)
1952-1962	Emlak Bankası aracılığı ile kooperatifler tarafından yaptırılan konutlar	279	15 014 (% 31)	100 m ² ve daha büyük
1962-1970	Kurum aracılığı ile kooperatifler tarafından yaptırılan konutlar	893	29 427 (% 60)	100 m ² civarında
1956-1962	Kurum tarafından Kurum arsaları üzerinde yaptırılan konutlar			90-60 m ²
1953-1962	Karabük, Sümerbank, Etibank gibi kuruluşlar aracılığı ile yaptırılan konutlar		2 196 (% 4,8)	80-50 m ²

Kaynak: SSK Genel Müdürlüğü, İşçi Meskenleri Müdürlüğü, arşiv kayıtları, İleten Y. İnkaya, 1977.

TABLO: 27 - 1953 YILINDA ANKARA KENTİNDE ARAZİ FİATLARI DAĞILIMI

Semt	Metrekare	Arazi Fiatı (TL)
Ulus Meydanı:		
Anafartalar Caddesi üstü	1	500-2 500
İç kısımlar		800-1 300
Bankalar Caddesi üstü	1	500-2 000
İç kısımlar		800-1 000
Çankırı Caddesi üstü		800-1 000
İstasyon Caddesi üstü		500-1 000
Çıkrıkçılar Yokuşu		
Cadde üstü		60-80
İç kısımlar		30-40
Hisar yolu cadde üstü		60-100
İç kısımlar		50-80
Karaoğlan caddesi üstü	1	000-1 500
İç kısımlar		500-800
Samanpazarı Senti		
Merkezi kısım		500-800
Kale arkası		200-500
Adliye arkası cadde üstü		800-1 000
İç kısımlar		40-60
Kale civarı		30-50
İç kale		10-15,20
Bentderesi		
Köprü civarı		100-200
Hisar yolu arası		200-500
Turgutreis mah.		30-50
Turgutreis mah. iç kesimler		10-20
Akköprü		
Cadde üstü		50
İç kesimler		30
Etlik asfaltı kesimi		40
Kazıkıçı Bostanları		20-30
İstasyon Caddesi arası		150
Hipodrom civarı		20

Sihhiye

Atatürk Bulvarı civarı	60
Sarar Okulu arası	40
Refik Saydam arası	40
Sağlık Bakanlığı çevresi	50
Necatibey Caddesi çevresi	40

Bakanlıklar

Çankaya arası, Bulvar üstü	200-500
Yeni TBMM çevresi	50
Güvenevler gazino kesimi	40
Güvenevler iç kesim	30
Güvenevler ve Ayrancı bağları semti	15-20
Küçük Esat arası Akay Caddesi üzeri	40-60
Küçük Esat Caddesi üzeri merkez kesimi	30-40
Küçük Esat Caddesi iç kesimler	20

Yenişehir

Kızılay ve Atatürk Bulvarı üstü	800-1 000
Ziya Gökalp Caddesi üzeri	200
Mithat Paşa Caddesi	100
Kızılay Bakanlıklar arası Bulvar üstü	300-500
Meşrutiyet Caddesi üzeri	40
İç kesimler	40

Maltepe

Tepe kesimi	20
Necatibey caddesi üzeri	40-50
Gazi Mustafa Kemal Bulvarı üzeri	60
İç kesimler	20
Demirtepe çevresi	60
Gazhane çevresi	30
Gazhane-Sihhiye arası	40

Kolej

Kurtuluş arası asfalt üstü	40
İncesu Topraklık mevki merkezi kesim	20
İncesu Topraklık iç kesim	10
Kurtuluş Caddesi üstü	40
Kurtuluş iç kesimler	20-30

Cebeci

Asfalt üstü	40
İç kesimler	20-30
Demirlibahçe semti	20
Balkehriz Bağları kesimi	10-15,5
Samanpazarı arası cadde üstü	80-100
Samanpazarı arası iç kesimler	30-40

Çankaya

Asfalt üstü	60-100
İç kesimler	30
14 Mayıs kooperatif arası	20
Küçük Esat arası	15-20
Kavaklıdere semti	20
Kavaklıdere cadde üstü	30
Kavaklıdere iç kesimler	15-20

Bahçelievler

Merkez semt	30
AOÇ arası	20
Balgat arası	10
Balgat köyü	10
Anıtkabir arası	20
Maltepe arası	20
AOÇ çevresi	10

Dışkapı

Yıldırım Beyazıt meydan üstü	150
Yıldırım Beyazıt Etlik asfalt üstü	70
Yıldırım Beyazıt Ulus meydan arası (Pazaryerinden önce)	150-200
Yıldırım Beyazıt Ulus meydan arası (Pazaryerinden sonra)	500-1 500

Keçiören

Asfalt üstü	12
Şose üstü	10
Gazino çevresi	15
Tepebaşı ve çevresi	5-8
Kalaba Cadde üstü	15
İç kesimler	5

Etlik

Cadde üstü	15
Bağlık kesimler	8
İç kesimler	5

Yenimahalle

Cadde üstü ve iç kesimler	5-20
---------------------------	------

Kaynak: İmar Komisyonu Raporu, 1953

TABLO: 28 - 1951, 1952 VE 1953 YILLARINDA KENTTE METREKARE
İNŞAAT FİATLARI (TL)

	1951	1952	1953
Lüks inşaat	165-190	175-200	190-215
Daha az özenli inşaat	140	150	165
Basit inşaat	90-100	110-110	110-115
Ticarethaneler (kaloriferli)	120-150	130-160	140-170
Genelde ticarethane ve kuruluşlar	125-150	135-160	145-180

Kaynak: İmar Komisyon Raporu, 1953.

TABLO: 29 - 1938 VE 1953 YILLARI ARASINDA ANKARA KENTİNDE
KONUT SAYILARI

Yıl	Ev	Apart.	Ekler	Otel	Garaj ve Dükkan	Yıl Toplamı
1938						228
1939						247
1940						94
1941						94
1942						105
1943						75
1944						82
1945						107
1946						111
1947						423
1948						497
1949						708
1950						980
1951	1 340	83	73	4	74	1 737
1952	1 306	243	110	4	92	1 592
1953	432	227	50	8	35	752 (ilk 7 ay)

Kaynak: İmar Komisyon Raporu, 1953

TABLO: 30 - ANKARA'DA BAZI ÖRNEK KONUT ALANLARINDA PLANLA ÖNERİLEN VE GERÇEKLEŞEN NET NÜFUS YOĞUNLUKLARI

	1957 İmar Planında öngörülen net nüfus yoğunluğu (kişi/hektar)	ANPB ölçümlerine göre 1977'de gerçek- leşen net nüfus yoğunluğu (kişi/hektar)
Emek mah.	378	532
Gazi Osman Paşa	390	469
Cebeci	447	650
Çankaya	321	477
Maltepe	426	529
Yukarı Ayrancı	473	634
Aydınlıkevler	160	410
Bahçelievler	69	317
Küçük Esat	304	586
Mebusevleri	148	225
Etlik	245	532
Keçiören	100	277
Yenimahalle	358	379

Kaynak: C. Çakan ve Y. Okçuoğlu, 1977

TABLO: 31 - 1953 YILINDA ANKARA KENTİNDE İMALATHANE VE
TİCARETHANE SAYILARI

	Sayı
Un değirmenleri	8
Makarna ve Bulgur fabrikaları	3
Süt ve tereyağı fabrikaları	3
Şarap ve bira fabrikaları	6
Bisküvi imalathaneleri	2
Gazoz imalathaneleri	7
Taş, toprak, demir sanayii fabrikaları	3
Mozayik, künk, mermer işleri atölyeleri	5
Soğuk demir atölyeleri	10
Döküm atölyeleri	7
Kereste ve doğrama atölyeleri	20
Oto tamir atölyeleri	12
Kauçuk ve lastik imalathaneleri	9
Elektrik, enerji, makina ve kimya sanayii	6
Oksijen fabrikası	1
Toptan ticaret dükkanları	385
Perakende ticarethaneleri	3 010
Lokanta, birahane, istirahat ve eğlence yerleri	674

Kaynak: İmar Komisyon Raporu, 1953

TABLO: 32 - 1953 YILINDA ANKARA KENTİNDE YEŞİL ALANLARIN DAĞILIMI

Parklar	Alan (m2)
Gençlik Parkı	340 000
Emniyet Parkı	18 000
Hisar Parkı	46 000
Hacettepe Parkı	134 000
Aktepe Parkı	560 000
TBMM Parkı	70 000
Babaharman Parkı	40 000
Anıtkabir Parkı	600 000
Maltepe yeşil kuşakları	150 000
Cebeci spor sahası	88 000
AOÇ	1 200 000
Baraj	800 000
Söğütözü Parkı	25 000
Gölbaşı tesisleri	800 000
Parklar İçindeki Çocuk Bahçeleri	
Gençlik Parkı	7 500
Emniyet Parkı	2 800
Hisar Parkı	3 000
Hacettepe Parkı	6 000
Bağımsız Çocuk Bahçeleri	
Bahçelievler	2 200
Bahçelievler	4 800
İncesu	3 500
İçhisar	600
Aydınlıkevler	3 200
Keçiören	800
Yenimahalle	4 200
Yenimahalle	3 500
Resmi Bina ve Okullar Bahçeleri	350 000
Bahçe ve yeşiller	90 000

Kaynak: İmar Komisyon Raporu, 1953.

Tablo: 33 - 1950 SAYIMINA GÖRE NÜFUSUN KENT İÇİ DAĞILIMI

<u>Semtler</u>	<u>Nüfus</u>	<u>Semtler</u>	<u>Nüfus</u>
Merkez ilçe		Çankaya ilçesi	
Aktaş	4 775	Cebeci (merkez)	16 859
Yenidoğan	18 957	Kayaş	2 371
Altındağ	19 523	Mamak	5 918
Dışkapı	9 339	Saime Kadın	4 569
Kalaba	3 215	Cebeci-Kurtuluş	13 813
Keçiören	1 450	Kavaklıdere	3 985
Etlük	2 860	Küçük Esat	206
Akköprü	7 597	Çankaya	1 977
İçkale	7 614	Dikmen	1 714
Samanpazarı	16 707	Yenişehir	27 282
Yeni hayat	24 122	Bahçelievler	8 273
Etimesgut	2 798	AOÇ	1 813
Merkez	37 596	Toplam	88 780
Yenimahalle	1 967	Askeri birlikler	8 141
Toplam	158 520	Yatılı okullar	1 079
Askeri birlikler	14 567	Sefaretler	469
Hastahaneler	1 783	Bölgeler dışı	3 891
Yatılı okullar	1 919	Cezaevleri	189
Bölgeler dışı	7 236	Emniyet mensupları	355
Cezaevleri	335	ÇANKAYA İLÇESİ	102 904
Emniyet mensupları	632		
MERKEZ İLÇE	184 992		
MERKEZ İLÇE	184 992		
ÇANKAYA İLÇESİ	<u>102 904</u>		
KENT NÜFUSU	287 896		

Kaynak: İmar Komisyon Raporu, 1953.

TABLO : 34 - 1950, 1955, 1960, 1965 YILLARINDA İLÇELERDE
NÜFUSUN GELİŞİMİ

<u>İlçeler</u>	<u>1950</u>	<u>1955</u>	<u>1960</u>	<u>1965</u>
Merkez	288 536	171 281	129 934	130 520
Çankaya	"	180 989	304 077	470 454
Altındağ	"	98 971	148 420	218 464
Yenimahalle	"	"	67 636	86 222
TOPLAM	288 536	451 241	650 067	905 606

TABLO: 35 - 1981 YILINDA ANKARA'DA İMARLI, İMARSIZ VE KARIŞIK
STATÜDEKİ MAHALLE SAYI VE YÜZDELERİ

<u>İlçe</u>	<u>İmarlı</u>	<u>İmarsız</u>	<u>Karışık</u>	<u>Toplam</u>
Merkez	10	38	4	52
%	19	73	8	100
Çankaya	43	65	9	117
%	37	55	8	100
Altındağ	21	63	10	94
%	22	67	11	100
Yenimahalle	12	20	1	33
%	36	61	3	100
Toplam	86	186	24	296
%	29	63	8	100

TABLO: 36 - ANKARA MAHALLELERİNİN KURULUŞ TARİHLERİNE GÖRE DAĞILIMI

	<u>1926</u>	<u>1930</u> <u>1940</u>	<u>1941</u> <u>1950</u>	<u>1951</u> <u>1960</u>	<u>1961</u> <u>1970</u>	<u>1971</u> <u>1979</u>	<u>Toplam</u>
Merkez ilçe							
İmarsız	33			5			38
İmarlı	10						10
Karışık	3			1			4
Çankaya İlçesi							
İmarsız		5	1	17	14	27	64
İmarlı		2	1	27	6	6	42
Karışık				5	2	3	10
Altındağ İlçesi							
İmarsız			1	35	16	11	63
İmarlı				12	6	3	21
Karışık					4	6	10
Yenimahalle İlçesi							
İmarsız				5	2	13	20
İmarlı						2	2
Karışık				9	1	1	11
TOPLAM	46	7	3	116	51	72	295

TABLO 37'YE İLİŞKİN AÇIKLAMALAR

- 1 -- İ. Öğretmen, 1957.
- 2 -- G. Tankut, 1963.
- 3 -- Toplam nüfus yaklaşıktır. Ortalama aile büyüklüğü ile aile sayısı çarpılarak tarafımızdan hesaplanmıştır. Tankut ayrıca, Akdere'de yoğunluğun 200 kişi/ha olduğunu, aile başına brüt 250 m² arazi düştüğünü, İstanbul'da ise bu değer 165 m² olduğunu iletiyor.
- 4 -- G.H. Sewell, 1964.
- 5 -- İ. Yasa, 1966.
- 6 -- İmar ve İskan Bakanlığı, 1964.
- 7 -- Yalnız Gülveren ve Çınçın Bağları için.
- 8 -- İmar ve İskan Bakanlığı, 1964.
- 9 -- B. Aktoluğ, et. al., 1966.
- 10 -- B. Gökçe, 1971.
- 11 -- E. Kongar, 1973.
- 12 -- Toplam nüfus yaklaşıktır. Aile büyüklüğü tablosundan tarafımızdan hesaplanmıştır. Nüfus/konut oranı da tarafımızdan hesaplanmıştır.
- 13 -- Z. Erdoğan, 1977.
- 14 -- D.W. Drakakis-Smith and W.B. Fisher, 1975.
- 15 -- Toplam nüfus yaklaşıktır. Ortalama aile büyüklüğü ve hane sayıları tablosundan tarafımızdan hesaplanmıştır. Nüfus/konut oranı da tarafımızdan hesaplanmıştır. Aynı kaynakta aşağıdaki bilgi de verilmektedir:

Kişi Başına Konut Alanı

Eski Gk. Nüfus	Yeni Gk. Nüfus	Kişi Başına Konut Alanı m ²
%	%	
30.5	18.0	5 m ² den az
43.2	46.6	5-9.9
14.7	21.3	10-14.9
11.6	14.1	15 m ² den fazla

- 16 -- F. Eke, 1979.
- 17 -- G. Payne, 1977.
- 18 -- Toplam nüfus yaklaşıktır. Ortalama aile büyüklüğü ile hane sayısı çarpılarak tarafımızdan hesaplanmıştır. Nüfus/konut oranı ve kiracı-konut sahibi oranları da tarafımızdan hesaplanmıştır.
- 19 -- S. Aktüre, 1977.
- 20 -- Toplam nüfus yaklaşıktır. Ortalama aile büyüklüğü ve hane sayıları çarpılarak tarafımızdan hesaplanmıştır. Nüfus/konut oranı da tarafımızdan hesaplanmıştır.
- 21 -- K. Kartal, 1978.
- 22 -- T. Şenyapılı, 1981.
- 23 -- C.W.M. Hart, 1969. Aynı kaynakta aşağıdaki bilgi de verilmektedir:

Konut Sahiplerinin İşgal Ettikleri Ortalama Arazi Genişliği

Konut Sahipleri %	Alan m ²
6.9	1-50
27.6	51-100
24.3	101-150
14.7	151-200
12.0	201-250
12.3	251-300

Konut sahiplerinin işgal ettikleri ortalama olan 145.96 m² dir. Bir başka kaynakta verilen bilgiye göre Zeytinburnu gecekondularında yerleşme yoğunluğu (yollar dahil) hektar başına 320 kişi iken Şişli ve Ataköy'de hektar başına 250 kişidir. Şişli'de kişi başına 24.3 m² konut alanı düşerken, Zeytinburnu gecekondularında kişi başına 7.2 m² düşer. (G. Özdeş, 1965).

24 -- K. Karpaz, 1976. Daha sonraki yıllarda, özellikle Karpaz'ın Nafi Baba ve Baltalimanı datasını kullanan bir başka araştırmacıya göre 34 hektarlık alanın yaklaşık % 21'ini ulaşım ağı, % 1'ini açık alanlar, okullar ve diğer toplumsal binalar kaplıyordu. Alanın yaklaşık % 78'i konutlar, dükkanlar ve arsalar ile kaplıydı. Hektara yaklaşık 36 konut, 209 kişi düşüyordu. Ortalama konut büyüklüğü 60-80 m² arasında değişiyordu. Örneklem içinde en küçük konut 20 m en büyük konut ise 120 m idi. Ortalama arsa büyüklüğü 216 m karedi. İlk çevrilen arsa boyutları ise 1000 ile 1500 m² arasında değişiyordu. (M. Heper, 1977).

25 -- A. Yörük, 1971 T. Şenyepeli, 1981.

TABLO: 38 - BAZI GECEKONDU ARAŞTIRMALARINA GÖRE GÖÇEN NÜFUSUN GELDİĞİ YERLER

<u>Araştırmayı</u> <u>Yapan</u>	<u>Yeri</u>	<u>Yılı</u>	<u>Hane</u> <u>Sayısı</u>	<u>Nüfusun Geldiği Yer</u>
İ. Öğretmen	SBF arkası	1956	358	% 25 Ankara ili içinden % 28 Komşu illerden
G. Tankut	Akdere	1961	300	% 53 Ankara çevresinden
G.H. Sewell	Akdere	1962	274	2/3 125 km öteden % 40 60 mil çevreden
İİB	Gülveren	1962	3 789	% 35,67 Ankara ili içinden % 23,16 Komşu illerden
Aktoluğ, et. a1.	Mamak	1965-66	238	% 28,57 Ankara ili içinden % 28,57 Komşu illerden
E. Kongar	Altındağ	1971	433	% 33,9 Ankara ili içinden % 37,2 İç Anadoludan
G. Payne	Ankara Çeşitli	1975	921	% 59 Ankara ili içinden
T. Şenyapılı	Akdere Tuzluçayır Yıldız	1974	708	% 22 Ankara ili içinden % 24 Komşu illerden

TABLO: 39 - BAZI GECEKONDU ARAŞTIRMALARINA GÖRE YAŞ ORTALAMALARI
VE KADIN-ERKEK ORANLARI

<u>Araştırmayı Yapan</u>	<u>Yeri</u>	<u>Yılı</u>	<u>Ortalama Yaş</u>	<u>Kadın-Erkek Oranları</u>
G. Tankut	Akdere	1961	17 [■]	% 46 kadın, % 54 erkek
G.H. Sewell	Akdere	1962	15.5 (erkek nüfus 34.5 kadın nüfus 29.2)	-
i. Yasa	Ankara	1962	40 (erkek nüfus % 48.1 kadın nüfusun % 49'u 26-40 yaş grubunda)	-
Aktoluğ, et. al.	Mamak	1965-66	19	% 47 erkek, % 53 kadın
B. Gökçe	Ankara	1971	Aile yaş ort. 38.5 (erkek nüfus 44.7 kadın nüfus 31.1)	% 84.1 erkek, % 15.8 kadın
E. Kongar	Altındağ	1971	% 21.0 40-49 yaş grub. % 19.2 50-59 yaş grub.	-
Drakakis-smith	Dikmen Etlik	1974	% 63.6 30-49 yaş grub.	-
"	Altındağ	1974	% 49.7 30-49 yaş grub.	-
K. Kartal	Ankara Çeşitli	1977	% 64 30-49 yaş grub.	-
T. Şenyapılı	Akdere Tuzluçayır Yıldız	1977	Erkek nüfus 39.0 Kadın nüfus 36.0	-

■ Tankut, Sewell ve Aktoluğ, et. al. araştırmalarında verilen ortalamalar tüm örneklem nüfusu içindir.

TABLO: 40 - BAZI GECEKONDU ARAŞTIRMALARINA GÖRE AİLE BÜYÜKLÜKLERİ

<u>Araştırmayı</u> <u>Yapan</u>	<u>Yeri</u>	<u>Yılı</u>	<u>Aile ya da Hane</u> <u>Büyüklüğü</u>
İ. Öğretmen	SBF arkası	1956	4-5-6 nüfuslu aileler % 56 Konut başına ort. nüfus 2.24
G. Tankut	Akdere	1961	Aile büyüklüğü 5.0
G.H. Sewel	Akdere	1962	4-5-6 nüfuslu aileler % 56 Aile büyüklüğü 5.1
İ. Yasa	Ankara Çeşitli	1962	Hane büyüklüğü 5.5
İİB	Gülveren Çınçın Topraklık	1962	Hane büyüklüğü 4.83
Aktoluğ, et. al.	Mamak	1965-66	4-5-6 nüfuslu aileler %53.04 Aile büyüklüğü 4.85
B. Gökçe	Ankara Çeşitli	1971	5-6 nüfuslu aileler % 43.4 7-8 nüfuslu aileler % 27.2 Konut başına nüfus 6.2
E. Kongar	Altındağ	1971	4-5-6 nüfuslu aileler %42.4 Aile büyüklüğü 5.1
Drakakis-Smith	Dikmen-Etlik	1974	5-6 nüfuslu aileler % 43.3 Aile büyüklüğü 5.9
"	Altındağ	1974	5-6 nüfuslu aileler % 33.1 Aile büyüklüğü 4.9
G. Payne	Ankara Çeşitli	1975	Hane büyüklüğü 4.9
S. Aktüre	Ankara Çeşitli	1976	Aile büyüklüğü 5.3
K. Kartal	Ankara Çeşitli	1977	Aile büyüklüğü 7.2
T. Şenyapılı	Akdere Tuzluçayır Yıldız	1977	Aile büyüklüğü 5.22

TABLO: 41 - BAZI GECEKONDU ARAŞTIRMALARINA GÖRE ÇOCUK SAYILARI

<u>Araştırmayı</u> <u>Yapan</u>	<u>Yeri</u>	<u>Yılı</u>	<u>Çocuk Sayıları</u>
İ. Öğretmen	SBF arkası	1956	2-3-4 çocuklu aileler % 64
İ. Yasa	Ankara Çeşitli	1962	Aile başına 3,37 çocuk
B. Gökçe	Ankara Çeşitli	1971	2-4 çocuklu aileler % 44,4 5-6 çocuklu aileler % 31,8
Drakakis-Smith	Dikmen-Etlik	1974	1-2 çocuklu aileler (10 yaşın altında) % 46,9
"	Altındağ	1974	1-2 çocuklu aileler (10 yaşın altında) % 47,8
K. Kartal	Ankara Çeşitli	1977	Aile başına 4,6 çocuk
T. Şenyapılı	Akdere Tuzluçayır Yıldız	1977	2-3 çocuklu aileler % 44,9

ANKARA BELEDİYESİ HUDUTNAMESİ (1926)

(Çankaya'da Gazi Paşa Köşkü) nün arkasındaki sırttan şarka doğru bed ile (Küçük ve Büyük Esat arkası) ndan ve, (Aşağı İmrahor) u dahile alarak, (Samanlık), ve (Tuzlu çayır) ve (Davulcu bağları) ndan şimale doğru, Üregil (Şahpınarı), (Karaağaç) dahile alınmak suretiyle, (Hüseyin Gazi dağı) nın eteğinden şarka doğru bir hattı müstakim takibi ile (Karacakaya bağları) içeriye alınarak, oradan garbe dönerek (Zülfazil karyesi)nin karşısında (Çubuk çayı) na ve Çubuk çayından (Köprü) ye ve tekrar şimale doğru, (Sarı burun tepesi), (Toklu ve Mecidiye) dahilde kalarak, (Hacıkadın tepeleri) ni, (Aktepe), (Kızlarpınarı), (Kuşcağız bağları) nı takiben garbe doğru geçerek (Etlik) ve (Yukarı Ayvalı tepeleri) ni takiben (Kurtini bağları) ndan, (Etlik dağı) dahilde kalarak, (Havvaana pınarı) hizasından, (Yağmurbaba) dan geçen(macunyolu) ndan, (Macun caddesi) ni takiben (Macun çayı) ve (İstanoz yolu) nu kat'ederek (Macun caddesi) ndan (Güvercinlik Çiftliği) arkasındaki (Çakıltepe) dahilde kalmak şartı ile (Sivrihisar caddesi) ni ve anı takiben (Kabakya-zısından) (Abdi paşa çiftliği vadisi) ni takiben Balkat yolunu katetmek suretiyle (Karabiberler çiftliği) ve (Kirazlıdere) ile (Dip Karadere bağları) da dahilde kalmak üzere (Kırşehir caddesi) kat'edilerek (Çal tepesi) nden ve (Dikmen bağları) ndan (Dikmen yolu) nu takiben (Gazi paşa köşkü) arkasındaki (Mühye yolu) ndan (Merdivenli Kuyu) ya muntehi olur.

Kaynak: Ankara Belediyesi, 1945.

JANSEN PLANINDA NÜFUS VE YOĞUNLUĞUN YERLEŞME BÖLGELERİ ARASINDA DAĞILIMI VE İNŞAAT BİÇİMLERİ

Bölge	Bölge Nüfusu	Bölgenin Alanı (m ²)	Yoğunluk (Kişi/ha)	İnşaat Biçimi
1	4 362	181 750	240	Bitişik, 3 kat
2	2 880	120 000	240	Bitişik, 3 kat
3	8 352	348 000	240	Bitişik, 3 kat
4	21 840	910 000	240	Bitişik, 3 kat
5	32 904	1 371 000	240	Bitişik, 3 kat
6	20 736	864 000	240	Bitişik, 3 kat
7	11 664	648 000	180	Tek ve bitişik, 2 kat
8	6 750	375 000	180	Tek ve bitişik, 2 kat
9	12 600	1 050 000	120	Tek ve bitişik, 2 kat
10	30 600	1 000 000	180	Tek ve bitişik, 2 kat
11	3 552	1 148 000	240	Bitişik, 3 kat
12	13 125	875 000	150	Tek ve bitişik, 3 kat
13	36 472	1 823 600	200	Bitişik, 2-3 kat
14	3 720	248 000	150	Tek ve bitişik, 2 kat
15	30 075	2 005 000	150	Tek ve bitişik, 2 kat
16	13 770	618 000	150	Tek ve bitişik, 2 kat
17	8 364	557 600	150	Tek ve bitişik, 2 kat
18	9 075	605 000	150	Tek ve bitişik, 2 kat
270 841		TOPLAM NÜFUS		

Kaynak:

Not: Bu yerleşme bölgelerinin kent mekanında dağılımını gösteren bir kaynak bulunamamakla birlikte, kent için öngörülen yoğunluk dağılımları, mahalle büyüklükleri ve inşaat biçimlerini açıklamaları açısından bu çizelge çalışma kapsamına alındı.

1930'ların başında Ankara kentindeki banka, şirket ve sanayi kuruluşları aşağıda verilmiştir. (S. Kandemir, 1932).

Bankalar:

1. Devlet Bankası
2. Türkiye İş Bankası
3. Türkiye Ziraat Bankası
4. Emlak ve Eytam Bankası
5. Sanayi ve Maadin Bankası
6. Osmanlı Bankası (şube)

İmalathaneler:

1. Avram Sigal Gazoz Fb.
2. Başlangıç Marangoz Fb.
3. Belediye Un ve Ekmek Fb.
4. Bozöyük Müskirat Fb.
5. Cumhuriyet Un Fb.
6. Çini Fb.
7. Dayıbey Müskirat Fb.
8. Deri Fb.
9. Emniyet Şirketi Marangoz Fb.
10. İzzet Şerif Bey Gazoz Fb.
11. Mensucat Fb.
12. Mobilya Marangoz Fb.
13. Kavaklıdere İlk Şarap İml.
14. Saime Kadın Un Fb.
15. Sebat Un Fb.
16. Suhulet Marangoz Fb.
17. Sebat Marangoz Fb.
18. Turan Marangoz Fb.
19. Türk Şarap İmalathanesi
20. Bozöyük Gazoz Fb.
21. Belediye Buz Fb.
22. Bomonti Bira Fb. (şube)

Şirketler:

Anonim Şirketler

1. Barut ve Mevaddı İnfilakiye İnhisarı TAŞ
2. Av ve revolver Fişekleri İnhisarı TAŞ
3. Ankara Çimento TAŞ
4. Ankara Palas TAŞ
5. Ankara Etlik Havagazı TAŞ
6. Anadolu Otomobil ve Otobüs TAŞ
7. Ankara Un ve Ekmek TAŞ
8. Ankara Malzeme İnşaiye TAŞ
9. Aksaray Azmi Milli TAŞ
10. Kozlu Kömür İşleri TAŞ
11. Memurin Kooperatif Şirketi
12. Şark Ecza Deposu AŞ (şube)
13. Türk Yapıçılık Limited Şirketi
14. Selahaddin Refik Bey Fabrikası Türk Limited Şirketi
15. Cumhuriyet İnşaat TAŞ
16. Milli İhracat, İthalat Şirketi
17. Bomonti Fabrikaları TAŞ (şube)

Kollektif Şirketler

1. Kantariye K.Ş.
2. Şark Levazımı İnşaiye K.Ş.
3. Osman Ferruh ve Senai Kazmirci K.Ş. (şube)
4. Rehberi Ticaret K.Ş. (şube)
5. Salti ve Frago K.Ş. (şube)
6. Koçzade Vehbi Bey ve Şürekası K.Ş.
7. Yeni Sinema K.Ş.

Birinci sınıf tüccarlar: Çulhazade Rıfat Bey, Kınacızade Şakir Bey, Koçzade Vehbi Bey, Serattarzade Rasim Bey, Hanifzade Ahmet Bey,

Çubukçuzade Arif Bey, Mermercizade Tahsin Bey, Çuîhazade Ahmet
ve Mehmet Beyler, Yağcızade İsmail Bey, Mühendis Şevki Niyazi Bey,
Mühendis Ali Haydar Bep, İbrahim Bey.

Selahattin Kandemir'in verdiği bilgiye göre 1930 yıllarının başında Ankara kenti dört bölgeye ayrılır, Eski Kent, Yenişehir, Cebeci ve Bağlar yöresi, (S. Kandemir, 1932). Eski Kent ayrıca, Yukarıyz (kale ve etrafındaki mahalleler) ve Aşağıyüz (Hacı Bayram ve civarı) olarak ikiye ayrılır. Bu bölgeler kendi ilerinde karakol bölgelerine göre tanımlanmıştır:

Yukarıyz:

Atpazarı polis bölgesi

- . Alaeddin
- . Anafarta
- . Arslanhane
- . Cebeci
- . eşme
- . Demir Fırka
- . Demirlibahçe
- . Direkli
- . Emirler
- . Gıcık
- . Kale
- . Kayabağı
- . Mollabyk
- . Mevcut
- . Nazım Bey
- . Rüstem
- . Sabuncu
- . Sakarya
- . Sarasinan
- . şükriye
- . rgp
- . Yusuf Abbas

Aşağıyüz:

Hacı Bayram polis bölgesi

- . Ahi Yakup
- . Ahi Zafer
- . Ak şemseddin
- . Altıntaş
- . Atıf Bey
- . Balaban
- . Bostancı
- . Bozkurt
- . Brkler
- . Fevzi Paşa
- . Hacı Bayram
- . Hoca Paşa
- . İnkilap
- . İsmet Paşa
- . İzzettin
- . Tabakhane
- . Yeni Turan

Koyunpazarı polis bölgesi

- . Beyazıt
- . Duatepe
- . Dumlupınar

- . Erzurum
- . Hacı Ayvaz
- . Hacı Halil
- . Hacı Murat
- . Hacı Seyit
- . Helvai
- . İstiklal
- . Koyunpazarı
- . Kurtuluş
- . Mukaddem
- . Musa Bey
- . Müruri
- . Osman
- . Ön Cebeci
- . Poyracı
- . Uluğ Bey

Yenişehir polis bölgesi mahalleleri:

- . Yenişehir
- . Çankaya
- . Kavaklıdere

Keçiören bölgesi bağları:

- . Aktepe
- . Cevizlik
- . Çoraklık
- . Danişment
- . Deliktaş
- . Güllükaya
- . Hacıkadın
- . Kalaba
- . Keçiören
- . Kızlarpınarı
- . Kubbeli
- . Mecidiye
- . Toklu
- . Ziraat Mektebi

Etlik Bölgesi bağları:

- . Ayvalı
- . Eğlence
- . Etlik
- . İncirlik
- . Kurtini

Polis merkezi bölgesi dışındaki mahalleler:

- Büyük Ayrancı
- Küçük Ayrancı
- Büyük Esat
- Küçük Esat
- Dikmen
- Frenküzü

Şubesi:

Umumî No.

Hususî No.

13.V.1937 Perşembe toplantısı

Evrak No. 2047.H

Karar No. 125

Müdürlükden yazılan 2047.H numara ve 7.V.1937 tarihli yazı okundu :

Emlâk bankası memurlarından Mümtaz imzasile yapılan muracaattan Geçioğrende grup halinde binalar inşa edileceği ve bu yerin bağlı vaziyet plânına göre Profesör Yansenden gelen Ankara civarı plânına dahil olduğu ve 1/5000 mkyasında bulunan Ankara civarı plânının tetkiki sırasında bu muracaatında nazarı itibare alınması istendiği anlaşıldı.

Tetkik edilen vaziyete göre 1/5000 mkyasında Profesör Yansenden gelen Ankara civarı plânına dahil olan bu yerin tesbit ve alacağı şekil hakkında bu günlerde Ankaraya gelecek olan Profesöründe mütaleası alındıktan sonra icabı düşünülerek nazara tekrar heyetimize sevkinin muvafık olacağına karar verildi.

İdare hey'eti R.
D. Müsteşarı

Üye
A. B. Reisi

Üye
B.ve malî K.U.M.

J. J. Çelik

Üye
Köprüler ve Şo.D.R.

Üye
Hz. D. Reisi

Üye
İmar Müdürü

V. Güran

[Signature]

[Signature]

I . C .
ANKARA ŞEHİR
İMAR MÜDÜRLÜĞÜ

EK 7 - 1

Şubesi

Umumi No.

Hususi No.

Hulâsa:

I/IO/933 pazar toplantısındaKarar No. 149Evrak No. I2I2.D

Müdürlükten gelerek komisyonumuza havale olunan ak köy
rûde İstanbul cadaesi üzerinde Hüseyin efendinin arazisinde mahalle te
kilatı hakkındaki evrak okundu.

mahalde

Dosya arasında mezkûr/mahalle teşkilatı hakkında vekil
ler hey'etince 927 senesinde verilmiş bir kararı mevcut ise de Yansen
plânının daha sonra olması ve hey'eti vekileden tasdik edilmiş bulunma
dolayısıyla eski kararın bir hüküm olamayacağı anlaşılmış ise de burad
yapılan evlerin muhafazası imkânı için üzerinde evleri gösteren bir pl
la Yansene yazılmasına karar verildi.

Komisyon reisi

D.M.

aza

A.B.Reisi

aza

M.U.Müdürü

aza

Y.U.Müdürü

aza

Hz.U.Müdürü

K A R A R

Karar Numarası: 39

Müdürlükten yazılarak Hey'etimize havale olunan 3242.J numara ve 4/7/939 tarihli yazı okundu ve ilişiği dosya tetkik edildi .

Etlük yoliyle Akköprü caddesi arasında Küçük Bahçeler sahasına isabet eden I602 Kadastro adasınının 7 numaralı Evkafa ait parselde Hüseyin oğlu Halil tarafından izinsiz olarak beş baraka yapıldığı Belediye Fen işleri Direktörlüğünün I533 numara ve 28/6/539 yaması ve ilişiği zabıt varakası münderecatından ve mahallen yapılan tetkikattan anlaşılmaqla taadıklı Şehir plânına ve bu babdaki Hey'etimiz kararına tevfiikan bu sahada ancak bir parselde bir ailelik küçük evler yapılması lâzım geldiğinden izin almadan ve -- İmar Müdürlüğünün taadıklı olmadan yapıldığı bildirilen ; sözü geçen barakaların I504 numaralı kanun mucibince hazine karar verilmiştir.

İdare Hey'eti Reisi
Vali ve Belediye R.
Nevzat Tandoğan

Üye
Maliye Müsteşarı S.İ.M.V. Müsteşarı
Cemal Yeşil Asım Arar

Üye
Na.V.K.Ş.D.R.
A; Talip Güran

Üye
Da.V.Hk. Mişaviri
Ekrem Ergüven

Üye
Da.V. Mah. İ. U. M.
Rüknettin Nasuhioğlu

Üye
İmar Müdürü
E. Sertel

Üye
Belediye Fen İş. Müdürü
Fuat Detimözü

Karar numarası: 244

Midürlükten yazılarak Hey'etimize havale olunan 2129.J numara ve 11/5/939 tarihli yazı okundu ve ilişiği tetkik edildi.

Ankaranın Telsizler, Atıfbey, Yenidoğan, Altındağ ve Yenihayat mahallesi adı verilen yerlerde kaçak olarak yapılarak Belediye Fen İşleri Direktörlüğünün 579 numara ve -- 25/4/939 tarihli yazısı ve ilişiği zabıt varakalarında izinsiz olarak yapıldığı tesbit edilen inşaatın mısaddak imar plânına nazaran inşaat ve iskân sahâsı olmağan yerlerde yapılmış olmaları itibariyle 1504 No.lu kamuna tevfiikan yıkılmaları hususunun karar altına alınması istendiği görüldü.

Tetkik edilen vaziyete göre bu inşaatın bulunduğu sahalar hakkında Başvekâlet ile Maliye Vekâleti arasında uzun boylu mühaberât cereyan etmiş ve buraların kadastro sunun derhal ikmalî lüzuma Maliye Vekâletine bildirilmiş olduğundan bu hususa ait dosyaların tetkikiyle varılacak neticenin Hey'etimize bildirilmesi için Ali Talip Güran, Faik Türel, Ekrem Ergüven, Muhlîs Sertel ve Fuat Demiröz'ünden mürekkep bir komisyon teşkiline karar verildi.

İdare Hey'eti Reisi	Üye	Üye
Vali Ve Belediye R.	Maliye Müsteşarı	S.İ.M.V. Müsteşarı
Nevzat Tandoğan	Cemal Yeşil	Asım Arar

Üye	Üye	Üye
Nâ. V. K. Ş. D. R.	Da.V. Hk. Müşaviri	Da.V. Mah.İ.U.M.
A. Talip Güran	Ekrem Ergüven	Faik Türel

Üye	Üye
İmar Müdürü	Belediye Fen İş. Müd.
Muhlîs Sertel	Fuat Demiröz

İmar Müdürlüğü

EK 8

Umumi No.

Öz : 2/6/939 Toplantısı

Hususi No.

Evrak No. 2748.J

K A R A R

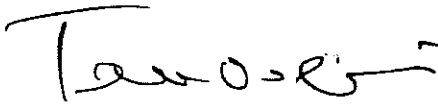
Karar Numarası: 3

Müdürlükten yazılarak Hey'etimize havale olunan 2748.J Numara ve 26/5/939 Tarihli yazı okundu .

8 Er metre irtifaında bina yapılmasına müsaade edilen tarzı inşaları blok olan Yenışehirde II59 Adanın 2,3 ve 4 numaralı parsellerinde yapılan binaların 10,48 metre irtifaında yapılmış oldukları mahallen icra kılınan tetkikattan anlaşıldığı cihetle bu defa 15 parselde yapılmak istenen binanın da aynı sağıal irtifaını muhafaza etmesi zaruri görüldüğünden bermucibi teklif 15 parselde yapılacak bina plânlarının ana göre tasdik edilmesine karar verildi .

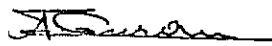
İdare Hey'eti Reisi
Vali ve Belediye B.

Nevzat Tandoğan

Üye

Na. V.K.Ş.D.R.
A.Talip Güran

Üye

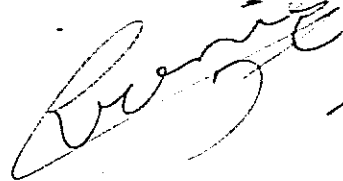
İmar Müdürü
M.Sertel

Üye

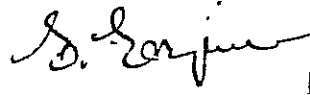
Malîye Müsteşarı

Cemal Yeşil

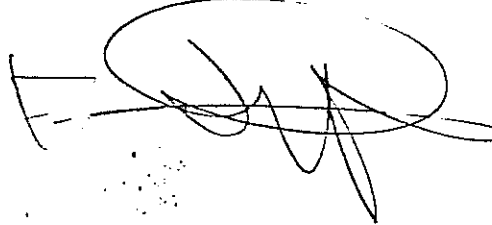
Üye

Da.V.H.K.Mişaviri
Ekrem Ergüven

Üye

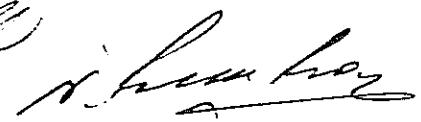
Belediye Fen İş.Mid.
Fuat Demirözü

Üye

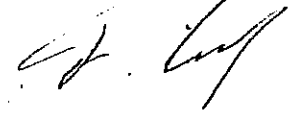
S.İ.M.V.Müsteşarı

Asım Arar

Üye

Da.V.M.İ.U.M.
Fait Türel

BAHÇELİEVLERDE BİR ÖRNEK PARSELDE DEĞİŞME

~~xxxx~~

1451 ada 700 m²'lik parsellerden oluşmakta idi. Bu parseller üzerine Bahçelievler Yapı Kooperatifi 'D4' tipi konutlar yaptırmış ve 1945 yılından önce ortaklara teslim etmişti. Bu konutlar iki katlı, zemin katta terasları olan, arka bahçeli yığma yapılardı.

--1451 ada/13 no.lu parseldeki konut sahibi komşu binaya doğru uzanan terasını kapatarak bir oda eklemek istedi ve isteği kabul edildi. (17/2/1948).

--12/13 no.lu parsellerin sahipleri yeni bir ifraz istemi ile belediyeye başvurdu. (20/4/1948).

--Bu parsellerin arka yüzleri boyunca açılan 20 m.'lik yoldan cephe alacak biçimde yaklaşık 300 m²'lik parsellere ifraz olma önerisini İmar İdare Heyeti, böyle bir düzenleme Bahçelievlerin genel karakterine uymayacağı gerekçesi ile reddeder. (29/4/1948).

--İmar İdare Heyeti, 840 sayılı kararı ile adanın arka cephesi boyunca tek katlı dükkan yapımına izin verir. (29/6/1956).

--13 no.lu parselin yeniden ifrazı istenir. (25/5/1960).

--İmar İdare Heyetinin 376 sayılı kararı ile 13 no.lu parselin ifrazı ve 327 ve 382 m²'lik 28 ve 29 no.lu parsellere bölünmesi onaylanır. (17/6/1960).

--28 no.lu parselde ifrazdan sonra tanınan iki kat yapı izninin artırılması istenir. (27/7/1960).

--İmar İdare Heyetinin 609/60 sayılı kararı ile 6.5 m. saçak düzeyi 12.5 m.'ye çıkartılır. (2/12/1960).

İzlendiği gibi 15 yıllık bir süre içinde yapı düzeni çok daha yoğunlaşmış ve değişmiştir ki bu örnek Bahçelievlerde çok yaygındır.

Karar numarası: 185

Müdürlükten yazılarak Hey'etimize havale olunan 724.J numara ve 3/3/939 tarihli yazı okundu.

Küçük evler sahasının şimalinden geçen Etlik yolu üzerinde imarın 665 inci adası içinde kalan kadastronun 1609 adasının Muhasebei Hususiye ye ait 21 parselinde Nafia'ca bir "silindir tâmirhanesi" yapılmasına 3627 numaralı musaddak plâna muvafık bulunması itibariyle müsâde edilmiş idi. Bu kerre Vilâyetten varut edip dosyasına konulan 7/2/939 tarih ve ³³⁴/₄₉ No.lu tezkereye bağlı plânlara göre aynı makalde ayrıca garaaj, demirhane, depo ve anbar binalarının ilâve edilmeği istenildiği anlaşıldı.

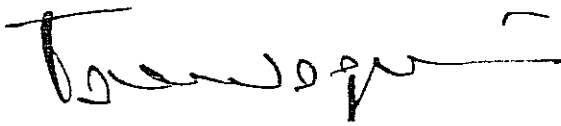
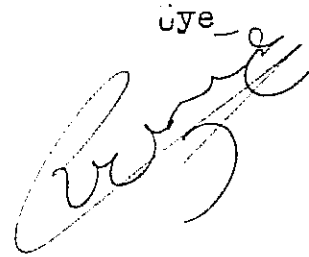
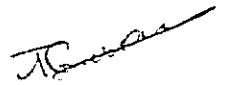
Tetkik edilen vaziyete göre yapılması istenilen binaların burada yapılabilmesi sözu geçen 3627 numaralı plânda bazı tâdilât icrasını icap ettirmekte ise de esasen ihtiyaca pek de uygun düşmiyen "Amele mahallesi" plânının yeniden etud edilerek bugünkü ihtiyaçlara ve şehrin inkişafına daha salih bir hale konması zarureti mevcut olduğundan bu tâdilâtın icrasına kadar taahhura tahammul olmayan bu te sisatın ileride musaddak 3627 No.lu plânın tâdilinde alacağı şekil gözönünde tutulmak üzere yapılması istenen binaların inşasına müsâde edilmesine karar verildi.

İdare Hey eti Reisi

Vali Ve Belediye R.

Üye

Üye

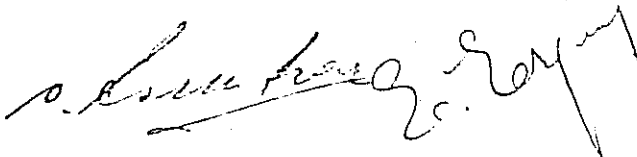
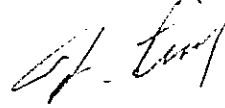
Üye

Üye

Üye

Üye

Üye

T.C.

EK II

ANKARA ŞEHİRİ
İMAR MÜDÜRLÜĞÜ

1931

Şubesi
Umumî No.
Husuf No.

Hulâsa:

17. II. 935 tarihli toplantı

Evrak No. 136. E

Karar No.

- 17 -

İmar hududu haricinde ve Belediye hududu dahilinde Tapu ve laalettayın yapılmakta olan ve yapılmak istenilen ifrazlar hakkında Müdürlükten yazılan ve müzakere edilerek bir karara bağlanması talep edilen 136.F numaralı tezkere ve ilişiği dosya tetkik ve uzun uzadıya müzakere edildi.

Belediye hududu dahilinde yapılacak olan bu ifrazların şekli ve saha itibariyle tahdidi hakkında kararlarında her ne kadar bir madde yok ise de bunların laalettayın ifrazları halinde İmar hududunun hemen çevresinde pek yakın bir zamanda telafisi kaabil olmayacak ve memleketçe büyük malî fedakârlıklara mal olacak bir takım inşaatın yapılmasına meydan vereceği aşikâr olduğu gibi Belediye hududuna kadar tevsi edilmesi kuvvei karibeye gelen İmar plânında tatbikatına büyük manilerin zuhuruna sebep olacağı cihetle keyfiyetin bertafsil zikri suretiyle bu hususta şimdiden XX icap eden tetbirlerin alınması için içeri işler bakanlığına yazılmasının İmar Müdürlüğüne tebliğine karar verildi.

Komisyon Reisi Aza Aza Aza Aza
D. M. A.B. Reisi M. N. Müdürü Y. U. Müdürü Hz. U. Müdürü İmar Müdürü

Şubesi

Umumî No.

Hususî No.

7/II/933 salı toplantısındaKarar No. 216Evrak No. 2422.D

Müdürlükten gelerek komisyonumuza havale olunan mevcut Ankara İyमार plânının Belediye hududuna kadar büyütülmesi hakkında Pr. Yansenle teati edilen mektuplar ve professörün ilk teklifinden pek aun olarak talep eylediği 22500 lira hakkındaki evrak ve İyमार Müdürü beyi: bu bapta yazdığı şayanı cihhat rapor mütalâa ve tetkik olunau.

İcasi müzakere olunarak Ankara plânının esaslı surette ikmali için Belediye hududuna kadar teşmili muvarık olauğu ve Pr. Yan- senin bu işi yapmak için teklif ettiği 22500 liranın muteail bir fiat olauğuna ve nihayet bu meselelerin 934 bütçesiyle alakadar olmasına bina en bütçeye vaz'ı mümkün olauğu takdirde esas mukavele ve müdüriyetin raporu nazarı dikkate alınmasına karar verildi.

Komisyon reisi

D.M.

aza

A.B.Reisi

aza

M.U.Müdürü

aza

Y.U.Müdürü

aza

EZ.U.Müdürü

İmar Müdürlüğü

K A R A R

Umumi No.

Hususi No.

Karar No: 75

Öz: Demiryolu Ev Kooperatifinin dilekçesinin incelendiği H.

Keçiörenle Etlik arasında Danışman mevkiine tesadüf eden ve 1/10000 ölçekli musaddak imar planında iskan bölgesi dışında bulunan Devlet Demiryolları Memurlar Kooperatifinin arazilerinin iskan sınırı içine alınması ve bina yapılmak üzere parselasyonunun yapılmasını istedikleri Müdürlüğün 17/3/949 gün, 898 sayılı yazısıyla de halihazırda şehir planında iskan dışında arazi almış 10 kadar kooperatif bulunduğu ve bunların aynı konuda Müdürlüğe tahriren ve şifahen müracaatta bulduklarını ve bu kooperatiflerin eskidenberi iskân içine alınmamış olduğunu ve şehir planında iskan mıntakası olan yerlerden yarsının parselasyonunun yapılmış olduğunu, parselasyonu yapılan bu kısımların da % 50 sinin boş olduğunu ve halihazırda 1400 hektarlık bir sahanın da parselasyonunun yapılmakta olduğundan bahsile iskân dışında bulunan kooperatiflerin iskân dahiline alınmasına bir lüzum ve zaruret olmadığı ve bunların iskân dahiline alınmasının Belediye hizmetlerini imkânsız bir hale getirmek bakımlarından faydasız ve zararlı olduğunu, esasen bu kooperatiflerin tatbik sahasına geçmeleri ile mümkün görülmediği mutalâa edilmektedir.

Yapılan inceleme sonunda; gerek yapı kooperatiflerinin, gerek şehir iskân hududuna civar ve bitişik büyük arazi sahiplerinden bazılarının, arazilerinin iskân hududu içine alınarak küçük parseller halinde ifraz ve inşaata müsaade edilmesini istemekte oldukları anlaşılmaktadır.

İskân hududuna yeni arazi ilave edilmesi halinde ilk zamanlarda buradaki arsa fiyatlarında nisbi bir ucuzluk dolayısıyla bir miktar yeni bina inşası teşvik edilmiş olacağı ve yapı kooperatiflerince de bir miktar yeni bina inşasına teşebbüs edileceği ihtimal dahilinde görülmektedir.

Bu suretle şehirde bir miktar yeni bina vücade gelmesi menfaatına karşın:

- 1- Şehrin ziyadesiyle dağılacağı cihetle Belediye hizmetlerinin de o nisbette artacağı,
- 2- Esas şehir sahasının boş kalacağı ve eski şehir kısımlarının imarının tamamen geri kalacağı cihetle toplu ve merkezi bir şehir halka temin edeceği rahat yaşama ve randımanlı çalışma imkanlarını sağlayabilecek bir topluluk merkezi haline gelebilmesi imkanlarına işkel edeceği,
- 3- Musaddak şehir planında sayfiye mıntakalarıyla birlikte 5000 hektarı bulan iskân mıntakasının halihazırda 2/3 nün boş bulunduğu, esasen sayfiye mıntakaları hariç tutulsa dahi şehrin merkezini teşkil eden 2000 hektarlık inşaat bölgesinin 3 ve 4 katlı binalarla dolması halinde 450 bin nüfusu istiap edebileceğinden şehrin istikbaldeki inkişafı ihtiyacına göre de halihazır iskân sahasının kafi vüsatte bulunduğu kayda değer görülmüştür.

Yukarıda açıklanan fayda ve mahzurları itibariyle iskân sahaslarının genişletilmesi konusunun bilhassa Belediyeye yükliyeceği külfet göz önüne alınarak bu hususta bir karar ittihazından evvel Belediye Meclisinin noktai nazarının öğrenilebilmesini temin maksadiyle Belediye Meclisinden istişari mahiyette bir karar alınması için durumun Belediye Başkanlığına bildirilmesine Kurulumuzun 17/3/949 günlü toplantısında karar verildi.

Yönetim Kurulu Başkanı

Ankara Belediye Bş.

Dr. Ragıp Tüzün

Üye

Ma.B.Büt.ve Ma.K.U.Md.

H. Hüsmen

Üye

İmar Müdürü Y.

Sâdi Cimilli

Üye

Sa.ve So.Y.B.İs.U.Md.

C. Atasagun

Üye

Ba.B.Y.F.Ku.Bş.

A.T.Güran

Üye

Ba.B.Y.ve İ.İ.Rs.Mu.

Orhan Alsaç

Üye

İçiş.B.Tet.Ku.Bş.

H.Berksun

Üye

İçiş.B.Hukuk Miş.

E.Ergüven Y.

Kemal Anal

K.

K A R A R

Karar No: 14

Müdürlükten yazılarak Kurulumuza havale edilen 17/1/1947 gün ve 187 numaralı yazı okundu:

Ankara'da gündün güne artmakta olan mesken ihtiyacını karşılamak ve vatandaşları kısa bir zaman içinde ev sahibi kılmak ve bu meyanda fakir halkın ikametine tahsis edilecek, şehrin merkez ve banliyolarına yakın sahaların tayin edilerek bunların birân evvel etüdlerinin yapılması ve parselasyon işlerinin ikmalî ile bu yerlerin inşaatına hemen elverişli bir hale getirilmesinin ilk plâna alınması gerekli işlerin başında gelmekte olduğu şüphesizdir. Her ne kadar şehir içinde parselasyon yapılmış bir kısım arsa mevcut bulunmakta ise de, bunların kısmen azamının pek pahalı ve herkese elverişli olmamaları yüzünden bunların Hazine, Belediyeye, özel kişilere ait bir çok arsalar üzerine ferah ve sıhhi şartlara uymayan gelişigüzel izinsiz bir takım binaların yapılarak sevk ederek şehrin şurasında burasında gayri muntazam ve çirkin ev kümeciklerinin ve hattâ mahallelerin teşekkülüne sebep olmuştur. Bu itibarla şehrin muhtelif semtlerinde inşaatla müssit ve her keseye elverişli arsalar hazırlanarak halkın ihtiyacına arz edilmesi takdirinde, hem arsa ihtikârının ve hem de halk ihtiyacının karşılanacağı tabii bulunmaktadır.

Bu meyanda ortaklarına bina yapmak amacıyla teşebbüse girişerek arazi satın almış olan bir kısım kooperatiflerin aldıkları yerlerin inşaat sahaları dışında bulunmalarından faaliyete girişmemiş olmaları da gözönünde tutulursa, yeniden bir takım sahaların inşaatına tahsis ve parselasyonlarının yapılması halinde kooperatiflere büyük bir faaliyet sahaları açılmış olacağı tabii olmakla beraber bilhassa fakir halkın ikamet etmekte olduğu Altundağ ismi verilen semtin de imar durumu gözönüne alınarak şehir ve çevresinin yeniden imar bakımından ele alınmasının gerektiği neticesine varılmıştır.

Yapılan incelemeler sonunda; Çiftlik-Bahçelievler asfaltının Çiftlik-Balgat yoluyla birleştiği noktadan başlayarak Çiftlik inşaat sahalarının batı sınırını takiben tren hattına ve oradan şimendüfer hattı boyunca Ankara istikametinde imtidat ve kuşak hattının birleştiği dirsekten kuzeye doğru tevcih ile Etlik'in batı ve kuzey hudutlarını dolaşarak Şeker Şirketi ve Devlet Demiryolları kooperatiflerini ve Emlak Kredi Bankasının Kalaba köyü kuzeyindeki arazisini içine alan ve Keçiören'in batı, kuzey ve doğu hudut hatlarını muhafaza ede

İmar Müdürlüğü

Umumî No.

Hususi No.

Öz:

ve tekrar kuşak hattına mülâki olup golf sahasının kuzeyindeki kooperatifleri de ihtiva ile kuşak hattını takip ve bu hattın Saimekâdın'da Ankara-Kayseri hattıyla birleştiği yerin şimalinde dirsek teşkil ettiği kıvrıntı noktasından şimendüfer hattının kuzeyine paralel ve Mamak inşaat sahasının doğusundan Samanlı bağları inşaat sahasını dolaşarak Cebece'deki Aktepe ormanlığının güneyinden şehir imar hududuna varan ve oradan da şehir hududunu takip ederek yine Dikmen'in inşaat sahası hududunu muhafaza ederek Dikmen köprüsünün ilerisindeki Millî Savunma kamulaştırma sınırındaki yola ve bu yolu takiben Çiftlik-Bahçelievler yollarının birleştiği yerde sona eren çevre hattı içindeki saha, tekribî iskân sahası olarak kabul edilmiş ve yukarıki düşüncelere göre:

- 1- Yeni imar hududunun kesin olarak tahidi,
- 2- İskân sahası içinde kalan askerî bölgelerin durumu,
- 3- Bugünkü tasdikli plâna göre iskân sahasındaki şehir içi ve dışı işlenmeyen yerlerin işlenmesi,
- 4- Tasarruflanan iskân çerçevesi içinde kalan bölgelerin işlenmesi,
- 5- 3 ve 4 üncü maddelerde yapılacak işler arasında, bilhassa fakir halkın iskânı için yer ayrılması ve bunun işlenmesinin birinci plâna alınması,
- 6- Halk ve kooperatiflerin iskân sahası içinde inşaatla geçebilme-leri için konulacak kayıtlar,

İmar Müdürlüğünce etüd edildikten sonra, tatbikata esas olacak programın hazırlanıp Yönetim Kurulunda görüşülmesine karar verilmiştir.

Yönetim Kurulu Başkanı

Vali ve Belediye R.

İzzettin Zağpar

Üye

Ma.B.Büt.ve Ma.K.V.Md.

H.Hüsmen

Üye

İmar Müdürü V.

Fikri Alpay

Üye

Sa.ve So.Y.B.İs.U.Md.

C.Atasâğun

Üye

Ba.B.Y.F.Kurulu B.

A.T.Güran

Üzeman Üye

Yüksek Mimar

A.Kömürçüoğlu

Üye

İçiş.B.T.Kurulu B.

H.Berksun

Üye

İçiş.B.Hk.Müşaviri

E.Ergüven

K A R A R

Karar numarası: 118

Müdürlükten yazılarak Hey'etimize havale olunan 3142.M numara ve 4/9/942 tarihli yazı okundu ve ilişiği 8600 numaralı plân tetkik edildi.

Bahçeli evlerin şimalinde Çiftlik asfaltı üzerinde Bahçeli Evler Yapı Kooperatifine ait olup Vekiller Hey'etinden musaddak 10/4000 ve 1/1000 Şehir imar plânlarında inşaat mntakası iken tevsii derpiş edilen tayyare alanı dolayısıyla gerekliliği düşüncesiyle 5344 numaralı plânda yeşil olarak gösterilen 1537 numaralı adanın Nâfia Vekâletinin 8710/14794 numara ve 13/10/938 tarihli yazısında burada tayyare meydanı yapılmasından sarfınazar edilmesi üzerine parsel edilmesini talep edilmekte olması hasebiyle yapılan tetkikatta tayyare alanı yapılmasından sarfı nazar edildiğinden sözü geçen adanın musaddak plânlarda olduğu gibi inşaatı tahsisi muvafık görüldüğünden parsel taksimatını göstermek üzere tanzim edilen 8600 numaralı plân ve burada yapılacak inşaat için Bahçeli Evlerdeki bina ahengi muhafaza edilmek, 7.5 metre irtifalı ikişer katlı münferit bina inşa tarzı kabul olunarak 1351 numaralı kanunun 12 inci maddesine tevfi kan tasdik edilmek üzere İcra Vekilleri Hey'etine arzına karar verildi.

İdare Hey'eti Reisi
Vali ve Belediye R.
Tandoğan

Üye
S.İ.M.V.Müst.
A. Arar

Üye
Dâ.V.Müst.Mu.
H. Berksun

Üye
Ma.V.Müst.Mu.
H. Aykent

Üye
Nâ.V.K.şo.D.R.
A.T. Güran

Üye
Da.V.Hk.Müşaviri
E. Ergüven

Üye
İmar Müdürü

Üye
Belediye Fen İş. Müd.
F. Demirözü

EK 16

1944 YILINDA KENT MAHALLE BİLEŞİMLERİ

<u>Mahallenin Adı</u>	<u>Birleşen Mahalleler</u>
1 Akalar	. Hacı Murat . Mevcut . Osman mahallelerinin birer kısmı
2 Akbaş	. Aslanhane . Mevcut
3 Akköprü	. Eski Yeni Turan
4 Aktaş	. Aktaş . Gülveren bahçelerinin bir kısmı
5 Altındağ	. Altındağ
6 Altıntaş	. Balaban . (kısmen) Börekçiler
7 Anafartalar	. Hoca Paşa . Baklacı
8 Atıf Bey	. Eski Atıf Bey
9 Baraj	. Yeni teşkil
10 Başkır	. Direkli . Saraç Sinan
11 Bentderesi	. Ahı Yakup . İzzettin . (kısmen) Börekçiler
12 Bozkurt	. Eski Bozkurt
13 Çeşme	. Eski Çeşme
14 Çimen Tepe	. Musa Bey . Mukaddem mahallelerinin birer kısmı
15 Demir Fırka	. Ramazan . Şemsettin . Emirler . Demir fırka
16 Demirtaş	. Eski Demirtaş

Mahallenin Adı

17 Doğan Bey

18 Dua Tepe

19 Dumlupınar

20 Ege

21 Erzurum

22 Etlik

23 Fevzi Paşa

24 Gün doğdu

25 İç kale

26 İnkilap

27 İnönü

28 İstiklal

29 İsmet Paşa

30 Keçiören

31 Kılıç Arslan

32 Kırgız

33 Kızıl Elma

34 Koyun pazarı

35 Köprü başı

36 Kurtuluş

Birleşen Mahalleler

. Eski Doğan Bey

. Musa Bey
. (kısmen) Dumlupınar
. Osman

. Kul Derviş

. Gökçe oğlu
. (kısmen) Doğan Bey

. Kısmen eski Erzurum

. Bütün Etlik bağları

. Eski Fevzi Paşa

. (kısmen) Erzurum

. Emirler
. Ramazan
. Şemsettin
. Demir Fırka'nın aksamı. İnkilap
. Tülüce. Hacı Abbas
. Beyazıt
. (kısmen) Arslanhane. Türk ocağı
. (kısmen) Yeğen Bey ve
Miy Sakı Milli

. Eski İsmet paşa mahallesi

. Bütün Keçiören semti

. Kale
. Alaettin. Hacı Ayvaz
. (kısmen) Mukaddem

. Boyacı Ali

. Dellal Karaca
. Koyun pazarı
. (kısmen) Arslanhane

. Ak Şemsettin

. Boyacı

Mahallenin AdıBirleşen Mahalleler

37	Meydan	Osman (kısmen)
38	Miysaklı Milli	(kısmen) Miysaklı Milli Doğan Bey
39	Nazım Bey	(Kısmen) Mevcut Eski Nazım Bey
40	Necati Bey	Eski Necati Bey
41	Oğuz	Yusuf Abbas Sabuncu (kısmen) Mevcut
42	Orman çiftliği	Yeni kuruldu
43	Özbekler	Eski (Şükriye)nin bir kısmı
44	Öz Türk	Ahi Zafer Hacı Bayram
45	Özgen	(kısmen) Öksüze
46	Pazar	(kısmen) Arslanhane Mevcut
47	Sakalar	(kısmen) Yeğen Bey İstiklal Öksüzce Mukaddem
48	Sakarya	Eski Sakarya
49	Spor	Yeni kuruldu
50	Su Tepe	Hacı Arap (kısmen) Arslanhane
51	Sümer	Eski Duatepe
52	Şen yurt	Eski Şen yurt
53	Şükriye	(Şükriye) nin diğer kısmı
54	Tabakhane	Eski Tabakhane
55	Turan	Hacı Murat
56	Ülkü	(kısmen) Mukaddem
57	Yalçın kaya	Kaya başı Molla Büyük

Mahallenin AdıBirleşen Mahalleler

58	Yeğen Bey	Hacı Eshap (kısmen) Doğan Bey Miysakı Milli
59	Yenice	Eski Yenice
60	Yeni Doğan	Eski Yeni Doğan
61	Yeni Hayat	Eski Yeni Hayat
62	Yeni Turan	(kısmen) Eski köprü başı
63	Etimesgut	Yeni kuruldu
64	Yenişehir Cumhuriyet	Eski Yenişehir Cumhuriyet
65	Yenişehir Cebeci	Eski Yenişehir Cebeci
66	Yenişehir Çankaya	Eski Yenişehir Çankaya
67	Devlet	Yeni kuruldu
68	Yenişehir Kavaklıdere	Eski Yenişehir Kavaklıdere
69	Mamak	Eski Mamak
70	Kayaş	Yeni kuruldu
71	Üreğil	Eski Üreğil
72	Araplar	Eski Araplar
73	Karaağaç	Eski Karaağaç
74	Orta İmrahor	Eski Orta İmrahor
75	Küçük İmrahor	Eski Küçük İmrahor
76	Balgat	Yeni kuruldu
77	Şükrü Saraçoğlu	Yeni kuruldu

Kaynak: Ankara Belediyesi, 1945

1944 YILINDA MERKEZ BELEDİYE ÖRGÜTLENMESİ

Mahalleler

1 Akalar	32 Kırgız
2 Akbaş	33 Kızıl Elma
3 Akköprü	34 Koyun Pazarı
4 Aktaş (2 muhtarlık bölgesi)	35 Köprübaşı
5 Altındağ (10 muhtarlık bölgesi)	36 Kurtuluş
6 Altıntaş	37 Meydan
7 Anafartalar	38 Misakımilli
8 Atıf Bey (6 muhtarlık bölgesi)	39 Nazım Bey
9 Baraj	40 Necati Bey
10 Başkır	41 Oğuz
11 Bentderesi	42 Orman Çiftliği
12 Bozkurt	43 Özbekler
13 Çeşme	44 Öztürk
14 Çimentepe	45 Özgen
15 Demir Fırka	46 Pazar
16 Demirtaş	47 Sakalar
17 Doğan Bey	48 Sakarya
18 Dua Tepe	49 Spor
19 Dumlupınar	50 Sutepe
20 Ege	51 Sümer
21 Erzurum	52 Şenyurt
22 Etlik (2 muhtarlık bölgesi)	53 Şükriye
23 Fevzi Paşa	54 Tabakhane
24 Gündoğdu	55 Turan
25 İç Kale	56 Ülkü
26 İnkilap	57 Yalçınkaya
27 İnönü	58 Yeğen Bey
28 İstiklal	59 Yenice
29 İsmet Paşa	60 Yenidoğan (6 muh. böl.)
30 Keçiören (3 muhtarlık bölgesi)	61 Yeni Hayat (2 mah. böl.)
31 Kılıç Arslan	62 Yeni Turan
	63 Etimesgut

EK 18

1944 YILINDA ÇANKAYA BELEDİYESİ ÖRGÜTLENMESİ

Mahalleler

- 1 Yenişehir Cumhuriyet Mahallesi (14 muhtarlık bölgesi)
- 2 Yenişehir Cebeci Mahallesi (8 muhtarlık bölgesi)
- 3 Yenişehir Çankaya Mahallesi
- 4 Devlet Mahallesi
- 5 Yenişehir Kavaklıdere Mahallesi (4 muhtarlık bölgesi)
- 6 Mamak Mahallesi (3 muhtarlık bölgesi)
- 7 Kayaş
- 8 Üregil
- 9 Araplar
- 10 Karaağaç
- 11 Orta İmrahor
- 12 Küçük İmrahor
- 13 Balgat
- 14 Şükrü Saraçoğlu

T. C.
ANKARA BELEDİYESİ

Ankara, 7/8/953

İmar Müdürlüğü

Özü: 4455 ada 8 parselin ifrazı Hk.

Umumi No.....

Hususi No.....

K A R A R

Karar No:448

4455 ada 8 parsel sahibi Advıye Fenik evvelce vaki müracaatında 1563 M2 sahali arsasının iki kısma ifrazını talep etmiş, arsa vüsatleri kararnamesi gereğince 1000 M2 sahali parseller teşkil edilmesi icap eden mantıka dahilinde bulunan arsasının münferit bina yapmak üzere ifrazına mevzuatın müsait bulunmadığı ancak ikiz bina esasına göre ifraz mümkün olmakla beraber bunun içinde arsa dahilinde bina bulunmaması ve yol cephesinde arsa meylinin %12 den az olması 9/5/953 gün ve 210 sayılı İmar İdare Heyeti Kararı ile tesbit edilmiş olduğundan mevcut bina ve garajın hedmi halinde ikiz bina yapmak üzere ifrazın mümkün olabileceğinin tebliğ edildiği .

Dilekçenin 1000 M2 esaslı üzerindeki parsellenmesi düşünülen mantıka dahilinde 500 ve daha küçük sahali parseller teşkil edilmek suretiyle kurulan kooperatif mahalleleri ile bu prensibin bozulduğunu bildirmekte olduğu ve arsasının arka tarafındaki şeritvari parselin belediyece yol haline ifrağı düşünüldüğüne göre durumun tetkikini talep ettiği,

Arsa vüsatleri kararnamesinde üçüncü bölge olarak vasıflandırılan ve her sınıf yollarda en az 1000 M2 sahali ve 20 metre cephe heli parseller yapılması tesbit edilen bölgede kooperatif ve amele mahalleleri için daha küçük parseller teşkil edilebileceği aynı kararnamede belirtilmiş olmakla mezkur mantıka tamamen kooperatif mahallesi haline gelmiş ve arzu edilen karakteri kaybetmiş olduğundan halen meri kararname hükümleri muvacehesinde müteferrik kısımlardaki büyük sahali parsel sahiplerinin haklı itirazlarına cevap vermekte güçlük çekildiği,

Mevzuun İdare Heyetimizce incelenerek kooperatifler mahallesi haline gelmiş bulunan ve arsa vüsatleri kararnamesinde 3 üncü mantıka olarak vasıflandırılan saha içerisindeki arazi sahiplerinin tevalli eden müracaat ve tazyiklerini karşılamak ve anormal derinlikte parsellerden teşekkül eden 4455 ada 2 nolu parselin yol haline ifrağı halinde bu yoldan cephe almak üzere münferit inşaata tahsis edilecek 500 M2 lik ifrazlar yapılar yapılamıyacağı hususunun aynı ada 8 parsel sahibine tebliğ edilmek üzere karara bağlanmasının istendiği, Müdürlüğün 6/8/953 gün ve 7273 sayılı yazısından anlaşıldı.

Yapılan inceleme sonunda; Bu gibi işler hakkında evvelce alınmış olan İdare Heyeti kararları ve mevzuat çerçevesinde hareke edilmesine, Heyetimizin 7/8/953 günlü toplantısında karar verildi.

İmar İdare Heyeti Reisi
Ankara Belediye Reisi
Atıf Benderlioğlu

Üye
Ba.ve S.Y.V. Sağ.İ.G.M.
Dr. Arif Anıl

Üye
İçiş.V.Ma.İ.G.Md.
Cemil Kızıoğlu

Üye
Ma.V.Milli Em.G.Md.Mu.
Enver Sevgen

Üye
Ba.V.Y.Fen Hey.Rs.
A.T.Güran Y.
Mesut Gün

Üye
İçiş.V.Huk.Müş.
H.Kümbetlioğlu

Üye
İmar Müdürü
Şekip Akalın Y.
Telat Özışık

Üye
Ba.V.Y.ve T.I.Rs.Mu.
Orhan İsaç

T. C.
ANKARA BELEDİYESİ
İmar Müdürlüğü
Umumi No.....
Hüsusi No.....

Ankara, 21/9/953

Özü: İmarca işlenmemiş ka-
dastro bölgelerindeki
ifrazlar Hk.

K A R A R

Karar No: 546

18/5/953 gün ve 275 sayılı kararlar 1/10000 ölçekli imar plânının ihtiva ettiği sahada henüz tafsilât plânları yapılmamış olan arazi sahiplerinin ifraz ve inşaat taleplerini karşılayabilmek üzere 12/2/938 gün ve 302 sayılı karar ve eki mazbatanın Vekiller Heyetinin tasvibine arzının tesbit olunduğu,

Vaziyet, karar gereğince ve Valilik makamı vasıtasıyla İçişleri Vekâletine yazılmış ise de, alınan 7/8/953 gün ve M.İ.G.Md.2.Ş. Md.621-309-205/17470 sayılı cevapta; Devlet Şûrası Umumi Heyetince müttehaz 9/7/953 gün ve 53/190-190 sayılı karara göre mevzuun yeni den incelenmesi ve sonunun bildirilmesinin istendiği,

Devlet Şûrasının bu kararına göre, inşaat sahası dahilinde ve ya haricinde olan mahallerde tahdit ve takyidinin ancak imar plânları yapılmış sahalara inhisar edileceği ve aksi halde vatandaşlara tanınmış olan mülkiyet ve tasarruf hakkında herhangi bir mülahaza ile olursa olsun, ihlâline bais olacak bir tefsir yoluna gidilemeyeceğinin kararlaştırılmış bulunduğu,

12/2/938 gün ve 302 sayılı İdare Heyetimiz kararına istinaden bugüne kadar inşaat dahilinde olan mahallerde 3000 m² ve haricinde olan mahallerde 20000 m² dahilinde ifraz, tevhit ve inşaat ruhsatı verilmesi gibi bugüne kadar yapılagalmakta olan muameleler için bundan sonra ne şekilde hareket olunması lâzımlı geleceğinin İçişleri Vekâletine de bildirilmek üzere, konunun incelenerek karara bağlanmasının istendiği, Müdürlüğün 13/8/953 gün ve 7520 sayılı yazısından anlaşıldı.

Yapılan inceleme sonunda; 938/302 ve 953/275 numaralı kararların Vekiller Heyetinin tasvibine arzına mahal olmadığına, 938/302 sayılı kararda zikrolunan mazbata ve zeylinin A.Talip Güran'ın başkanlığında Orhan Alsaç, Talât Özışık'dan müteşekkil bir heyet marifetiyle tetkikine, Heyetimizin 21/9/953 günlü toplantısında karar verildi.

İmar İdare Heyeti Reisi
Ankara Belediye Reisi
Atıf Benderlioğlu

Üye
Sa.ve S.Y.V.Sağ.İ.G.Md.
Dr.Arif Amil

Üye
İçiş.V.Ma.İ.G.Md.
Cemil Keleşoğlu

Üye
Ma.V.Milli Em.G.Md.Mu.
Enver Sevgen
(bulunmadı)

Üye
Ba.V.Y.Fen Heyeti Rs.
A.T.Güran

Üye
İçiş.V.Hukuk Müş.
H.Kümbetlioğlu

Üye
İmar Müdürü
Şekip Akalın Y.
Talât Özışık

Üye
Ba.V.Y.ve İ.İ.Rs.Mu.
Orhan Alsaç

EK 21

NIHAT YÜCEL'İN YOĞUNLUKLAR KONUSUNDA HAZIRLADIĞI RAPOR

Ankara İkamet Bölgelerindeki Bina İrtifalarının ve İskan Kesafetinin Tespiti Hakkında

Ankara şehrinin, Alman Şehircilik Uzmanı Jansen tarafından hazırlanmış olan İmar Planında, adı geçen uzmanın belediye ile ilgisinin kesilmesine kadar geçen müddet içinde bina gabarileri için konulan iyi ve hesaplı ölçüler ile tatbikat yapılmış ve şehrin ilk olarak bir plan tahtında kurulup gelişmesi başlamıştır.

1935-1936 senelerinde Jansen'in belediye ile alakası kalmayınca bu tarihten 1955 senesine kadar, nüfusu süratle artıp genişleyen şehrin sahaları yetkisiz ve bilgisiz ellerde hazırlanan planlar ile her türlü mesleki icaplardan ve görüşlerden uzak olarak tahakkuk ettirilmiştir.

Ne şehir yol şebekesi ve ne de şehrin ihtiyacı olan amme tesisleri, sosyal, kültürel vs tesisler ihtiyaca göre hazırlanabilmiş değildir.

Bugün çekilen sıkıntılar bu arada yapılan bilgisiz tatbikattan ileri gelmektedir. Gene bu devrede bina irtifaları için tespit edilen garip ölçüler yüzünden (6 - 8,50 metre, 11,25 metre gibi) şehirde halledilemeyen bodrum katlar problemi ortaya çıkmıştır. Yeni İmar Talimatnamelerinin tatbikatı bugün dahi eski gabarilere göre inşa edilmiş binalar sebebi ile rahat ve pürüzsüz şekilde yapılamamaktadır.

Şehir dahilinde mevcut yollar üzerinde yapılacak inşaatlara verilen normal irtifalar, mebd noktası olan zemin kat kotuna göre teşekkül ettiğinden, eski kat ölçülerinin zemine göre yarı gömülü olarak meydana getirdiği zemin-bodrum arası katlar şehrin her noktasında ihtilafli müzmin meseleler çıkarmaktadır.

1955 senesinde beynelmilel müsabaka ile hazırlanan projemizde, şehir % 25'ten fazla parseli teşekkül etmiş yapı adalarında mevcut

nizamın korunması düşünölmüş idi. % 25'ten fazla parseli olan adalar ile yeni inkişaf sahaları için yabancı memleketlerde uygulanan inşaat emsali formölünü teklif ediyorduk. İmar İdare Heyeti, azadan Ali Talip Görün'ün hazırladığı 17.6.1955 gün ve 650 sayılı bir karar suretini ve buna ekli bölge kat planını, şiddetle muhalefetimize rağmen kabul etti. Bu 650 sayılı karar inşaat emsali formölünü şehrin bütün meskun ve teşekköl etmiş bölgelerinde de tatbik ettiğinden, muayyen irtifalarda teşekköl ederek muvazeneli bir şekil alan iskan sahaları yer yer irtifa yükselterek bozulmaya başladı.

Zamanın idarecilerine yaptığımız müracaatlara menfi ve alakasız cevaplar aldık. Bu kötü tatbikattan ancar bazı kooperatifler (Tabiidir ki memnun olmayarak) masun kaldılar. Emsal formölünün bu şekilde yanlış tatbik edilmesi neticesi şehrin her yerinde birer kat fazla yükselen binalar belediye için bir gaile vaziyetine geldi. İmar İdare Heyeti yapılan hatayı anlayarak bu 650 sayılı kararı sekiz ay sonra tatbikattan kaldırıp yerine Muvakkat Yapı Talimatnamesini tatbik etmeye koydu.

Şehirde eski karar ile yer yer yükselen binalar civarları için kötü fakat mücessem bir örnek teşkil ettiğinden belediye her yerde kat ilavesi verilmesi için tazyikler karşısında kaldı. Daima politik mevzuu olabilen imar işleri bu meselede de azami şekilde istismar edilmiştir.

Talimatnameler ile meşru şekilde yapılan kötü tatbikatın yanı sıra bir nevi gecekondü olan kaçak katlar da şehrin istikbalini ciddi şekilde tehdit etmektedir. Devlet otoritesinin sığra indirildiği bu mevzuda, sebepler, politik olduğu gibi kontrol teşkilatının daima kifayetsiz olması ve vazifenin suistimal edilmesi ve cezai müeyyidelerin resmi makamlarca yerine getirilememesidir.

Kaçak inşaatların meşru hale getirilmesi kanun nizam dışı bu hamleyi, yardım edip bir basamak atlatmak demektir. Müsamahalar bu merdiveni sonsuz sürüp giden kötü bir yol haline getirecek, bir inşaat mevsimi geçince meşru olanın üstüne ilave edilecek yeni kaçak katlar için teşebbüsler ve zorlamalar yeniden başlayacaktır.

Son olarak yeni hazırlanan bölge kat planı, spekülatif gayelerin, kötü örneklerinin zorlanması neticesi şehre yeni kat ilaveleri yapılması sebebi ile meydana gelen vaziyeti islah için teklif edilmektedir.

Halbuki, mer'iyette olan kat nizamları planında, Ankara'daki nüfus kesafetleri bölge bölge hesaplanarak,

İki katlı bölgelerde hektar başına 240 nüfus,
Üç katlı bölgelerde hektar başına 360 nüfus,
Dört katlı bölgelerde hektar başına 520 nüfus,
Beş katlı bölgelerde hektar başına 650 nüfus
isabet ettiği tespit edilmiştir.

Bu ölçüler şehircilikte mer'i olan kesafet ölçülerini fazlasıyla aşmaktadır.

Teklif edilen bölge kat planında altı kat olarak düşünülen mıntıkada nüfus kesafeti hektar başına 739'u bulmaktadır.

Ankara'da bilumum sosyal ve kültürel tesisler, çocuk bahçeleri, otoparklar, yeraltı tesisleri (Kanalizasyon, havagazı, elektrik, su, telefon) esasen kifayetsiz durumda olduğundan, mevcut bölge kat planı ile şehre verilen imkanlar iskan kesafeti ölçülerini azaminin üzerine çıkarmıştır.

Bu duruma göre, en ücra noktalarına kadar bir (apartmanlar şehri) haline getirilen Ankara'nın yeni kat ilaveleri ile daha da feci şartlara maruz bırakılacağına kani bulunuyorum.

Eldeki talimatname ve bölge kat planı İmar Vekaletince Fransız şehircisi J.H. Calsat'ya da tetkik ettirilip, adı geçen müteahhasssın da bizimle aynı kanaatta olduğunu görerek, İmar Vekaleti Planlama ve İmar Umum Müdürü Mithat Yenen, Şehircilik Dairesi Reisliğinden Turgut Tuncay, Ankara İmar Müdürü Orhan Deniz, Belediyeler Planlama Müdürlüğünden Yılmaz Gürer ile birlikte toplanan komisyonumuzda bu

çok önemli mevzuda mutabakatımızla kesafet ölçülerinin katiyen artırılmaması gerektiği kararına varmış idik.

Şehrin kesif bölgelerinde iskan hacmini bu şekilde arttırmak 11715 sayılı, Sivil Müdafaa esaslarını tespit eden nizamnameye de tamamiyle tezat olacak vaziyetler yaratmaktadır.

Ankara'nın halli imkansız yeni problemler içine sokulmaması için kaçak inşaatlara mani olacak otoritenin tesisi ve bu gibi teşebbüslerin kesin sert tedbirlerle akim bırakılması şarttır.

Kaynak: C. Çakan ve Y. Okçuoğlu, 1977.

T. C.
ANKARA BELEDİYESİ
İmar Müdürlüğü
Umumi No.....
Hususi No.....

Özü: Muvakkat Yapı Talimatnamesi
Hk.

- K A R A R -

Karar No: 557

=====
Ankara Muvakkat Yapı Talimatnamesinin, Milletlerarası jürinin tavsiyeleri ve tasvip ettiği nâzım plân projesi esasları uyarınca tanzim edilecek talimatnameler ve nâzım plânının kesinleşmesi için geçecek müddet içindeki tatbikatta nazara alınacak esasları ihtiv etmekte olduğu,

Ancak;

a) Şehrin Modern esaslara göre imarına geçildiği tarihten bu güne kadar yapılmış plânlar ve alınan kararlarla mülk sahiplerine daha fazla katlı binalar yapmak hakkı bahşedildiğinin bir realite olduğu,

b) Milletlerarası müsabaka ile kabul edilen nâzım plân projesi esasları ve jüri raporu şehirde tatbikına geçilmiş plânlara göre yapılmış bulunan binaların kat adetlerinin artırılması zaruretini ifade ettiği,

c) Muvakkat Yapı Talimatnamesinin mevcut imar tafsilât plânı rızası iptal ettiğine dair sarih veya zımni bir hüküm ihtiva etmediğine mukabil; Hukuk anlayışı ve müesses nizamın; evvelce kabul edilmiş bir esasla tanınan hakkın sonradan hazırlanan ve tatbikına geçilecek bir hükümle ortadan kalkmasına müsait olmadığı, tabiri mahsusile, hukuk nizamının; müteşep hakların tanınması temeline dayandığı,

Bu sebeplerle binaen sözü edilen talimatnameden önce kesinleşmiş plânlarla tanınan kat esasına göre proje tasdik edilmesinin lâzıngeldiği, keyfiyetin bir kerre de İmar İdare Heyetimizce incelenerek gerekli kararın istihsalinin istendiği, Müdürlük ve Hukuk Müvirliğinin 4/4/956 gün ve 2812 sayılı yazısından anlaşıldı.

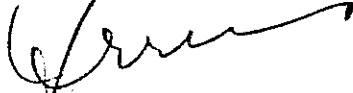
Yapılan inceleme sonunda; Bina derinlikleri, bina irtifaları ve arsa vüsatları kararnamelerinin, bu kararnameye aykırı olan hükümlerinin yürürlükten kaldırılmış sayılmasının tabii olduğuna ve bunun prensip kararı olarak kabulü ile Müdürlük Şubelerine tammimine, Heyetimizin 13/4/1956 günlü toplantısında karar verildi.

İmar İdare Heyeti Reisi

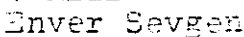
Ankara Belediye Reisi

Avukat

Orhan Eren

Aza
Ma. V. Millî Am. U. Md.
Enver Sevgen

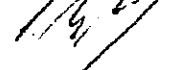
Aza
İmar Müdürü
Talât Özişik

Aza

S. ve İ. M. V. S. İ. U. Md. Da. V. M. İ. U. Md.

Dr. Arif Gül

Aza

Da. V. M. İ. U. Md.

Cabit Ortaç

Aza

Na. V. Y. Fen Heyeti Rs. Da. V. Hukuk Müş.

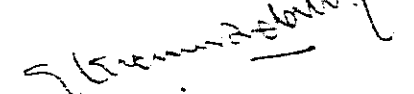
A. Talip Güran

Aza

Da. V. Hukuk Müş.

Kıymet Vardar

Aza

Na. V. Y. ve İ. İ. Rs.

Orhan Alsag

EK 23

1950-1958 YILLARI ARASINDA ANKARA KENTİNDE YAPI KOOPERATİFLERİ

1950

- . ME-TE Yapı Kooperatifi (Dikmen)
- . Esen Evler Yapı Kooperatifi (Baraj Yolu)
- . Uğurlu Yapı Kooperatifi (Baraj Yolu)

1951

- . Emek-San Yapı Kooperatifi (Bahçelievler)
- . Berrak Evler Yapı Kooperatifi (Anıtkabir çevresi)
- . Maarif Evler Yapı Kooperatifi (Anıtkabir çevresi)
- . 14 Mayıs Yapı Kooperatifi (Kavaklıdere)
- . Kalaba Yapı Kooperatifi
- . Ziraat Enstitüsü Yapı Kooperatifi
- . İller Bankası Yapı Kooperatifi (Maltepe)
- . Yayın Evler Yapı Kooperatifi (Küçük Esat)
- . Arı Yapı Kooperatifi (Küçük Esat)

1952

- . Hava Meydanları Çalışanları Yapı Kooperatifi (Aşağı Ayrancı)
- . Gazeteciler Yapı Kooperatifi (İngiliz Sefareti arkası)
- . Kavaklıdere Yuva Yapı Kooperatifi
- . Subay Evleri Yapı Kooperatifi (Baraj Yolu)
- . Ekin Yapı Kooperatifi (Güvenevler)
- . Ucuz Evler Yapı Kooperatifi (Balgat Yolu)
- . Sağlık Yapı Kooperatifi (Seyran Bağları)
- . Şeker Şirketi Mensupları Yapı Kooperatifi (Yenişehir)

1953

- . Eti Yapı Kooperatifi (Bahçelievler çevresi)
- . Özemek Yapı Kooperatifi (Kavaklıdere)
- . Karayolları MühendisEvleri Yapı Kooperatifi (Etlik)
- . Aydınlikevler Yapı Kooperatifi
- . MTA Yapı Kooperatifi (Balgat Yolu)
- . Ülkü Yapı Kooperatifi (Kavaklıdere)
- . Devlet Demir Yolları Yapı Kooperatifi (Kalaba-Danışment)
- . Hukukçular Yapı Kooperatifi (Bahçelievler)

1954

- . Ankara Memurları ev Yapı Kooperatifi (Sebze Bahçeleri)
- . Emlak Kredi Bankası Genel Müdürlüğü Yapı Kooperatifi (Kalaba)
- . 30 Evler Yapı Kooperatifi (Küçük Esat)
- . Ankara Üniversitesi Öğretim Üyeleri Blok Evler Yapı Kooperatifi (Kavaklıdere)
- . Şentepe Yapı Kooperatifi (Yenimahalle)
- . Barındırma Yapı Kooperatifi (Yenimahalle)
- . Devlet Tiyatrosu Sanatçıları Yapı Kooperatifi (Ayrancı)
- . Petek Yapı Kooperatifi (Küçük Esat)
- . İller Bankası Memur Evleri (Küçük Esat)

1955

- . Zümrüt Evler Yapı Kooperatifi (Bahçelievler)
- . İlbank Yapı Kooperatifi

1956

- . Yataklı Vagon Mensupları Yapı Kooperatifi (Ayrancı)
- . Yeşilyuva Yapı Kooperatifi (Dikmen)
- . Hizmet Yapı Kooperatifi (Seyran Bağları)
- . Güzel Evler Yapı Kooperatifi

- . Birlik Yapı Kooperatifi
- . Petrol Yapı Kooperatifi
- . Alınteri Yapı Kooperatifi
- . Emniyet Mensupları Yapı Kooperatifi
- . Erciyaş Yapı Kooperatifi (Dikmen)
- . Konur Yapı Kooperatifi (Konur Sokak)
- . Karayolcular Yapı Kooperatifi (Balgat köyü güneyi)
- . Sümerbank Arsa Alma ve Ev Yaptırma Kooperatifi
- . Merbank Yapı Kooperatifi (Keçiören-Danışment)
- . Kuru Yapı Kooperatifi (Keçiören)
- . Mimar Sinan Yapı Kooperatifi (Dikmen)
- . Dahiliye Vekaleti Memurları Arsa Alma ve Ev Yaptırma Kooperatifi
- . Kavacık Subay Evleri Yapı Kooperatifi
- . Soğuksu Kerestecileri Yapı Kooperatifi (Dikmen)
- . Pınar Yapı Kooperatifi (Bahçelievler)
- . Dostlar Yapı Kooperatifi
- . Zafer Yapı Kooperatifi (Balgat)
- . Maliye Mensupları Yapı Kooperatifi
- . Işın Evler Yapı Kooperatifi (Kalaba)
- . Meram Yapı Kooperatifi (Deliller Tepe)
- . Şenyuva Yapı Kooperatifi (Bahçelievler)
- . Zafer Yapı Kooperatifi
- . Tirebolu Yapı Kooperatifi (Maltepe)
- . Hizmet Yapı Kooperatifi
- . Gülşen Evler Yapı Kooperatifi (Dikmen)
- . Doğan Memur ve Aileleri Yapı Kooperatifi (Yenimahalle)
- . Vagon-Li Mensupları Yapı Kooperatifi (Balgat)
- . Bira ve Ziraat Üretme İşçileri Yapı Kooperatifi
- . Mebusevler Yapı Kooperatifi
- . Emel Yapı Kooperatifi
- . Besen Yapı Kooperatifi
- . Çamlık Evler Yapı Kooperatifi (Keçiören)
- . Adliyeciler Yapı Kooperatifi (Dikmen)
- . Yeşilyuva Yapı Kooperatifi
- . Yeşiltepe Yapı Kooperatifi
- . Dikmen Yapı Kooperatifi
- . 14 Mayıs Yapı Kooperatifi
- . Yurt Yapı Kooperatifi (Bahçelievler)
- . Tesisatçılar Yapı Kooperatifi (Dikmen)
- . Kırılmaç Yapı Kooperatifi
- . Bahar Yapı Kooperatifi

1958

- Devlet Hava Yolları Memur ve Müstahdemleri Yapı Kooperatifi
- Sigortalı İşçiler Yapı Kooperatifi
- Yıldırım Yapı Kooperatifi
- Yedi Evler Yapı Kooperatifi (Keçiören)
- Yıldız Evler Yapı Kooperatifi (Çankaya)

Not: Bu listedeki kooperatifler İmar İdare Heyeti belgelerinde adı geçen kuruluşlardır. Bu nedenle liste bu yıllarda kentte varolan tüm yapı kooperatiflerini kapsamaz.

Ankara, 26/7/955.....

T. C.
ANKARA BELEDİYESİ
İmar Müdürlüğü
Umumi No.....
Hususi No.....

Özü: Hususi şahıslar tarafın-
dan imar dışı gölgelerde
yapılan parsellasyonlar H

- K A R A R -

Karar No:830

Belediye Başkanlığının Fen İşleri yazıları ile şehir civarında imar harici veya müstakbel inkişaf sahalarında, bir çok kadastro parsellerinin küçük parçalar halinde halka satıldığından bahsedilmekte, neticenin ilerde imar durumu bakımından doğacak mahzurların göz önüne alınarak gereğinin İmar İdare Heyeti tarafından incelenerek gerekli karara varılmasının istendiği, Müdürlüğün 26/7/955 gün ve 8338 sayılı yazısından anlaşıldı.

Yapılan inceleme sonunda;

1-Belediye sınırları dahilinde olan sahaların imar plânı 50 yıllık nüfus artımına göre ve 1 milyon nüfus esası nazar itibare alınarak beynelmilel müsabaka ile hazırlanmıştır.

Mesûr plân Yapı Yollar Kanununun 4 cü Maddesinin (A) fıkrası gereğince tesbit ve tahdit edilmiş olduğundan imar dışı kalan bölgelerde hiç bir suretle parsellasyon yapılmıyacağı, 20000 metre kareden küçük olan parsellerde inşaata müsaade edilmeyeceğininve buralara yol, su ve elektirik gibi amme hizmetlerini götürülemediğinin Ankara halkına ilânına;

2-Belediye sınırı haricinde olan sahalar içinde İl İdaresi Kanununun 2 ve 11 inci Maddeleri hükümlerine göre Valilik tarafından gerekli tedbirin alınarak ayrıca Ankara halkına ilânın Heyetimizin 26/7/955 günlü toplantısında karar verildi.

İmar İdare Heyeti Reisi
Ankara Vali ve Belediye Reisi
Kemâl Aygün

Aza

S.ve İ.M.V.S.İ.U.Md. Da.V.Ma.İ.U.
Dr.Arif Anıl Cahit Ortaç

Aza
Ma.V.Milli Em.U.Md.Mu. Na.V.Y.Fen Heyeti Rs. Da.V.Hukuk Mü.
Enver Sevgen A.Tâlip Güran Kemal Özgüney

Aza
İmar Müdürü
Talât Özışık

Aza
Na.V.Y.ve İ.İ.Rs.Mu.
Orhan Alsaç Y.
Zahit Mutlusoy

K A R A R

Karar No: 71

Dikmen Yapı Kooperatifinin sahibi bulunduğu Çiftlik asfaltı ve Balgat yollarının birleştiği yerde kadaströ 1819 ada 128 parselin İdare Heyetimizin 26/11/954 gün, 787 sayılı kararıyla iskân sahası dahiline alınmış olduğu,

Bu defa mezkûr kooperatifce ilişik olarak sunulan parselâsyon avan projesinin tasdikinin talep edildiği,

Yeni bir şehircilik anlayışıyla müstakil adalar üzerinde azami inşaat sahaları kullanılmayıp, esasen mînahat bulunan sahada fazla kat yapılarak nizami inşaat sahalarının şakulî bloklar şekline çevrilmiş bulunduğu,

Mektep, Çocuk bahçesi, Gazino, çarşı gibi ihtiyaçları karşılamak için yerleri ayrılmış olan avan proje Müdürlüğe mahzurlu görülmekle beraber, mevzuun İdare Heyetimizce de tetkik edilerek gerekli kararın verilmesinin istendiği, Müdürlüğün 28/1/1955 gün ve 718 sayılı yazısından anlaşıldı.

Yapılan inceleme sonunda; Dikmen Yapı Kooperatifine ait kadaströ 1819 ada 128 parselin parselâsyon avan projesinin kabulüne ve bu bölgede kooperatif teklifi gereğince 12.50 m.irtifada blok apartmanlar inşaatının uygun olduğuna, Heyetimizin 28/1/1955 günlü toplantısında karar verildi.

İmar İdare Heyeti Rs. Ankara Vali ve Belediye Rs. S.ve Kemal Aygün	Aza İ.M.V.S.İ.U.Md. Dr.Arif Anıl	Aza Da.V.Ma.İ.U.Md. Cahit Ortaç
Aza Ma.V.Milli Em.U.Md.Mu. Enver Sevgen	Aza Na.V.Y.Fen Heyeti Rs. A.Talip Güran	Aza Da.V.Hukuk Mis. Ekrem Vardarlı
Aza İmar Müdürü Talât Özışık	Aza Na.V.Y.ve İ.İ.Rs.Mu. Orhan Alsaç (Bulunmadı)	

T. C.

ANKARA BELEDİYESİ

İmar Müdürlüğü

Umumi No.....

Hususi No.....

Ankara, 4/2/1955

Öz: 2649 adada yapılacak ka
mülkiyeti apartmanı Hk.

- K A R A R -

Karar No: I09

1-Bahçelievler 2649 ada sahibi Şerif Uzun Vekili Y.Mimar İsmet Barutçu'nun vâki müracaatında şehrimizde teşekkür eden bütün kooperatiflerin bahçeli tek ev sisteminde yapılarak şehrin yayılmasına ve neticede Belediye hizmetlerinin genişlemesine sebep olduğu

2-Ankara halkı mesken bühranı çekmekte, dolayısıyla inşa edilen binaların kira bedellerinin yüksek olmasından bahisle ekli eskizlerde görüldüğü üzere arsanın en münhat yerde bulunması ve mezkur sahanın zemininden 30 metre yüksekte tepe üzerine oturmuş Anıt-kabire mani olmayacak şekilde saçak irtifalı 14.50 M. olan zemin kat çarşı ve otopark olarak kullanılmak üzere kolonlar üzerinde 80 daireli bir veya iki blok sistemine müsaade talep edildiği,

Anıt-kabir silüetine mani olmayacağı ve yeni şehircilik anlayışına uygun olarak imar adasının tamamına sahip bulunması bakımından büyük bir yeşil saha üzerinde inşa edilecek modern bloklar Müdürlükçe mahzurlu görülmemekle beraber mevzuun İdare Heyetimizde de tetkik edilerek gerekli prensip kararının verilmesinin istendiği Müdürlüğün 9/12/954 gün ve 11655 sayılı yazısından anlaşıldı.

Azadan A.Tâlip Güran ve Talat Özişik tarafından mahallin deki tetkikata binaen yapılan inceleme sonunda;

Anıt-kabir civarındaki binaların alçak yapılacaklarına dair müteaddit prensip kararları mevcudunda teklifin yerine getirilmesinin uygun olmadığına ancak beynelminel nazım plan müsabakasının neticesi alındıktan sonra mevzuun tekrar görüşülebileceğine, şimdilik bölgenin tasdikli planına göre muamele yapılabileceğine, Heyetimizin 4/2/1955 günlü toplantısında karar verildi.

İmar İdare Heyeti Reisi
Ankara Vali ve Belediye Reisi
Kemâl Aygün

Aza
S.ve İ.M.V.S.İ.U.Md. Da.V.Ma.İ.U.M
Dr.Anif Anıl Cahit Ortaç

Aza
Ma.V.Milli Em.U.Md.Mu.
Enver Sevgen

Aza
Na.V.Y.Fen Heyeti Rs. Da.V.Hukuk Müş
A.Tâlip Güran Ekrem Vardarlı

Aza
İmar Müdürü
Talat Özişik

Aza
Na.V.Y.ve İ.İ.Rs.Mu.
Orhan Alsaç

Daha çok bu bölgedeki diğer kooperatifler için mülahazalar nazari itibare alınmadan blok ve yüksek bina müsaadesi verilmediği bu teklifin reddi mücipo sebep gözüne işiterek anıyorum.

Ankara : 6.4.1956

Umumi No.....

Hususi No.....

Özü: Kesafet ve Ticaret yollarının tesbiti Hk.

- K A R A R -

Karar No: 553
=====

Tasdikli Yapı Talimatnamesi gereğince şehir dahilinde kesafet ve ticaret yollarının tesbitinin İdare Heyetimizce su komisyonuna havale edilmiş olduğu, bu hususta şehirde ve tasdikli bölge plânında uzun incelemeler yapan komisyonun raporunun ekli olarak sunulduğu, tetkik ve tasvibinin istendiği, Müdürlüğün 4/4/956 gün ve 1525 sayılı yazısından anlaşıldı.

Yapılan inceleme sonunda; tasdikli bölge plânında gösterildiği veçhile: TİCARET YOLLARI

Dışkapi meydanı-Opera kavşağına kadar (23 m. saçak seviyesi)

Sıhhiye-Yeni meclis antresi (23 m. saçak seviyesi)

Ulus Meydanı-Anafartalar-Samanpazarı meydanı

Denizciler caddesi

Konya caddesi-Işıklar caddesi iltisakına kadar

ışıklar caddesi

Sanayi caddesi-Devran oteline kadar

Sıhhiye-Necatibey caddesi-Kumrular sokağı iltisakına kadar

Meşrutiyet caddesi (Atatürk Bulvarı ve Mithatpaşa caddesi arası)

Ziya Gökalp caddesi (Adakalı sokağı kavşağından Kızılaya kadar)

Gazimustafa Kemal Bulvarı (Kızılaydan Demirtepe köprüsüne kadar) posta caddesi

Sakarya caddesi (Atatürk Bulvarından Mithatpaşa caddesine kadar)

Rüzgârlı sokak (Çankırı caddesi ile Akköprü-İstanbul caddesi arası)

Tuna caddesi (Atatürk Bulvarı ile Mithatpaşa caddesi arası)

Ticaret yolları olarak tesbit edilmişlerdir.

Tasdikli Bölge plânında gösterildiği veçhile

KESAFET YOLLARI:

Samanpazarı meydanından Konservatuvar önüne kadar

Mithatpaşa caddesi (Sıhhiyeden Meşrutiyet caddesine kadar)

Necatibey caddesi (Kumrular sokağı ile Subayevleri arası)

Adakalı sokağı kavşağından Dikimevine kadar Ziya Gökalp ve Cebeci caddesi

./.

- 2 -

Gazi M.Kemal Bulvarı(Maltepe Köprüsü-Tandoğan Meydanı-Beşevler Kuşaklama kanalına kadar Çiftlik caddesi)
İstanbul-Akköprü caddesi(Müdafaı Hukuk Meydanından İskitler caddesi kavşağına kadar)
Özdemir caddesi(Küçükkesat yolundan 14 Mayıs Koo.girişine kadar)
Küçükkesat yolu(Akay sokak dahil Belediye Kooperatifine kadar)
Kumrular sokağı
Talâtpaşa Bulvarı (Opera kavşağından Samanpazarı meydanına kadar)
Emkâk Bankasının yanından başlayarak Denizciler caddesine bağlanan yol:

Anıt-Kabir eteğindeki Turgutreis caddesi.

Kesafet yolları olarak tesbit edilmelerine,Heyetimizin --
6/4/956 günlü toplantısında karar verildi.

İmar İdare meyeti Reisi

Ankara Belediye Reisi

Avukat

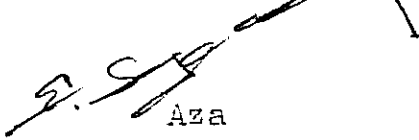
Orhan Eren

Aza

Ma.V.Millî Em.U.Md.

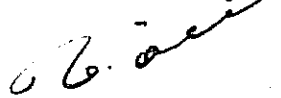
Enver Sevgen

Aza

İmar Müdürü

Talât Üzişik

Aza

S.ve İ.H.V.S.İ.U.Md.

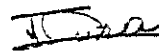
Dr.Arif Anıl

(Bulunmadı)

Aza

Na.V.Y.Fen Heyeti Rs.

A.Talip Güran

Aza

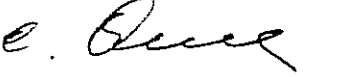
Na.V.Y.ve İ.İ.Rs.

Orhan Alsaç

Aza

Da.V.Ma.İ.U.Md.

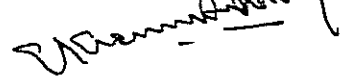
Ca'it Ortaç

Aza

Da.V.mukuk Miş.

Ekrem Vardar

- K A R A R -

Karar No:903

Umum Hurdacılar Derneğinin yaptığı miracaatta, Küçük Sanayi Bölgesinde Belediyeye ait arsalarдан bedeli mukabilinde tahsis yapılmak suretiyle gerekli tesislerinin kurulmasına müsaade talep ettiği,

Müdürlükçe yapılan incelemede mezkûr bölgede Belediyeye ait arsa mevcut olmadığına tesbit edildiği,

Müşavir Mimarca bu mevzuda Ankara Nâzım imar plânında küçük esnaf teşekkülleri için çeşitli yerler ayrıldığı, bu arsaların bu günkü durumlarının meydana getirdiği güçlükler veya arsa fiyatlarının çok yüksek oluşu sebepleri ile bu esnaf teşekküllerinin karşılaştıkları müşküller tarafından da müşahade edildiği bildirilmekle beraber, Nâzım plâna aykırı yeni yerler seçilmesi mevzuunun Belediyece tetkik edilerek neticelenmesinin lüzumlu olduğunun mütalaa edildiği,

Meselenin İdare Heyetimizce de incelenerek gerekli kararın verilmesinin istendiği, Müdürlüğün 4/XI/958 gün ve 14197 sayılı yazısından anlaşıldı.

Yapılan inceleme sonunda; Küçük Sanayi mantığında Belediye yeri bulunmadığından mezkûr derneğe Belediyece yeni bir yer gösterilmesinden sonra mevzuun tetkik edilebileceğine, Heyetimizin 28/XI/958 günlü toplantısında karar verildi.

İmar İdare Heyeti Reisi
Ankara Vali ve Belediye Reisi
Dilaver Argun

Aza
S.ve İ.M.V.S.İ.U.Md.
Dr.Arif Anıl

Aza
Da.V.Ma.İ.U.Md.
Cahit Ortaç

Aza
Ma.V.Milli Em.U.Md.
Enver Sevgen

Aza
Da.V.Hukuk Müş. D.K.Y.E.Pro.Fen Hey.
Ekrem Vagdarlı Muzaffer Uluşahir

Aza
İmar Müdürü Y.
Fethi Tulgar

Aza
Na.V.Y.Fen Hey.Azası
Hüseyin Kara

- K A R A R -

Karar No:67

1-İmar plânında küçük sanayi bölgesinin kifayetsizliği ve şehrin merkezinde bulunuşu ile sık sık vukua gelen tehlikeli yangınların önlenmesi düşüncesiyle Ankara Valiliğinin 4/6/957 gün ve 2193 sayılı yazıları ile Keresteciler ve Marangozların yenimahalle-İvedik yolu güneyinde guruplandırılması istenmiş olduğu,

2-Mezkûr yere ait parsellasyon plânının hazırlanarak İdare Heyetimizin 420/957 sayılı kararı ile tasdik edildiği,

3-Bilahare mezkûr mahal uygun görülmediğinden Hükümetimizce keresteci ve marangozların Çorum-Samsun kavşağı kazeyindeki sahaya nakli istenmiş ve hazırlanan plân 554/957 sayılı İdare Heyeti kararı ile tasdik edilmiş ve Nafia Vekâletince de 7/3/958 tarihinde tasvip edilmiş olduğu,

4-Mobilyacılar, Hurdacılar ile Mermercilerinde aynı mahalde guruplanması düşüncesiyle yeniden hazırlanan plânın da İdare Heyetimizin 803/958 sayılı kararı ile tasdik edilmiş ve fakat kati plânın henüz yapılmamış olduğu,

5-Müşavir Mimar 27/10/958 günlü mütalaasında keresteci ve marangozların guruplanması için yukarıda safahatını zikrettiğimiz mahalleri tasvip etmediğini Müdüriyete ve İdare Heyetine şifahi olarak bildirildiğini ve Riyasete vermiş olduğu mütalaasında da Sanayi bölgeleri için Hükümet ve Belediyece tedbir alınıp alınmayacağıнын bildirilmesini beyan ettiği.

6-Riyaset ilişik yazılarında ki hususların Belediye Meclisi azalarınca sorulduğundan bahisle İdare Heyetimizce incelemek karar verilmesini istediği,

Mevzuun tetkiki ile gerekli kararın istihsalinin istendiği, Müdürlüğün 23/I/959 gün ve 144II sayılı yazısından anlaşıldı.

Yapılan inceleme sonunda; İmar İdare Heyeti Kuruluş kanunuyla verilmiş selahiyete binaen İmar kanunu, nizamnamesi ve talimatnamesi esasları dairesinde vazife görmekte ve karar ittihaz

etmektedir. ki bu kararların ittihazından dolayı istizaha muhatap tutulamıyacağı gibi kanun nizamname ve talimatname ahkâmına aykırı telakki olunan kararlarının icrasından dolayı umumî hükümler dairesinde selâhiyetler makamlara müracaat hakkının tabiatıyla mevcut bulunduğuna ve bu itibarla gündeme alınmış mevzu hakkında bir muamele yapılmasına imkân görülemediğine, Heyetimizin 23/I/959 günlü toplantısında karar verildi.

İmar İdare Heyeti Reisi

Ankara Vali ve Belediye Reisi

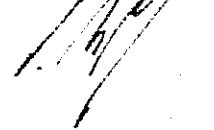
Dilaver Arzun

Aza

S.ve

Dr. Arif, Anıl

Aza

Cahit Ortaç

Aza

Ma.V.Milli Em.U.Md.

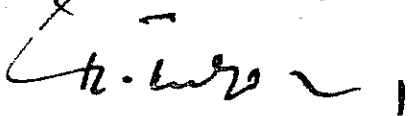
Enver Sevgen

Aza

İmar Müdür V.

Fethi Tulgar

Aza

Da.V.Hukuk Müş.

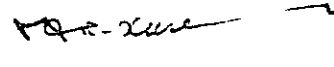
Ekrem Vardar

Aza

Na.V.Y.Fen Hey.Azası

Hüseyin Kara

Aza

D.K.Y.E.Pro.Fen Hey.Md

Muzaffer Uluşahin

EK 30

BAZI GECEKONU MAHALLELERİNDE BÖLÜNME ÖRNEKLERİ

Çankaya İlçesi :

Dikmen-Öveçler

197

Dikmen-Öveçler

Ata Mah.
(1968-166/1)

Harbiye Mah.
(1977-166/6)

Karapınar Mah.
(1970-166/3)

Huzur Mah.
(1978-166/7)

Şehit Mevlut Meriç
(1971-166/4)

Akpınar Mah.
(1973-166/5)

Abidin Paşa Mah.
(1953-110)

Kartaltepe
(1955-148)

Aşık Veysel Mah.
(1973-110/1)

Yeni Kartaltepe
(1974-148/1)

Gülseren Mah.
(1956-141)

Bahçelerüstü Mah.
(1959-120)

Yatık Musluk Mah.
(1967-141/1)

Hürel Mah.
(1974-120/1)

Altındağ İlçesi:

Hasköy

Hasköy Mah.
(1951-82)

Güneşevler Mah.
(1967-82/1)

Deniz Mah.
(1973-82/7)

Ali Ersoy Mah.
(1972-82/6)

Karakum Mah.
(1969-82/3)

Doğu Mah.
(1969-82/5)

Gülpınar

Yunus Emre Mah.
(1979-82/8)

EK 31

1981 YILINDA ANKARA MAHALLELERİNİN KURULUŞ TARİHLERİ VE
1980 NÜFUSLARINA GÖRE DAĞILIMI

<u>Kuruluş Tarihi</u>	<u>Adı x</u>	<u>Kazası</u>	<u>1980 Nüfusu</u>
11/3/1926	AKALAR	M 1	2 063
"	AKBAŞ	M 2	1 068
"	AKKÖPRÜ	M 3	361
"	ALTINBAŞ	M 4	715
"	ANAFARTALAR	M 6	32
"	ALTINTAŞ	M 5	547
"	BAŞKIR	M 8	1 262
"	BOZ KURT	M 10	385
"	ÇEŞME	M 11	1 105
"	ÇİMENTEPE	M 12	114
"	DEMİRFIRKA	M 13	1 203
"	DEMİRTAŞ	M 14	615
"	DOĞANBEY	M 15	1 344
"	ERZURUM	M 18	3 033
"	FEVZİPAŞA	M 20	315
"	GÜNDOĞDU	M 21	1 874
"	İÇKALE	M 22	1 920
"	İNKILAP	M 23	564
"	İSTİKLAL	M 24	1 193
"	İZZETTİN	M 9	1 253
"	KILIÇARSLAN	M 26	225
"	KIZILELMA	M 28	368
"	KOYUNPAZARI	M 29	644
"	KÖPRÜBAŞI	M 30	1 991
"	MEYDAN	M 32	647
"	MİSAKI MİLLİ	M 33	830
"	NAZIMBEY	M 34	877
"	NECATİBEY	M 35	1 120

<u>Kuruluş Tarihi</u>	<u>Adı</u>	<u>Kazası</u>	<u>1980 Nüfusu</u>
11/3/1926	ÖĞUZ	M 36	361
"	ÖZBEKLER	M 37	616
"	ÖZGEN	M 38	265
"	ÖZTÜRK	M 39	631
"	PAZAR	M 40	730
"	SAKALAR	M 41	975
"	İ SAKARYA	M 42	2 717
"	SUTEPE	M 44	147
"	SÜMER	M 45	745
"	ŞENYURT	M 46	262
"	K ŞÜKRİYE	M 47	2 151
"	TABAKHANE	M 48	337
"	TURAN	M 49	2 364
"	İ ÜLKÜ	M 51	829
"	YALÇINKAYA	M 52	2 178
"	YEĞENBEY	M 53	605
"	İ YENİCE	M 54	255
"	YENİTURAN	M 56	
"			
15/11/1935	ÜREĞİL	Ç 173	1 245
/ /1935	İ ÇANKAYA	Ç 129	10 587
15/11/1938	Ş AŞAĞI İMRAHOR	Ç 116	290
"	İ İNCESU	Ç 146	6 230
"	Ş KARAAĞAÇ	Ç 147	3 200
"	Ş KAYAŞ	Ç 150	2 346
"	Ş ORTA İMRAHOR	Ç 164	336

<u>Kuruluş Tarihi</u>	<u>Adı</u>	<u>Kazası</u>	<u>1980 Nifusu</u>
10/5/1944	• BALGAT	Ç 122	12 931
23/3/1945	İ DEVLET	Ç 132	1 370
"	• BARAJ	A 65	4 854
19/2/1951	• ALPASLAN (İnönü)	M 7	1 186
"	• TURGUTREİS (İsmet Paşa)	M 50	3 489
"	• ARAPLAR (İnönü)	Ç 114	1 731
19/6/1951	• BAHÇELERİÇİ (Mamak)	Ç 119	4 053
21/2/1951	• GÜLVEREN (Gülveren Bağları)	Ç 142	8 553
19/6/1951	• HARMAN (Mamak)	Ç 145	5 731
19/2/1951	İ NAMIK KEMAL (Şükrü Saraçoğlu)	Ç 163	1 902
26/10/1951	• ŞAFAKTEPE	Ç 172	5 668
9/ 3/1951	• HASKÖY	A 82	2 337
"	İ ZİRAAT (Atıf Bey)	A 109	2 707
22/12/1952	İ ÇAMLITEPE (4 no.lu Mah)	Ç 128	8 621
10/8/1952	• AKTAŞ (Aktaş 2 no mah)	A 58	3 229

<u>Kurulus Tarihi</u>	<u>Adı</u>	<u>Kazası</u>	<u>1980 Nufusu</u>
10/3/1952	ATIF BEY (Atıf Bey 3 no mah)	A 60	899
"	ATILLA (Aktas 1 no mah)	A 59	4 153
"	1. SULTAN MURAT (Yenidoğan 8 no mah)	A 66	5 885
"	CEMAL BEY (Yenidoğan 2 no mah)	A 67	4 571
"	ÇALIŞKANLAR (Yenidoğan 9 no mah)	A 68	9 536
13/9/1952	ÇANDARLI (Altındağ 3 no mah)	A 69	1 974
10/3/1952	ENGÜRÜ (Altındağ 9 no mah)	A 73	2 805
"	ENVERPAŞA (Atıf Bey 5 no mah)	A 74	1 230
"	FATİH (Yenidoğan 6 no mah)	A 75	2 916
"	FAZIL AHMET PAŞA (Atıf Bey 6 no mah)	A 76	895
"	FEHMİ YAĞCI (Atıf Bey 1 no mah)	A 77	3 101
"	FERMANLAR (Altındağ 6 no mah)	A 78	1 680
23/2/1952	GÜMÜŞDERE (Kalaba)	A 81	2 079
10/3/1952	HAYRİ ARTMANLAR (Altındağ 8 no mah)	A 83	2 291
"	HÜRRİYET (Yeni Doğan 3 no mah)	A 84	2 440
"	KARTALLAR (Altındağ 2 no mah)	A 87	2 384

<u>Kuruluş Tarihi</u>	<u>Adı</u>	<u>Kazası</u>	<u>1980 Nüfusu</u>
10/3/1952	ORHANGAZİ (Yenidoğan 11 no mah)	A 90	4 355
"	ÖNCÜLER (Altındağ 1 no mah)	A 91	2 404
"	SİNAN PAŞA (Yenidoğan 4 no mah)	A 96	1 682
"	SOKULLU (Yenidoğan)	A 97	1 700
"	ULUBATLI HASAN (Atıf Bey 4 no mah)	A 101	1 866
"	YAMAÇ (Yancılar)	A 103	1 147
"	YAVUZ SELİM (Yenidoğan 10 no mah)	A 104	1 058
"	YILDIRIM BEYAZIT (Atıf Bey 2 no mah)	A 106	1 292
"	YILMAZLAR (Altındağ 4 no mah)	A 107	1 713
30/6/1953	K ZÜBEYDE HANIM (Akköprü)	M 57	6 664
11/3/1953	Abidinpaşa (Balıkeriz)	Ç 110	
"	İ BALKİRAZ	Ç 123	11 603
27/10/1953	İ BÜYÜK ESAT	Ç 125	2 833
26/2/1953	İ GAZİ OSMAN PAŞA (14 Mayıs)	Ç 140	6 269
27/10/1953	İ KÜÇÜK ESAT	Ç 157	4 699
11/3/1953	İ MEBUSEVLERİ	Ç 161	5 523
27/10/1953	K SEYRAN	Ç 171	12 251
21/10/1953	İ KALABA	A 86	7 651

<u>Kuruluş Tarihi</u>	<u>Adı</u>	<u>Kazası</u>	<u>1980 Nüfusu</u>
23/2/1954	AKDERE (Topraklık)	Ç 111	10 778
"	İ KARARGAHTEPE (Şentepe)	A 99	6 117
15/2/1954	İ VARLIK (Akköprü)	Y 192	3 404
14/3/1954	İ EMEK	Ç 135	28 374
17/3/1955	İ KARTALTEPE (Balkeriz)	Ç 148	6 614
"	İ KÖSTENCE (Kayaş-Üregil)	Ç 156	6 461
"	K SAİME KADIN (3 no cum mah)	Ç 169	10 315
"	İ TÜRKÖZÜ (Türközü Bağları)	Ç 176	9 431
2/3/1955	İ GÜLTEPE (Atilla)	A 80	5 834
16/3/1956	İ GÜLSEREN (Gülveren)	Ç 141	11 789
21/12/1957	İ CEBECİ	Ç 126	7 105
"	İ ERTUĞRUL GAZİ (Fakülteler)	Ç 136	9 574
25/6/1957	K GÜZELTEPE (Ayrancı)	Ç 144	7 224

<u>Kuruluş Tarihi</u>	<u>Adı</u>	<u>Kazası</u>	<u>1980 Nüfusu</u>
25/2/1957	BAĞLARBAŞI	A 64	9 284
25/2/1957	ÇİÇEKLİ	A 70	8 031
"	ŞEFKAT	A 100	6 563
26/6/1957	ŞENLİK (2 no mah)	A 98	22 458
"	YAKACIK (3 no mah)	A 102	8 902
6/3/1957	BAHÇEKAPI (Etimesut)	Y 183/1	429
"	ERLER (Etimesut)	Y 183	817
"	İSTASYON (Etimesut)	Y 187	6 445
"	OTUZ AĞUSTOS (Etimesut)	Y 189	11 322
12/3/1958	DEMİRLİBAHÇE (1 no mah)	Ç 130	16 203
"	FAKÜLTELER (Cebeci)	Ç 138	9 742
2/7/1958	DOĞANŞEHİR (Sultan Murat)	A 71	2 020
"	GÖKÇENEFE (Sultan Murat)	A 79	2 019
"	PLEVNE (Sultan Murat)	A 93	3 450
7/3/1959	EVLİYA ÇELEBİ (Yeni Turan)	M 19	5 324

<u>Kuruluş Tarihi</u>	<u>Adı</u>	<u>Kazası</u>	<u>1980 Nüfusu</u>
13/3/1959	BAHÇELERÜSTÜ (Gülveren)	Ç 120	7 574
7/3/1959	İ GÜVEN (Ayrancı)	Ç 143	15 824
24/2/1959	• Küçükkayaş (Kayaş)	Ç 158	6 743
7/3/1959	• TUZLUÇAYIR (4 no mah)	Ç 175	8 367
30/6/1959	İ Kav. SUBAYEVLERİ (Oleyis)	A 88	4 849
11/5/1959	• KEMAL ZEYTİNOĞLU (Çalışkanlar)	A 89	1 911
24/2/1959	• ÖZGÜRLÜK	A 92	2 364
11/5/1959	• SERVER SOMUNCU- OĞLU (Çalışkanlar)	A 95	6 217
3/6/1959	• BEREKET (Etimesut)	Y 180	2 958
22/6/1959	İ GAZİ (Çiçekli)	Y 185	5 328
4/8/1960	• SİĞİNAKLAR (2 no muh)	M 43	2 373
"	• YENİHAYAT (1 no muh)	M 55	2 180
"	• ARKA TOPRAKLIK (4 no mah)	Ç 115	4 224
"	İ AYRANCI (2 no muh)	Ç 117	22 767
"	İ BAHÇELİEVLER (9 no Cum mah)	Ç 121	15 896

<u>Kuruluş Tarihi</u>	<u>Adı</u>	<u>Kazası</u>	<u>1980 Nüfusu</u>
4/8/1960	İ CUMHURİYET (3 no Cum mah)	Ç 127	342
"	İ DİKMEN (13 no Cum mah)	Ç 133	9 441
"	İ ETİ (7 no Cum mah)	Ç 137	2 694
"	İ FİDANLIK (2 no Cum mah)	Ç 139	3 323
"	İ KAVAKLIDERE (1 no Cum mah)	Ç 149	12 041
"	İ KIZILAY (12 no Cum mah)	Ç 152	3 785
"	İ KOCATEPE (5 no Cum mah)	Ç 154	2 359
"	İ KORKUTREİS (11 no Cum mah)	Ç 155	3 129
"	İ KÜLTÜR (6 no Cum mah)	Ç 159	8 255
"	İ MALTEPE (8 no Cum mah)	Ç 160	14 142
"	İ MEŞRUTİYET (4 no Cum mah)	Ç 162	1 952
"	İ ÖNCEBECİ (5 no mah)	Ç 165	7 463
"	İ ÖVEÇLER (14 no Cum mah)	Ç 166	13 411
"	İ SAĞLIK (1 no Cum mah)	Ç 168	1 793
"	İ ŞEHİT CENGİZ TOPEL (Arka Topraklık)	Ç 112	8 829

<u>Kuruluş Tarihi</u>	<u>Adı</u>	<u>Kazası</u>	<u>1980 Nüfusu</u>
4/8/1960	İ TOPRAKLIK (1 no mah)	Ç 174	2 333
"	İ YUKARI BAHÇELİEVLER (10 no Cum mah)	Ç 177	24 853
"	İ AŞAĞI EĞLENCE	A 61	22 930
"	İ EMRAH	A 72	5 240
"	İ ETLİK	A 63	15 059
20/8/1960	İ ÇARŞI (5 no Yeni mah)	Y 181	3 972
"	İ ÇERÇİDERESİ (3 no Yeni mah)	Y 182	9 849
"	İ IŞINLAR (1 no Yeni mah)	Y 186	9 388
"	İ RAGİP TÜZÜN (4 no Yeni mah)	Y 190	2 132
"	İ TEPEALTI (7 no Yeni mah)	Y 191	4 463
"	İ YENİÇAĞ (2 no Yeni mah)	Y 193	3 657
"	İ ESENTEPE (6 no Yeni mah)	Y 184	3 799
11/3/1961	İ ANITTEPE (Maltepe)	Ç 113	7 746
"	İ BARBAROS (Küçük Esat)	Ç 124	11 626
"	İ DERBENT (Üreğil)	Ç 131	10 058
"	İ DİLEKLER (2 no Topraklık mah)	Ç 134	2 582
"	İ YÜCETEPE (Maltepe)	Ç 178	7 039

<u>Kuruluş Tarihi</u>	<u>Adı</u>	<u>Kazası</u>	<u>1980 Nüfusu</u>
11/3/1961	İ KIZILIRMAK (Balgat)	Ç 153	
"	İ Remzi OĞUZ ARIK (Kavaklıdere)	Ç 167	8 215
"	K ZAFERTEPE (Seyran)	Ç 179	12 839
"	İ YİĞİTLER (Engürü)	A 108	2 902
11/3/1962	İ AYDINLIKEVLER	A 62	17 419
26/7/1962	İ KARŞIYAKA (Karşıyaka)	Y 194	13 275
19/6/1964	İ ULUBEY	A 109/1	11 789
2/3/1966	İ BOĞAZIÇI	Ç 131/1	8 253
25/11/1967	İ KEKLİK PINARI (Keklik Pınarı)	Ç 133/1	3 222
10/3/1967	İ YATIK MUSLUK (Gülseren)	Ç 141/1	7 476

<u>Kuruluş Tarihi</u>	<u>Adı</u>	<u>Kazası</u>	<u>1980 Nüfusu</u>
25/11/1967	• YEŞİLBAYIR (Kayaşkarabayır)	Ç 150/1	7 029
30/11/1967	• AYVALI	A 63/1	8 509
"	• ESERTEPE (İncirli)	A 85	6 337
19/12/1967	• GÜNEŞEVLER (Hasköy)	A 82/1	12 771
30/11/1967	K İNCİRLİ (İncirli)	A 85/1	12 020
"	• KUŞCAĞIZ (Pınarbaşı)	A 94/1	12 733
"	• ÖNDER (Ulubey)	A 109/2	12 981
"	İ PINARBAŞI (Pınarbaşı)	A 94	7 527
26/6/1967	K YILDIZTEPE (Hasköy)	A 82/2	6 117
20/7/1967	K BEŞTEPELER (Gazi mah)	Y 188/1	6 647
13/3/1967	• MACUN (Macun)	Y 195	4 409
8/8/1968	• ATA (Dikmen Öveçler)	Ç 166/1	5 148
3/9/1968	K YILDIZEVLER (Yıldızevler)	Ç 144/1	23 913
28/5/1968	İ AHİLER (Aydınlıkevler)	A 62/1	15 102
5/1/1968	İ ABDULLAH PALA (Radar)	A 70/1	16 151

<u>Kuruluş Tarihi</u>	<u>Adı</u>	<u>Kazası</u>	<u>1980 Nüfusu</u>
3/4/1969	BOSTANCIK	Ç 147/1	3 224
31/1/1969	CEVİZLİDERE	Ç 166/2	7 886
12/8/1969	İLERİ (İncesu)	Ç 146/1	
"	TEPECİK (Köstence)	Ç 156/1	
10/1/1969	İ TINAZTEPE (Seyran Bağları)	Ç 171/1	11 009
25/8/1969	BADEMLİK (Pınarbaşı)	A 94/3	7 176
1/8/1969	BATTALGAZİ (Önder)	A 109/4	8 200
11/7/1969	DOĞU (Yıldıztepe)	A 82/5	3 365
"	GÜLPINAR (Yıldıztepe)	A 82/4	8 590
1/8/1969	HACILAR (Önder)	A 109/3	6 610
7/5/1969	K KAMİL OCAK (Şefkat)	A 100/1	8 329
11/7/1969	KARAKUM (Yıldıztepe)	A 82/3	4 185
25/8/1969	KÖŞK (Aktepe)	A 64/2	4 977
28/3/1979	23 NİSAN (Köşk)	A 64/4	3 664
29/12/1969	İ ÖRNEK (Ziraat)	A 109/5	15 956
24/4/1969	UFUKTEPE (Kuşcağız)	A 94/2	9 943

<u>Kuruluş Tarihi</u>	<u>Adı</u>	<u>Kazası</u>	<u>1980 Nüfusu</u>
16/12/1970	İ İLKER	Ç 133/2	12 568
29/6/1970	İ KARAPINAR (Ata)	Ç 166/3	3 494
16/12/1970	İ ŞİRİNTEPE (Boğaziçi)	Ç 131/2	11 950
"	K GÜÇLÜKAYA (Yakacık)	A 102/1	7 605
10/3/1970	İ SİTELER (Ulubey)	A 109/6	14
10/11/1971	İ ÇUKURANBAR (Kızıllırmak)	Ç 153/1	5 012
29/4/1971	İ MİSKET (Tuzluçayır)	Ç 175/2	5 821
"	İ ŞAHİTTEPE (Tuzluçayır)	Ç 175/1	9 461
22/2/1970	İ ŞEHİT MEVLUT MERİÇ (Ata)	Ç 166/4	7 414
29/12/1971	İ AKTEPE (Aktepe)	A 64/1	5 463
30/6/1971	İ SEYFİ DEMİRSOY (Ahiler)	A 62/2	11 696
24/8/1971	İ ŞAHLAR (Aktepe)	A 64/3	8 596
25/10/1971	İ YAYLA (Esertepe)	A 63/2	6 337
7/12/1972	İ ALİ FUAT BAŞGİL (Büyük Esat)	Ç 125/1	5 726
27/11/1972	İ GEN. ZEKİ DOĞAN (Samanlık Bağları)	Ç 170/2	6 544

<u>Kuruluş Tarihi</u>	<u>Adı</u>	<u>Kazası</u>	<u>1980 Nüfusu</u>
27/11/1972	İ KAZİM ORBAY (Samanlık Bağları)	Ç 170	6 280
23/12/1972	İ KAZİM ÖZALP (Büyük Esat)	Ç 125/2	5 450
27/11/1972	İ MUTLU (Samanlık Bağları)	Ç 170/3	16 509
"	İ PEYAMİ SEFA	Ç 170/1	14 197
21/11/1972	K ALİ ERSOY (Güneşevler)	A 82/6	8 490
13/7/1972	K BASİNEVLERİ (Emrah)	A 72/1	10 563
25/9/1972	İ DOĞANÖZ (Ufuktepe)	A 94/4	9 238
13/7/1972	İ SÜVARİ (30 Ağustos)	Y 189/1	5 538
22/5/1973	İ AKPINAR (Karapınar)	Ç 166/5	4 751
15/5/1972	İ AŞIK PAŞA (Bağcılar)	Ç 118/3	5 587
17/3/1973	İ AŞIK VEYSEL (Abidin Paşa)	Ç 110/1	8 168
14/3/1973	İ Aziziye (Güzeltepe)	Ç 144/2	16 039
15/5/1973	İ BAĞCILAR	Ç 118	4 755
"	İ BOZTEPE (Bağcılar)	Ç 118/4	1 815
17/7/1973	İ EGE (Boğaziçi)	Ç 131/3	23 244
15/5/1973	İ KIRKKONAKLAR (Bağcılar)	Ç 118/5	5 195
"	K MURAT	Ç 118/2	4 033

<u>Kuruluş Tarihi</u>	<u>Adı</u>	<u>Kazası</u>	<u>1980 Nüfusu</u>
15/5/1973	K UMUT	Ç 118/1	6 917
8/1/1973	• ATAPARK (Kuşcağız)	A 94/5	10 573
25/5/1973	• ÇALDIRAN (Yeşilöz)	A 105/2	3 105
17/3/1973	K DENİZ (Hasköy)	A 82/7	7 690
8/1/1973	• DOĞANTEPE (Hasan Sarı) Battalgazi)	A 109/8	11 461
"	• FERİDUN ÇELİK (Battalgazi)	A 109/7	32 475
17/7/1973	• ŞENYUVA (Güzelyurt)	A 105/3	2 236
31/1/1973	K UYANIŞ (Kenan Öner)	A 94/6	5 900
19/6/1973	• ÇİĞDEMTEPE (Pamuklar-Güventepe)	Y 199	10 046
18/6/1973	• KALETEPE (Pamuklar-Güventepe)	Y 198	5 318
11/6/1973	• KAYALAR (Pamuklar-Güventepe)	Y 197	5 947
19/6/1973	• YAHYALAR (Pamuklar-Güventepe)	Y 200	18 659
"	• YEŞİLEVLER (Pamuklar-Güventepe)	Y 2019	12 419
28/6/1973	• GÜVENTEPE (Çerçideresi)	Y 194/2	6 335
"	• PAMUKLAR (Çerçideresi)	Y 182/1	7 906

<u>Kuruluş Tarihi</u>	<u>Adı</u>	<u>Kazası</u>	<u>1980 Nüfusu</u>
15/11/1974	ÇAĞLAYAN (Tuzluçayır)	Ç 175/3	4 982
30/5/1973	HÜREL (Bahçelerüstü)	Ç 120/1	4 460
15/11/1974	MALAZGİRT (İlker)	Ç 133/3	
27/9/1974	ŞAHAP GÜRLER (Yeşilbayır)	Ç 150/2	4 416
15/6/1974	YENİ KARTALTEPE (Kartaltepe)	Ç 148/1	3 778
31/7/1974	K AKGÜNLER (Çiçekli)	A 70/2	
22/12/1975	ÇAMLIK (Battalgazi)	A 109/9	5 301
24/3/1975	ŞEHİT KUBİLAY (Ayvalı)	A 63/3	12 335
"	YEŞİLTEPE (Güzelyurt)	A 105/4	5 235
27/1/1975	İ BARIŞ (Kargıyaka)	Y 194/3	3 974
"	GÜZELYAKA (Kargıyaka)	Y 194/4	12 580
16/6/1975	BURÇ (Pamuklar-Güventepe)	Y 196	11 854
8/1/1976	EKİN (Bostancık)	Ç 147/2	7 379
21/9/1976	HÜSEYİN GAZİ (Keçikıran)	Ç 151	4 239

<u>Kurulus Tarihi</u>	<u>Adı</u>	<u>Kazası</u>	<u>1980 Nufusu</u>
17/2/1976	• GÜZELYURT (Yeşilöz)	A 105/1	3 035
21/9/1976	• ÇUKURCA (Büyükesat)	Ç 125/3	7 070
15/3/1977	• ALTIĞAÇ (Hüseyin Gazi)	Ç 151/1	6 124
"	K HARBIYE (Öveçler)	Ç 166/6	
19/7/1977	İ EMNİYET (Gazi)	Y 185/1	8 447
18/7/1977	K ORMAN ÇİFTLİĞİ (Orman Çiftliği)	Y 188	6 011
2/5/1978	• DEMETLALE (Demetevler)	Y 194/6	22 273
"	• DEMETGÜL (Demetevler)	Y 194/5	20 338
"	• DEMET (Demetevler)	Y 194/1	13 048
12/5/1977	• DOSTLAR (Köstence)	Ç 156/2	14 035
27/9/1978	• HUZUR (Ata)	Ç 166/7	3 649
8/5/1979	İ MUHSİN ERTUĞRUL (Küçükesat)	Ç 157/2	15 308
"	İ DOĞUŞ (Küçükesat)	Ç 157/3	4 599
"	İ ESATOĞLU (Küçükesat)	Ç 157/1	6 460
19/4/1979	• GÖKKUŞAĞI (Karapınar)	Ç 166/8	4 715
24/3/1979	K YUNUS EMRE (Ali Ersoy)	A 82/8	7 070

Kaynak: Ankara Belediyesi Fen İşleri Müdürlüğü

(x) Mahalle isimleri yanına konan noktalar imarsız mahalleleri, İ harfi imarlı mahalleleri ve 'K' harfi de imarlı-imarsız, karışık mahalleleri göstermektedir.

1981 YILINDA ANKARA MAHALLELERİNİN EĞİM DURUMUNA GÖRE DAĞILIMI

İMARSIZ MAHALLELER

<u>Kuruluş Tarihi</u>	<u>Adı</u>	<u>Kazası</u>	<u>% Eğim</u>
11.3.1926	Akalar	M 1	0-6
"	Akbaş	M 2	9-35
"	Akköprü	M 3	0
"	Altınbaş	M 4	0
"	Altıntaş	M 5	2-3
"	Başkır	M 8	17-35
"	Çeşme	M 11	17-35
"	Çimentepe	M 12	0
"	Demirfırka	M 13	0
"	İçkale	M 22	0
"	İstiklal	M 24	6-35
"	İzzettin	M 9	0-9
"	Kılıçaslan	M 26	0
"	Kızılelma	M 28	0
"	Koyunpazarı	M 29	0
"	Köprübaşı	M 30	0
"	Meydan	M 32	0
"	Misak-ı Milli	M 33	0
"	Nazımbey	M 34	12-35
"	Oğuz	M 36	0
"	Özbekler	M 37	0
"	Özgen	M 38	0
"	Öztürk	M 39	0
"	Pazar	M 40	9-35
"	Sakalar	M 41	0
"	Sutepe	M 44	0
"	Sümer	M 45	2-17
"	Şenyurt	M 46	0
"	Tabakhane	M 48	0
"	Turan	M 49	0-6

<u>Kuruluş Tarihi</u>	<u>Adı</u>	<u>Kazası</u>	<u>% Eğim</u>
11.3.1926	Yalçınkaya	M 52	35 ±
"	Yeğenbey	M 53	0
"	Yeni Turan	M 56	0
15.11.1935	Üreğil	Ç 173	17-35
15.11.1938	Aşağı İmrahor	Ç 116	17-35
"	Karaağaç	Ç 147	9-12
"	Kayaş	Ç 150	17-35
"	Orta İmrahor	Ç 164	17-35
10.5.1944	Balgat	Ç 122	3-9
19.2.1951	Alpaslan	M 7	0
"	Turgutreis	M 50	6-35
"	Araplar	Ç 114	17-35
19.6.1951	Bahçeleriçi	Ç 119	17-35
21.2.1951	Gülveren	Ç 142	9-17
19.6.1951	Harman	Ç 145	12-35
26.10.1951	Şafaktepe	Ç 172	9-17
9.3.1951	Hasköy	A 82	9-35
10.8.1952	Aktaş	A 58	6-9

<u>Kuruluş Tarihi</u>	<u>Adı</u>	<u>Kazası</u>	<u>% Eğim</u>
10.3.1952	Atıfbey	A 60	12-35
"	Atilla	A 59	9-17
"	I. Sultan Murad	A 66	9-35
"	Cemalbey	A 67	12-35
"	Çalışkanlar	A 68	6-9
13.9.1952	Çandarlı	A 69	17-35
10.3.1952	Engürü	A 73	17-35
"	Enverpaşa	A 74	17-35
"	Fatih	A 75	
"	Fazıl Ahmet Paşa	A 76	35 +
"	Fehmi Yağcı	A 77	0
"	Fermanlar	A 78	17-35
23.2.1952	Gümüşdere	A 81	0-6
10.3.1952	Hayri Artmanlar	A 83	17-35
"	Hürriyet	A 84	17-35
"	Kartallar	A 87	17-35 +
"	Orhangazi	A 90	17-35 +
"	Öncüler	A 91	6-35 +
"	Sinanpaşa	A 96	17-35
"	Sokullu	A 97	17-35
"	Ulubatlı Hasan	A 101	17-35
"	Yamaç	A 103	35 +
"	Yavuz Selim	A 104	17-35
"	Yılmazlar	A 107	9-17
11.3.1953	Abidinpaşa	Ç 110	6-35
23.2.1954	Akdere	Ç 111	17-35
17.3.1955	Kartaltepe	Ç 148	9-17
"	Köstence	Ç 156	17-35
"	Türközü	Ç 176	17-35 +

<u>Kuruluş Tarihi</u>	<u>Adı</u>	<u>Kazası</u>	<u>% Eğim</u>
2.3.1955	Gültepe	A 80	6-9
16.3.1956	Gülseren	Ç 141	3-9
25.2.1957	Bağlarbaşı	A 64	12-35
2.7.1958	Doğanşehir	A 71	17-35
"	Gökçeneffe	A 79	3-12
"	Plevne	A 93	0-9
7.3.1959	Evliya Çelebi	M 19	0
13.3.1959	Bahçelerüstü	Ç 120	12-17
24.2.1959	Küçükkaş	Ç 158	17-37
7.3.1959	Tuzluçayır	Ç 175	17-35
11.5.1959	Kemal Zeytinoğlu	A 89	12-17
24.2.1959	Özgürlük	A 92	3-6
11.5.1959	Server Somuncu	A 95	12-17
3.6.1959	Bereket	Y 180	9-35 6-17
4.8.1960	Sığınaklar	M 43	
"	Yenihayat	M 55	17-35
"	Arka Topraklık	Ç 115	17-35
"	Öveçler	Ç 166	6-9
"	Şehit Cengiz T.	Ç 112	17-35
"	Topraklık	Ç 174	12-35

<u>Kuruluş Tarihi</u>	<u>Adı</u>	<u>Kazası</u>	<u>% Eğim</u>
11.3.1961	Derbent	Ç 131	17-35
"	Kızılırmak	Ç 153	3-17
"	Yiğitler	A 108	6-35
26.2.1962	Karşıyaka	Y 194	17-35
19.6.1964	Ulubey	A 109/1	9-17
2.3.1966	Boğaziçi	Ç 131/1	6-9
25.11.1967	Keklikpınarı	Ç 133/1	17-35
10.3.1967	Yatık Musluk	Ç 141/1	3-12
25.11.1967	Yeşilbayır	Ç 150/1	17-35
30.11.1967	Ayvalı	A 63/1	9-35
"	Esertepe	A 85	9-35
19.12.1967	Güneşevler	A 82/1	9-17
30.11.1967	Kuşcağız	A 94/1	9-35
"	Önder	A 109/2	3-9
13.3.1967	Macun	Y 195	0-3
8.8.1968	Ata	Ç 166/1	6-17
31.1.1969	Cevizlidere	Ç 166/2	9-35
12.8.1969	İleri	Ç 146/1	3-17
1.8.1969	Battalgazi	A 109/4	9-35
11.7.1969	Doğu	A 82/5	6-9
"	Gülpınar	A 82/4	17-35
1.8.1969	Hacılar	A 109/3	12-35
11.7.1969	Karakum	A 82/3	9-12
16.12.1970	İlker	Ç 133/2	12-35
29.6.1970	Karapınar	Ç 166/3	12-35
16.12.1970	Şirintepe	Ç 131/3	17-35
10.11.1971	Çukuranbar	Ç 153/1	3-12
29.4.1971	Misket	Ç 175/2	17-35
"	Şahintepe	Ç 175/1	17-35

<u>Kuruluş Tarihi</u>	<u>Adı</u>	<u>Kazası</u>	<u>% Eğim</u>
22.2.1971	Şehit Mevlüt Meriç	Ç 166/4	6-35
25.10.1971	Yayla	A 63/2	17-35
27.11.1972	Gen. Zeki Doğan	Ç 170/2	12-35
"	Kazım Orbay	Ç 170	17-35
"	Mutlu	Ç 170/3	9-35
"	Peyami Sefa	Ç 170/1	17-35
22.5.1973	Akpınar	Ç 166/5	
15.5.1973	Aşıkpaşa	Ç 118/3	9-35
			6-3
17.3.1973	Aşık Veysel	Ç 110/1	9-35
15.5.1973	Boztepe	Ç 118/4	12-17
17.7.1973	Ege	Ç 131/3	17-35
15.5.1973	Kırkkonaklar	Ç 118/5	12-35
"	Bağcılar	Ç 118	17-35
25.5.1973	Çaldıran	A 105/2	17-35
8.1.1973	Doğantepe	A 109/8	17-35
"	Feridun Çelik	A 109/7	6-17
19.6.1973	Çiğdemtepe	Y 199	9-35

<u>Kuruluş Tarihi</u>	<u>Adı</u>	<u>Kazası</u>	<u>% Eğim</u>
18.6.1973	Kaletepe	Y 198	6-35
11.6.1973	Kayalar	Y 197	6-17
19.6.1973	Yahyalar	Y 200	2-17
"	Yeşilevler	Y 201	2-12
28.6.1973	Güventepe	Y 194/2	3-9
"	Pamuklar	Y 182/1	12-35
15.11.1973	Çağlayan	Ç 175/3	17-35
30.5.1973	Hürel	Ç 120/1	17-35
15.11.1974	Malazgirt	Ç 133/3	
27.9.1974	Şahap Gürler	Ç 150/2	6-12
15.6.1974	Yeni Kartaltepe	Ç 148/1	12-35
22.12.1975	Çamlık	A 109/9	0-6
24.3.1975	Şehit Kubilay	A 63/3	9-35
"	Yeşiltepe	A 105/4	17-35
27.1.1975	Güzelkaya	Y 194/4	9-12
16.6.1975	Burç	Y 196	6-9
8.1.1976	Ekin	Ç 147/2	6-9
			17-35
21.9.1976	Hüseyin Gazi	Ç 151	3-6
"	Çukurca	Ç 125/3	6-35
15.3.1977	Altiğağaç	Ç 151/1	17-35
2.5.1978	Demethale	Y 194/5	0-6
"	Demetgül	Y 194/6	3-9
"	Demet	Y 194/1	6-17
12.5.1977	Dostlar	Ç 156/2	17-35
27.9.1978	Huzur	Ç 166/7	
19.4.1979	Gökkuşağı	Ç 166/8	

İMARLI MAHALLELER

<u>Kuruluş Tarihi</u>	<u>Adı</u>	<u>Kazası</u>	<u>% Eğim</u>
11.3.1926	Anafartalar	M 6	0
"	Bozkurt	M 10	0
"	Demirtaş	M 14	0-6
"	Doğanbey	M 15	0
"	Erzurum	M 18	0-17
"	Gündoğdu	M 21	0
"	İnkilap	M 23	0
"	Sakarya	M 42	0
"	Ülkü	M 51	3-9
"	Yenice	M 54	0
1935	Çankaya	Ç 129	3-12
			12-35
15.11.1945	İncesu	Ç 146	12-35
23.3.1945	Devlet	Ç 132	2-9
19.2.1951	Namık Kemal	Ç 163	0
9.3.1951	Ziraat	A 109	6-12
22.12.1952	Çamlıtepe	Ç 128	12-17
10.3.1952	Yıldırım Beyazıt	A 106	0-9
11.3.1953	Balkiraz	Ç 123	9-17
27.10.1953	Büyükesat	Ç 125	12-17
26.2.1953	Gazi Osmanpaşa	Ç 140	6-35
27.10.1953	Küçükesat	Ç 157	6-12
11.3.1953	Mebusevler	Ç 161	6-35
21.10.1953	Kalaba	A 86	9-35
23.2.1954	Karargahtepe	A 99	9-35
15.2.1954	Varlık	Y 192	3-12
14.3.1955	Emek	Ç 135	3-12

<u>Kuruluş Tarihi</u>	<u>Adı</u>	<u>Kazası</u>	<u>% Eğim</u>
21.12.1957	Cebeci	Ç 126	9-17
"	Ertuğru1 Gazi	Ç 136	12-17
25.2.1957	Çiçekli	A 70	2-17
"	Şefkat	A 100	0-12
26.2.1957	Şenlik	A 98	6-17
"	Yakacık	A 102	6-17
12.3.1958	Fakülteler	Ç 138	3-17
7.3.1959	Güven	Ç 143	6-17
30.6.1959	K. Subayevleri	A 88	6-35
22.6.1959	Gazi	Y 185	9-35
			0-3
4.8.1960	Ayrancı	Ç 117	12-35
"	Dikmen	Ç 133	12-35
"	Eti	Ç 137	0
"	Fidanlık	Ç 139	0
"	Kavaklıdere	Ç 149	3-17
"	Kızılay	Ç 152	0
"	Kocatepe	Ç 154	0
"	Korkutreis	Ç 155	0
"	Kültür	Ç 159	0-17
"	Maltepe	Ç 160	2-9

<u>Kuruluş Tarihi</u>	<u>Adı</u>	<u>Kazası</u>	<u>% Eğim</u>
4.8.1960	Meşrutiyet	Ç 162	0
"	Öncebeci	Ç 165	0-9
"	Sağlık	Ç 168	0
"	Yukarı Bahçelievler	Ç 177	2-6
"	Aşağı Eğlence	A 61	2-9
"	Emrah	A 72	3-12
			6-17
20.8.1960	Çarşı	Y 181	6-17
"	Işınlar	Y 186	6-35
"	Çerçideresi	Y 182	6-17
"	Ragıp Tüzün	Y 190	2-3
"	Toprakaltı	Y 191	3-9
"	Yeniçağ	Y 193	2-9
"	Esentepe	Y 184	6-17
11.3.1961	Anıttepe	Ç 118	2-6
"	Barboros	Ç 124	6-9
"	Dilekler	Ç 134	17-35
"	Yüce-tepe	Ç 178	2-3
"	R. Oğuz Arık	Ç 167	6-17
11.3.1962	Aydınlıkevler	A 62	3-9
28.5.1968	Ahiler	A 62/1	3-6
5.1.1968	Abdullah Pala	A 70/1	3-17
10.1.1969	Tınaztepe	Ç 171/1	17-35
29.2.1969	Örnek	A 109/5	0-6
10.3.1970	Siteler	A 109/6	0-9

<u>Kuruluş Tarihi</u>	<u>Adı</u>	<u>Kazası</u>	<u>% Eğim</u>
30.6.1971	Seyfi Demirsoy	A 62/2	6-9
7.12.1972	Ali Fuat Başgil	Ç 125/1	6-12
23.12.1972	Kazım Özalp	Ç 125/2	6-35
14.3.1973	Aziziye	Ç 144/2	9-17
27.1.1975	Barış	Y 194/3	6-12
19.7.1977	Emniyet	Y 185/1	0-6
			9-35
8.5.1979	Muhsin Ertuğrul	Ç 157/2	6-12
"	Doğuş	Ç 157/3	6-12
"	Esatoğlu	Ç 157/1	9-17

KARIŞIK MAHALLELER

<u>Kuruluş Tarihi</u>	<u>Adı</u>	<u>Kazası</u>	<u>% Eğim</u>
11.3.1926	Fevzipaşa	M 20	0
"	Necatibey	M 35	0
"	Şükriye	M 47	0-35
30.6.1953	Zübeyde Hanım	M 57	0
27.10.1953	Seyran	Ç 171	17-35
17.3.1955	Saime Kadın	Ç 169	17-35
			12-17
25.6.1957	Güzeltepe	Ç 144	12-35
12.3.1958	Demirlibahçe	Ç 130	9-17
11.3.1961	Zafertepe	Ç 179	12-35
30.11.1967	İncirli	A 85/1	9-17
			9-35
26.6.1967	Yıldıztepe	A 82/2	6-17
20.7.1967	Beştepeler	Y 188/1	2-9
			12-17
3.9.1968	Yıldızevler	Ç 144/1	
7.5.1969	Kamil Ocak	A 100/1	3-9
16.2.1970	üçlükaya	A 102/1	17-35
21.11.1972	Ali Ersoy	A 82/6	3-6
13.7.1972	Basınevleri	A 72/1	9-35
15.5.1973	Murat	Ç 118/2	12-17
"	Umut	Ç 118/1	12-35
17.3.1973	Deniz	A 82/7	6-9
31.7.1974	Akgünler	A 70/2	9-35
15.3.1977	Harbiye	Ç 166/6	3-17
18.7.1977	Orman Çiftliği	Y 188	0-3
24.3.1979	Yunus Emre	A 82/8	9-12

NOT: Eğim ölçümleri ODTÜ, Şehir Bölge Planlama Bölümü 2. Sınıf öğrencileri Ahu Aksüt, Hakan Alp ve Alım Erdemir tarafından yapılmıştır.

T. C.
ANKARA BELEDİYESİ
İmar Müdürlüğü
Umumi No.....
Hususi No.....

Özü: Kontrol teşkilatı
Hk.

- K A R A R -

Karar No:1031

İdare Heyetimizi ilgilendiren bazı mevzular hususunda mahallinde tetkikata gidildiği zaman ve ayrıca sair günler yapılan müşahadelerde Çankaya, Merkez, Yenimahalle ve Altındağ bölgeleri kontrol teşkilatının müdahalelerinin zamanında ve şiddetli olmadığı tesbit edilmiştir.

Baş şehrimiz güzel Ankaramızın imar faaliyeti ve estetiğinin muhafazası bakımından çok mühim rolü olan bu teşkilatın vazifesini daha müdrik olarak çalışmasını hızlandırması, ruhsatsız ve ruhsata aykırı inşaatı tevessül edildiği anda Yapı Yollar Kanununun 13.Maddesinin tatbiki ile buna ait muameleleri ikmal etmesi lazım gelmekte olduğundan bundan böyle mezkûr teşkilat mensuplarının daha müteyakkız ve titiz bir şekilde çalışmalarının icabettiğine ve bölgeleri dahilinde kontrol vazifesini layikiyle başarmayan teknik eleman ve zabıta memurları hakkında kanuni takibata girişilmesine ve bu kararımızın Belediye Riyaseti kanaliyle teşkilata tamimine, Heyetimizin 30/9/955 günlü toplantısında karar verildi.

İmar İdare Heyeti Reisi

Aza

Aza

Ankara Vali ve Belediye Reisi

S.ve İ.M.V.S.İ.U.Md. Da.V.Ma.İ.U.

Cemâl Gökten

Dr.Arif Anıl

Cahit Ortaç

Aza

Aza

Aza

Ma.V.Milli Em.U.Md.

Na.V.Y.Fen Heyeti Rs. Da.V.Hukuk Müş

Enver Sevgen

A.Tâlip Güran

Ekrem Vardarlı

(Bulunmadı)

(Bulunmadı)

Aza

Aza

İmar Müdürü

Na.V.Y.ve İ.İ.Rs.Mu.

Talât Özışık

Orhan Aışağ

- K A R A R -

Karar No:353

Balkeriz mintikasında Kartaltepe namıyla maruf olup kesif gecekonduları ihtiva eden saha sakinlerince imar plânında evlerinin bulunduğu sahanın iskân haricinde kaldığından bahisle tamamı meskûn olan kısımların imar plânına ithalinin talep edildiği,yapılan incelemede,kesif gecekonduları ihtiva eden Kartaltepe mevkiinin bir kısmının nâzım plâna göre iskân haricinde kaldığı anlaşılmış ve 6188 sayılı kanunun tatbikinin temini bakımından ilişik 1/5000 lik planda işaretlenen sahanın iskân dahiline alınmasının uygun görülmüş olduğu Mevzuun İdare Heyetimizce incelenerek,ilişik plânda işaretlenen sahanın 6188 sayılı kanunun tatbikini temin maksadı ile iskân sahası dahiline alınmasına karar verilmesinin istendiği,İmar Müdürlüğün 20/2/959 gün ve 1942 sayılı yazısından anlaşıldı.

Mahallinde yapılan inceleme sonunda;Kartaltepe mentekasında iskân sahası dahiline alınması istenen gecekondu bölgesi de tapuları verilmekte olan diğer gecekondu gibi tamamen teşekkül etmiş olup büyük bir nüfus kesafetiyle de meskûn olduğundan bu kısımdaki halkın ilerde bir mesken sahibi olabilmesini temin maksadıyla,6188 sayılı kanunun ruhuna uygun bir şekilde mezkûr sahanın imar plânına ve iskân sahasına ithalinde mahzur bulunmadığına ve bu bölgeyi gösteren 1/5000 lik avan projenin tasdikına,Heyetimizin 15/5/959 günlü toplantısında karar verildi.

İmar İdare Heyeti Reisi	Aza	Aza
Vali ve Belediye Reisi	Ma.V.Milli Em.U.Md.	S.ve İ.M.V.S.İ.U.Md.
Dilâver Argun	Enver Evgen	Dr.Arif Anı
Aza	Aza	Aza
Na.V.Y.Fen Hey.Azası	Da.V.Ma.İ.U.Md.	Da.V.Hukuk Müşaviri
Hüseyin Kara	Çahit Ortaç	Ekrem Vardarlar
Aza	Aza	
D.K.Y.Et-Pro.Fen Hey.Md.	İmar Müdür V.	
Muzaffer Uluşahin	Fethi Tulgar	

DIKKAT : Yazılacak cevaplarda umumi kayıt numarası ve işin hülâsasının yazılması rica olunur.

Özü: İmar İdare Heyeti tetkik seyyahati Hk.

- K A R A R -

Karar No:417

Yeni ve modern bir şehir elma-yolunda büyük ilerlemeler yapan Başkent Ankaramızın, bilhassa sen senelerde artan imar faaliyeti ile yakından ilgili olup plân ve proje çalışmalarının sevki idaresi, tetkik ve tasvibi ile 30 senedir vazifeli bulunan Heyetimizin bu şehre daha da faydalı elma arzusu ile Başkanımız Vali ve Belediye Reisi Sn. Dilâver Argun nezdinde vâki, mahdud bir Avrupa tetkik seyyahati talebi müsbet ve muafık karşılanmıştır.

Riyaset Makamının, bilhassa Atina gecekondü problemi ve ~~Minik~~ modern mesken siteleri mevzuunda tetkiklerde bulunulması hususundaki direktif ve emirleri nazarı itibare alınarak, ~~dönüş~~ yalunda Ramaya da uğranması ve modern şehircilik mevzularıyla bilhassa ~~önümüzdeki~~ beynelmihel Olimpiyat oyunları için hazırlanmakta olan spor tesislerinin de tetkiki ve bütün bu programın uçakla yol harışı 15 gün dahilinde halledilmesi kabul edilmiştir.

Reisimiz Sn. Dilâver Argun'un işlerinin çokluğu sebebiyle bu seyyahate iştirak edemeyeceği üzüntü ile öğrenilmiş olup, Heyetimizin 7 kişilik aza kadresu ile birlikte daimi çalışma halinde bulunan İmar Müşaviri Y. Mimar Nihat Yücel ve Heyet Sekreteri Erol Özgen'in de bu seyyahate iltihaklarının gerek Ankara şehri Nâzım Plân tatbikatı ve gerekse Heyetin Sekreterlik hizmetleri bakımından lüzumlu ve faydalı olduğuna karar verilmiştir.

İmar Müdürlüğü 1959 mali yılı bütçesinde bu hususta tahsisat tefrik edilmiş olduğundan seyyahat için gerekli muamele ve formalitelerin Müdürlükçe biranevvel takip ve intacına Heyetimizin 25/5/959 günlü içtimaında karar verilmiştir.

İmar İdare Heyeti Reisi Aza
Vali ve Belediye Reisi Ma.V. Milli Em.U.Md. S.ve İ.M.V.S.İ.U.Md.
Dilâver Argun Enver Sevgen Dr.Arif Anıl

Aza Aza
Na.V.Y.Fen Hey.Azası Da.V. Ma. İ.U.Md. Da.V. Hukuk Müşaviri
Hüseyin Kara Cahit Ortac Ekrem Vardarlı

Aza Aza
D.K.Y.Et-Pro.Fen Hey.Md. İmar Müdür V.
Muzaffer Müşahin Fethi Tulgar

DİKKAT: Yazışmalar cevaplarda umumî kayıt numarası ve işin bülâsasını yazılması rica olunur.

ÖZET

Bu çalışma, Cumhuriyetin ilanı ile 1960 yılında ülkenin planlı kalkınma dönemine girişine dek geçen sürede başkent Ankara kentinin mekansal biçimlenişi, bu biçimlenişi etkileyen faktörler ve bu çerçevede kapsamında gecekonduların yerinin hazırlanmasını içeren bir kaynak oluşturmaktadır. Bugüne dek bu konuda yaygın çalışma yapılmaması, izlenmemiş, derlenmemiş, dağılmış olan yazılı ve görsel kaynakların yanısıra sözel kaynakların da yitirilmesine neden olmaktadır. Yapılan çalışma, Cumhuriyet yönetiminin açık ve kesin bir toprak ve konut politikası tanımlayamaması koşutunda kent toprakları üzerinde spekülatif bir mülkiyet yapısını belirlediğini, kent toprakları üzerinde çıkan çıkar çatışması içinde farklı gelir grupları için konut çözümleri denendiğini, gene bu çatışma kapsamında gecekonduların yerinin hazırlandığını vurgulamaktadır. Ancak, gene çalışma kapsamında gecekonduların varlığının kentin yaşantısı içinde ekonomi ve kentleşme boyutlarına belirli bir 'ucuzluk' getirerek olumlu katkıda bulunmasına karşın çevre sorunları ve kent bilanço dengeleri üzerinde olumsuz etkilerinin izlendiği belirtilir. Mekan planlama konularında geliştirilecek karar süreçlerinin o mekanı biçimlendiren yapıyı oluşturan boyutlar ile kurulan bütüncül ve çok yönlü yaklaşımlar kapsamında yorumlanmasının sağlanması gereklidir. Bu boyutların saptanması ise ancak tarihsel perspektifler kapsamında ortaya çıkan yapılaşmalar kapsamında ele alınabilir. Bu çalışma bu tür yaklaşımlara kaynak oluşturmayı hedeflemektedir.

SUMMARY

This study is planned as a resource on the subject of spatial structuring of the capital city Ankara and formation of gecekondu in this configuration. The time period studied extends from 1923, the year of declaration of independence up till 1960, the year after which the country entered planned development stage. Within this approach the factors which contributed to formation of the spatial structuring of the city, factors which set the platform for the appearance of the gecekondu are emphasized. The fact that such a spatial historical perspective has not yet been undertaken at extensive scale hastens the loss of already neglected visual and written documents along with that of oral history. Within the study it is emphasized that lack of adoption of a specific and clear land and housing policy by the current governments along with the appearance of a speculative type of ownership of urban land resulted in formation of an environment within which the spatial structure of the city was shaped. Several housing alternatives were tried for different income groups and the place of gecekondu were prepared in this very environment. Although the existence of gecekondu contributed a dimension of 'cheapness' to the urban economy and the to the process of urbanization, it had certain negative consequences on municipal liabilities and urban environmental conditions.

KAYNAKÇA

- ACAR, E. 1975. 'Ankara: Osmanlı Anadolu Kentinde Mülkiyet/Doku İlişkileri', Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi.
- ADIVAR, H.E. 1982. Türkün Ateşle İmtihanı, İstanbul, Atlas Kitabevi.
- AKÇURA, T. 1970. Ankara, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayını.
- AKOK, M. ve Gökoğlu, A. 1946. Eski Ankara Evleri, Ankara.
- AKTOLUĞ, B., ÖZBAY, F., ÖZGÖKMEN, S. 1966. 'Mamak Gecekondualarında Boş Zamanın Değerlendirilmesi', Yayınlanmamış Tez Çalışması, Ankara, Sosyal Hizmetler Akademisi.
- AKTÜRE, S. 1977. 'Konut ve Konut Çevresi Olarak Ankara Gecekondularına İlişkin Bazı Gözlemler', Yapı Araştırma Kurumu-Bülteni, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sayı 3-4.
- AKTÜRE, S. 1978. 19. Yüzyıl Sonunda Ankara Kenti Mekansal Yapı Çözümlemesi, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Yayını.
- ANKARA BELEDİYESİ. 1945. Ankara Şehrinin Sınırları-Belgeleri ve Mahalle, Bölge Teşkilleri, Ankara.
- ANKARA ŞEHİRİ. 1940. Meydan-Bulvar-Cadde ve Sokakları ile Bağ ve Civarlarının Yeni ve Eski Adlarını Muhtevi Broşür, Ankara.
- ARALOV, S.İ. 1967. Bgr Sovyet Diplomatının Türkiye Hatıraları, Hasan Ali Ediz çevirmen, İstanbul: Burçak Yayınevi.
- ARCAYÜREK, C. 1983. Demokrasinin İlk Yılları:1947-1951, Ankara: Bilgi Kitabevi.
- ARIKAN, S. 1943. NUTUK, İstanbul: Kenan Matbaası.

- ASLANOĞLU, İ. 1980. Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı, Ankara:
Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayını.
- ATATUĞ, K. 1963. Ankara, Ankara:
- ATAY, F.R. 1980. Çankaya, İstanbul: Sena Matbaası.
- BAEDEKER, K. 1914. Konstantinopal, Leipzig.
- BAYKAN, N. 1969. 'Ankara'nın Abidin Paşa ve Saim Kadın Semtlerinde
Bağırsak Parazitleri İnfestasyonu Araştırması', Ankara Üniver-
sitesi Tıp Fakültesi Mecmuası, Cilt XXII, No. 2'ye Ek.
- BAYSAL, A. 1975. 'Kentleşme ve Mevsimlere Göre Beslenme Durumunda
Değişmeler', Beslenme ve Diyet Dergisi, Cilt 4, Sayı 1.
- BİRKAN, G. ve PEHLİVANLI, S. 1977/1. 'Mimar Arif Hikmet Koyunoğlu
ile bir Söyleşi', Mimarlık Dergisi.
- BİSCHOFF, N. von. 1936. Ankara:Türkiye'de Yeni Oluşun bir İzahı,
Burhan Belge çevirmen, Ankara: Ulus Basımevi.
- CEMAL, A. 1932. Vilayetlerimiz: Ankara, İstanbul: Kanaat Kütüphanesi.
- CİN, Ş. et.al. 1975. 'Gecekondu Bölgelerinde Sosyal Araştırmalar
1-Gecekondu Ailesinin Sosyal Yaşamı ve Çocuk Ölümleri, Ankara
Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası, Cilt XXVIII, Sayı III-IV'e
Ek.
- CİN, Ş. et.al. 1975. 'Gecekondu Bölgelerinde Sosyal Araştırmalar:
2-0-6 Yaş Arasındaki Çocuklarda Beslenme ve Gelişme Durumu',
Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası, Cilt XXVII, Sayı
III-IV'e Ek.
- ÇAKAN, C. ve OKÇUOĞLU, Y. 1977/3. 'Ankara'da İmarlı Alanda Yoğunluk
Sorunu', Mimarlık Dergisi.
- ÇENBERCİ, A./¹⁹⁷⁷ 'Historical Perspective of Mass Housing Process in
Turkey, 1923-1970', Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta
Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi.

- DEMİRAG, B. ve CİN, Ş. 1969. 'Ankara Cebeci Abidin Paşa Civarında Bulunan Tuzluçayır Gecekondü Bölgesinde 0-6 Yaş Arasındaki Çocuklarda Sağlık Korunması Bakımından Yapılan Araştırmalar', Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası, Cilt XXII, No. 1'e Ek.
- DRAKAKİS-SMİTH, D.W. and FİŞHER, A.B. 1975. Housing Problems in Ankara, University of Durham, Occasional Publications NO: 7.
- EKE, F. 1979. 'The Absorption of Low Income Groups in Ankara', Yayınlanmamış Doktora Tezi, University College London, University of London.
- ERDOĞDU, Ş. 1965. Ankaram, Ankara.
- ERDOĞMUŞ, Z. 1973. Kırsal Bölgelerden Ankara, Kıbrıs-Bayraktar İlkokulu Gecekondü Bölgesine Göç ve Göç Edenlerin Kentlileşmesi, Hacettepe Üniversitesi Yayını, Cilt 20.
- ERGİL, D. 1978. Türkiye'de Toplumsal Gelişme ve Siyasal Bunalım, Ankara: Tüm İktisatçılar Birliği Yayınları, NO: 21.
- ERGÜVEN, E. 1938. Şükrü Kaya'nın Sözleri, İstanbul.
1973.
- EYİCE, S./Ankara'nın Eski Bir Resmi, Türk Tarih Kurumu Yayını,
- FENİK, A. 1949. 'Altındağ Röportajları', Zafer Gazetesi, 13/5/1949-22/5/1949.
- GALANTİ, A. 1950. Ankara Tarihi, İstanbul: Tan Matbaası.
- GALİP, M. 1341. Ankara, İstanbul.
- GERAY, C. 1962. Türkiye'den ve Türkiye'ye Göçler ve Göçmenlerin İskanı, Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi, Maliye Enstitüsü Yayını, NO: 9.
- GÖKÇE, B. 1971. Gecekondü Gençliği, Hacettepe Üniversitesi Yayını, C-15.
- GÖNEN, E. 1972. 'Ankara'da Abidin Paşa Gecekondü Bölgesi Aile Yapısı, Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Durumlarıyla Şehirleşme

Dereceleri Üzerinde bir Araştırma', ~~Ankara~~ Yayınlanmamış
Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Ev Ekonomisi
Kürsüsü.

GÜLEKLİ, N.C. 1949. Ankara Rehberi, Ankara: Pulhan Matbaası.

GÜLEKLİ, N.C. 1948. Ankara, Ankara: Doğu Matbaası.

HART, C.W.M. 1969. Zeytinburnu Gecekondu Bölgesi, Nephân Saran çevirmen, İstanbul Ticaret Odası Yayını.

HEPER, M. 1977. 'Critical Factors Concerning Housing Policy in Squatter Areas: Case of Rumelihisar Squatter Area in İstanbul',
Teksir.

İMAR KOMİSYONU RAPORU, 1953. Ankara Şehri.

İMAR VE İSKAN BAKANLIĞI. 1964. Ankara-Topraklık Gecekondu Araştırması, Mesken Genel Müdürlüğü Araştırma Dairesi.

İMAR VE İSKAN BAKANLIĞI. 1964. Ankara-Gülveren Gecekondu Araştırması, Mesken Genel Müdürlüğü Araştırma Dairesi.

İMAR VE İSKAN BAKANLIĞI. 1964. Ankara-Gülveren, Çınçın Bağları ve Topraklık Gecekonduları, Mesken Genel Müdürlüğü Araştırma Dairesi.

İMAR VE İSKAN BAKANLIĞI. 1964. Ankara-Esat, Çankaya ve Dikmen Gecekonduları, Mesken Genel Müdürlüğü Araştırma Dairesi.

İMAR VE İSKAN BAKANLIĞI. 1964. Ankara-Çınçın Bağları Gecekondu Araştırması, Mesken Genel Müdürlüğü Araştırma Dairesi.

İMAR VE İSKAN BAKANLIĞI. 1964. 13 Büyük Şehirde Gecekondu Araştırması, Mesken Genel Müdürlüğü Araştırma Dairesi.

İMAR VE İSKAN BAKANLIĞI. 1968. Gecekondular ve Gecekondu Bölgelerinin Sosyo-Kültürel Özellikleri, Mesken Genel Müdürlüğü Sosyal Araştırma Dairesi.

İNKAYA, Y. 1972. 'Türkiye'de Cumhuriyet Devrinin Başından Günümüze Kadar Konut Sorunu', Mimarlık Dergisi, Sayı 9.

İSTATİSTİK UMUM MÜDÜRLÜĞÜ. 1929. Sanayi Sayımı.

- İSTATİSTİK UMUM MÜDÜRLÜĞÜ. 1932-1933. İstatistik Yıllığı.
- İSTATİSTİK UMUM MÜDÜRLÜĞÜ. 1931-1932. SANAYİ İstatistikleri.
- İSTATİSTİK UMUM MÜDÜRLÜĞÜ. 1935-1936. Sanayi İstatistikleri.
- İSTATİSTİK GENEL MÜDÜRLÜĞÜ. 1945. Genel Nüfus Sayımı, 21 Ekim.
- İSTATİSTİK GENEL MÜDÜRLÜĞÜ. 1950. Türkiye İstatistik Yıllığı.
- KANDEMİR, S. 1932. Ankara Vilayeti, Ankara.
- KARAOSMANOĞLU, Y.K. 1934. Ankara, Ankara: Hakimiyet-i Milliye Matbaası.
- KARAYOLLARI GENEL MÜDÜRLÜĞÜ. 1967. Karayolları Yıllığı.
- KARINCA DERGİSİ. 1936. 'Ankara Güven Yapı Kooperatifi, Şimdiye Kadar Sepkeden Teşebbüs ve Muameleler Hakkında Rapor', No: 26.
- KARPAT, K. 1976. The Gecekondu: Rural Migration and Urbanization, Cambridge University Press.
- KARTAL, K. 1978. Kentleşme ve İnsan, T.O.D.A.İ.E. Yayını, No: 175.
- KELEŞ, R. 1971, Eski Ankara'da Bir Şehir Tipolojisi, Ankara.
- KELEŞ, R. 1978. 100 Soruda Türkiye'de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- KOÇ, V. 1973. Hayat Hikayem, İstanbul.
- KONGAR, E. 1973. 'Altındağ Gecekondu Bölgesi', Amme İdaresi Dergisi, Cilt 6, No: 3, Eylül.
- KONGAR, E. 1973. 'Altındağ'da Kentle Bütünleşme', Amme İdaresi Dergisi, Cilt 6, No: 4, Aralık.
- KOŞAY, H.Z. 1935. Ankara Budun Bilgisi, Ankara: Ulus Basımevi.
- KURUCU, T. 1965. 'Zeytinburnu Gecekonducularının Kuruluşu ve Usta Teşkilatları', Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Bölümü.
- MİLLİYET GAZETESİ, 1975. 50 Yıllık Yaşantımız, Milliyet Yayınları.
- MİMARLIK DERGİSİ. 1973. 'Mimarlığımız 1923-1950', Sayı 3.
- MİMARLIK DERGİSİ. 1973. Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı Sayısı, 11-12.

- NADİ, Y. 1955. Ankara'nın İlk Günleri, İstanbul: Sel Yayınları.
- NALBANTOĞLU, G. 1981. 'An Architectural and Historical Survey on the Development of the "Apartment Building" in Ankara 1923-1959', Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi.
- OSTROROG, L. 1972. Ankara Reformu, Dr. Yusuf Ziya Kavakçı çevirmen, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, No: 1729.
- ÖĞRETMEN, İ. 1957. Ankara'da 158 Gecekondu, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, No: 51-69.
- PAYNE, G. 1977, 'Ankara: Housing and Planning in an Expanding City', A Research Report Submitted to the Social Science Research Council.
- ROBINSON, R.D. 1958. 'Turkey's Agrarian Revolution and the Problem of Urbanization', Public Opinion Quarterly, Vol. 22, Fall.
- SELEN, H.S. 1964. 'Ankara'nın Başkent Oluşu', Atatürk Konferansları, Türk Tarih Kurumu Yayını.
- SERTEL, Z.M. 1968. Hatırladıklarım, 1905-1950, İstanbul.
- SEWELL, G.H. 1964. 'Squatter Settlements in Turkey: Analysis of a Social, Political and Economic Problem', Basılmamış Doktora Tezi, Massachusetts Institute of Technology.
- SOYAK, H.R. 1973. Atatürk'ten Hatıralar, İstanbul.
- ŞENTEK, A. 1979. '1940-1950 Yılları Arasında Türkiye'de Kentleşme, Konut ve Yapı Üretimine İlişkin Görüşler', Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi.
- ŞENYAPILI, T. 1962. 'Ankara Gecekonduları', Yayınlanmamış Rapor.
- ŞENYAPILI, T. 1978. Bütünleşmemiş Kentli Nüfus Sorunu, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Yayını.
- ŞENYAPILI, T. ve ACAR, E. 1980. 'gecekondu: Plansızlığın Ardındaki Strateji', Kent Planlamada Kuram ve Kılğı, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Yayını.

- ŞENYAPILI, T. 1981. Gecekondu: 'Çevre' İşçilerin Mekanı, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Yayını.
- TANKUT, G. 1963. 'Ankara'da Gecekondu Problemi', Mimarlık ve Sanat Dergisi, No: 7-8.
- TEKELİ, İ. ve ORTAYLI, İ. 1978. Türkiye'de Belediyeciliğin Evrimi, Ergun Türkcan (ed.), Ankara: Türk İdareciler Derneği, Bilimsel Araştırma Dizisi, No: 2.
- TERCÜMAN GAZETESİ. 1983. Politika Ansiklopedisi, Tefrika.
- TOKMAN, Y. 1979. 'Yenimahalle', Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi.
- TÜRK ANSİKLOPEDİSİ, 1949. 'Ankara', Milli Eğitim Basımevi.
- UĞUR, M. 1954. 'Yenimahalle Arsalarının Tevzii', Ankara Belediye Dergisi, Sayı 10.
- URAL, S. 1974. 'Türkiye'nin Sosyal Ekonomisi ve Mimarlık', Mimarlık Dergisi, Sayı 1/2.
- URAZ, A. 1955. 'Yeni İmar Nazım Planına Dair Açıklamalar ve Tamamlayıcı Bazı Bilgiler: Ankara İmar Müdürü ile bir Mülakat', Ankara Belediye Dergisi, Sayı 13, Mart, Nisan, Mayıs.
- UZGÖREN, N. 1983. 'Türkiye'de İlk Konut Kooperatifi: Bahçelievler Deneyimi', Kent-Koop, Batıkent Konut Üretim Yapı Kooperatifi Birliği, Başkent Söyleşileri, No: 3.
- YASA, İ. 1966. Ankara'da Gecekondu Aileleri, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayınları,
- YAVUZ, F. 1950. Ankara'nın İmarı ve Şehirciliğimiz, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını.
- YAVUZ, F. 1980. Kentsel Topraklar, Ülkemizde ve Başka Ülkelerde, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Basın ve Yayın Okulu Yayını.
- YAVUZ, Y. 1981. Mimar Kemalettin ve Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Yayını.

YÖRÜKAN, A. 1971. 'Gecekondularda İlgili Rapor', Üçüncü Beş Yıllık
Kalkınma Planı (1973-1977) Konut Özel İhtisas Komisyonu için
Hazırlanmış Rapor.

YURT ANSİKLOPEDİSİ, 1983. 'Ankara', Cilt 1.